

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

RADA NAUKOWA

JAN MALICKI - przewodniczący (Uniwersytet Śląski), ANTONI BARCIAK (Uniwersytet Śląski), NADIA CAIDI (University of Toronto), GIUSEPPE CATALDI (Università degli Studi di Napoli „L'Orientale”), ELŻBIETA GONDEK (Uniwersytet Śląski), JANUSZ ISKRA (Akademia Wychowania Fizycznego w Katowicach), MARIA ANNA JANKOWSKA (University of Idaho), MILAN KONVIT (Slezská univerzita, Opava), DARIUSZ PAWELEC (Uniwersytet Śląski), MIRCEA REGNEALĂ (Universitatea din București), IRENA SOCHA (Uniwersytet Śląski), WOJCIECH ŚWIATKIEWICZ (Uniwersytet Śląski), JACEK WÓDZ (Uniwersytet Śląski)

REDAKCJA

JOLANTA GWIŹDZIK – redaktor naczelny (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŚ), MARIA KYCLER – redaktor (Biblioteka UŚ), MARIUSZ PACHA – redaktor (Biblioteka Główna AWF), KATARZYNA BARAN – sekretarz (Biblioteka Główna AWF)
JOANNA STARZAK, DAMIAN ZIÓLKOWSKI (Biblioteka Główna AWF), ANETA DRABEK (Biblioteka UŚ), AGATA MUC, BOGUMIŁA WARZACHOWSKA (Biblioteka Teologiczna UŚ), MARTA KUNICKA (Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji UŚ), HANNA LANGER, IZABELA SWOBODA (Instytut Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej UŚ), MONIKA MOSZCZYŃSKA-GŁOWACKA (Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej), IZABELA JURCZAK (Biblioteka Wyższej Szkoły Humanitas w Sosnowcu), HANNA BATOROWSKA (Instytut Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie), GRAŻYNA TETELA (UŚ), MAŁGORZATA WIECZOREK-TOMASZEWSKA (Kraków), MAGDALENA GWIŹDZIK (Uniwersytet Śląski) – TŁUMACZENIE ABSTRAKTÓW

CZASOPISMO POWSTAJE PRZY WSPÓŁDZIAŁE
SEKCJI BIBLIOTEK SZKÓŁ WYŻSZYCH STOWARZYSZENIA BIBLIOTEKARZY POLSKICH
PRZY ZARZĄDZIE OKRĘGU W KATOWICACH

CZASOPISMO UKAZUJE SIĘ W WERSJI ELEKTRONICZNEJ

BIBLIOTEKA GŁÓWNA AKADEMII WYCHOWANIA FIZYCZNEGO
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

BIBLIOTEKA UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

INSTYTUT BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO

BIBLIOTHECA NOSTRA

ŚLĄSKI KWARTALNIK NAUKOWY

NR 2 (52) 2018

BIBLIOTEKA, TECHNOLOGIA, INFORMACJA
– KONTEKST EDUKACYJNY

KATOWICE 2018

REDAKTORZY TEMATYCZNI
HANNA BATOROWSKA, MARIA KYCLER

REDAKCJA JEZYKOWA
Małgorzata Wieczorek-Tomaszewska (język polski)

TŁUMACZENIE I REDAKCJA ABSTRAKTÓW
Weselina Gacińska

REDAKCJA BIBLIOGRAFICZNA
Izabela Swoboda

KOREKTA
Agata Muc, Izabela Jurczak

WYDAWCA

Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
© Copyright by Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki
w Katowicach 2018

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Główna Akademii Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
ul. Mikołowska 72 A, 40-065 Katowice,
tel. 32 207 51 35

<http://www.bibliothecanostra.awf.katowice.pl>

Czasopismo dostępne jest na licencji CC-BY-SA 3.0 Polska

REDAKCJA TECHNICZNA,
SKŁAD I ŁAMANIE
Firma Usługowa „VIOLETPRESS”

DRUK
Poligrafia AWF im. Jerzego Kukuczki,
ul. Mikołowska 72 C, 40-065 Katowice

Zapraszamy zainteresowane instytucje do zamieszczania informacji
o swojej ofercie na łamach Bibliotheca Nostra.
Kontakt: tel. 32 207 51 35, e-mail: bibliothecanostra@awf.katowice.pl

e-ISSN 2084-5464

SPIS TREŚCI

BIBLIOTEKA, TECHNOLOGIA, INFORMACJA – KONTEKST EDUKACYJNY

ARTYKUŁY • 10

Tomasz Rusin *Prawne aspekty funkcjonowania repozytoriów cyfrowych* • 10

Bożena Boryczka *Narzędzia Web 2.0 w bibliotekach pedagogicznych* • 28

Sabina Cisek *Koncepcje progowe (threshold concepts) w kształceniu kompetencji informacyjnych w szkole wyższej* • 47

Paulina Motylińska, Anna Pieczka *Nowe technologie w kształceniu kompetencji informacyjnych (information literacy) przez biblioteki akademickie* • 60

Hanna Batorowska *Potrzeba edukacji w zakresie kultury bezpieczeństwa informacyjnego* • 70

Katarzyna Batorowska *Manipulacja dostępem do informacji z perspektywy architektury informacji* • 86

Kamila Augustyn *Interfejsy „czytania” książki* • 99

Magdalena Koziak-Podsiadło *Design w bibliotece. Korzyści edukacyjne* • 114

MATERIAŁY • 125

Aleksandra Prokop-Kacprzak, Marzanna Baś *Aktywność Biblioteki Jagiellońskiej we wspomaganii procesu dydaktycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w realizacji społecznej potrzeby uczenia się przez całe życie* • 125

Ewelina Jaworowska, Magdalena Haryłek *Rola bibliotekarzy akademickich w podnoszeniu kompetencji informacyjnych studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu* • 136

Emilia Lepkowska, Iwona Wolniewicz-Pujanek, Łukasz Jeszke *Przegląd usług współczesnej biblioteki akademickiej* • 146

Beata Korzystka *Przegląd wybranych metod rozwijania kompetencji informacyjnych użytkowników bibliotek akademickich* • 160

Katarzyna Pawluc *„Uczyć się aby wiedzieć”. Działalność edukacyjna Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu wśród młodzieży, nauczycieli, seniorów i bibliotekarzy* • 177

Izabela Rudnicka *Wizualizacja informacji w bibliotece – od infografiki do reportażu multimedialnego* • **189**

Beata Langer *Wykorzystanie fotograficznego serwisu społecznościowego Instagram w działalności wybranych bibliotek krajowych i zagranicznych* • **206**

RECENZJE I OMÓWIENIA • 225

Agnieszka Gołda *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej* (Alicja Matczuk) • **225**

SPRAWOZDANIA • 236

Maria Kycler *Seminarium „Projekty Instytutu Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej”* • **236**

Maria Sidor *„Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia” – XVIII Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych* • **239**

WYDARZENIA • 247

**BIBLIOTEKA AWF W KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA**

OMÓWIENIA • 254

Henryk Kocój *Od Konstytucji 3 Maja i insurekcji kościuszkowskiej do powstania listopadowego* (Adam Cichosz) • **254**

INFORMACJE • 262

Aktualny wykaz czasopism dostępnych w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **262**

Bazy danych dostępne w Bibliotece Głównej AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach • **265**

NOWOŚCI W ZBIORACH • 266

Wykaz książek zarejestrowanych w Bibliotece Głównej AWF w Katowicach w II kwartale 2018 roku • **266**

WYDAWNICTWA AWF • 277

CONTENTS

LIBRARY, TECHNOLOGY, INFORMATION – EDUCATIONAL CONTEXT

ARTICLES • 10

Tomasz Rusin *Legal aspects of digital repositories in Poland* • 10

Bożena Boryczka *Web 2.0 Tools in Pedagogical Libraries* • 28

Sabina Cisek *Threshold concepts in information literacy development in higher education* • 47

Paulina Motylińska Anna Pieczka *New technologies in information literacy education carried out by academic libraries* • 60

Hanna Batorowska *The need for education in the field of information security culture* • 70

Katarzyna Batorowska *Manipulation of access to information from the information architecture perspective* • 86

Kamila Augustyn *Book “reading” Interfaces* • 99

Magdalena Koziak-Podsiadło *Library design. Educational benefits* • 114

MATERIALS • 125

Aleksandra Prokop-Kacprzak, Marzanna Baś *The activity of the Jagiellonian Library in supporting the didactic process of the Jagiellonian University and in the implementation of the social need for lifelong learning* • 125

Ewelina Jaworowska, Magdalena Haryłek *The role of academic librarians in raising the information competences of students of the Wrocław University of Economics* • 136

Emilia Lepkowska, Iwona Wolniewicz-Pujanek, Łukasz Jeszke *Overview of contemporary services of the academic library* • 146

Beata Korzystka *Review of selected methods of developing the academic library users' information competence* • 160

Katarzyna Pawluk *“Learning to know”. Educational activities of the Municipal Public Library in Opole among young people, teachers, seniors and librarians* • 177

Izabela Rudnicka *Visualization of information in the library from infographics to multimedia reportage* • **189**

Beata Langer *The use of the Instagram photo social website in the activities of selected national and foreign libraries* • **206**

REVIEWS AND DISCUSSIONS • 225

Agnieszka Gołda *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej (The theory of bibliography in the Second Polish Republic)* (Alicja Matczuk) • **225**

REPORTS • 236

Maria Kycler *Seminar „Projects of the Institute of Regional Research of Silesian Library”* • **236**

Maria Sidor *„Library of the future – challenges – trends – threats” – XVIII Conference of Public and Private Libraries* • **239**

EVENTS • 247

LIBRARY OF THE ACADEMY OF PHYSICAL EDUCATION (AWF) IN KATOWICE

MATERIALS • COLLECTIONS • EVENTS

DISCUSSIONS • 254

Henryk Kocój *From the Constitution of 3 May and Kościuszko Uprising to the November Uprising.* (Adam Cichosz) • **254**

INFORMATION • 262

A current register of periodicals available at the Main Library of the Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice • **262**

Databases available at the Main Library of the Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice • **265**

NEWS IN THE COLLECTION • 266

Books registered in the Main Library of The Jerzy Kukuczka Academy of Physical Education in Katowice (Biblioteka Główna AWF) in the 2nd quarter of 2018 • **266**

AWF'S PUBLISHING NEWS • 277

**BIBLIOTEKA, TECHNOLOGIA, INFORMACJA
– KONTEKST EDUKACYJNY**

ARTYKUŁY • 10

MATERIAŁY • 125

RECENZJE I OMÓWIENIA • 225

SPRAWOZDANIA • 236

WYDARZENIA • 247

PRAWNE ASPEKTY FUNKCJONOWANIA REPOZYTORIÓW CYFROWYCH

Bezpłatne udostępnianie cyfrowych materiałów w publicznym Internecie takich jak prace naukowe, czy obiekty stanowiące dobra kultury staje się w Polsce zjawiskiem coraz bardziej powszechnym. W pierwszym kwartale 2018 r. liczba obiektów w wolnym dostępie w Cyfrowej Bibliotece Narodowej Polona przekroczyła 1 mln z czego blisko 800 tys. stanowiły numery czasopism, a ponad 83 tys. książki (Polona). W tym samym okresie przez stronę Federacji Bibliotek Cyfrowych (FBC) możliwy był otwarty dostęp (dalej OD) do ponad 3,6 mln obiektów z 134 źródeł, w tym ponad 3 mln numerów czasopism oraz ponad 220 tys. książek (Federacja Bibliotek Cyfrowych). Choć główną zawartość bibliotek cyfrowych udostępnianych w modelu otwartym stanowią materiały archiwalne znajdujące się w domenie publicznej (w FBC około 60%), to OD w Polsce nie ogranicza się wyłącznie do tej kategorii. Z analizy jaką w 2017 r. dokonała Aneta Drabek wynika, że „[...] w czterech polskich bazach danych (AGRO, BazHum, BazTech i CEJSH) znaleźć można 886 czasopism, które umieszczają pełne teksty. W sumie mamy dostęp do ponad 300 tys. artykułów” i jak podkreśla autorka „dostępne są przede wszystkim roczniki najnowsze (2011-2016)” (Drabek, 2017, s. 11). Jak podała Karolina Grodecka – w 2013 r. w Open Directory of Open Access Repositories (Open DOAR) zarejestrowanych było 75 polskich źródeł (bibliotek i repozytoriów cyfrowych) udostępniających zasoby w OD (Grodecka, 2013, s. 10), a na początku roku 2018 było ich już 173 (Open Directory of Open Access Repositories).

Rozwijana od lat 90. „koncepcja otwartego dostępu (Open Access) dotyczy udostępniania w postaci cyfrowej w Internecie publikacji naukowych i wyników badań finansowanych ze środków publicznych w celu umożliwienia bezpłatnego ich wykorzystania przez naukowców, studentów, przedsię-

¹ Biblioteka Główna AWF w Krakowie.

biorców i całe społeczeństwo” (Otwarty dostęp do publikacji naukowych). Idea ta w praktyce może być realizowana za pośrednictwem tzw. drogi złotej (czasopisma OD) „polegającej na publikowaniu w recenzowanych czasopiśmie wydawanych zgodnie z wymaganiami otwartego dostępu” lub drogi zielonej (samoarchiwizacji) „polegającej na udostępnieniu prac, również nierecenzowanych, w ogólnodostępnych repozytoriach” (Kozierski, Kabaci, Lis, Kaczmarek, 2013, s. 7). Geneza tworzenia repozytoriów cyfrowych ma swoje miejsce w Stanach Zjednoczonych – w 1991 r. w Los Alamos powstało pierwsze repozytorium Open Access (OA) arXiv, rejestrujące wyniki badań z zakresu fizyki, astronomii oraz informatyki (Nowak, 2009, s. 90). W Europie pierwsze repozytoria uniwersyteckie zaczęto tworzyć w drugiej połowie lat 90. XX w. Obecnie zarówno w Stanach Zjednoczonych, jak i krajach Europy Zachodniej większość uniwersytetów i instytucji badawczych posiada repozytoria, w których pracownicy mogą archiwizować swoje prace. W Polsce pierwsze repozytorium powstało w roku 2010 na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (AMUR) (Rychlik, Karwasińska, 2010, s. 64), a w lipcu 2016 r. funkcjonowało ich już 30 (Bednarek-Michalska, 2016). Są to zarówno repozytoria ogólnopolskie, np. Repozytorium Centrum Otwartej Nauki CEON (CEON), jak i dziedzinowe, np. Repozytorium Geomatyki (Repozytorium Geomatyki) czy instytucjonalne jak wspomniany wcześniej AMUR (AMUR).

Dynamiczny rozwój publikowania w modelu otwartym oraz zwiększająca się liczba repozytoriów cyfrowych związana jest z przekonaniem, iż jest to system lepszy od tradycyjnego. Główną jego zaletą jest większe rozpowszechnienie wyników badań w środowisku naukowym i pozanaukowym, co bezpośrednio przekłada się na wzrost liczby cytowań i poszerza możliwości nawiązywania kontaktów naukowych. Ponadto przyczynia się do lepszego wykorzystania wyników badań w gospodarce, medycynie i edukacji oraz podnoszenia jakości badań i przeciwdziałania plagiatom poprzez zwiększenie kontroli środowiska naukowego i społeczeństwa (Kozierski i in., 2013, s. 22-23, 29). Ponadto deponowanie dorobku w repozytorium cyfrowym zabezpiecza prace poprzez nadawanie im indywidualnych identyfikatorów oraz tworzenie ich kopii bezpieczeństwa. Daje także możliwość śledzenia rozbudowanych statystyk związanych ze zdeponowanymi pracami oraz ułatwia ich ocenę oraz sprawozdawczość. Nie bez znaczenia jest również aspekt wspierania edukacji studentów poprzez ułatwienie dostępu do literatury naukowej i materiałów dydaktycznych (Rychlik, Karwasińska, 2010, s. 65). Upowszechnianie OD do publikacji naukowych jest odpowiedzią na głosy wskazujące, że społeczeństwo powinno mieć nieodpłatny dostęp do rezultatów badań sfinansowanych ze środków publicznych. Takie rozwiązanie już zostało wprowadzone w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, natomiast w Polsce oraz innych krajach nadal toczy się debata na ten temat (Brzóska i in., 2013, s. 12).

Idea OD wspierana jest przez instytucje Unii Europejskiej. Wśród najistotniejszych dokumentów w tym obszarze należy wymienić „Konkluzję Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016 r. – Przejście na system otwartej nauki” określającą cel, jakim jest uzyskanie do 2020 r. obowiązku publikowania wyników badań finansowanych ze środków publicznych w modelu otwartym (Konkluzja Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016). W Polsce już w roku 2013 wypracowane zostało wspólne „Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013 r. w sprawie zasad otwartego dostępu do treści publikacji naukowych i edukacyjnych” (Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013), którego efektem było powołanie w marcu 2015 r. Zespołu doradczego do spraw otwartego dostępu do treści naukowych przy MNiSW. Zespół ten przygotował „Projekt polityki otwartego dostępu”, który po konsultacjach został przyjęty 23 października 2015 r. pod nazwą „Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce” (Kierunki rozwoju otwartego dostępu). Opracowany dokument stanowił bardzo ważny krok w upowszechnianiu OD w Polsce. Poza zaleceniami dla naukowców i podmiotów finansujących badania, takich jak NCN, NCBR, MNiSW, zawiera on wytyczne dla instytucji naukowych, aby:

- tworzyć instytucjonalne polityki OD i wyznaczyć pełnomocników ds. OD,
- wprowadzić zapisy o OD do regulaminów własności intelektualnej,
- zapewnić OD do publikacji finansowanych ze środków publicznych,
- o ile to możliwe, upowszechniać otwarte surowe dane badawcze,
- transformować czasopisma wydawane w instytucjach do postaci otwartej,
- wykorzystać potencjał bibliotek akademickich oraz budować repozytoria cyfrowe,
- upowszechniać doktoraty w otwartych repozytoriach instytucjonalnych (Kierunki rozwoju otwartego dostępu).

W odpowiedzi na ww. zalecenia wiele instytucji naukowych w Polsce podjęło starania zmierzające do utworzenia repozytoriów cyfrowych. Realizacja tego przedsięwzięcia wymaga rozwiązania licznych problemów: kadrowych, techniczno-sprzętowych, organizacyjnych i prawnych. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie prawnych aspektów funkcjonowania repozytoriów cyfrowych.

Utwory oraz materiały niechronione

Z prawnego punktu widzenia w szeroko rozumianych repozytoriach instytucjonalnych (definicję szeroko omówiły Małgorzata Rychlik i Emilia Karwasińska (Rychlik, Karwasińska, 2007, s. 156) deponowane mogą być cztery kategorie materiałów:

1. Utwory, czyli materiały podlegające ochronie wynikającej z przepisów „Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych” (jednolity tekst ustawy Dz.U. 2017 poz. 880) (dalej pr. aut.),

2. Materiały niechronione, czyli wszystkie pozostałe materiały, które nie spełniają kryteriów określonych w definicji „utworu” podanej w pr. aut., np. alfabetyczne spisy, wykazy, książki telefoniczne itp.,

3. Utwory znajdujące się w domenie publicznej, czyli te, do których wygasła ochrona wynikająca z pr. aut.,

4. Prace doktorskie, magisterskie, licencjackie i dyplomowe powstałe w jednostkach.

Największą grupę deponowanych w repozytoriach materiałów z pewnością stanowić będą chronione przepisami pr. aut. „utwory”. Zgodnie z ustawową definicją „utworem” jest „[...] każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia [...]” (Ustawa, 1994, art. 1 ust. 1). Istotne jest tutaj doprecyzowanie pojęcia „ustalenia” oraz określenie, jak należy rozumieć „twórczy i indywidualny charakter utworu”. Zdaniem Bolesława Howorki „ustalenie utworu to jego uzewnętrznienie, stworzenie takiej sytuacji, że może on dotrzeć co najmniej do jednej osoby i być przez nią percypowany. Utwór może być ustalony w jakiejkolwiek postaci (nie musi być utrwalony na materialnym nośniku [...])” (Howorka, 2012, s. 67). Z kolei w opinii Katarzyny i Rafała Golałów „twórczy charakter utworu” należy rozumieć jako „przejaw kreatywności danego dzieła, a więc zawieranie się w nim nowych w stosunku do wcześniejszych, istniejących już utworów wartości [...]” (Golał, Golał, 1998, s. 15), a jego „indywidualny charakter” w kategorii osobistego piętna, jakie nadaje mu twórca (Golał, Golał, 1998, s. 16). Niemniej jednak w polskiej doktrynie prawa przyjmuje się dość niski próg indywidualnej twórczości i za „utwory” uznaje się „[...] rezultaty takiego działania, które choćby w minimalnym stopniu odróżnia się od innych rezultatów takiego samego działania [...]” (Szyjewska-Bagińska, 2010, s. 67 za: Barta, red., 2003, s. 8). Dla bezpieczeństwa uznać zatem należy, że podczas deponowania prac w repozytorium cyfrowym w zdecydowanej większości przypadków będziemy mieli do czynienia z „utworami” chronionymi. Pr. aut. wyróżnia m.in. takie kategorie utworów jak: „wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe); plastyczne; fotograficzne; [...] wzornictwa przemysłowego; [...] muzyczne i słowno-muzyczne; sceniczne, sceniczno-muzyczne, choreograficzne i pantomimiczne; audiowizualne (w tym filmowe)” (Ustawa, 1994, art. 1 ust. 2 pr. aut.). Przykładem materiałów niespełniających ustawowej definicji „utworu” są wszelkiego rodzaju wykazy, w których dobór i kolejność elementów nie ma charakteru twórczego. W repozytoriach cyfrowych największą grupę stanowić będą najprawdopodobniej utwory wymie-

nione w pierwszej grupie, tzn. cyfrowe wersje prac składające się z tekstu, fotografii, rycin i tabel.

Ochrona utworu, osobiste i majątkowe prawa do utworu

O ile ustawa nie stanowi inaczej, prawo autorskie przysługuje twórcy (art. 8 ust.1 pr. aut.), a utwór chroniony jest od momentu jego ustalenia bez konieczności spełnienia dodatkowych formalności (art.1 ust. 3 i art.1 ust. 4 pr. aut.). Należy podkreślić, że ochroną objęty jest sposób wyrażenia nie zaś odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne (art. 1 ust. 2 pr. aut.). W przypadku utworów wieloautor- skich, poszczególnym współtwórcom przysługują prawa wspólne z domnie- maniem równego ich udziału. Oznacza to, że do wykonywania prawa autor- skiego do całości utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współtwórców (art. 9 ust. 1-3 ust. pr. aut.), a każdy ze współautorów może wykonywać prawo autorskie do swojej części mającej samodzielne znaczenie. Z nieco inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku utworów zbiorowych, któ- rych „[...] istota polega na tym, że składają się z szeregu oddzielonych od siebie i odrębnych partii, które łączy w jedną całość działalność redaktor- ska, polegająca przede wszystkim na odpowiednim wyborze oraz układzie tych partii [...]” (Matlak, 2005a, s. 523-524 za: Grzybowski, Kopff, Serda, 1973, s. 96), np. encyklopedie, publikacje periodyczne w tym poszczególne numery czasopism. W tych przypadkach zgodnie z art. 11 pr. aut., autor- skie prawa przysługują producentowi lub wydawcy, a do poszczególnych części mających samodzielne znaczenie, ich twórcom (Matlak, 2005a, s. 524). W związku z tym zdeponowanie w repozytorium cyfrowym, np. całych numerów czasopism, wymaga uzyskania zgody wydawcy lub produ- centa, a w przypadku poszczególnych artykułów zgody ich autorów, chyba że prawa do nich zostały przeniesione na producenta lub wydawcę w dro- dze podpisywania umowy.

Dysponowanie prawami autorskimi

Prawa autorskie podzielić można na autorskie prawa osobiste oraz autorskie prawa majątkowe. „Autorskie prawa osobiste chronią nieogranic- zoną w czasie i nie podlegającą zrzeczeniu lub zbyciu więź twórcy z jego utworem [...]. W szczególności są to prawa do: autorstwa utworu, ozna- czenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępnie- nia go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rze- telnego wykorzystania, decydowania o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności, nadzoru nad sposobem korzystania z utworu” (Góra, Kotuła, 2001, s. 8). Autorskie prawa majątkowe do utworu również przysługują twórcy, chyba, że zachodzi wyjątek określony w ustawie. Prawa te ozna-

czają wyłączność na korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji, a także prawo czerpania korzyści z dzieła (art. 17 pr. aut.). Prawa majątkowe są ograniczone w czasie – trwają przez okres 70 lat po śmierci twórcy (Howorka, 2012, s. 130), są dziedziczone i zbywalne na podstawie umowy (art. 41 ust. 1 pr. aut.). „Polska ustawa przewiduje dwie podstawowe kategorie umów:

1. Umowy przenoszące prawa autorskie (art. 41 ust. 2),
2. Umowy licencyjne (art. 67 ust. 2):
 - Wyłączne, gdy autor zobowiązuje się do nieudzielania innym podmiotom zezwoleń na korzystanie z utworu w określony sposób,
 - Niewyłączne, gdy autor zachowuje prawo zezwalania innym podmiotom na korzystanie z utworu w taki sam sposób” (Matlak, 2005b, s. 568 za: Grzeszak, 1994, s. 14).

Oba typy umów nie obejmują wszystkich, a jedynie wyraźnie wskazane w umowie pola eksploatacji. Oznacza to, że umowy te mogą dotyczyć wyłącznie pól eksploatacji znanych w momencie ich zawierania (art. 41 ust. 2, art. 41 ust. 4 pr. aut.). „Nowelizacja ustawy z 2002 r. zmieniła obowiązujące przed tą datą określenie szeregu pól eksploatacji i obecnie zamiast kilkunastu mamy wymienione tylko ich trzy rodzaje:

- utrwalanie i zwielokrotnianie,
- obrót oryginałem lub egzemplarzami, które powstały w wyniku zwielokrotnienia utworu,
- rozpowszechnianie utworu w inny sposób [...] w tym taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym” (Howorka, 2012, s. 206). Jest to tzw. internetowe pole eksploatacji.

Poza wskazywaniem pól eksploatacji, umowy tego typu mogą zawierać różne klauzule dotyczące m.in.: okresu i terytorium obowiązywania, wysokości wynagrodzenia, sposobu dostępu do utworu, terminów wypowiedzenia umowy, czy odpowiedzialności stron z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy (Matlak, 2005b, s. 569-570).

Przeniesienie praw majątkowych w drodze podpisania umowy oznacza, że dotychczasowy uprawniony je traci, a nabywca tych praw może korzystać z utworu na wskazanych polach eksploatacji oraz udzielać innym osobom licencji na korzystanie z utworu na tych polach (Siewicz, 2012, s. 40). Umowy tego typu muszą mieć formę pisemną pod rygorem nieważności (art. 53 pr. aut.; Howorka, 2012, s. 217) jednak mogą zostać wypowiedziane przez autorów ze względu na istotne interesy twórcze (art. 56 ust. 1 pr. aut.). Z kolei umowy o korzystanie z utworu (licencje) stanowią upoważnienie udzielone przez twórcę do korzystania z utworów na wskazanych polach eksploatacji wraz z określeniem zakresu, miejsca i czasu tego korzystania (art. 67 ust. 1 pr. aut.). Twórca udzielając licencji wyłącznej na danym polu eksploatacji – w przeciwieństwie do licencji niewyłącznej – nie może jej udzielić na tym samym polu innej osobie (art. 67 ust. 2 pr.

aut.). Licencji niewyłącznych twórca może udzielić wiele. Umowa licencyjna wyłączna, podobnie jak umowa przenosząca prawa autorskie, wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności (art. 67 ust. 5 pr. aut.). Z kolei udzielenie licencji niewyłącznej nie wymaga zachowania formy pisemnej (Howorka, 2012, s. 217) i w związku z tym może odbywać się za pośrednictwem systemu informatycznego służącego do administrowania repozytorium cyfrowym. Jeżeli umowa nie stanowi inaczej, licencjobiorca nie może upoważnić innej osoby do korzystania z utworu w zakresie uzyskanej licencji (art. 67 ust. 3 pr. aut.).

Zbywalność autorskich praw majątkowych implikuje dwie kategorie podmiotów autorskich praw majątkowych: właściciele pierwotni oraz nabywcy pochodni. „Pierwotnym właścicielem autorskich praw majątkowych innym niż twórca jest producent lub wydawca w odniesieniu do dzieła zbiorowego (art. 11 pr. aut.) lub pracodawca w odniesieniu do programu komputerowego stworzonego w ramach stosunku pracy (art. 74 ust. 3 pr. aut.)” (Sieńczyło-Chlabicz, Banasiuk, Zaręba, Zawadzka, 2009, s. 60). Z kolei nabywcom pochodnym autorskich praw majątkowych z mocy ustawy może być „pracodawca w odniesieniu do utworów pracowniczych stworzonych w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy” (art. 12 pr. aut.). Zgodnie z art. 12 pr. aut. pracodawca z chwilą przyjęcia utworu nabywa w sposób pochodny prawa do utworu pracowniczego, ale tylko w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnie z zamiarem stron. Kwestie te powinny zostać szczegółowo uregulowane w umowach zawieranych pomiędzy pracodawcą, a pracownikami. Dodać należy, że regulacja wynikająca z art. 12 pr. aut. nie dotyczy utworów powstałych na zamówienie, wykonywanych w ramach umów o dzieło lub konkursów (Barta, Markiewicz, 2008, s. 58-59).

Z nieco inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku utworów naukowych powstałych w instytucjach naukowych. Kwestię tą reguluje art. 14 pr. aut., który odmiennie do art. 12 pr. aut. ogranicza uprawnienia pracodawcy do „pierwszeństwa publikacji [...], korzystania z materiału naukowego zawartego w utworze [...], udostępniania dzieła osobom trzecim w granicach wynikających z okoliczności tworzenia dzieła” (Barta, Markiewicz, 2008, s. 60). Pomimo że pr. aut. nie podaje definicji utworu naukowego oraz instytucji naukowej należy założyć, że utwory stworzone przez pracowników Uczelni w wyniku wykonywanych przez nich obowiązków służbowych mieszczą się w regulacji określonej w art. 14 ust. 1 pr. aut., o ile w umowie o pracę nie postanowiono inaczej. Należy podkreślić, że Uczelnia w tym przypadku nie uzyskuje automatycznie praw do publikacji pracowniczych, a jedynie posiada prawo pierwszeństwa ich opublikowania. Jeśli Uczelnia zamierza skorzystać z przysługującego jej prawa musi w terminie sześciu miesięcy od dostarczenia utworu podpisać z twórcą umowę wydawniczą (za co twórcy należy się wynagrodzenie); w przeciwnym

wypadku prawo pierwszeństwa wygasa. Wygasa ono również wtedy, jeśli w okresie dwóch lat od daty jego przyjęcia utwór nie został opublikowany (art. 14 ust. 1 pr. aut.). Zapis art. 14 ust. 1 pr. aut. może budzić wątpliwości odnośnie do zakresu prawa instytucji naukowej do pierwszeństwa opublikowania utworu pracowniczego. W art. 6 ust. 1 pkt 1 pr. aut. podano definicję utworu opublikowanego jako tego, „[...] który za zezwoleniem twórcy został zwielokrotniony i którego egzemplarze zostały udostępnione publicznie” (Ustawa, 1994, art. 6 ust. 1 pkt 1). Istnieje spór w zakresie interpretacji tego zapisu. Zdaniem Krzysztofa Siewicza w Internecie „istotnie nie dochodzi do obrotu egzemplarzami utworów, lecz do ich zwielokrotniania (kopiowania z komputera na komputer). Jednak trudno uznać, że utwór zapisany na serwerze, udostępniającym go każdemu do takiego skopiowania, nie został utrwalony na materialnym nośniku ani że ten egzemplarz nie jest udostępniony publicznie (choć jest to dostęp zdalny)” (Siewicz, 2012, s. 31-32). Jego zdaniem umieszczenie utworu pracowniczego w otwartym dostępie gratis (ten model otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu) mieści się w przyśługującym instytucji naukowej prawie pierwszeństwa. Należy jednak raz jeszcze podkreślić, że interpretacja ta nie jest powszechnie przyjęta. W celu ominięcia dyskusyjności zapisu art. 14 ust. 1 pr. aut. K. Siewicz proponuje wykorzystanie świadczenia wzajemnego polegającego na rezygnacji przez jednostkę naukową z prawa pierwszeństwa i jej zgodzie na pierwszą publikację za pomocą swobodnie wybranej osoby trzeciej (w dowolnym wydawnictwie), oczekując w zamian zdeponowania utworu w repozytorium instytucjonalnym, ewentualnie w połączeniu z udzieleniem do niego wolnej licencji. Rezygnacja z prawa pierwszeństwa w tym przypadku stanowiłaby świadczenie jednostki naukowej względem pracownika, w zamian którego oczekuje świadczenia wzajemnego w postaci umieszczenia utworu w repozytorium. Co istotne rozwiązanie to zdaniem Siewicza znosi konieczność wypłaty dodatkowego wynagrodzenia dla pracownika (Siewicz, 2012, s. 63-64).

Deponowanie utworu w repozytorium instytucjonalnym przez deponentów

Każdy podmiot, który zamierza zdeponować utwór w repozytorium instytucjonalnym musi posiadać do niego prawa w zakresie kopiowania i zwielokrotniania techniką cyfrową oraz w zakresie rozpowszechniania utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym (tzw. internetowe pole eksploatacji).

Z punktu widzenia pracownika instytucji naukowej możemy mieć do czynienia z trzema sytuacjami prawnymi:

1. Pracownik dysponuje pełnią praw autorskich osobistych i majątkowych (reguła ogólna wynikająca z art. 8 ust. 1 pr. aut.) i może swobodnie dysponować utworem w tym deponować utwór w repozytorium,

2. Utwór powstał w wyniku wykonywania przez pracownika obowiązków służbowych i jednostka posiada prawa majątkowe do tego utworu lub przysługuje jej prawo pierwszeństwa publikacji. W pierwszym przypadku prawa majątkowe do utworu posiada jednostka, w drugim w momencie podpisania umowy wydawniczej autorskie prawa majątkowe do utworu przechodzą na jednostkę naukową i to ona (przez osobę redaktora repozytorium) może umieścić pracę w repozytorium instytucjonalnym,

3. Prawa majątkowe do utworu zostały przeniesione na nabywcę wskutek podpisania umowy. W tej sytuacji nabywca praw majątkowych dysponuje utworem na wskazanych w umowie polach eksploatacji. Zdeponowanie utworu w repozytorium możliwe jest po uzyskaniu zgody nabywcy.

Sytuacja ta staje się bardziej skomplikowana w przypadku utworów wieloautorskich, gdyż w tych przypadkach do wykonywania prawa do całego utworu potrzebna jest zgoda wszystkich współautorów. Poszczególni twórcy zachowują możliwość dysponowania dającymi się wydzielić częściami w zakresie przysługujących im praw (Barta, Markiewicz, 2008, s. 55-56). Autorskie prawa majątkowe do całości dzieł zbiorowych (encyklopedie, numery czasopism, słowniki) stosownie do art. 11 pr. aut. przysługują producentowi lub wydawcy. W tych przypadkach podobnie, poszczególni twórcy mogą dysponować swoimi częściami utworów, chyba, że prawa majątkowe do nich zostały przeniesione na producenta lub wydawcę (Barta, Markiewicz, 2008, s. 61).

Kolejnym problemem jest ustalenie, czy w momencie wprowadzania do utworu zmian zasugerowanych przez redakcję dochodzi do powstania nowego utworu, którego współtwórcą jest redakcja. W celu uniknięcia sporów kwestie te dobrze jest rozwiązać na początku procesu wydawniczego i zadbać, by w umowie wydawniczej znalazły się postanowienia, umożliwiające autorowi zdeponowanie cyfrowej wersji utworu przetworzonej przez wydawcę (Siewicz, 2012, s. 45) lub wskazanie jaka wersja utworu może zostać zdeponowana w repozytorium.

W sytuacji, w której pracownik zawarł umowę przenoszącą prawa majątkowe lub udzielającą licencji wyłącznej należy przeanalizować jakie prawa zachował, gdyż może nadal dysponuje on zakresem pól eksploatacji pozwalających na umieszczenie pracy w repozytorium. Należy przypomnieć, że umowa obejmuje tylko te pola eksploatacji, które zostały w niej wyraźnie wymienione (art. 41 ust. 2 pr. aut.), a zdaniem K. Siewicza do udostępnienia utworu w otwartym dostępie gratis (ten model otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu) wystarczające jest posiadanie praw lub licencji na tzw. internetowym polu eksploatacji, a gdy konieczna jest digitalizacja, także prawa na polu „zwielokrotnianie techniką cyfrową” (Siewicz, 2012, s. 40-41). W sytuacji, w której pracownik nie zachował żadnych praw do utworu, aby mógł zdeponować pracę w repozytorium musi albo na nowo uzyskać odpowiednie prawa podpisując aneks do umowy lub

uzyskać zgodę wydawcy w formie licencji zwrotnej. W skrajnych przypadkach twórca może powołać się również na zapisy art. 56 ust. 1 pr. aut., który daje możliwość odstąpienia lub wypowiedzenia umowy ze względu na istotne interesy twórcze.

Jeśli pracownik ma zamiar zdeponować w repozytorium utwory archiwalne, odnośnie których podpisane były umowy wydawnicze, należy rozważyć, czy publikacje te nie mogą zostać udostępnione ze względu na zapis art. 41 ust. 4 pr. aut. Jeśli umowa wydawnicza przenosząca prawa majątkowe podpisana była w okresie, w którym nie istniało tzw. internetowe pole eksploatacji, wówczas umowa nie mogła go obejmować i twórca może korzystać z utworu na tym polu. Co istotne, rozwiązanie to nie pozwala na umieszczenie publikacji w otwartym dostępie libre, a jedynie w otwartym dostępie gratis (Siewicz, 2012, s. 48) (oba modele otwartego dostępu opisano w dalszej części artykułu).

Deponowanie utworu w repozytorium instytucjonalnym przez redaktorów

Każda jednostka, która tworząc repozytorium instytucjonalne chce w nim zdeponować utwory, musi nabyć do nich prawa:

1. W trybie wprost wynikającym z art. 12 pr. aut. tj. przyjęcie pracowniczego utworu nienaukowego,
2. W drodze umowy przenoszącej autorskie prawa majątkowe (najprostsze i najbardziej pewne rozwiązanie) albo
3. Dzięki nabyciu licencji na korzystanie z utworu na tzw. internetowym polu eksploatacji (otwarty dostęp gratis), czy wolnej licencji Creative Commons (otwarty dostęp libre). Oba modele OD zostały omówione w dalszej części artykułu.

Redaktorzy mogą również bez spełniania dodatkowych formalności deponować w repozytoriach cyfrowych utwory znajdujące się w tzw. domenie publicznej. Z powodów praktycznych mogą to być materiały znajdujące się w zbiorach bibliotek instytucji tworzących repozytorium. Do domeny publicznej (*public domain*) należą utwory, które „[...] nie są kontrolowane, zabezpieczone czy zawłaszczone przez kogoś na mocy systemu własności intelektualnej. Określenie to ma wskazywać, że utwory są »własnością publiczną«, dostępne dla każdego z nas, do wykorzystania w dowolnym celu” (Bednarek-Michalska, Tarkowski, Szczepańska, 2009). W poszczególnych krajach definicje tego pojęcia różnią się, jednak o domenie publicznej mówi się najczęściej w opozycji do utworów, których wykorzystanie jest ograniczone. „Zgodnie ze współczesnym prawem autorskim oryginalne prace literackie, dzieła sztuki, utwory muzyczne itp. są chronione prawem od momentu ich stworzenia aż do czasu wyraźnie określonego w przepisach prawa (może się on różnić w zależności od kraju). Kiedy wygasa prawo autorskie, utwór wcho-

dzi do domeny publicznej” (Bednarek-Michalska i in., 2009). Zgodnie z art. 36 pr. aut. z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie, autorskie prawa majątkowe gasną z upływem lat siedemdziesięciu:

1. Od śmierci twórcy, a do utworów współautorskich – od śmierci ostatniego współtwórcy,

2. W odniesieniu do utworów, których twórcy nie są znani – od daty pierwszego rozpowszechnienia, chyba że pseudonim nie pozostawia wątpliwości co do tożsamości autora lub jeżeli autor ujawnił swoją tożsamość,

3. W odniesieniu do utworów, do których autorskie prawa majątkowe przysługują z mocy ustawy innej osobie niż twórca – od daty rozpowszechnienia utworu, a gdy utwór nie został rozpowszechniony – od daty jego ustalenia.

Do domeny publicznej należą również utwory, które nie są objęte ochroną z mocy pr. aut., np. dokumenty urzędowe oraz utwory, które powstały zanim zaistniało prawo autorskie, np. *Antygon* (Bednarek-Michalska i in., 2009).

Biorąc pod uwagę dostępność utworów dla społeczeństwa na drugim biegunie utworów będących w domenie publicznej znajdują się tzw. utwory osierocone. Najczęściej są one definiowane jako dzieła, „[...] które pozostają pod ochroną praw autorskich, ale dysponent bądź właściciel praw autorskich nie może być zidentyfikowany (*identified*), bądź odnaleziony (*located*) lub też nie można się z nim skontaktować” (Szczepańska, 2008 za: IFLA/IPA Joint Statement on Orphan Works). Brak możliwości kontaktu z dysponentami praw majątkowych do tych utworów uniemożliwia zdeponowanie „dzieł osieroconych” w repozytorium instytucjonalnym.

W repozytoriach instytucjonalnych mogą być również zdeponowane prace doktorskie, magisterskie, licencjackie i dyplomowe studentów danej jednostki naukowej. Może odbywać się to na zasadzie autoarchiwizacji dokonanej przez autora pracy lub zdeponowania przeprowadzonego przez redaktora repozytorium. Zgodnie z art. 15a pr. aut. „Uczelni w rozumieniu przepisów o szkolnictwie wyższym przysługuje pierwszeństwo w opublikowaniu pracy dyplomowej studenta. Jeżeli uczelnia nie opublikowała pracy dyplomowej w ciągu 6 miesięcy od jej obrony, student, który ją przygotował, może ją opublikować, chyba że praca dyplomowa jest częścią utworu zbiorowego” (Ustawa, 1994, art. 15a). W związku z tym, aby umieścić w repozytorium instytucjonalnym pracę, której autorem jest uczestnik studiów organizowanych przez daną jednostkę naukową, konieczne jest uzyskanie odpowiedniej zgody (licencji) lub pozyskanie praw do utworu w drodze umowy.

Deponowanie utworu w repozytorium w otwartym dostępie

Według Budapesztańskiej Inicjatywy Otwartego Dostępu, przez OD do literatury naukowej należy rozumieć jej „[...] swobodną dostępność w publicznym Internecie, zezwalającą każdemu użytkownikowi na czyta-

nie, ściąganie, kopiowanie, rozpowszechnianie, drukowanie, wyszukiwanie i linkowanie do pełnych treści artykułów, szczytywanie ich w celu indeksowania, przekazywanie danych do oprogramowania lub wykorzystywanie ich w jakikolwiek legalny sposób bez finansowych, prawnych czy technicznych barier [...]” (Budapest Open Access Initiative).

Z prawnego punktu widzenia, wprowadzenie OD do publikacji naukowej zdeponowanej w repozytorium możliwe jest po uzyskaniu zgody uprawnionego (licencji) na określony model OD. W pierwszym etapie należy ustalić kto i w jakim zakresie jest uprawniony do rozpowszechniania danego utworu, co wiąże się z analizą wcześniej zawartych umów. Dopiero po tym etapie przystąpić można do projektowania modelu prawnego relacji uprawniony – udostępniający – użytkownicy (Siewicz, 2012, s. 8).

Wyróżnić można dwa modele OD:

- otwarty (darmowy) dostęp gratis (Gratis Open Access),
- otwarty (wolny) dostęp libre (Libre Open Access).

W otwartym dostępie gratis chodzi o udostępnienie publikacji naukowych „[...] w publicznym Internecie, bez blokad technicznych i opłat. Do zapewnienia tej postaci otwartego dostępu nie jest konieczne udzielenie odbiorcom publikacji żadnej licencji; mogą oni wtedy korzystać z publikacji tylko zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa. Natomiast otwarty dostęp libre zachodzi, jeżeli poza udostępnieniem publikacji w powyższy sposób zostanie do niej udzielona licencja na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z oryginałów oraz z ich ewentualnych opracowań (wolna licencja)” (Szprot, red., 2015, s. 30). Wynika z tego, że podstawową różnicą między tymi modelami OD jest swoboda użytkowania udostępnianych utworów. W przypadku OD gratis użytkownicy mogą korzystać z utworu zgodnie z przepisami o dozwolonym użytku na zasadach określonych w pr. aut., a OD libre w pewnym uproszczeniu daje możliwości korzystania z utworu w podobnym zakresie jak podmiot autorskich praw majątkowych (Siewicz, 2012, s. 15, 16).

Dozwolony użytek dzieli się na użytek prywatny i publiczny. Dozwolony użytek prywatny „stanowi formę ograniczenia swobody uprawnionego w zakresie autorskich praw majątkowych [...]. Zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego (art. 23 ust 2 pr. aut.)” (Machała, 2003, s. 52). Udostępnienie publikacji w OD gratis usuwa w zasadzie jedynie ograniczenia w korzystaniu z publikacji, dozwolony użytek publiczny natomiast „polega na ustawowej dopuszczalności swobodnego korzystania z cudzego dzieła bez zezwolenia osoby uprawnionej i w zasadzie bez obowiązku zapłaty wynagrodzenia ze względu na istotne potrzeby kulturalno-oświatowe społeczeństwa” (Poźniak-Niedzielska, red., 2007, s. 98). Obejmuje on dozwolony uży-

tek m.in. w celach informacyjnych, oświatowych i naukowych, państwowych i gospodarczych, czy dozwolony użytek dla dobra osób niepełnosprawnych (Sieńczyło-Chlabicz i in., 2009, s. 120-128). Osobną kategorię dozwolonego użytku stanowi prawo do cytatu dające możliwość przytaczania w utworach stanowiących samoistną całość fragmentów innych rozpowszechnionych utworów. Cytowanie jest prawnie dozwolone z chwilą spełnienia wszystkich przesłanek określonych w art. 29 pr. aut. (Karpowicz, 1999, s. 125).

Prace udostępniane w repozytorium cyfrowym w modelu gratis nie muszą być specjalnie oznaczone, natomiast na kopiach materiałów udostępnianych w modelu libre muszą znajdować się informacje o udzielonej licencji (np. przez oznaczenie CC BY).

Wolne licencje

Wolne licencje są narzędziem umożliwiającym zastąpienie tradycyjnego modelu „wszystkie prawa zastrzeżone” zasadą „ pewne prawa zastrzeżone” przy zachowaniu zasad prawa autorskiego. Najbardziej popularne jest wykorzystanie w tym celu gotowych wzorców wolnych licencji udostępnionych przez Creative Commons (dalej CC) (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 9). „Licencje Creative Commons wykorzystują prawo autorskie, aby umożliwić autorowi przekazanie innym części przysługujących mu praw. Nie wymagają całkowitego zrzeczenia się praw autorskich. Autor ma do wyboru zestaw czterech różnych warunków udostępnienia swojego utworu, dzięki temu może samodzielnie określić zasady, na których chce dzielić się swoją twórczością z innymi” (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 9). Licencje CC pod względem prawnym działają jak umowy licencyjne niewyłączne, co oznacza, że do ich udzielenia nie jest wymagana forma pisemna. „Licencje są nieodpłatne i niewyłączne, czyli obowiązują każdego, kto korzysta z dostępnego na nich utworu, bez ograniczeń czasowych i terytorialnych” (Brzóska i in., 2013, s. 13). Licencjobiorca zobowiązany jest do przestrzegania warunków licencji, podanie informacji o autorze wykorzystywanego utworu oraz licencji CC, na której został udostępniony – w przeciwnym wypadku licencja wygasa (Brzóska i in., 2013, s. 14).

Na stronie internetowej CC, dostępnych jest sześć wzorców, z których każdy zawiera inny zakres wolności użytkownika:

- Uznanie autorstwa (CC BY) – licencja zezwala innym na rozpowszechnianie, remiksowanie, zmienianie i tworzenie w oparciu o licencjonowany utwór, także do celów komercyjnych. Jedyńm warunkiem jest podanie autora utworu. Licencja ta jest najbardziej liberalną spośród wszystkich oferowanych i jednocześnie rekomendowaną przez Creative Commons,
- Uznanie autorstwa – Na tych samych warunkach (CC BY-SA) – licencja pozwala na remiksowanie, zmienianie i ulepszanie, również w celach komercyjnych, pod warunkiem oznaczenia autorstwa i udostęp-

niania utworów zależnych na tych samych warunkach. Wszystkie utwory zależne, czyli powstałe w oparciu o utwór którego dotyczy licencja, będą udostępniane na tej samej licencji, z możliwością użytku komercyjnego,

- Uznanie autorstwa – Bez utworów zależnych (CC BY-ND) – licencja zezwala na rozpowszechnianie utworu, dla celów komercyjnych, jak i niekomercyjnych, o ile utwór jest rozpowszechniany w całości i w niezmienionej formie oraz z uznaniem autorstwa,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne (CC BY-NC) – licencja pozwala innym remiksować, dostosowywać i opierać się na utworze, którego licencja dotyczy, w celach niekomercyjnych,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Na tych samych warunkach (CC BY-NC-SA) – licencja ta pozwala innym remiksować, zmieniać i tworzyć w oparciu o licencjonowany utwór, w celach niekomercyjnych – pod warunkiem uznania autorstwa oraz licencjonowania utworów zależnych na tych samych warunkach,
- Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych (CC BY-NC-ND) – licencja jest najbardziej restrykcyjna spośród oferowanych przez Creative Commons. Pozwala jedynie na pobieranie utworu i dzielenie się nim z innymi, tak długo jak autorstwo zostaje uznane, a utwór nie jest modyfikowany lub wykorzystywany komercyjnie (Creative Commons).

Partnerzy Creative Commons w poszczególnych krajach przygotowują wersje licencji dostosowane do kontekstu prawnego w danym kraju. Szczegółowe zakresy wzorców licencji CC wynikają z zawartego w nich tekstu prawnego (Siewicz, 2012, s. 17, 20).

Należy podkreślić, że nie wszystkie licencje CC są w pełni otwarte – jedynie licencje CC BY oraz CC BY-SA określić można za w pełni otwarte. Pozostałe licencje CC z warunkami NC i/lub analogiczne uznać należy za otwarte częściowo, dostępne nieodpłatnie, ale z ograniczoną możliwością ponownego wykorzystania (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 12; Hofmokl, Tarkowski, Śliwowski, 2016, s. 22). Jeszcze jedną kategorię w pełni otwartych licencji stanowi „licencja CC0 (Creative Commons Zero) – [która] w praktyce przenosi utwór do domeny publicznej poprzez oświadczenie twórcy, że rezygnuje ze wszelkich roszczeń prawnoprawnych”. Na gruncie prawa polskiego – ze względu na fakt, iż autorskie prawa osobiste nie są zbywalne – licencję CC0 traktować należy jako wiążącą deklarację twórcy do niewykonania tych praw (Grodecka, Śliwowski, 2014, s. 12-13).

Pozostałe regulacje prawne związane z działaniem repozytoriów cyfrowych

W niniejszym artykule nie zostały przedstawione wszystkie aspekty prawne związane z funkcjonowaniem repozytoriów cyfrowych. Należy mieć na uwadze, że repozytoria jako serwisy internetowe podlegają „Ustawie

z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną” (Ustawa, 2002) która nakłada na usługodawcę (w tym przypadku twórców repozytorium) liczne obowiązki. W związku z tym, należy szczegółowo przeanalizować przepisy ww. Ustawy przed rozpoczęciem świadczenia usług. Ponadto ze względu na fakt gromadzenia w systemie danych osobowych użytkowników, a być może i odbiorców serwisu, administrator powinien odpowiednio zabezpieczyć te dane i spełnić pozostałe obowiązki wynikające z „Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)” (Rozporządzenie, 2016).

Bibliografia

- AMUR – Repozytorium Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://repozytorium.amu.edu.pl>
- Barta, J. (red.). (2003). *Prawo autorskie*. Warszawa: C. H. Beck: Instytut Nauk Prawnych PAN.
- Barta, J., Markiewicz, R. (2008). *Prawo autorskie*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Bednarek-Michalska, B., Tarkowski, A., Szczepańska, B. (2009). Domena publiczna – co to takiego? *Biuletyn EBIB*, 1. Pobrane 22 maja 2018, z: http://www.ebib.pl/2009/101/a.php?bednarek_tarkowski_szczepanska
- Bednarek-Michalska, B. (2016). Repozytoria polskie – już 30. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://uwolnijnauke.pl/repozytoria-polskie-juz-30/>
- Brzóska, H., Danecki, K., Franczak, M., Grabowska, K., Haratyk, P., Kalinowska, A., Oraczewska, M., Nowak, P., Paleczna, D., Rozkosz, E., Rybicka, K., Stunża, G., Szkodzińska, D., Szuffita, M., Śliwowski, K., Tarkowski, A., Wilkowski, M. (oprac.). (2013). *Wolne licencje w nauce: instrukcja*. [Warszawa: Fundacja Projekt: Polska]. Pobrane 22 maja 2018, z: https://ngoteka.pl/bitstream/handle/item/166/wolne_licencje_DRUK_poprawione.pdf?sequence=8
- Budapest Open Access Initiative. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai-10-translations/polish>
- CEON – Repozytorium Centrum Otwartej Nauki. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://depot.ceon.pl/>
- Creative Commons. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://creativecommons.org/licenses/>
- Drabek, A. (2017). Czasopisma open access w polskich bazach danych. W: I. Sójkowska, L. Derfert-Wolf (red.), *Bibliograficzne bazy danych: perspektywy i problemy rozwoju*. Kraków, 26-27 czerwca 2017 r. (s. 1-12). Pobrane 22 maja 2018, z: http://open.ebib.pl/ojs/index.php/Mat_konf/article/download/598/734

- Federacja Bibliotek Cyfrowych. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://fbc.pionier.net.pl/>
- Golat, K., Golat, R. (1998). *Prawo autorskie w praktyce: rodzaje utworów, prawa twórcy, opodatkowanie obrotu prawami autorskimi, wzorcowa umowa wydawnicza*. Warszawa: Infor.
- Góra, E., Kotula, M. (2001). *Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Gdańsk: Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr.
- Grodecka, K. (2013). *Udane projekty open access w Polsce: studia przypadków*. Toruń: Stowarzyszenie EBIB. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://www.ifj.edu.pl/library/open-access/materials/Grodecka.pdf>
- Grodecka, K., Śliwowski, K. (oprac.). (2014). *Przewodnik po otwartych zasobach edukacyjnych* (Wer. 5 zaktual.). Warszawa: Fundacja Nowoczesna Polska. Pobrane 22 maja 2018, z: http://koed.org.pl/wp-content/uploads/2014/05/OER_handbook_v5_online1.pdf
- Grzeszak, T. (1994). Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. *Przeгляд Prawa Handlowego*, 5, 1-24.
- Grzybowski, S., Kopff, A., Serda, J. (1973). *Zagadnienia prawa autorskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Hofmokl, J., Tarkowski, A., Śliwowski, K. (oprac.). (2016). *Otwartość w publicznych instytucjach kultury*. Gdańsk-Warszawa: Creative Commons Polska. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://creativecommons.pl/wp-content/uploads/2012/01/CC-publicacja.pdf>
- Howorka, B. (2012). *Prawo autorskie w pracy bibliotekarza*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- IFLA/IPA Joint Statement on Orphan Works. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://archive.ifla.org/VI/4/admin/ifla-ipaOrphanWorksJune2007.pdf>
- Karpowicz, A. (1999). *Autor – wydawca: poradnik prawa autorskiego* (Wyd. 3). Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.
- Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce – MNiSW. Pobrane 22 maja 2018, z: https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_08/41b82999405fd87c97df-323fec4f1c8e.pdf
- Konkluzja Rady Unii Europejskiej z 27 maja 2016 r. – Przejście na system otwartej nauki. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-INIT/pl/pdf>
- Koziarski, P., Kabaciński, R., Lis M., Kaczmarek P. (2013). *Open Access: analiza zjawiska z punktu widzenia polskiego naukowca*. Poznań-Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/2513/Open%20Access.pdf>
- Machała, W. (2003). *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*. Warszawa: Liber.
- Matlak, A. (2005a). Podmioty prawa autorskiego i praw pokrewnych. W: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak (red.), *Prawo mediów* (s. 519-531). Warszawa: Lexis-Nexis.
- Matlak, A. (2005b). Umowy z zakresu prawa autorskiego. W: J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak (red.), *Prawo mediów* (s. 564-576). Warszawa: LexisNexis.
- Nowak, P. (2009). „Samopublikowanie”: stara metoda – nowy sens w dobie e-science. *Biblioteka*, 19, 87-100.

- Open Directory of Open Access Repositories. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.opendoar.org/>
- Otwarty dostęp do publikacji naukowych – MNiSW. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.nauka.gov.pl/otwarty-dostep-do-publikacji-naukowych/>
- Polona. Pobrane 22 maja 2018, z: <https://polona.pl/>
- Późniak-Niedzielska, M. (red.) (2007). *Prawo autorskie i prawa pokrewne: zarys wykładu*. Bydgoszcz-Warszawa-Lublin: Oficyna Wydawnicza Branta.
- Repozytorium Geomatyki. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.repozytoriumgeomatyki.ptip.org.pl/>
- (Rozporządzenie, 2016). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych). (Dz.U.-UE.L.2016.119.1).
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2007). Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim. *Biblioteka*, 11, 153-167.
- Rychlik, M., Karwasińska, E. (2010). Open Access po Polsku. *Forum Akademickie*, 5, 64-66.
- Sieńczyło-Chłabcz, J., Banasiuk, J., Zaręba, J., Zawadzka, Z. (2009). Prawo autorskie. W: J. Sieńczyło-Chłabcz (red.), *Prawo własności intelektualnej* (s. 23-267). Warszawa: LexisNexis.
- Siewicz, K. (2012). Otwarty dostęp do publikacji naukowych: kwestie prawne. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego. Pobrane 22 maja 2018, z: https://repin.pjwstk.edu.pl/files/Otwarty_dostep_do_publicacji_naukowych.pdf
- Stanowisko Prezydium KRASP i Prezydium PAN z dnia 5 lipca 2013 r. w sprawie zasad otwartego dostępu do treści publikacji naukowych i edukacyjnych. Pobrane 22 maja 2018, z: http://obywatelenauki.pl/wp-content/uploads/2013/07/stanowisko_KRASP-PAN_open_access.pdf
- Szczepańska, B. (2008). Dzieła osieroczone: palące problemy, propozycje rozwiązań. *Biuletyn EBIB*, 3. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://www.ebib.pl/2008/94/a.php?szczepanska#1>
- Szprot, J. (red.). (2015). Otwarty dostęp w instytucjach naukowych. Warszawa: Wydawnictwa ICM. Pobrane 22 maja 2018, z: http://biblioteka.pollub.pl/sites/default/files/17_Otwarty%20dost%C4%99p%20w%20instytucjach%20naukowych.pdf
- Szyjewska-Bagińska, J. (2010). *Utwór multimedialny jako elektroniczna baza danych*. Bydgoszcz-Szczecin: Oficyna Wydawnicza Branta.
- (Ustawa, 1994). Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych. (Dz.U. 2017 poz. 880).
- (Ustawa, 2002). Ustawa z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną. (Dz.U. 2017 poz. 1219, 2018 poz. 650).

Tomasz Rusin

Legal aspects of digital repositories in Poland

Abstract

This article presents legal aspects of digital repositories created by research institutions in Poland. Under the “Law on copyright and associated rights” issues related to works’ protection and their copyright disposal, as well as legal context of material archiving in repositories by different groups of depositors, were discussed. The article approaches also the subject of making available works in the open-access model and the possibilities of its implementation by means of free licenses.

Keywords: digital repository, copyright, open access, free licences

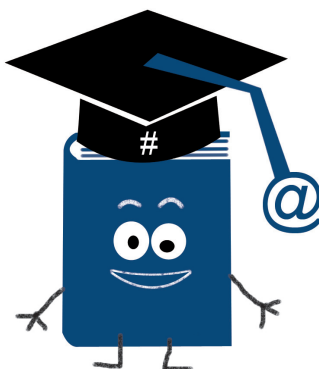
Tomasz Rusin

Prawne aspekty funkcjonowania repozytoriów cyfrowych

Streszczenie

W artykule przedstawiono prawne aspekty funkcjonowania repozytoriów cyfrowych tworzonych przez instytucje naukowe w Polsce. W oparciu o przepisy „Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych” omówiono kwestie ochrony utworów i dysponowania prawami autorskimi do nich oraz zaprezentowano prawny kontekst archiwizacji materiałów w repozytoriach przez różne grupy deponentów. Przybliżono również temat udostępniania utworów w modelu otwartym oraz możliwości jego realizacji za pomocą wolnych licencji.

Słowa kluczowe: repozytorium cyfrowe, prawo autorskie, otwarty dostęp, wolne licencje

NARZĘDZIA WEB 2.0 W BIBLIOTEKACH PEDAGOGICZNYCH

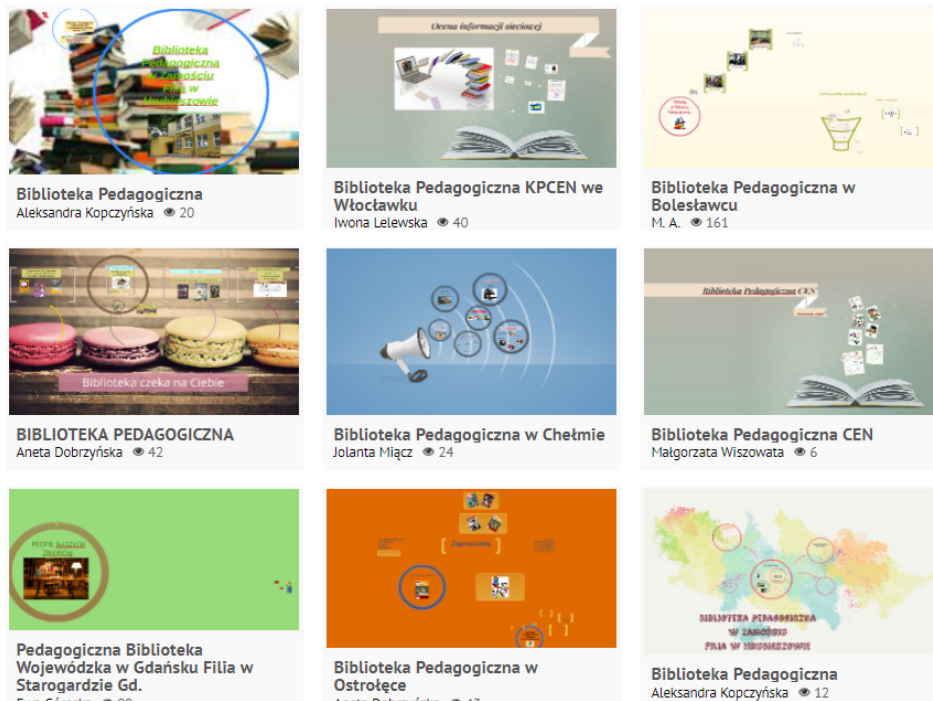
Dzięki narzędziom Web 2.0 biblioteki zyskały ogromne możliwości publikowania tworzonych treści w Internecie w postaci dokumentów tekstowych, prezentacji multimedialnych, fotografii, materiałów audio, wideo i innych. Bibliotekarze dużą wagę przywiązują do content marketingu w działaniach promocyjnych online, czyli do tworzenia różnorodnych treści i rozpowszechniania ich w sieci. Treści te mogą przybierać różną postać, np. artykułu, prezentacji multimedialnych, filmów, grafiki itp. Duże znaczenie ma forma publikacji, ale ważna jest także sama treść i merytoryczna zawartość. Wykorzystując różnorodne, dostępne narzędzia Web 2.0 bibliotekarze włączają się aktywnie w tworzenie wartościowego contentu i jego rozpowszechniania.

Najbardziej popularne i najchętniej tworzone w bibliotekach pedagogicznych są prezentacje multimedialne – efektywne narzędzie nowoczesnego marketingu treści. Bardzo często przygotowywane są na potrzeby konferencji, szkoleń i spotkań organizowanych w placówkach bibliotecznych. Charakteryzują się ciekawym sposobem przekazu i integrują różne jego formy – obok informacji tekstowych można zamieszczać w nich zdjęcia, grafiki, animacje, ścieżki i efekty dźwiękowe, narrację, osadzone filmy wideo itp. Przez swój multimedialny charakter oddziałują na wiele zmysłów, są atrakcyjne dla odbiorców, czytelne, wzbudzają ciekawość, a przez to mają większe możliwości wpływu niż tradycyjne formy reklamowe.

Ponieważ zaletą prezentacji multimedialnej jest jej różnorodna, atrakcyjna forma, bibliotekarze coraz częściej i chętniej wykorzystują nowoczesne, innowacyjne i nieszablonowe rozwiązania. Nie ograniczają się do powszechnie znanego płatnego programu Microsoft PowerPoint, ale sięgają po darmowe (lub z planami darmowymi) aplikacje online, np. Prezi, Emaze, PowToon, Canva i wiele innych (Aplikacja do tworzenia prezentacji, 2016).

¹ Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie.

542 prezis

Biblioteka Pedagogiczna
Aleksandra Kopczyńska ● 20

Biblioteka Pedagogiczna KPCEN we Włocławku
Iwona Lelewska ● 40

Biblioteka Pedagogiczna w Bolesławcu
M. A. ● 161

BIBLIOTEKA PEDAGOGICZNA
Aneta Dobrzyńska ● 42

Biblioteka Pedagogiczna w Chetmie
Jolanta Miącz ● 24

Biblioteka Pedagogiczna CEN
Małgorzata Wiszowata ● 6

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Gdańsku Filia w Starogardzie Gd.
Ewa Górecka ● 90

Biblioteka Pedagogiczna w Ostrołęce
Aneta Dobrzyńska ● 43

Biblioteka Pedagogiczna
Aleksandra Kopczyńska ● 12

II. 1. Fragment wykazu prezentacji zgromadzonych w Prezi. Źródło: Prezi.com. Pobrane 10 kwietnia 2018, z: <http://www.prezi.com>

Prezi to najbardziej popularna darmowa aplikacja działająca online, dostępna pod adresem <http://www.prezi.com>. Prezentacje przygotowane w Prezi nie opierają się na slajdach (charakter linearny), ale mają układ mapy (charakter nieliniowy), na której w dowolny sposób można rozmieszczać teksty, grafikę i filmy. Są bardzo efektowne i sprawiają wrażenie trójwymiarowych, podczas odtwarzania widok przybliża się i oddala, w określonej kolejności można oglądać elementy umieszczone na jednej mapie. Gotowa prezentacja zostaje zapisana na koncie użytkownika w serwisie. Biblioteki pedagogiczne bardzo chętnie korzystają z tego programu użytkowego.

Równie ciekawym narzędziem Web 2.0 do tworzenia prezentacji online jest Emaze (<http://www.emaze.com>). Pozwala tworzyć zarówno prezentacje 3D, jak i pokazy z tradycyjnym sposobem przejść między slajdami. Oferuje bogatą galerię motywów, efekty animacji, możliwość dodawania multimedialnych (muzyka, filmy z YouTube), obrazów i kształtów, jak też importowanie

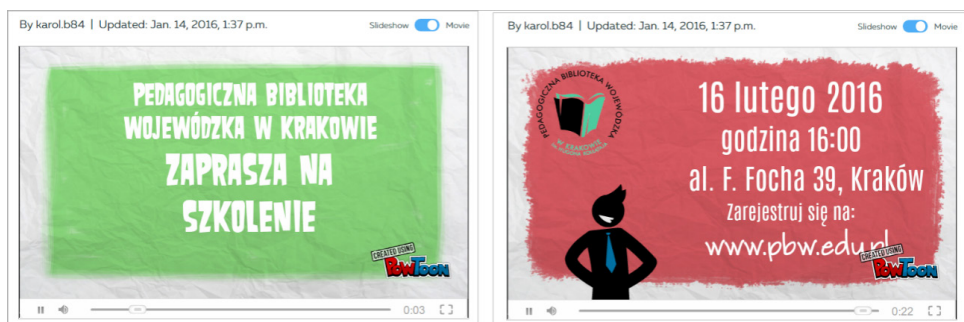
prezentacji PowerPoint. Przygotowane prezentacje można w łatwy sposób udostępnić za pośrednictwem popularnych serwisów społecznościowych (Facebook, Twitter, Pinterest). Dostępna jest także opcja pobrania linku i kodu embed. To narzędzie także wykorzystuje wiele bibliotek pedagogicznych. Tematyka prezentacji jest zróżnicowana – od wirtualnej wycieczki po bibliotekę, relacji z uroczystości jubileuszowych, instrukcji posługiwania się katalogiem bibliotecznym, przez prezentację oferty edukacyjnej, zaproszenia na spotkania, wystawy, konferencje, po materiały edukacyjne wspomagające lekcje biblioteczne i lekcje przedmiotowe.

II. 2. Prezentacja Biblioteki Pedagogicznej w Gdyni. Źródło: Emaze. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <https://www.emaze.com/@ACOTCLTR/oferta%20PBW>

Kolejny ciekawy kreator prezentacji online, to PowToon (<http://www.powtoon.com>) umożliwiający tworzenie prezentacji w formie krótkich animowanych filmów przypominających kreskówki, które potrafią zwrócić uwagę odbiorcy znacznie szybciej, niż najbardziej interesujący tekst. PowToon bardziej przypomina edytor wideo niż narzędzie do tworzenia prezentacji. Zamiast kolejnych slajdów, jest dostępna oś czasu i inne narzędzia pomocne przy edycji.

Inne aplikacje Web 2.0 pozwalające na tworzenie prezentacji online są wykorzystywane w bibliotekach pedagogicznych raczej sporadycznie. Częściej sięgają po nie pojedynczy pracownicy, zaś konta instytucjonalne spotykane są rzadko. Z ogromnej liczby takich narzędzi warto

II. 3. Zaproszenie na szkolenie w formie animowanej prezentacji. Źródło: PowToon. Pobrane 16 kwietnia 2018, z: <https://www.powtoon.com/online-presentation/e5GPjj3Oi0O/prezi/?mode=movie>

wymienić Animoto (<http://animoto.com>) aplikację umożliwiającą tworzenie świetnych pokazów slajdów przy pomocy zdjęć wcześniej przesłanych do serwisu. Serwis udostępnia bogatą bazę materiałów audio, które mogą być tłem muzycznym dla filmu. Po wybraniu zdjęć i muzyki system One-Click Remix renderuje automatycznie kompletny plik wideo. Wersja darmowa umożliwia przygotowanie filmu trwającego maksymalnie 30 sekund. Drugim ograniczeniem jest liczba zdjęć, które można wykorzystać podczas takiej prezentacji (maksymalnie 12). Dodatkowo w dowolnym miejscu filmu można umieścić krótki tekst (Animinto najlepszą aplikacją, 2016).

Nie można zapominać o Prezentacjach Google – internetowej aplikacji, która pozwala tworzyć i formatować grafiki prezentacyjne oraz współpracować na bieżąco z innymi osobami i przechowywać prezentacje online na Dysku Google. Przejrzysty interfejs i niewiele opcji sprawiają, że łatwo przejść przez cały proces tworzenia – od wyboru motywu, po wypełnienie szablonu treścią. Można skorzystać z różnorodnych motywów, setek czcionek, funkcji dodawania filmów, animacji. Gotową prezentację można wyeksportować do formatów PDF, PPTX, SVG, PNG, JPG i TXT.

Bardzo ciekawym narzędziem jest też Slides (<http://slides.com>). Po założeniu bezpłatnego konta użytkownik otrzymuje 250 MB do zapisania utworzonych prezentacji w chmurze. Slides oferuje bardzo atrakcyjne pod względem stylu animacje przejść pomiędzy slajdami, bogate palety kolorów i możliwość nawigowania prezentacją z dowolnego urządzenia z ekranem dotykowym. Można skorzystać z planu darmowego, w którym wszystkie prezentacje są publiczne i nie można im nadać statusu prywatnych. Slides to esencja minimalizmu i prostoty. Płaskie tła, napisy, czasem pastelowe tło, ewentualnie jakiś obraz. To idealne rozwiązanie dla osób chcących uzyskać elegancką i minimalistyczną prezentację.

II. 4. Książeczki elektroniczne przygotowane przez biblioteki pedagogiczne w serwisie StoryJumper. Źródło: StoryJumper. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <https://www.storyjumper.com>

Kolejna grupa interesujących narzędzi Web 2.0 służy do opracowywania atrakcyjnych e-publikacji. Jednym z nich jest StoryJumper (<http://www.storyjumper.com>) – aplikacja online umożliwiająca tworzenie książeczek elektronicznych. Ma proste menu i narzędzia ułatwiające pracę nad stworzonym tekstem. Wykonaną książeczkę można opublikować i udostępnić innym osobom.

Chociaż aplikacja z założenia jest przeznaczona dla uczniów, to w rękach kreatywnego bibliotekarza może być ciekawym narzędziem do prezentowania różnorodnych treści. Z możliwości StoryJumper korzystają np.: Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Koninie i w Częstochowie, Biblioteka Pedagogiczna w Stalowej Woli, Tarnobrzegu, Gorzowie, Chełmie i inne².

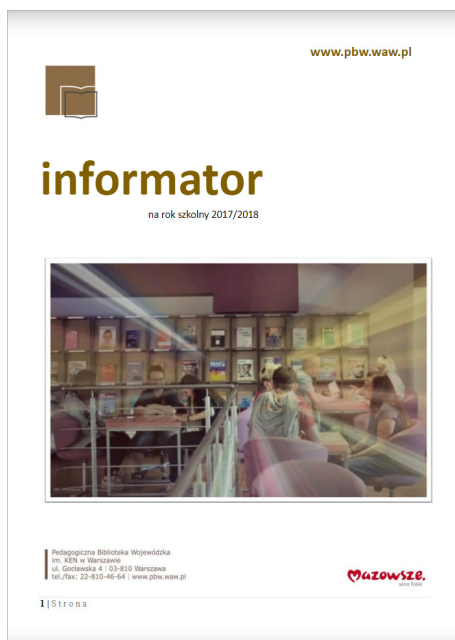
FlipSnack (<http://www.flipsnack.com>) i Youblisher (<http://www.youblisher.com>) to kolejne, bardzo ciekawe narzędzia online do generowania książeczek i albumów z przewracanymi stronami, które można oglądać w Internecie w postaci przygotowanego wcześniej dokumentu PDF. Narzędzia te doskonale nadają się np. do przedstawienia historii bibliotek, opisu uroczystości i ważnych wydarzeń, które miały tam miejsce, prezentacji prac konkursowych wyróżnionych przez biblioteki.

FlipSnack oferuje plan darmowy, w ramach którego można przygotować trzy książeczki składające się maksymalnie z 15 stron każda. Do ich

² Zestawienie publikacji przygotowanych przez różne biblioteki pedagogiczne w serwisie StoryJumper, zob. (Library, cop. 2018).

przechowywania użytkownik otrzymuje 1 GB wolnego miejsca na serwerze. Aby utworzyć taką książeczkę należy wcześniej przygotować odpowiednie treści w programach umożliwiających zapisanie docelowego pliku w formacie PDF lub JPG i przesłać przygotowany dokument na serwer FlipSnack. Serwis Youblisher ma takie same funkcjonalności w zakresie tworzenia książeczek z gotowych dokumentów PDF, ale od niedawna oferuje nową funkcjonalność – możliwość utworzenia książeczki bezpośrednio w serwisie z pomocą udostępnionych narzędzi. Nie ma wtedy konieczności wcześniejszego przygotowania oddzielnego dokumentu (np. tekstowego czy prezentacji). Dla każdej wykonanej książeczki w serwisach FlipSnack i Youblisher jest generowany adres URL oraz kod embed, dzięki któremu można ją osadzić na stronie WWW biblioteki lub dowolnej platformie (np. blogu).

Niezwykle popularną platformą do publikacji treści jest Issuu (<http://issuu.com>), pozwalająca zamieszczać pliki w jednym z formatów obsługiwanych przez platformę, czyli: PDF, Word (DOC), Powerpoint (PPT), Open Office (ODS, ODP), WordPerfect (WPD), Rich Text Format (RTF) i Star Office (SXI, SXW). Przygotowany dokument nie może liczyć więcej niż 500 stron, a rozmiar pliku nie może przekraczać 100 MB. Załadowany do serwisu jest konwertowany na format Issuu, a utworzona w ten sposób publikacja pre-

II. 5. Informator PBW w Warszawie opublikowany w serwisie Issuu. Źródło: Issuu. Pobrane 14 kwietnia 2018, z: https://issuu.com/pedagogicznabibliotekawojewodzka/docs/informator_2017-2018

zentuje się jak elektroniczne wydania gazet. Narzędzie umożliwia dzielenie się udostępnionymi za jego pośrednictwem publikacjami oraz umieszczanie odnośników do nich w sieci i mediach społecznościowych. W wariancie bezpłatnym można analizować statystyki dotyczące własnych prezentacji (przeciętny czas spędzony na czytaniu danej prezentacji, liczba wyświetleń i otwarć, jak również funkcje społecznościowe – polubienia czy udostępnienia). Issuu dostępne jest również w wersji mobilnej.

Biblioteki pedagogiczne korzystają z Issuu, zamieszczając tam e-booki z nowościami, zestawienia bibliograficzne i inne materiały promujące ich działalność. Z tej możliwości skorzystały np. WMBP w Elblągu, PBW w Bytomiu, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu, Biblioteka Pedagogiczna w Wałbrzychu, Jeleniej Górze, Strzelinie i inne.

Blogi są kolejnym narzędziem służącym do publikowania treści. Biblioteki mogą wykorzystywać je do przekazywania podstawowych informacji o placówce i jej usługach, zakupionych do biblioteki książkach, do promocji czytelnictwa i literatury (recenzje nowych książek, lista polecanych książek z księgozbioru, fragmenty ciekawych tekstów itp.). Blog to doskonałe miejsce do publikowania relacji z imprez, które odbyły się w bibliotece lub zamieszczania zapowiedzi/zaproszeń na planowane wydarzenia. Oczywiście lista zastosowań blogów będzie się różniła w zależności od potrzeb użytkowników³.

Najbardziej popularne narzędzia do ich tworzenia, to WordPress i Blogger. O ile pierwsze jest bardzo chętnie stosowane do tworzenia stron internetowych bibliotek, to drugie chętniej wykorzystywane jest do prowadzenia typowych biblioblogów.

Mimo opcji komentowania postów i wykorzystywania blogów do komunikacji z czytelnikami, medium to nie jest obecnie zbyt popularne w bibliotekach pedagogicznych. Nieliczne księżnice prowadzą w Bloggerze strony internetowe placówki. Typowe biblioblogi funkcjonują niezależnie od strony internetowej biblioteki i najczęściej są to blogi o określonej ściśle tematyce, np. związane z konkretnymi wydarzeniami, projektami itp. Przykładami są:

- „CYMELIA Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi” – blog założony w 2015 r. w celu popularyzowania najciekawszych zbiorów, między innymi kolekcji starych druków oraz książek z XIX i początków XX w. i zainteresowania tego typu zbiorami oraz historią książki jak najszerzego grona odbiorców⁴,

- „Serwis jubileuszowy PBW w Łodzi” – blog założony z okazji jubileuszu 90-lecia PBW w Łodzi, obchodzonego w 2015 r.⁵,

³ Więcej o blogach bibliotecznych w: (Morawiec, 2015).

⁴ „CYMELIA Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi”. Pobrane 16 czerwca 2017, z: <http://cymeliapbwlozdz.blogspot.com>

⁵ „Serwis jubileuszowy PBW w Łodzi”. Pobrane 15 kwietnia 2018, z <http://90latpbw.blogspot.com>

• „Książka z kubkiem herbaty – czytamy i polecamy! Podejmij z nami wyzwanie czytelnicze” – blog Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Katowicach, który jest platformą komunikacji z czytelnikami, a w szczególności nauczycielami i uczniami, którzy przystąpili do tzw. wyzwania czytelniczego⁶,

• „Wydajemy własną książkę” – blog Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. KEN w Warszawie, założony w związku z projektem edukacyjnym „Wydajemy Własną Książkę”, którego celem jest rozwijanie kultury czytelniczej – kultury książki⁷,

• „Bibliotheca extravaganza” – blog okolicznościowy Biblioteki Pedagogicznej w Jaworznie, założony w związku z obchodami Roku Czytelnika 2014⁸.

Niezwykle ciekawym przedsięwzięciem prowadzonym w Bloggerze jest blog „Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi” prowadzony od 2010 r.⁹

Blog jest wirtualną kroniką placówki, w estetyczny sposób publikowane są tam obszernie informacje dotyczące wszystkich wydarzeń, jakie mają związek z tą biblioteką. Jest przykładem bardzo dobrze prowadzonej strategii marketingowej i trafia do wielu odbiorców. Jest na bieżąco aktualizowany, łączna liczba wyświetleń to 79 896.

Warto wyróżnić także „Skarby biblioteki”¹⁰, blog prowadzony od 2011 r. w Bibliotece Pedagogicznej w Przasnyszu. Znajdują się tam bieżące ogłoszenia, relacje z wydarzeń, jakie odbyły się w bibliotece, zaproszenia na warsztaty, wystawy, linki do wartościowych materiałów edukacyjnych, rekomendacje książek, czasopism i artykułów. Blog jest aktualizowany na bieżąco, zawiera bardzo dużo artykułów i może się poszczycić wysoką liczbą wyświetleń (80 125).

Ciekawą działalność pokazuje także Biblioteka Pedagogiczna w Ostrołęce – prowadzi blog dedykowany bibliotekom szkolnym, który jest miejscem wymiany doświadczeń, bankiem pomysłów i formą promocji bibliotek szkolnych¹¹.

Blogi wpisują się w nurt Web 2.0 i mogą być bardzo skutecznym kanałem komunikacji z czytelnikami oraz platformą wspomagającą promocję bibliotek, ale pod warunkiem, że są systematycznie aktualizowane. Nie-

⁶ „Książka z kubkiem herbaty - czytamy i polecamy! Podejmij z nami wyzwanie czytelnicze”. Pobrane 14 kwietnia 2018, z: <http://podejmijwyzwanieczytelnicze.blogspot.com>

⁷ „Wydajemy własną książkę”. Pobrane 15 kwietnia 2018, z: <http://wydajemywlasnaksiazke.blogspot.com>

⁸ „Bibliotheca extravaganza”. Pobrane 15 kwietnia 2018, z: <http://pedagogicznajaworzno-czytelnikom.blogspot.com/2014/05/bibliotheca-extravaganza-ksiazki-i.html>

⁹ „Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi”. Pobrane 15 kwietnia 2018, z: <http://kronikapbwlozdz.blogspot.com>

¹⁰ „Skarby biblioteki”. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://skarby-biblioteki.blogspot.com>

¹¹ „Biblioteki szkolne w Ostrołęce”. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://bibliotekiszkolne.blogspot.com>

Il. 6. Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi. Źródło: „Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi”. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://kronikapbwlodz.blogspot.com>

stety w blogach bibliotek pedagogicznych można zauważyć problem tzw. martwych kont.

Do publikowania przygotowywanych przez biblioteki prezentacji multimedialnych (także dokumentów, np. w formacie PDF) wykorzystywane są serwisy oferujące plany darmowe, np. SlideShare i SlidePlayer.

SlideShare (<http://slideshare.net>) to największe medium do dzielenia się prezentacjami i łączenia ludzi poprzez treść. Serwis został założony w roku 2006, a w 2012 r. oficjalnie stał się częścią LinkedIn, międzynarodowego serwisu społecznościowego, specjalizującego się w kontaktach zawodowo-biznesowych. Platforma SlideShare rzadziej kojarzona z udostępnianiem dokumentów, infografik i filmów i jest jedną ze 100 najchętniej odwiedzanych stron internetowych na świecie. Posiada ponad 60 milionów unikalnych użytkowników i miesięcznie notuje około 160 milionów wejść (Głowacka). Po założeniu konta możliwe jest przesłanie do SlideShare prezentacji utworzonej w formatach PowerPoint, PDF, Keynote i OpenDocument, gdzie zostaje zamieniona na format Flash i staje się publicznie dostępna.

Biblioteki pedagogiczne w niewielkim stopniu wykorzystują serwis SlideShare jako kanał do promocji usług i produktów, często są to wyłącz-

nie pojedyncze prezentacje, zawierające np. zaproszenia na spotkania autorskie, wystawy pokonkursowe, wernisaże, prezentowana jest historia bibliotek, ich dorobek, zbiory i oferta. Profile w SlideShare posiadają między innymi: Biblioteka Pedagogiczna w Cieszynie¹², która na swoim koncie zamieściła 28 prezentacji, 23 dokumenty (m.in. zestawienia bibliograficzne, sprawozdania z imprez czytelniczych, wystaw) i Biblioteka Pedagogiczna w Żywcu¹³, udostępniająca pięć prezentacji oraz 13 dokumentów (zestawienia bibliograficzne). Liczba wyświetleń widniejąca pod każdym zamieszczonym elementem wskazuje, że ta forma publikacji i docierania do użytkowników cieszy się sporym zainteresowaniem.

Znacznie większą popularność zdobył serwis SlidePlayer (<http://slideplayer.pl>), w którym znaleźć można kilkadziesiąt prezentacji przygotowanych przez biblioteki pedagogiczne w Stalowej Woli, Swarzędzu, Skarżysku-Kamiennej, Jarosławiu, Skierniewicach, Kazimierzy Wielkiej, Bytomiu, Staszowie, Mławie, Rzeszowie i innych¹⁴. Zasada publikowania w SlidePlayer jest taka sama, jak w SlideShare – trzeba za pomocą dowolnego, dostępnego programu (np. Microsoft PowerPoint) utworzyć prezentację, przesłać ją na serwer, opublikować i udostępnić innym za pomocą linku. Link do prezentacji umożliwia jej wyświetlenie i obejrzenie, a ponadto pobranie na dysk lub ewentualną edycję. Istotne jest też, że SlidePlayer nie korzysta z formatu Flash, tylko z HTML5. Dzięki temu prezentacje są wyświetlane prawidłowo na dowolnym ekranie, także na urządzeniach mobilnych.

Niekwestionowanym liderem wśród serwisów Web 2.0 dających możliwość publikowania filmów, komentowania, udostępniania w innych mediach i oceniania jest YouTube, ale niewiele bibliotek pedagogicznych z niego korzysta. Część z nich po założeniu konta udostępniła od jednego do trzech filmów (np. biblioteki pedagogiczne w Sieradzu, Nowym Tomyślu, Złotoryi, Płocku, Tarnowie czy Sępólnie) i na tym poprzestała. Niektóre biblioteki zamieściły od czterech do dziesięciu filmów (np. biblioteki w Piotrkowie Trybunalskim, Toruniu, Olkuszu, Złotowie czy Bolesławcu).

Biblioteki pedagogiczne za pośrednictwem YouTube udostępniają filmy promujące konkretne placówki, czytelnictwo i korzystanie z bibliotek, relacje z odbytych wydarzeń. W kanałach niektórych bibliotek można też znaleźć filmowe instrukcje, w jaki sposób korzystać z katalogu online: jak znaleźć katalog w sieci, jak stosować wyszukiwanie proste i złożone, jakie są oznaczenia zbiorów oraz jak efektywnie posługiwać się kontem czytelnika.

¹² Profil Biblioteki Pedagogicznej w Cieszynie w serwisie SlideShare. Pobrane 16 kwietnia 2018, z: <https://www.slideshare.net/agatachromik>

¹³ Zasoby Biblioteki Pedagogicznej w Żywcu w serwisie SlideShare. Pobrane 16 kwietnia 2018, z: <https://www.slideshare.net/Biblioteka1>

¹⁴ Wykaz prezentacji zamieszczonych w serwisie SlidePlayer przez biblioteki pedagogiczne. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://slideplayer.pl/search/?q=biblioteka+pedagogiczna>

II. 7. Przykładowa prezentacja opublikowana w serwisie SlidePlayer. Źródło: SlidePlayer. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://slideplayer.pl/slide/3037997>

Spotkać można również edukacyjne filmy instruktażowe, przygotowane dla klientów bibliotek, czyli nauczycieli, studentów i uczniów (np. opisujące zasady posługiwania się programami komputerowymi).

Zdecydowanym rekordzistą pod względem liczby opublikowanych filmów jest PBW w Lublinie, która udostępniła 79 filmów. Są to głównie relacje ze spotkań, warsztatów, konkursów, wernisaży i innych imprez, które miały miejsce w bibliotece lub odbyły się z jej udziałem.

Warto też zwrócić uwagę na kanał PBW w Łodzi, w którym znajduje się bardzo dobrze przygotowany i z pewnością przydatny film instruktażowy *Korzystanie ze zbiorów Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi* (684 wyświetlenia) i film *Zapis zdalny do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi* (943 wyświetlenia).

W kanale Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej we Wrocławiu 42 filmy pogrupowano w trzech playlistach, a szczególnie cenna jest playlista *Tutoriale*. Zgromadzono w niej 17 filmów, będących instrukcjami posługiwania się różnymi aplikacjami, np. *Jak edytować film w telefonie w aplikacji VideoShow*, *Jak zrobić prezentację w Emaze*, *Jak nagrywać dźwięk w programie Audacity* itp. Do niektórych tutoriali dołączono komentarze, często w formie pytań dodatkowych skierowanych przez oglądających filmy instruktażowe. Ciekawą zawartość ma także playlista *Czytamy*, gdzie opublikowano krótkie filmy promujące wartościową literaturę, zawierające

Tab. 1. Zestawienie bibliotek pedagogicznych najbardziej aktywnych na YouTube. Stan na dzień 22.01.2018

Nazwa biblioteki	Liczba udostępnionych filmów
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Lublinie	78
Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu	40
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie	36
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi	29
Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Częstochowie	21
Biblioteka Pedagogiczna w Pile	19
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krośnie	19
Biblioteka Pedagogiczna w Chełmie	15

Źródło: (Boryczka, 2018)

czytane przez pracownika biblioteki fragmenty książek. One również cieszą się dużym zainteresowaniem, np. fragment książki *Magiczne drzewo. Czerwone krzesło* Andrzeja Maleszki wyświetlono 3561 razy, a fragment *Bracia Lwie Serce* Astrid Lindgren wyświetlono 1589 razy.

Do komunikacji i wirtualnej współpracy biblioteki pedagogiczne wykorzystują media społecznościowe. To prosty sposób pozwalający na rozpowszechnianie różnorodnych informacji i szybką interakcję z klientami. Biblioteki tworzą swoje profile-wizytówki, a wiele z nich prowadzi jednocześnie kilka profili w różnych serwisach. Promują tam: działalność, usługi, udostępniane zdjęcia, filmy, różnorodne opracowania (np. zestawienia tematyczne) itp. Media społecznościowe to nie tylko promocja placówki, ale też możliwość szybkiego kontaktu z użytkownikiem i źródło pozyskiwania potencjalnych nowych czytelników. Wśród wykorzystywanych przez biblioteki mediów społecznościowych znajdują się takie serwisy jak: Facebook, Twitter, Pinterest, Instagram, Google+ i newslettery.

Zdecydowanie najpopularniejszym narzędziem, które wykorzystują biblioteki, jest serwis społecznościowy Facebook, który dzięki możliwościom budowania relacji z użytkownikiem jest serwisem bardzo przydatnym dla bibliotek. Stworzenie profilu, umożliwia zarówno gromadzenie kontaktów, jak i szybkie uzyskanie informacji zwrotnej od internautów. Stały kontakt z użytkownikami pozwala obserwować ich potrzeby i zachowania. Dzięki temu można łatwiej rozpoznawać i spełniać oczekiwania użytkowników względem biblioteki (Machcińska, 2013, s. 312).

Facebook pozwala oddziaływać nie tylko na osoby należące już do bibliotecznej społeczności, ale także na ich znajomych. Aktywność internauty widoczna jest w jego profilu, co zachęca innych użytkowników do sprawdzenia tego, co zainteresowało ich znajomego. Jeśli w ten sposób uda się przyciągnąć nowych członków internetowej społeczności, to można przypuszczać, że doprowadzi to do powiększenia liczby korzystających z usług tradycyjnej biblioteki (Podlaski, 2011, s. 143). Miarą efektów promocji za pomocą Facebooka są dane o liczbie fanów, liczbie znaczników „Lubię to”, liczbie komentarzy, udostępnień danego posta, liczbie zdjęć i filmów, na których oznaczono bibliotekę (Miotk, 2013, s. 197).

W wyniku samodzielnie przeprowadzonego wyszukiwania zlokalizowano na Facebooku profile 103 bibliotek pedagogicznych. Zamieszczane są tam podstawowe informacje o placówce, zaproszenia na spotkania autorskie, konkursy, relacje z odbytych imprez, galerie zdjęć, informacje o nowych książkach itp.

Na Facebooku można utworzyć tzw. wydarzenia i z tej funkcji biblioteki często korzystają. Wydarzeniami mogą być np.: spotkania autorskie, konferencje, warsztaty, wystawy, imprezy okolicznościowe (np. Tydzień Bibliotek, Noc Bibliotek). Potencjalnych uczestników może też zachęcić zamieszczenie zdjęć i filmów z poprzednich imprez. Utworzenie takiego wydarzenia zwiększa siłę promocji poprzez umożliwienie internautom dyskusji na jego temat, a przede wszystkim mogą oni potwierdzić obecność.

Sporadycznie biblioteki pedagogiczne wykorzystują możliwość założenia i prowadzenia grupy na Facebooku. Przykładem jest Biblioteka Pedagogiczna w Chełmie, która założyła grupę zamkniętą „Cyfrowy nauczyciel”.

Fanpage biblioteki na Facebooku pozwala budować społeczności wokół biblioteki, na którą składają się jej klienci i fani. Z tego względu tak ważna jest możliwość komentowania wpisów zamieszczanych na tablicy, udział w dyskusjach, w których czytelnicy mogą wyrażać swoje opinie. Dzięki temu biblioteki mogą poznawać gusta czytelników, ich oczekiwania i potrzeby.

Mikroblog Twitter (<https://twitter.com>) jest doskonałym narzędziem do działań promocyjnych i kontaktu z użytkownikami. Pozwala na wysyłanie i odczytywanie tzw. tweetów, czyli krótkich wiadomości tekstowych (do 280 znaków), wyświetlanych na profilu użytkownika i udostępnianych jego obserwatorom. Najczęściej używany jest na tabletach i smartfonach. Największą aktywność na Twitterze wykazują¹⁵:

- Biblioteka Pedagogiczna w Tarnobrzegu (@BPTarnobrzeg) – 4230 tweetów, 5601 polubień,

¹⁵ Stan dotyczący aktywności wybranych bibliotek pedagogicznych w serwisie Twitter aktualny na dzień 19.03.2019 r.

- Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Krakowie (@pbw_krakow) – 4400 tweetów, 12 000 polubień,
- Publiczna Biblioteka Pedagogiczna w Poznaniu (@PBP_Poz) – 2671 tweetów, 1430 polubień.

Za pośrednictwem tweetów biblioteki zachęcają do zapoznania się z różnymi informacjami, zwykle podając link i odsyłając do strony, na której są one zamieszczone. Są to nie tylko krótkie informacje promujące działalność bibliotek, w tym zapowiedzi spotkań, konkursów, imprez cyklicznych i okolicznościowych czy newsy o nowościach książkowych, ale także dotyczące np. czasowych zmian w organizacji pracy placówek, aktualizacji regulaminu itp. Czasem zamieszczane są też filmy i zdjęcia.

Kolejnym narzędziem z powodzeniem wykorzystywanym do promocji biblioteki jest Pinterest (<https://pl.pinterest.com>) – instrument pozwalający zbierać i przechowywać na tematycznych tablicach informacje o wybranych stronach internetowych zawierających obrazy lub filmy oraz powiadamiać o tym innych. Im więcej osób opatrzy daną stronę zakładką, tym większa szansa jej obecności na głównej stronie serwisu. Gromadzone zasoby można segregować tematycznie tworząc kolekcje dotyczące określonych wydarzeń, miejsc, ludzi, hobby, zainteresowań czy innych obszarów.

Biblioteki mogą tworzyć tablice tematyczne i popularyzować zbiory – pokazywać nowości biblioteczne, książki wyjątkowe, cenne, szczególnie polecane użytkownikom, a także ciekawe aranżacje wnętrz i fotografie budynku. Mogą tworzyć wykazy książek na dowolny temat, prezentować strony internetowe wybranych twórców literatury lub zasoby internetowe związane z miejscowością czy regionem. To dobre miejsce na popularyzowanie odbywających się w bibliotece imprez kulturalnych, wystaw, konkursów, spotkań, szkoleń, na przekazywanie ciekawych informacji związanych z książką i księżnicą, samouczków, przewodników itp. Pomysłów na wykorzystanie funkcjonalności Pinteresta z pewnością jest jeszcze więcej.

Nieliczne biblioteki pedagogiczne korzystają z tego serwisu. Tablice tematyczne udostępniają np.: WMBP w Elblągu¹⁶, DBP we Wrocławiu¹⁷, WBP w Krośnie¹⁸, BP w Głogowie¹⁹, BP w Nowym Targu²⁰, BP w Pile²¹. Znajdziemy tam

¹⁶ Profil Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej w Elblągu w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://pl.pinterest.com/warmiskomazursk>

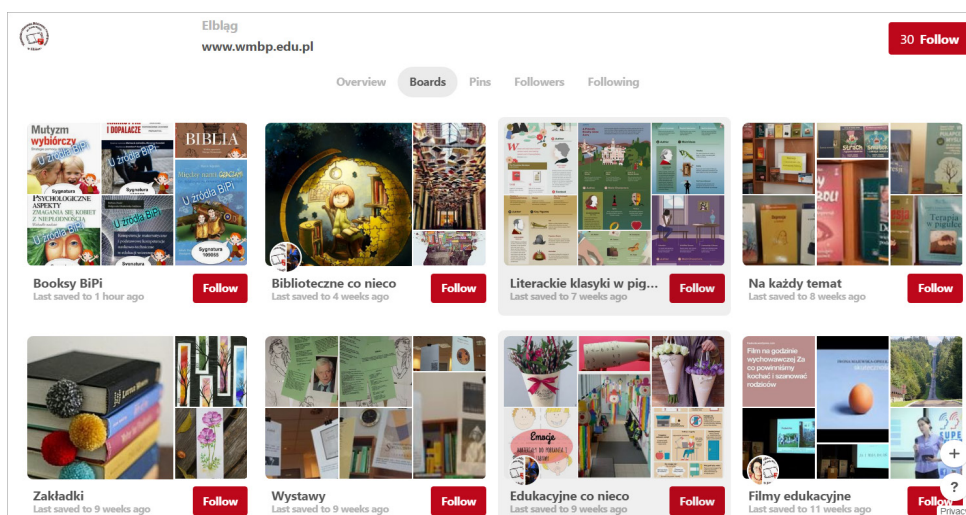
¹⁷ Profil Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej we Wrocławiu w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://pl.pinterest.com/bibliotekadbp>

¹⁸ Profil Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krośnie w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://pl.pinterest.com/pbwkrosnospbwkro>

¹⁹ Profil Biblioteki Pedagogicznej w Głogowie w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://pl.pinterest.com/bpglogow>

²⁰ Profil Biblioteki Pedagogicznej w Nowym Targu w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.pinterest.fr/bibliotekap0222>

²¹ Profil Biblioteki Pedagogicznej w Pile w serwisie Pinterest. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://pl.pinterest.com/bibliotekawpile>

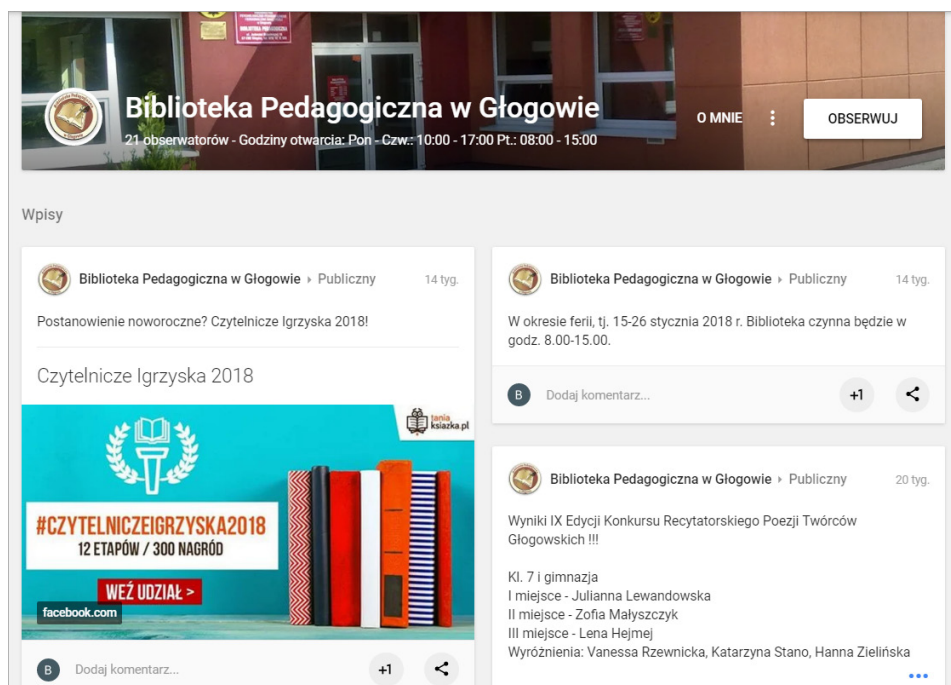
II. 8. Tablice tematyczne w serwisie Pinterest na koncie WMBP w Elblągu. Źródło: Pinterest. Pobrane 18 kwietnia 2018, z: <https://pl.pinterest.com/warmiskomazursk>

np.: Nowości wydawnicze, Zakupy, Szkolenia online, Zajęcia edukacyjne, Multimedia na lekcje, Warsztaty dla nauczycieli, Wystawy, Filmy edukacyjne itp.

Pod względem liczby założonych tablic i zebranych w nich materiałów, zdecydowanie wyróżniają się dwie placówki: Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna w Elblągu, która utworzyła 20 tablic tematycznych i Biblioteka Pedagogiczna w Pile z 11 tablicami.

Google+ (<https://plus.google.com/>) jest w Polsce stosunkowo mało popularny, ale kilka bibliotek w dość udany sposób prowadzi tam swoje profile. Jego funkcjonowanie jest bardzo zbliżone do Facebooka, a dzięki powszechności wykorzystania pod artykułami branżowymi przycisków do udostępniania treści w wybranych mediach społecznościowych, można zobaczyć co polecają i upowszechniają inni użytkownicy związani ze środowiskiem bibliotekarskim (Przybysz, Pioterek, 2015). Możliwe jest udostępnienie poszczególnych wpisów na Facebooku i Twitterze, można pobrać link do artykułu, a także dodać do niego komentarz.

Biblioteki do promocji swojej placówki, jej działań i zbiorów oraz komunikacji z czytelnikami wykorzystują także Instagram (<https://www.instagram.com/>) – fotograficzny serwis społecznościowy, który pozwala na kreatywne wyrażanie siebie oraz marki za pomocą obrazu. Oprócz ciekawej fotografii z dodanym opisem i odpowiednich hashtagów (odpowiedniki hasła przedmiotowego), na profesjonalną promocję składają się również inne działania. Można obserwować profile pozostałych bibliotek, jak również własnych użytkowników, komentować ich publikacje, odpowiadać na

Il. 9. Fragment konta Google+ Biblioteki Pedagogicznej w Głogowie. Źródło: Google+. Pobrane 18 kwietnia 2018, z: <https://plus.google.com/108069994661981226300>

komentarze, klikać „Lubię to” pod ich zdjęciami, nawiązywać interakcję (Jaskowska, 2015).

Liczba bibliotek pedagogicznych korzystających z tego serwisu jest niewielka; udało się wyszukać kilkanaście kont bibliotecznych. Konta w serwisie Instagram założyły m. in.:

- PBP w Poznaniu (pbp.poznan) – 248 postów, 252 obserwujących i 196 obserwowanych²²,
- WMBP w Elblągu (bibliotekapedagogicznaelblag) – 179 postów, 806 obserwujących, 796 obserwowanych²³,
- BP w Pile (bibliotekapedagogicznapila) – 191 postów, 343 obserwujących, 361 obserwowanych²⁴,

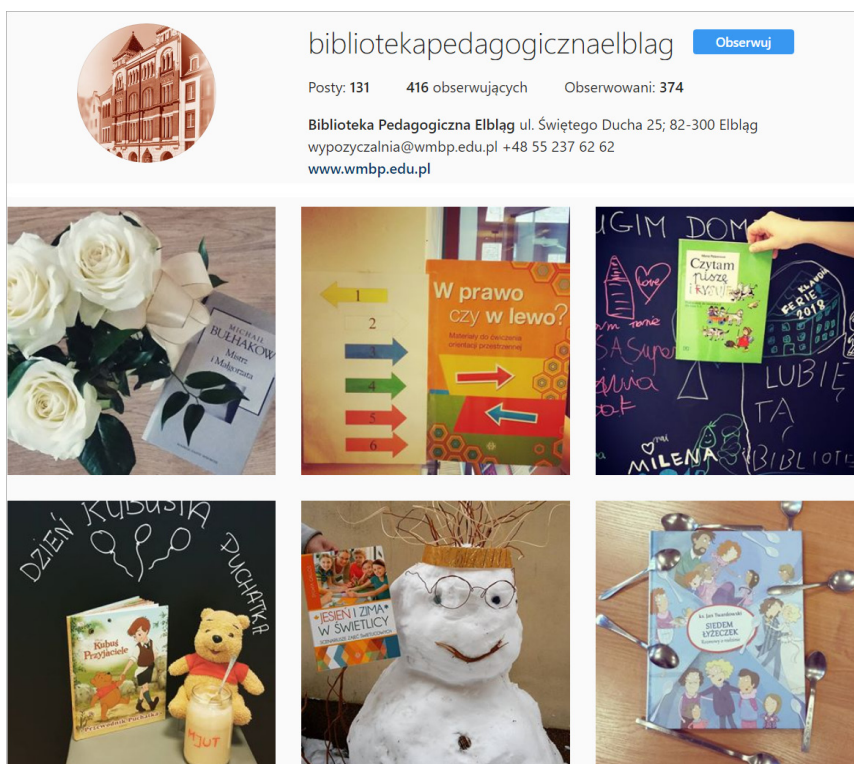
²² Profil Publicznej Biblioteki Pedagogicznej w Poznaniu w serwisie Instagram. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.instagram.com/pbp.poznan>

²³ Profil Warmińsko-Mazurskiej Biblioteki Pedagogicznej w Elblągu w serwisie Instagram. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.instagram.com/bibliotekapedagogicznaelblag>

²⁴ Profil Publicznej Biblioteki Pedagogicznej w Pile w serwisie Instagram. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.instagram.com/bibliotekapedagogicznapila>

- BP w Zgierzu (bibliotekapedagogicznazgierz) – 84 posty, 499 obserwujących, 382 obserwowanych²⁵,
- BP w Chełmie (bpchelm) – 133 posty, 291 obserwujących, 347 obserwowanych²⁶.

Przeglądając zamieszczone na kontach bibliotek pedagogicznych obrazy warto zwrócić uwagę na atrakcyjność i innowacyjną formę ich przedstawienia. Dobry przykład niezwykle ciekawych aranżacji okładek książek prezentuje Warmińsko-Mazurska Biblioteka Pedagogiczna w Elblągu.

II. 10. Przykładowe aranżacje obrazów zamieszczonych na Instagramie. Źródło: Instagram. Pobrane 18 kwietnia 2018, z: <https://www.instagram.com/bibliotekapedagogicznaelblag>

²⁵ Profil Biblioteki Pedagogicznej w Zgierzu w serwisie Instagram. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.instagram.com/bibliotekapedagogicznazgierz>

²⁶ Profil Biblioteki Pedagogicznej w Chełmie w serwisie Instagram. Pobrane 19 marca 2019, z: <https://www.instagram.com/bpchelm>

Opisane w artykule wybrane narzędzia wpisujące się w nurt Web 2.0 umożliwiają zarówno promocję działań placówek za pomocą tworzonych komunikatów medialnych, jak i komunikację z czytelnikami – klientami biblioteki. Ich różnorodność wykorzystywana przez biblioteki pedagogiczne wskazuje na to, że placówki te dokładają starań w zakresie działań marketingowych, aby być jak najbardziej atrakcyjnymi i nowoczesnymi dla użytkowników. Niewątpliwie można jeszcze wymieniać przykłady wykorzystania innych narzędzi (np. platformy e-learningowe, podcasty, screencasty, QR kody, infografiki, chmury tagów, elektroniczne publikacje itp.), z którymi można się spotkać śledząc działania promocyjne prowadzone przez biblioteki pedagogiczne w Internecie.

Bibliografia

- Animoto najlepszą aplikacją do tworzenia prezentacji. W: YouBoost. Pobrane 12 kwietnia 2018, z: <https://www.youboost.pl/blog/narzedzia/animoto-najlepsza-aplikacja-do-tworzenia-prezentacji>
- Aplikacja do tworzenia prezentacji – jak wybrać? (2016). W: Poradnik przedsiębiorcy. Pobrane 14 kwietnia 2018, z: <https://poradnikprzedsiębiorcy.pl/aplikacja-do-tworzenia-prezentacji-jak-wybrac>
- Boryczka, B. (2018). Wykorzystanie mediów społecznościowych w bibliotekach pedagogicznych. *Biuletyn EBIB, 1 (178)*. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/620/762>
- Głowacka, A., 5 powodów, dla których powinieneś używać SlideShare w Twojej firmie. W: BRAND24 blog. Pobrane 15 kwietnia 2018, z: <http://blog.brand24.pl/5-powodow-dla-ktorych-powinienes-uzywac-slideshare-w-twojej-firmie>
- Jaskowska, B. (2015). Biblioteka w obrazkach, czyli jak efektywnie promować działalność biblioteczną na Instagramie. *Warsztaty bibliotekarskie, 1*. Pobrane 18 kwietnia 2018, z: <http://warsztatybibliotekarskie.pedagogiczna.edu.pl/nr-12015-45/biblioteka-w-obrazkach-czyli-jak-efektywnie-promowac-dzialalnosc-biblioteczna-na-instagramie>
- Library (cop. 2018). W: Storyjumper. Pobrane 17 kwietnia 2018, z: <https://www.storyjumper.com/book/search/q/biblioteka%20pedagogiczna>
- Machcińska, K. (2013). Facebook, YouTube, Twitter – jak promują się biblioteki? Marketing społecznościowy w bibliotece. *Forum Bibliotek Medycznych, 2*, 311-117. Pobrane 16 kwietnia 2018, z: http://cybra.lodz.pl/Content/7569/311_FBM_2013_nr2.pdf
- Miotk, A. (2013). *Skuteczne social media. Prowadź działania, osiągaj zamierzone efekty*. Gliwice: Helion.
- Morawiec, B. M. (2015). *Blog jako forma promocji oferty biblioteki w środowisku edukacyjnym*. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji. Pobrane 16 czerwca 2017, z: <http://docplayer.pl/10992114-Blog-jako-forma-promocji-oferty.html>
- Podlaski, A. (2011). *Marketing społecznościowy. Tajniki skutecznej promocji w Social Media*. Gliwice: Helion.

Przybysz, J., Pioterek, P. (2015). Media społecznościowe w służbie bibliotek. W: H. Brzezińska-Stec, J. Żochowska (red.), *Biblioteki bez użytkowników...? Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa Supraśl, 14-16*

września 2015 (s. 340-356). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Pobrane 18 kwietnia 2018, z: http://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/4519/1/23_Przybysz_Pioterek.pdf

Bożena Boryczka

Web 2.0 Tools in Pedagogical Libraries

Abstract

Pedagogical libraries attempt to use available online tools to promote their activities. The article presents various Web 2.0 tools which enable libraries to create and publish valuable content and allow them to communicate with their patrons, i.e. readers. The author attempts to analyse the degree to which these tools are used in pedagogical libraries.

Keywords: pedagogical libraries, Web 2.0, multimedia presentations, e-publications, blogs, social media, promotion

Bożena Boryczka

Narzędzia Web 2.0 w bibliotekach pedagogicznych

Streszczenie

Biblioteki pedagogiczne dokładają starań, aby wykorzystywać dostępne narzędzia internetowe do promocji swoich działań. W artykule zaprezentowano różnorodne narzędzia wpisujące się w nurt Web 2.0, umożliwiające tworzenie i publikowanie wartościowego contentu i komunikację z czytelnikami – klientami biblioteki. Podjęto także próbę analizy, w jakim stopniu są wykorzystywane w bibliotekach pedagogicznych.

Słowa kluczowe: biblioteki pedagogiczne, Web 2.0, prezentacje multimedialne, e-publikacje, blogi, media społecznościowe, promocja

KONCEPCJE PROGOWE (*THRESHOLD CONCEPTS*) W KSZTAŁCENIU KOMPETENCJI INFORMACYJNYCH W SZKOLE WYŻSZEJ

Wstęp

Artykuł dotyczy wybranych aspektów kształcenia kompetencji informacyjnych (*information literacy*) w uczelniach, skupia się na edukacji informacyjnej studentów z wykorzystaniem tzw. koncepcji/pojęć progowych (*threshold concepts*). Inni uczestnicy środowiska szkoły wyższej, tj. nauczyciele, naukowcy oraz pracownicy administracyjni i techniczni są tutaj pominięci. Opracowanie niniejsze ma charakter eksploracyjny i sygnalny, stanowi wprowadzenie do ewentualnych dalszych pogłębionych badań, działań i refleksji.

Tekst dzieli się na trzy główne części. W pierwszej z nich omówiono w zarysie naturę i właściwości koncepcji progowych jako takich oraz ich rolę w procesie nauczania/uczenia się. W drugiej – przedstawiono (bardzo) wybrane problemy *information literacy*. Część trzecia poświęcona została zwięzłej charakterystyce sześciu *threshold concepts*, sformułowanych w niezwykle istotnym dla kształcenia kompetencji informacyjnych studentów dokumencie *Framework for Information Literacy for Higher Education* (Association of College and Research Libraries [ACRL], 2016).

Artykuł powstał z wykorzystaniem metody analizy i krytyki piśmiennictwa (Cisek, 2010), na potrzeby której uwzględniono niektóre publikacje w językach angielskim i polskim, powstałe w XXI w. (z dwoma wyjątkami). Charakterystyka ilościowa specjalistycznej literatury przedmiotu oraz elementy stanu badań znajdują się w części trzeciej opracowania. Pojęcia kompetencji informacyjnych oraz koncepcji progowych objaśnione są w dalszej części tekstu. Niektóre określenia w językach polskim i angielskim używane są zamiennie, m.in. ze względu na brak powszechnie zaakceptowanych rozstrzygnięć terminologicznych.

¹ Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Wydział Zarządzania i Komunikacji Społecznej.

Koncepcje progowe

Twórcami kategorii *threshold concepts* są Jan Meyer i Ray Land, badacze uczestniczący w multidyscyplinarnym projekcie edukacyjnym *Enhancing Teaching-Learning Environments in Undergraduate Courses Project* w Wielkiej Brytanii na początku XXI w. (Meyer, Land, 2003). Swoje stanowisko pogłębili i rozwinęli w kolejnych publikacjach, m.in. w (Meyer, Land, 2005), (Meyer, Land, Baillie, red., 2010) oraz (Land, Meyer, Flanagan, red., 2016).

Koncepcje progowe związane są z teorią nauczania/uczenia się (Townsend, Hofer, Hanick, Brunetti, 2016, s. 24), przede wszystkim studentów (dowolnych kierunków), dotyczą zatem głównie – ale nie tylko – dydaktyki szkoły wyższej. Od początku wzbudziły duże zainteresowanie badaczy i nauczycieli różnych dyscyplin naukowych i dziedzin praktyki; w ciągu ostatnich 15 lat zagadnienie to rozważali nie tylko specjaliści w zakresie edukacji, ale również m.in. bibliotekarze i informatolodzy, biolodzy, fizycy, historycy, informatycy, inżynierowie czy reprezentanci nauk medycznych. We wskazanym zakresie organizowane są liczne konferencje, powstają prace magisterskie i doktorskie. Obszerną bibliografię dotyczącą *threshold concepts* kompiluje online na bieżąco Mick Flanagan (2018). Obecnie niektórzy autorzy piszą już wręcz o teorii koncepcji progowych, co wskazuje na stosunkowo zaawansowany etap rozwoju tego kierunku badań i działalności (Tucker, 2017).

Czym zatem są *threshold concepts*? Stanowią one specyficzne dla każdej dyscypliny naukowej lub domeny praktycznej modele, pojęcia, podejścia, postawy, zagadnienia itp., bez dogłębnego uchwycenia których nie jest możliwy rzeczywisty progres w uczeniu się (Tucker, 2017, s. 62). Meyer i Land w swojej wczesnej publikacji posłużyli się metaforą portalu. Mianowicie, pełne zrozumienie przez studenta/ucznia koncepcji progowej (funkcjonującej w ramach jakiegoś obszaru wiedzy) można porównać do przekroczenia poznawczej „bramy”, za którą otwierają się nowe i dotychczas niedostępne sposoby myślenia o czymś, interpretacji, pojmowania. Co więcej, takie zrozumienie wywołuje trwałą modyfikację zapatrywań na dany problem/przedmiot, a czasami nawet zmianę światopoglądu lub postawy życiowej w ogóle. Opisana transformacja może zająć nagle lub być rozłożona w czasie (Meyer, Land, 2003, s. 1). Zgłębienie koncepcji progowej pozwala uczącemu się ujrzeć pewne aspekty świata w zupełnie nowy, często nieoczekiwany i sprzeczny z intuicją sposób (Tucker, 2017, s. 62). Dodatkowo, *threshold concepts* obok wymiaru kognitywnego, poznawczego mają także komponent afektywny, przeobrażeniu ulegają również emocje, postawy i wartości (Meyer, Land, 2003, s. 4).

Koncepcje progowych nie wolno utożsamiać z pojęciami kluczowymi/podstawowymi (*core concepts*) dla danej dziedziny. Te drugie, aczkolwiek

ważne, nie przenoszą studenta/ucznia do odmiennej rzeczywistości, ale raczej podsumowują to, co uczący się już wie (Barradell, 2013, s. 262). Zrozumienie *threshold concepts* powoduje natomiast pewien „przeskok” do innego stanu wiedzy, co można porównać do zmiany paradygmatu w nauce.

Koncepcje progowe mają pięć podstawowych atrybutów, są mianowicie:

1) transformatywne (*transformative*) – zmieniają osobę uczącą się, jej sposób myślenia, percepcji, działania, a nawet – wyznawane wartości i tożsamość,

2) nieodwracalne (*irreversible*) – po ich zrozumieniu nie da się powrócić do poprzedniego stanu poznawczego (i afektywnego), nie da się ich zapomnieć albo „od-uczyć”,

3) integracyjne (*integrative*) – pozwalają uchwycić niedostrzegane przedtem powiązania i relacje,

4) ograniczone (*bounded*) – wiążą się z poszczególnymi obszarami wiedzy albo dziedzinami praktyki,

5) kłopotliwe, niepokojące, trudne (*troublesome*) – bywają nieintuicyjne, sprzeczne ze zdrowym rozsądkiem, wymagają wysiłku poznawczego, wymuszają wyjście ze strefy komfortu emocjonalnego, kognitywnego lub społecznego (Meyer, Land, 2003, s. 4-5; Tucker, 2017, s. 63).

Dodatkowo, niektórzy autorzy piszą o kolejnych trzech cechach, jak:

1) dyskursywność (*discursive*) – przekroczenie „progu” pociąga za sobą zmianę w sposobie posługiwania się specjalistycznym językiem, rozszerzoną jego znajomość (Meyer, Land, 2005),

2) liminalność (*liminality*) – przestępowanie „progu” jest zbliżone do środkowej fazy rytuału przejścia (opisywanego w antropologii i etnografii), stanowi pewien stan zawieszenia między „starym” i „nowym”, z reguły trudny okres niestabilności, w którym student/uczeń „oscyluje” między dotychczasowym a nowopowstającym stanem umiejętności i wiedzy (Cousin, 2006),

3) rekonstruktywność (*reconstitutive*) – zrozumienie koncepcji progowej może spowodować metamorfozę samego uczącego się, jego podmiotowego, subiektywnego sposobu rozumienia świata, ogólnych kategorii pojęciowych, którymi się posługuje (Flanagan, 2018, podstrona <http://www.ee.ucl.ac.uk/~mflanaga/popupReconstitutive.html>).

Do najważniejszych kwestii teoretycznych, metodologicznych i wdrożeniowych, związanych z *threshold concepts* należą:

1) Czy każda koncepcja progowa, w różnych obszarach wiedzy, musi posiadać jednocześnie wszystkie wymienione właściwości? Czy może dla uzyskania statusu „progu” wystarczy cechowanie się np. dowolnymi trzema z nich? Czy któreś atrybuty są ważniejsze od innych? (Scott, 2017),

2) Jakie *threshold concepts* funkcjonują w poszczególnych dyscyplinach nauki i dziedzinach praktyki?

3) W jaki sposób identyfikować koncepcje progowe? Jakie strategie, metody i techniki badawcze są w tym kontekście najbardziej odpowiednie? (Tucker, 2017),

4) Jak „przełożyć” *threshold concepts* na konkretne programy nauczania, sylabusy zajęć itp.? Jacy interesariusze powinni się w ten proces angażować – badacze, nauczyciele, studenci, praktycy danego zawodu? (Barra-dell, 2013).

Wokół tych interesujących pytań toczy się obecnie dyskusja, nie ma nań rozstrzygających odpowiedzi.

Kompetencje informacyjne

Kompetencje informacyjne w szkole wyższej (*academic information literacy*, także – w pewnym zakresie – *research information literacy*) (Exner, 2014; Rozkosz, 2017) stanowią specyficzny, stosunkowo dobrze zdefiniowany obszar aktywności praktycznej oraz rozważań teoretycznych w obrębie wielowymiarowej dziedziny zwanej *information literacy*, której nie sposób tutaj wyczerpująco przedstawić. Pojęcie *information literacy* jest bowiem wieloznaczne, a problematyka – bardzo obszerna. Dodatkowo, terminologia w języku polskim nie została ostatecznie ustalona, spotykamy się m.in. z określeniami „alfabetyzacja informacyjna”, „edukacja informacyjna”, „edukacja medialna”, „kompetencje cyfrowe”, „kompetencje informacyjne”, „kultura informacyjna”, „umiejętności informacyjne”, które funkcjonują albo jako synonimy, albo oznaczają pokrewne, lecz niekoniecznie tożsame zagadnienia lub zjawiska (zob. m.in. Batorowska, 2013; Jasiewicz, 2012; Jasiewicz i in., 2015; Kurkowska, 2012). Literatura na temat kompetencji cyfrowych/informacyjnych jest wyjątkowo obfita, obejmuje zarówno publikacje naukowe, profesjonalne, jak i różnego rodzaju deklaracje, modele, standardy, wykazy i wytyczne, tworzone m.in. przez organizacje międzynarodowe i zawodowe. Do niej zatem należy odesłać zainteresowanego Czytelnika (zob. m.in. Basili, 2008; Jasiewicz, 2012, s. 85-126; Kay, Ahmadpour, 2015; Limberg, Sundin, Talja, 2012; Webber, Johnston, 2017).

Termin *information literacy* został utworzony w 1974 r. przez amerykańskiego konsultanta Paula Zurkowskiego (Zurkowski, 1974). Analiza współczesnych kontekstów i sposobów jego użycia prowadzi do wniosku, iż obecnie oznacza on m.in.:

1) kompetencje informacyjne, czyli charakterystykę poznawczą jednostki, zestaw jej wiedzy, umiejętności oraz emocji/motywacji/postaw związanych z funkcjonowaniem we współczesnym ekosystemie informacyjnym (perspektywa kognitywna),

2) zjawisko społeczne, (oczekiwaną) cechę społeczeństwa jako całości, także w kontekście strategii edukacyjnych poszczególnych krajów i organizacji międzynarodowych (perspektywa polityczna, społeczna),

3) edukację i dydaktykę informacyjną, dziedzinę praktyki, dynamicznie rozwijający się obszar różnych inicjatyw i przedsięwzięć w zakresie kształcenia (perspektywa edukacyjna),

4) kierunek badań w ramach bibliologii i informatologii (*library and information science*) albo nawet multidyscyplinarny, samodzielny obszar badawczy (perspektywa naukowa),

5) wszystkie wymienione aspekty i obszary łącznie (zob. m.in. Basili, 2008; Webber, Johnston, 2017).

Można wyróżnić – uogólniając i upraszczając – dwa główne podejścia do *information literacy* jako kompetencji informacyjnych, czyli w pierwszym z wymienionych znaczeń, mianowicie – generyczne i kontekstowe. Perspektywa generyczna eksponuje pewne uniwersalne umiejętności, wiedzę i postawy, „minimum” niezbędne każdemu człowiekowi do sprawnego funkcjonowania we współczesnym środowisku informacyjnym. W tradycyjnym ujęciu zatem kompetentna informacyjnie jest osoba, która potrafi (a) zidentyfikować własne potrzeby informacyjne, (b) zlokalizować, wyszukać i uzyskać potrzebną informację, (c) zdobytą informację ocenić, zorganizować i efektywnie wykorzystać dla realizacji swoich celów, a wszystko to zrobić (d) zgodnie z zasadami etyki, prawa i ze zrozumieniem ekonomicznych oraz społecznych kontekstów funkcjonowania informacji (American Library Association [ALA], 2000). W nowszym sformułowaniu: *information literacy* obejmuje zbiór umiejętności i zdolności, potrzebnych każdemu, by wykonać zadania związane z informacją, na przykład – by odkryć, uzyskać dostęp, interpretować, analizować, zarządzać, tworzyć, komunikować, przechowywać i dzielić się informacją, a także – spożytkować informację w najlepszy możliwy sposób, bazując na krytycznym myśleniu oraz świadomości etycznych i politycznych kwestii związanych z wykorzystaniem informacji (Information Literacy Group, 2018, s. 3).

Drugie stanowisko, dzisiaj bodaj dominujące, można nazwać funkcjonalnym, kontekstowym, relacyjnym albo społeczno-kulturowym. Opiera się ono na założeniu, iż kompetencje informacyjne nie mają charakteru uniwersalnego, przeciwnie – są zrelatywizowane, np. do określonej grupy społecznej, kultury, praktyki zawodowej albo sytuacji problemowej, w których funkcjonuje dany człowiek. Co w ogóle stanowi kompetencje informacyjne oraz które z nich są szczególnie przydatne, to wynika z uwarunkowań konkretnego środowiska, obszaru działalności profesjonalnej, życia codziennego, dziedziny nauki. *Information literacy* ma zatem charakter lokalny i specyficzny (Jasiewicz i in., 2015; Lloyd, 2012). W rezultacie kompetencje informacyjne identyfikuje się i opisuje w wybranym kontekście, np. związanym z działalnością gospodarczą i pracą (*business information literacy*, *workplace information literacy*), edukacją, życiem codziennym (*everyday life information literacy*) (Cisek, 2017; Martzoukou, Sayyad Abdi, 2017) itd.

Niektórzy autorzy wyróżniają nie dwa, lecz trzy podejścia do kompetencji informacyjnych, mianowicie generyczne (behawioralne), społeczno-kulturowe (sytuacyjne) oraz transformatywne (krytyczne) (Lupton, Bruce, 2010; Tewell, 2015). Interesującą dyskusję tej typologii można znaleźć w piśmiennictwie polskim (Rozkosz, 2017).

Warto dodać, iż obecnie wyraźnie widoczne jest dążenie do pogłębionej refleksji teoretycznej w zakresie *information literacy*, do wyjścia poza „proste” formułowanie praktycznych wskazówek przydatnych w procesie kształcenia kompetencji informacyjnych poszczególnych grup użytkowników (Limberg i in., 2012; Lloyd, 2012; Rozkosz, 2017). Owocem tej tendencji jest m.in. zwrócenie uwagi na potencjał koncepcji progowych w zakresie edukacji informacyjnej.

Nowa perspektywa – koncepcje progowe i kształcenie kompetencji informacyjnych studentów

Edukacja informacyjna w szkole wyższej od kilkadziesiąt lat jest przedmiotem zainteresowania uczonych – m.in. bibliotekoznawców, dydaktyków, informatologów, ale także praktyków – bibliotekarzy akademickich, również w Polsce (np. Pindlowa, 1984), co zaowocowało obszerną literaturą przedmiotu (np. Diehm, Lupton, 2014). Proste wyszukiwanie w największej międzynarodowej bazie bibliograficznej Scopus (Elsevier) za pomocą wyrażenia *{information literacy} students AND university OR {higher education}*, z ograniczeniem zasięgu chronologicznego do lat 2001-2018 przynosi 1726 dokumentów (grudzień 2018).

Nie jest możliwe omówienie tutaj dziejów tego zagadnienia, należy jednak wspomnieć, że tradycyjne, co niekoniecznie musi oznaczać – przestarzałe – postępowanie, widoczne m.in. w *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* (ALA, 2000), polega generalnie na sporządzeniu katalogu/wykazu oczekiwanych, konkretnych i w dużej mierze – uniwersalnych efektów kształcenia – standardów *information literacy*. Inną opcję stanowi szczegółowa charakterystyka przekazywanych treści w zakresie szeroko rozumianych umiejętności informacyjnych, uzupełniona o materiały i wskazówki dydaktyczne, jak zrobiono to np. w *MedLibTrain: zostań lepszym nauczycielem kompetencji informacyjnych: przewodnik nie tylko dla bibliotekarzy medycznych* (Niedźwiedzka, Hunska, red., 2010).

Czym zatem kierują się dzisiejsi zwolennicy zmiany podejścia do edukacji informacyjnej (w szkole wyższej), sposobów jej ogólnego pojmowania, celów i kierunków realizacji? Na jakie przyczyny wskazują?

Primo, dynamiczny, elastyczny i coraz częściej nieprzewidywalny ekosystem informacyjny, w którym obecnie pracujemy i żyjemy, także w nauce i szkołach wyższych, czyni praktycznie niemożliwym stworzenie niezmiennego wykazu szczegółowo ujętych umiejętności informacyjnych. Da się

natomiast uchwycić pewne generalne, w jakimś stopniu ponadczasowe idee, wynikające wprost z głównych cech tegoż ekosystemu. Ich przyswojenie, niezależnie od specyficznego kontekstu, w którym funkcjonuje dany student, powoduje wzrost jego/jej kultury informacyjnej. *Secundo*, należy uwzględnić zmiany w środowisku szkolnictwa wyższego w skali globalnej, w tym jego umiędzynarodowienie, wielokulturowość, wielorakie związki z gospodarką i polityką, a także nowe sposoby tworzenia, uzasadniania i dzielenia się wiedzą. To wszystko skutkuje, *tertio*, powiększeniem zakresu niezbędnych kompetencji informacyjnych, w tym o *data information literacy* (umiejętność korzystania z danych) (Derfert-Wolf, 2014) czy *meta-literacy* (studenci są konsumentami i twórcami informacji, wymagane jest afektywne, behawioralne, poznawcze i meta-poznawcze zaangażowanie w ekosystem informacji) (ACRL, 2016, s. 2). *Quarto*, wzmiankowany wcześniej rozwój teorii w dziedzinie *information literacy* w XXI w. skłania do wyjścia poza wąskie, „techniczne” rozumienie kompetencji informacyjnych.

Wspomniany już we wstępie i bardziej szczegółowo opisany w dalszych akapitach *Framework for Information Literacy for Higher Education* (ACRL, 2016), opracowany przez Amerykańskie Stowarzyszenie Bibliotek, stanowi efekt uwzględnienia m.in. wskazanych czterech czynników, w połączeniu z absorpcją pedagogicznego modelu *threshold concepts*.

Idea koncepcji progowych jest stosunkowo popularna w środowisku specjalistów edukacji informacyjnej, zwłaszcza związanych ze szkolnictwem wyższym. Wyszukiwanie publikacji naukowych i profesjonalnych za pomocą zapytania „*threshold concepts*” „*information literacy*” (lub zbliżonych wyrażen) przynosi około 1410 rezultatów w Google Scholar, natomiast w innych zasobach znacząco mniej. Wyszukiwarka naukowa BASE (Bielefeld Academic Search Engine) oferuje 176 wyników, Microsoft Academic – jedynie 82. Specjalistyczna baza danych LISTA – Library, Information Science and Technology Abstracts (EBSCO) zawiera już tylko 40 adekwatnych dokumentów z lat 2012-2018, baza Scopus (Elsevier) – również 40, z lat 2011-2018, a serwis Web of Science Core Collection (Clarivate Analytics) – 28 wyników z lat 2011-2018.

Najczęściej cytowaną publikacją na temat koncepcji progowych w kontekście kształcenia kompetencji informacyjnych jest artykuł *Threshold Concepts and Information Literacy* (Townsend, Brunetti, Hofer, 2011), skupiający się na edukacji wyższej. Najnowsza książka, oferująca syntezę dotychczasowych dokonań to *Transforming information literacy instruction: Threshold concepts in theory and practice* (Hofer, Hanick, Townsend, 2019); porusza ona zagadnienia teoretyczne, metodologiczne, jak i praktyczne/wdrożeniowe. Natomiast najważniejszy prawdopodobnie dokument programowy w omawianym zakresie, zawierający zestaw „progów poznawczych” dla edukacji informacyjnej w środowisku akademickim, stanowi dwukrotnie już tutaj przywoływany *Framework for Information Literacy for Higher Education* (ACRL, 2016).

ACRL proponuje zatem sześć koncepcji progowych, ram teoretycznych albo ogólnie sformułowanych efektów kształcenia ważnych dla edukacji informacyjnej studentów dowolnych kierunków. Zostały one zidentyfikowane przy użyciu metody delfickiej (Townsend, Hofer, Hanick, Brunetti, 2016) oraz wieloetapowej, szeroko zakrojonej dyskusji prowadzonej na odpowiednich zawodowych forach, związanych z *information literacy*, bibliotekarstwem, bibliotekoznawstwem i nauką o informacji. Przeanalizowano także adekwatną literaturę przedmiotu oraz dokumenty zastane – wpisy na portalach społecznościowych i w specjalistycznych blogach (ACRL, 2016, s. 2-3, 16).

Framework inspirowane do skupienia się na ideach ogólnych, ramach pojęciowych, a nie wyłącznie na specyficznych narzędziach i technikach, które można modyfikować i rozwijać w miarę zmieniających się potrzeb studentów i wykładowców (Oakley, 2015, s. 511-512). Rzeczone idee ogólne, czyli koncepcje progowe w oryginalnej wersji sformułowane są następująco:

1. Authority Is Constructed and Contextual
2. Information Creation as a Process
3. Information Has Value
4. Research as Inquiry
5. Scholarship as Conversation
6. Searching as Strategic Exploration (ACRL, 2016).

Po pierwsze, autorytatywność informacji, czyli jej rzetelność, wiarygodność oraz zaufanie, które do niej żyjemy, nie mają charakteru absolutnego, lecz są uwarunkowane społecznie i zależą od okoliczności. Widoczne jest tu więc opisane wcześniej podejście kontekstowe/społeczno-kulturowe do *information literacy*. Różne środowiska, np. przedstawiciele odmiennych szkół badawczych, paradygmatów naukowych albo tradycji kulturowych konstruują i uznają różne autorytety. Osoba kompetentna informacyjnie to wie, rozumie także, że – gromadząc, selekcjonując i wykorzystując informację – należy nie tylko być otwartym na możliwe różnorodne punkty widzenia, lecz także krytycznie i sceptycznie podchodzić do treści istniejących zasobów informacyjnych, ponieważ wszystkie są w pewnym stopniu tendencyjne, odzwierciedlają punkt widzenia jakiejś grupy społecznej. Warto również zdać sobie sprawę z własnych uwarunkowań, m.in. naukowych i socjalnych, nieuchronnie powodujących stronniczość osądu autorytatywności źródeł informacji. Co więcej, oczekiwany poziom trafności/wiarygodności dokumentów i informacji także nie jest stały i wynika z sytuacji, w tym – z konkretnej, realizowanej w danym momencie potrzeby informacyjnej użytkownika.

Po drugie, tworzenie informacji (naukowej) ma dynamiczną naturę. Powstaje ona bowiem iteracyjnie – w wyniku wielu wzajemnie powiązanych procesów, takich jak badanie, kreowanie, korygowanie i rozpowszechnianie, mających wpływ na formę, jakość, treść oraz użyteczność informacji.

Po trzecie, informacja ma wartość – jako instrument wpływu, środek edukacji, narzędzie poznania świata oraz towar. Warunkują to rozmaite interesy ekonomiczno-społeczne i prawne. Wartość informacji przejawia się m.in. w ochronie własności intelektualnej, ograniczonym lub otwartym dostępie do źródeł, problemach plagiatu – ale także w komodyfikacji (utowarowieniu) osobistej, prywatnej informacji, którą ludzie udostępniają w sieci.

Po czwarte, badanie naukowe to dociekanie – formułowanie kompleksowych i nowych pytań – a następnie poszukiwanie nań odpowiedzi, za pomocą różnych procedur poznawczych. Kompetentny informacyjnie student potrafi m.in. formułować problemy badawcze bazując na zidentyfikowanych przez siebie lukach w wiedzy, umie stosować odpowiednie strategie i metody badań, rozumie także, że wiedza naukowa jest efektem zbiorowego wysiłku, współpracy – zarówno w ramach dyscyplin jak i pomiędzy nimi.

Po piąte, nauka jest „konwersacją”, nieustającym dyskursem, ścieraniem się poglądów, nie zawsze ma gotowe odpowiedzi albo ma ich kilka – konkurujących ze sobą. Zamiast szukać jednoznacznych rozwiązań złożonych problemów, warto zdać sobie sprawę, że jakies zagadnienie może cechować kilka konkurencyjnych perspektyw – w ramach trwającej debaty, w której użytkownicy informacji i twórcy spotykają się i negocjują znaczenia. Co więcej, studenci również mogą wnieść wkład do takiej dyskusji – na stosownym poziomie i przez odpowiednie kanały.

Po szóste, wyszukiwanie informacji to postępowanie strategiczne – często jest nieliniarne, iteracyjne, wymaga wykorzystania różnych źródeł, elastyczności, dostrzegania alternatywnych sposobów działania, efektywnego zarządzania informacją, obejmuje nie tylko celowe i zaplanowane, ale również przypadkowe pozyskanie informacji (*serendipity*). Należy zdać sobie sprawę, że poszukiwanie informacji ma charakter kompleksowy i kontekstowy, nie stanowi przedsięwzięcia czysto poznawczego, przeciwnie – jest uwarunkowane także przez czynniki afektywne i społeczne.

Zrozumienie przedstawionych *threshold concepts* w dziedzinie kompetencji informacyjnych – a także przyswojenie wynikających z nich wiedzy, umiejętności i postaw, pociąga za sobą autentyczny i wielostronny rozwój akademickiej kultury informacyjnej studentów, adekwatnej do współczesnego środowiska nauki i szkoły wyższej.

Do zadań bibliotekarzy, nauczycieli i profesjonalistów informacji pracujących w poszczególnych uczelniach, dziedzinach wiedzy, regionach i środowiskach, należy „przełożenie” wskazanych koncepcji progowych na precyzyjnie sformułowane efekty kształcenia, wytyczne, także – materiały i zajęcia dydaktyczne, zrelatywizowane do konkretnego kontekstu naukowego, profesjonalnego, ekonomicznego i społeczno-kulturowego.

Zakończenie

W artykule skupiono się na inspirującym, pozytywnym oddziaływaniu *threshold concepts* na edukację informacyjną w szkole wyższej. Trzeba jednak zaznaczyć, że hipoteza ta spotkała się także z pewnymi wyzwaniami i zastrzeżeniami, zarówno natury ogólnej (np. O'Donnell, 2010), metodologicznej (np. Barradell, 2013), jak i w kontekście sposobu rozumienia *information literacy* jako takiego (np. Beilin, 2015). Ich omówienie należy pozostawić do kolejnych publikacji, opracowanie niniejsze ma bowiem charakter wstępny, pragnie zwrócić uwagę na interesującą propozycję poznawczą i praktyczną w zakresie kształcenia kompetencji – a może lepiej – kultury informacyjnej studentów. Teorii koncepcji progowych warto bliżej się przyjrzeć także w polskim środowisku uczelni wyższych, w tym – z punktu widzenia zadań bibliotek akademickich, koniecznie we współpracy z przedstawicielami poszczególnych nauk oraz władz uczelni.

Bibliografia

- American Library Association (ALA). (2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Pobrane 5 grudnia 2018, z: https://doi.org/10.1300/J107v09n04_09
- Association of College and Research Libraries (ACRL). (2016). *Framework for Information Literacy for Higher Education*. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <http://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>
- Barradell, S. (2013). The identification of threshold concepts: A review of theoretical complexities and methodological challenges. *Higher Education*, 65(2), 265-276. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1007/s10734-012-9542-3>
- Basili, C. (2008). Theorems of information literacy. A mathematical-like approach to the discourse of information literacy. W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka: klucz do sukcesu użytkowników* (s. 15-28). Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Uniwersytet Jagielloński. Pobrane 3 grudnia 2018, z: <http://skryba.inib.uj.edu.pl/wydawnictwa/e05/basili-n.pdf>
- Batorowska, H. (2013). *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Beilin, I. (2015). Beyond the threshold: conformity, resistance, and the ACRL Information Literacy Framework for Higher Education. *In the Library with the Lead Pipe*. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <http://www.inthelibrarywiththeleadpipe.org/2015/beyond-the-threshold-conformity-resistance-and-the-aclr-information-literacy-framework-for-higher-education/>
- Cisek, S. (2010). Metoda analizy i krytyki piśmiennictwa w nauce o informacji i bibliotekoznawstwie w XXI wieku. *Przegląd Biblioteczny*, 78(3), 273-284.
- Cisek, S. (2017). Diagnostyka kompetencji informacyjnych w miejscu pracy – technika incydentów krytycznych.

- W: R. Sapa (red.), *Diagnostyka w zarządzaniu informacją: perspektywa informatologiczna* (s. 129-141). Kraków: Biblioteka Jagiellońska. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/48695>
- Cousin, G. (2006). An introduction to threshold concepts. *Planet*, (17), 4-5. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.11120/plan.2006.00170004>
- Diehm, R., Lupton, M. (2014). Learning information literacy. *Information Research*, 19(1), paper 607. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <http://InformationR.net/ir/19-1/paper607.html>
- Derfert-Wolf, L. (2014). Data information literacy – umiejętność korzystania z danych. *Biuletyn EBIB*, 9(154), 1-11. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <http://eprints.rclis.org/25088%0Ahttp://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/299>
- Exner, N. (2014). Research Information Literacy: Addressing Original Researchers' Needs. *Journal of Academic Librarianship*, 40(5), 460-466. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2014.06.006>
- Flanagan, M. (2018). Threshold Concepts: Undergraduate Teaching, Postgraduate Training, Professional Development and School Education. A Short Introduction and a Bibliography. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <http://www.ee.ucl.ac.uk/~mflanaga/thresholds.html>
- Hofer, A.R., Hanick, S.L., Townsend, L. (2019). *Transforming information literacy instruction: Threshold concepts in theory and practice*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- Information Literacy Group. (2018). *CI-LIP Definition of Information Literacy* 2018. Pobrane 1 grudnia 2018, z: http://c.ymcdn.com/sites/www.cilip.org.uk/resource/resmgr/cilip/information_professional_and_news/press_releases/2018_03_information_lit_definition/cilip_definition_doc_final_f.pdf
- Jasiewicz, J. (2012). *Kompetencje informacyjne młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Jasiewicz, J., Filiciak, M., Śliwowski, K., Mierzecka, A., Kisilowska, M., Klimczuk, A., Zadrozny, J. (2015). *Ramowy katalog kompetencji cyfrowych*. Warszawa: Centrum Cyfrowe Projekt: Polska. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1039/C4TB01776E>
- Kay, R.H., Ahmadpour, K. (2015). Negotiating the digital maze of information literacy: A review of literature. *Journal of Educational Informatics*, 1, 1-25.
- Kurkowska, E.J. (2012). *Edukacja informacyjna w bibliotekach*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Land, R., Meyer, J., Flanagan, M. (red.). (2016). *Threshold concepts in practice*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Limberg, L., Sundin, O., Talja, S. (2012). Three theoretical perspectives on information literacy. *HumanIT: Journal for Information Technology Studies as a Human Science*, 11(2), 91-128. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1016/j.eurpolymj.2016.11.013>
- Lloyd, A. (2012). Information literacy as a socially enacted practice: Sensitising themes for an emerging perspective of people-in-practice. *Journal of Documentation*, 68(6), 772-783. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1108/00220411211277037>

- Lupton M., Bruce C. (2010). Windows on information literacy worlds: Generic, situated and transformative perspectives. W: A. Lloyd, S. Talja (red.), *Practising Information Literacy: Bringing Theories of Learning Practice and Information Literacy Together* (s. 4-27). Wagga Wagga: Centre for Information Studies.
- Martzoukou, K., Sayyad Abdi, E. (2017). Towards an everyday life information literacy mind-set: a review of literature. *Journal of Documentation*, 73(4), 634-665. Pobrane 1 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1108/JD-07-2016-0094>
- Meyer, J., Land, R. (2003). Threshold concepts and troublesome knowledge: Linkages to ways of thinking and practicing within the disciplines. (ETL Project Occasional Report 4). Edinburgh: Enhancing Teaching-Learning Environments in Undergraduate Courses Project. Pobrane 3 grudnia 2018, z: https://www.colorado.edu/ftpe/sites/default/files/attached-files/meyer_and_land_-_threshold_concepts.pdf
- Meyer, J., Land, R. (2005). Threshold concepts and troublesome knowledge (2): Epistemological considerations and a conceptual framework for teaching and learning. *Higher Education*, 49(3), 373-388. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1007/s10734-004-6779-5>
- Meyer, J., Land, R., Baillie, C. (red.). (2010). *Threshold concepts and transformational learning*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Niedźwiedzka, B., Hunskar, I. (red.). (2010). *MedLibTrain: zostań lepszym nauczycielem kompetencji informacyjnych: przewodnik nie tylko dla bibliotekarzy medycznych*. Kraków: Wydawnictwo EJB.
- O'Donnell, R. (2010). A critique of the threshold concept hypothesis and its application to opportunity cost in economics. Working Paper Series 164. Sydney: Finance Discipline Group, UTS Business School, University of Technology. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <http://www.finance.uts.edu.au/research/wpapers/wp164.pdf>
- Oakleaf, M. (2014). A roadmap for assessing student learning using the new framework for information literacy for higher education. *Journal of Academic Librarianship*, 40(5), 510-514. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1016/j.acalib.2014.08.001>
- Pindłowa, W. (1984). *Kształcenie studentów jako użytkowników informacji naukowej: z pogranicza informatologii i pedagogiki*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Rozkosz, E. (2017). Uczenie się badawczych kompetencji informacyjnych: przegląd literatury. *Przegląd Pedagogiczny*, 2, 66-82.
- Scott, R.E. (2017). Transformative? Integrative? Troublesome? Undergraduate honors student reflections on information literacy threshold concepts. *Communications in Information Literacy*, 11(2), 283-301. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2017.11.2.3>
- Tewell, E. (2015). A decade of critical information literacy: A review of the literature. *Communications in Information Literacy*, 9(1), 24-43.
- Townsend, L., Brunetti, K., Hofer, A.R. (2011). Threshold concepts and information literacy. *Portal: Libraries and the Academy*, 11(3), 853-869. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.1353/pla.2011.0030>

- Townsend, L., Hofer, A.R., Hanick, S.L., Brunetti, K. (2016). Identifying threshold concepts for information literacy: A Delphi study. *Communications in Information Literacy*, 10(1), 23-49. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.15760/comminfolit.2016.10.1.13>
- Tucker, V.M. (2017). Threshold concepts and core competences in the library and information science (LIS) domain: Methodologies for discovery. *Library and Information Research*, 41(125), 61-80.
- Webber, S., & Johnston, B. (2017). Information literacy: conceptions, context and the formation of a discipline. *Journal of Information Literacy*, 11(1), 156. Pobrane 8 grudnia 2018, z: <https://doi.org/10.11645/11.1.2205>
- Zurkowski, P.G. (1974). *The information service environment relationships and priorities*. National Commission on Libraries and Information Science. Retrieved on 3 December 2018, from: <https://doi.org/ERIC/ERIC Number: ED100391>

Sabina Cisek

Threshold concepts in information literacy development in higher education

Abstract

The paper concerns information literacy of college/university students. The learning outcomes in this area may be based on so-called threshold concepts, i.e. ideas, which – once understood, irreversibly transform skills, knowledge and attitudes related to a given subject, phenomenon, or experience. The most important initiative in this context is the *Framework for Information Literacy for Higher Education*, developed by the Association of College and Research Libraries (ACRL), and accepted in the year 2016.

Keywords: Academic libraries, ACRL, higher education, information competencies, information literacy, students, threshold concepts

Sabina Cisek

Koncepcje progowe (threshold concepts) w kształceniu kompetencji informacyjnych w szkole wyższej

Streszczenie

Artykuł dotyczy edukacji informacyjnej studentów. Efekty kształcenia w tym zakresie można oprzeć na tzw. koncepcjach progowych, czyli ideach, które – gdy zostaną pojęte – otwierają nowe perspektywy poznawcze, powodują transformację umiejętności, wiedzy i postaw, a nawet zmianę światopoglądu. Najważniejszą współczesną inicjatywą w tym kontekście jest amerykański *Framework for Information Literacy for Higher Education*, opracowany przez Association of College and Research Libraries w roku 2016.

Słowa kluczowe: ACRL, biblioteki akademickie, edukacja informacyjna, kompetencje informacyjne, koncepcje progowe, studenci, szkolnictwo wyższe

NOWE TECHNOLOGIE W KSZTAŁCENIU KOMPETENCJI INFORMACYJNYCH (*INFORMATION LITERACY*) PRZEZ BIBLIOTEKI AKADEMICKIE

Kształcenie kompetencji informacyjnych a działalność bibliotek akademickich – wprowadzenie

Kompetencje informacyjne (*information literacy*), w myśl definicji stworzonej przez Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich (American Library Association – ALA) w roku 1989, to zespół umiejętności umożliwiających rozpoznanie zapotrzebowania na informację oraz jej lokalizowanie, ocenę i efektywne wykorzystanie. W dalszej kolejności ALA podaje, że ludzie „sprawnie korzystający z informacji to ci, którzy nauczyli się, jak się uczyć. Wiedzą, jak się uczyć, ponieważ znają organizację wiedzy, potrafią odnaleźć i wykorzystać informację tak, by inni mogli jej używać. Są przygotowani do ustawicznego samokształcenia, ponieważ wiedzą, jak znaleźć informację potrzebną do rozwiązania problemu lub podjęcia decyzji” (American Library Association [ALA], 1989). Elementy występujące w przytoczonej definicji stanowią sedno licznych modeli i standardów związanych z kształceniem kompetencji informacyjnych, m.in. standardów opracowanych przez ACRL (Association of College & Research Libraries) oraz SCONUL (Society of College, National and University Libraries), które najczęściej stosowane są w kształceniu kompetencji informacji na poziomie akademickim (ALA, 2000; Kurkowska, 2010, s. 91; SCONUL, 2011; Virkus, 2003).

Podmioty prowadzące działalność edukacyjną związaną z koncepcją *information literacy* na poziomie edukacji wyższej to głównie bibliotekarze akademicki oraz wykładowcy. Spośród wymienionych kategorii podmiotów zdecydowanie największy wpływ na efektywne nauczanie kompetencji

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie.

² Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Historii i Archiwistyki.

informacyjnych wśród studentów uczelni wyższych ma grupa bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach akademickich (Johnston, Webber, 2003, s. 342). Jako prekursorzy edukacji w zakresie podstawowych elementów wchodzących w skład *information literacy* zdobyli oni największe doświadczenie w przekazywaniu studentom najważniejszych wskazówek dotyczących możliwości efektywnego wyszukiwania i świadomego wykorzystywania informacji (Howard, 2012, s. 73). Bazując na wdrażanych od lat 70. XX w. scenariuszach szkoleń bibliotecznych, stworzyli oni kompleksowe programy nauczania *information literacy*, za których implementację w znacznej większości przypadków są odpowiedzialni (Howard, 2012, s. 75). Dowodów na prawdziwość tej tezy dostarczają informatologiczne publikacje naukowe, wskazujące na obecność bibliotekarzy w procesie kształcenia *information literacy* w środowisku akademickim, m.in. na Uniwersytecie w Tampere (Finlandia) (Toivonen, 2012, s. 24), Uniwersytecie Mzuzu (Malawi) i Uniwersytecie Zululand (Republika Południowej Afryki) (Chipeta, Jacobs, Mostert, 2008, s. 51), Uniwersytecie w Leeds (Wielka Brytania) (Howard, 2012, s. 74), Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley (USA) (Maughan, 2001, s. 73), Uniwersytecie w Konstancji (Niemcy) i na większości indyjskich uniwersytetów rolniczych (Singh, Klingenberg, 2009, s. 275), Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (Polska) (Krakowska, 2009, s. 272) i Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach (Polska) (Konieczko, 2008, s. 83).

Zdecydowanie można stwierdzić, że biblioteki akademickie są aktywnymi podmiotami w zakresie edukacji informacyjnej. Jak podaje Aleksandra Marciniak, bazując na analizie literatury przedmiotu, biblioteki akademickie prowadzą pięć typów szkoleń (zarówno w formie tradycyjnej, jak i zdalnej), do których zaliczają się: przysposobienie biblioteczne, podstawy informacji naukowej dla studentów-dyplomantów, podstawy informacji naukowej dla pracowników uczelni, szkolenia dotyczące wyszukiwania informacji w bazach elektronicznych oraz szkolenia dla pracowników bibliotek (Marciniak, 2012, s. 22-23). Z kolei z ustaleń Marii Stachnik poczynionych w oparciu o analizę 27 stron internetowych polskich bibliotek uniwersyteckich wynika, że biblioteki uniwersyteckie organizują głównie zajęcia „przysposobienia bibliotecznego”, szkolenia w zakresie korzystania z nowoczesnych elektronicznych źródeł informacji oraz szkolenia „na życzenie”, kształtujące umiejętności informacyjne (Stachnik, 2012, s. 32).

W kontekście współczesnej działalności dydaktycznej bibliotek akademickich należy także zwrócić uwagę na różne typy edukacji w zakresie kompetencji informacyjnych prowadzone online, które coraz częściej pojawiają się oprócz tradycyjnych form edukacji *information literacy* (takich jak np. zajęcia lekcyjne lub formę zbiorowej „wycieczki po bibliotece”, w trakcie której prowadzący (zwykle bibliotekarz) omawia zasady korzystania ze zbiorów oraz ich organizację na półkach) (Chipeta, Jacobs, Mostert, 2008, s. 53; Singh, Klingenberg, 2009, s. 271). Najpopularniejszym ich rodzajem są internetowe

kursy i strony www bibliotek akademickich, zawierające podstawowe dane o zgromadzonych w nich zasobach oraz metodach wyszukiwania informacji o nich oraz posadowione na tych stronach interaktywne tutoriale (Virkus, 2003). Formy te stosowane są m.in. na Uniwersytecie Roberta Gordona, Uniwersytecie w Bristolu, Londyńskiej Szkole Ekonomicznej, Uniwersytecie w Nottingham, Uniwersytecie w Coventry, Uniwersytecie Aston (Wielka Brytania), Uniwersytecie w Malmo (Szwecja), Szkole Biznesu w Arhus (Dania), Uniwersytecie w Hamburgu (Niemcy), Uniwersytecie w Antwerpii (Belgia) (Virkus, 2003), Uniwersytecie Tsinghua (Chiny) (Sun, 2002, s. 214), Uniwersytecie Taishan (Chiny) (Liu, Sun, 2011, s. 226), Uniwersytecie w Konstancji (Niemcy) (Singh, Klingenberg, 2009, s. 275), Akademii Ekonomicznej w Katowicach (Polska) (Konieczko, 2008, s. 86) oraz na Uniwersytecie w Leeds (Wielka Brytania) (Howard, 2012, s. 73). Zdaniem Włodzimierza Gogołka wykorzystanie technologii informacyjnych, widoczne m.in. w działalności bibliotek akademickich funkcjonujących w ramach uczelni, może znacząco wspomagać samodzielną naukę, służyć redukcji kosztów i jednocześnie ułatwiać masowe kształcenie (Gogołek, 2007, s. 219).

Analiza literatury przedmiotu, przeprowadzona w ramach przedstawionych w artykule badań własnych, wskazała, że dostępne są liczne publikacje poświęcone kwestii kształcenia użytkowników bibliotek akademickich, także w Polsce, lecz dotyczą one głównie działalności edukacyjnej konkretnej biblioteki bądź ogólnych, teoretycznych aspektów działalności dydaktycznej bibliotek akademickich. Badaniem działalności biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w zakresie kształcenia kompetencji informacyjnych zajęły się Lidia Mikołajuk (Mikołajuk, 2014) oraz Justyna Jerzyk-Wojtecka (Jerzyk-Wojtecka, 2015). Ofertę edukacyjną bibliotek ośmiu polskich uczelni kształcących w obszarze nauk przyrodniczych i rolniczych przeanalizowała Magdalena Seta (Seta, 2015), a szkolenia e-learningowe dotyczące kompetencji informacyjnych oferowane przez wybrane biblioteki akademickie (m.in. Bibliotekę Uniwersytetu w Tampere i Bibliotekę Uniwersytetu Technicznego w Hamburgu) omówiła Ewa Kurkowska (Kurkowska, 2009). Wśród innych badań o podobnym zakresie tematycznym można wymienić m.in. analizę procesu tworzenia oferty edukacyjnej Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (Nalewajska, 2018) oraz analizę dotyczącą kształcenia umiejętności informacyjnych użytkowników Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej w Katowicach (Konieczko, 2008). Joanna Dziak, Ewa Rozkosz, Magdalena Karciarz i Zuza Wiorogórska, na podstawie wyników badania ankietowego, scharakteryzowały natomiast stan edukacji informacyjnej realizowanej w polskich bibliotekach akademickich (Dziak, Rozkosz, Karciarz, Wiorogórska, 2013). Badaczki przesłały kwestionariusz ankiety elektronicznej do 449 bibliotek uczelni wyższych (publicznych i niepublicznych), ale ostatecznie poprawnie wypełniony kwestionariusz nadesłało tylko 14,9% bibliotek (Dziak i in., 2013, s. 30). W kontekście realizowa-

nego badania własnego istotne wydają się być zwłaszcza wyniki ankiety Dziak i in. w zakresie edukacji w formie online prowadzonej przez biblioteki. Taką formę edukacji zadeklarowało 46 bibliotek, przy czym 29 z nich deklarowało umieszczanie na stronie internetowej materiałów edukacyjnych, 20 – materiałów spoza biblioteki (np. otrzymanych od dostawców baz danych), a sześć bibliotek – wykorzystanie platformy e-learningowej (Dziak i in., 2013, s. 32). Anna Tonakiewicz-Kołosowska i Iwona Socik w badaniu e-usług informacyjnych 54 bibliotek uczelni publicznych w Polsce uwzględniły także analizę usług dydaktycznych realizowanych za pomocą Internetu lub platform e-learningowych (Tonakiewicz-Kołosowska, Socik, 2017, s. 32). Korzystanie z platformy e-learningowej w celu realizowania usług dydaktycznych zadeklarowało 65% badanych bibliotek (Tonakiewicz-Kołosowska, Socik, 2017, s. 35).

W świetle przytoczonych wyników badań stwierdzono, że pomimo znacznej liczebności analiz działalności edukacyjnej poszczególnych bibliotek akademickich, w literaturze przedmiotu brakuje aktualnych wyników kompleksowych badań nad kształceniem kompetencji informacyjnych przez biblioteki akademickie, szczególnie kształceniem realizowanym z wykorzystaniem nowych technologii (w zakresie tworzenia i udostępniania kursów e-learningowych i materiałów edukacyjnych na stronach internetowych bibliotek).

Zawartość stron internetowych bibliotek uczelni publicznych w Polsce w kontekście kształcenia kompetencji informacyjnych – przebieg i wyniki badania własnego

W artykule zaprezentowano wyniki analizy ilościowej wchodzącej w skład badania zawartości stron internetowych (w tym analizy zawartości kursów e-learningowych oraz materiałów edukacyjnych) bibliotek uczelni publicznych w Polsce w kontekście kształcenia kompetencji informacyjnych. Celem badania jest zidentyfikowanie różnorodnych form elektronicznego kształcenia *information literacy* w polskich bibliotekach akademickich wraz z analizą treściową, prowadzoną w odniesieniu do zagadnień poruszanych w ramach tych form. Uzyskane rezultaty pozwolą na dokonanie oceny stopnia wykorzystania nowoczesnych technologii w działalności dydaktycznej bibliotek akademickich w Polsce w kontekście kształcenia kompetencji informacyjnych użytkowników.

Badanie, którego fazę ilościową omówiono w niniejszym artykule, zostało zaplanowane do przeprowadzenia w następujących etapach:

1. Zidentyfikowanie stron internetowych bibliotek akademickich uczelni publicznych działających w Polsce – etap zakończony.
2. Analiza zawartości zidentyfikowanych stron internetowych – etap zakończony.

3. Analiza ilościowa zebranych danych na temat wykorzystywania nowych technologii w kształceniu kompetencji informacyjnych przez biblioteki akademickie – etap zakończony.

4. Analiza jakościowa zebranych materiałów – analiza zawartości merytorycznej kursów i materiałów edukacyjnych udostępnianych na stronach internetowych bibliotek akademickich – etap aktualnie realizowany.

Lista uczelni publicznych działających w Polsce została pozyskana z systemu POL-on (Instytucje szkolnictwa wyższego, 2018). Wykorzystano zestawienie „Instytucje szkolnictwa wyższego” i wybrano następujące filtry: status: działająca, organ nadzorujący: wszystkie, typ: uczelnia, rodzaj: publiczna, województwo: wszystkie. Wyszukiwanie uczelni przeprowadzono w kwietniu 2018 r. i uzyskano listę 132 podmiotów. Korzystając ze stron internetowych wyszukanych uczelni wyodrębniono strony internetowe ich bibliotek uczelnianych (bibliotek akademickich). Zawartość stron internetowych bibliotek akademickich została przeanalizowana pod kątem elektronicznych form kształcenia kompetencji informacyjnych. Dotychczas przeprowadzono analizę ilościową zidentyfikowanych form kształcenia *information literacy*, podsumowując liczbę stron internetowych bibliotek akademickich, udostępniających kursy e-learningowe i poszczególne typy materiałów edukacyjnych. Analiza zawartości stron internetowych bibliotek akademickich prowadzona była od kwietnia do czerwca 2018 r.

Przez kurs e-learningowy rozumiano kurs umieszczony na dedykowanej platformie e-learningowej (np. Moodle) lub w innym systemie pozwalającym na utworzenie kursu zdalnego, zawierający zarówno materiały edukacyjne, jak i zadania/testy sprawdzające wiedzę uczestników kursu. Do materiałów edukacyjnych udostępnianych na stronach internetowych bibliotek akademickich włączono: materiały do pobrania (np. pliki w formacie pdf), materiały udostępniane bezpośrednio na stronie internetowej (np. tekst na poszczególnych podstronach), zestawienia odnośników do zasobów internetowych (np. zestawienia odnośników do ogólnodostępnych baz naukowych, wyszukiwarek) oraz inne formy materiałów edukacyjnych (np. filmy). Za materiał edukacyjny nie uznawano regulaminu funkcjonowania biblioteki, jeśli regulamin ten udostępniony był w formie oficjalnego dokumentu. Jeśli jednak wyciąg z regulaminu (np. dotyczący korzystania z zasobów biblioteki) przedstawiony był w formie informatora dla nowych czytelników, to taki zasób włączany był do badania.

W tabeli 1 zaprezentowano liczbę bibliotek akademickich (w podziale według typu uczelni), na stronach których zidentyfikowano następujące materiały edukacyjne: kursy e-learningowe, materiały edukacyjne do pobrania, materiały edukacyjne udostępniane bezpośrednio na stronie, zestawienia odnośników i inne typy materiałów. Typy uczelni uwzględnione w tabeli 1 są zgodne z podziałem stosowanym w systemie POL-on i obejmują uczelnie: artystyczne, ekonomiczne, medyczne, morskie, kościelne,

Tab. 1. Liczba stron internetowych bibliotek akademickich udostępniających kursy e-learningowe i materiały edukacyjne służące kształceniu kompetencji informacyjnych

Typ uczelni	Liczba uczelni	Liczba stron bibliotek uczelnianych, na których zidentyfikowano kursy i materiały edukacyjne			
		Kurs e-learningowy	Materiały do pobrania	Materiały na stronie	Zestawienie odnośników
artystyczna	19	2	6	3	17
ekonomiczna	5	3	2	4	4
medyczna	10	7	1	5	10
morska	2	2	0	1	2
kościelna	1	0	0	0	1
pedagogiczna	5	2	4	3	5
rolnicza/ przyrodnicza	6	1	2	6	6
szużb państwowych	2	0	2	1	2
techniczna	18	12	10	16	18
teologiczna	1	0	0	0	0
uniwersytet	18	11	4	13	18
wojskowa	5	0	3	2	5
wychowania fizycznego	6	3	4	2	6
zawodowa	34	11	11	11	31
Razem	132	54	49	67	125

Źródło: badanie własne 2018 r.

pedagogiczne, rolnicze/przyrodnicze, szużb państwowych, techniczne, teologiczne, uniwersytety, wojskowe, wychowania fizycznego i zawodowe.

Jak wynika z przeprowadzonego badania, prawie 41% bibliotek uczelnianych (54 z 132 bibliotek) na stronie internetowej udostępnia odnośnik do minimum jednego kursu e-learningowego. W zdecydowanej większości były to kursy dotyczące podstawowego szkolenia bibliotecznego i zasad korzystania z danej biblioteki. Materiały edukacyjne w formie możliwej do pobrania przez użytkownika zidentyfikowano na 37% analizowanych stron (na 49 ze 132). Wśród tego typu materiałów najczęściej pojawiały się informatory i ulotki biblioteczne (głównie w formacie pdf), zawierające podstawowe informacje dla nowych użytkowników oraz prezentacje (m.in. w formacie ppt), często nazywane również „szkoleniami bibliotecznymi”. Materiały edukacyjne udostępniane bezpośrednio na stronie internetowej (np. jako tekst na poszczególnych podstronach) wystąpiły na prawie 51% badanych stron (na 67 z 132). Materiały udostępniane na stronach obej-

mowały najczęściej informacje dotyczące korzystania z biblioteki i jej zasobów (np. z elektronicznych baz danych) oraz podstawowe treści w zakresie informacji naukowej (np. artykuły na temat ruchu Open Access, ochrony praw własności intelektualnej, analizy cytowań i sporządzania zestawień bibliograficznych). Zdecydowanie najliczniej reprezentowaną na stronach internetowych bibliotek akademickich grupą materiałów edukacyjnych są zestawienia odnośników do potencjalnie interesujących dla użytkownika zasobów elektronicznych. Ich obecność zidentyfikowano na 125 stronach bibliotek (co stanowi 95% analizowanych stron). Biblioteki udostępniają m.in. listy komercyjnych i bezpłatnych baz naukowych, wyszukiwarek, katalogów bibliotecznych i bibliotek cyfrowych. Wybrane biblioteki publikują także tematyczne zestawienia interesujących stron internetowych, które mogą być wykorzystane przez studentów. Materiały edukacyjne sklasyfikowane jako „inne”, obejmujące – jak wynika ze wstępnej analizy – głównie filmy edukacyjne, informacyjne i instruktażowe, wystąpiły na 17% badanych stron (na 23 z 132). Szczegółowa analiza zawartości treściowej zidentyfikowanych materiałów zostanie przeprowadzona w kolejnym etapie badania własnego.

Podsumowanie, wnioski i dalsze badania

Jak wynika z analizy literatury przedmiotu, biblioteki akademickie aktywnie uczestniczą w kształceniu kompetencji informacyjnych swoich użytkowników. Biblioteki uczelniane organizują szkolenia i instruktaże grupowe oraz indywidualne. Nie należy również zapominać o aktywności bibliotek w zakresie tworzenia i prowadzenia szkoleń w formie zdalnej. Celem badania własnego, którego część wyników zaprezentowano w niniejszym artykule, jest właśnie zidentyfikowanie form elektronicznego kształcenia kompetencji informacyjnych w polskich bibliotekach akademickich wraz z analizą treściową udostępnianych kursów i materiałów edukacyjnych. Na 41% stron badanych bibliotek zidentyfikowano dostęp do kursu e-learningowego, na 37% stron – materiały edukacyjne w formie do pobrania przez użytkownika, na 51% – materiały edukacyjne umieszczone bezpośrednio na stronie biblioteki, a na 95% – zestawienia odnośników do zasobów internetowych. Wydaje się, że biblioteki dostrzegają potencjał wykorzystania technologii do działalności edukacyjnej. W tym momencie istotne będzie sprawdzenie w dalszej części badania własnego, czy działalność edukacyjna realizowana przez biblioteki akademickie w formie udostępniania kursów e-learningowych i materiałów edukacyjnych na stronie internetowej nie koncentruje się tylko na organizowaniu przysposobienia bibliotecznego z pominięciem treści służących kształceniu szerszej rozumianych kompetencji informacyjnych.

Bibliografia

- American Library Association (1989). *Presidential Committee on Information Literacy. Final Report*. Pobrane 14 października 2018, z: <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential>
- American Library Association (2000). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Pobrane 14 października 2018, z: <https://alair.ala.org/bitstream/handle/11213/7668/ACRL%20Information%20Literacy%20Competency%20Standards%20for%20Higher%20Education.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Chipeta, G., Jacobs, D., Mostert, J. (2009). Teaching and learning of information literacy in some selected institutions of higher learning in KwaZulu-Natal and Malawi. *South African Journal of Library & Information Science*, 75(1), 46-57.
- Dziak, J., Rozkosz, E., Karciarz, M., Wiorogórska, Z. (2013). Edukacja informacyjna w polskich bibliotekach akademickich – raport z badań. *Bibliotheca Nostra*, 1, 26-41.
- Gogołek, W. (2007). Technologie informacyjne w edukacji. W: M. Dąbrowski, M. Zając (red.), *E-edukacja.net. Rozwój e-edukacji w ekonomicznym szkolnictwie wyższym* (s. 217-221). Warszawa: Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.
- Howard, H. (2012). Looking to the future: Developing an academic skills strategy to ensure information literacy thrives in a changing higher education world. *Journal of Information Literacy*, 6(1), 72-81.
- Instytucje szkolnictwa wyższego (2018). W: *POL-on*. Pobrane 14 października 2018, z <https://polon.nauka.gov.pl/opi/aa/rejestry/szkolnictwo?execution=e1s1>
- Jerzyk-Wojtecka, J. (2015). Szkolenia z zakresu informacji literacy w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego. Omówienie badań ewaluacyjnych. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Librorum*, 1, 69-85.
- Johnston, B., Webber, S. (2003). Information literacy in higher education: a review and case study. *Studies in Higher Education*, 28(3), 335-352.
- Konieczko, A. (2008). Korzyści z kształcenia umiejętności informacyjnych użytkowników biblioteki (przykład Biblioteki Głównej Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach). W: M. Kocójowa (red.), *Biblioteka – klucz do sukcesu użytkowników* (ePublikacje Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, nr 5) (s. 80-87). Kraków: Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Jagielloński.
- Krakowska, M. (2009). Kształcenie z zakresu bibliografii jako sposób wspierania rozwoju kompetencji informacyjnych w szkolnictwie wyższym. W: J. Woźniak-Kaspepek, M. Ochmański (red.), *Bibliografia: teoria, praktyka, dydaktyka* (s. 260-285). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Kurkowska, E. (2009). Alfabetyzacja informacyjna w formie e-learningu w wybranych europejskich bibliotekach akademickich. *Biuletyn EBIB*, 4. Pobrane 14 października 2018, z: <http://www.ebib.pl/2009/104/a.php?kurkowska>
- Kurkowska, E., J. (2010). Standardy i modele kształcenia umiejętności informacyjnych w szkolnictwie wyższym. Część 1: modele i standardy o zasięgu międzynarodowym. *Toruńskie Studia Bibliologiczne*, 3(2), 83-92.

- Liu, T., Sun, H. (2011). Analysis of Information Literacy Education Strategies for College Students Majoring in Science and Engineering. *Modern Applied Science*, 5(5), 227-231.
- Marciniak, A. (2012). Szkolenie użytkowników w polskich bibliotekach uczelniowych. Historia i współczesność. *Bibliotheca Nostra*, 1, 18-28.
- Maughan, P. D. (2001). Assessing Information Literacy among Undergraduates: a discussion of the literature and the University of California-Berkeley assessment experience. *College & Research Libraries*, 62(1), 71-85.
- Mikołajuk, L. (2014). Udział biblioteki akademickiej w kształceniu kompetencji informacyjnych studentów Uniwersytetu Łódzkiego. *Biuletyn Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej*, 5, 277-290.
- Nalewajska, L. (2018). Proces tworzenia oferty edukacyjnej w bibliotece akademickiej – na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. *Przegląd Biblioteczny*, 86(2), 165-193.
- SCONUL (2011). *Seven Pillars of Information Literacy: Core model*. Pobrane 14 października 2018, z: <https://www.sconul.ac.uk/sites/default/files/documents/coremodel.pdf>
- Seta, M. (2015). Edukacja informacyjna w bibliotekach uczelni przyrodniczych. W: T. Piestrzyński, J. Jerzyk-Wojtecka (red.), *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy. Informacja, edukacja, profesjonalizm. Konferencja naukowa Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne* (s. 119-127). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Singh, N., Klingenberg, A. (2009). Information literacy in India and Germany – university libraries as activators of life long learning. *DESIDOC Journal of Library & Information Technology*, 32(3), 265-276.
- Stachnik, M. (2012). Szkolenia biblioteczne w polskich i francuskich bibliotekach uniwersyteckich – próba porównania. *Bibliotheca Nostra*, 1, 29-39.
- Sun, P. (2002). Information literacy in Chinese higher education. *Library Trends*, 51(2), 210-217.
- Toivonen, L. (2012). Information Literacy training as a part of university degree programs: the case of the, University of Tampere. *Signum*. Pobrane 14 października 2018, z: <https://journal.fi/signum/article/download/6733/5473>
- Tonakiewicz-Kolosowskac, A., Soci, I. (2017). E-usługi informacyjne w bibliotekach akademickich. Z praktyki polskich bibliotek. W: P. Самогий (red.), *Інформаційний простір бібліотеки: польсько-український досвід. Видавництво Львівської політехніки* (s. 31-46). Львів: Видавництво Львівської політехніки.
- Virkus, S. (2003). Information Literacy in Europe: a literature review. *Information Research*, 8(4). Pobrane 14 października 2018, z: <http://www.informationr.net/ir/8-4/paper159.html>

Paulina Motylińska, Anna Pieczka

New technologies in information literacy education carried out by academic libraries

Abstract

The article presents quantitative results of a research on information literacy education in academic libraries in Poland in a context of information technology. Over 130 libraries' websites were analyzed to identify electronic types of information literacy education. The study was primarily focused on 5 categories: online courses, learning materials available directly from a website, learning materials to download, lists of hyperlinks and other materials.

Key words: information literacy, academic libraries, information technology

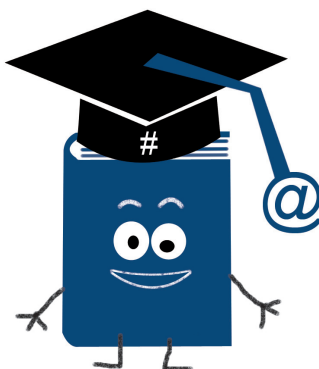
Paulina Motylińska, Anna Pieczka

Nowe technologie w kształceniu kompetencji informacyjnych (information literacy) przez biblioteki akademickie

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki ilościowego etapu badania zawartości stron internetowych bibliotek akademickich w Polsce, prowadzonego w kontekście wykorzystania nowoczesnych technologii w kształceniu kompetencji informacyjnych. Przeanalizowano strony internetowe 132 bibliotek, zwracając uwagę na dostępność kursów e-learningowych, materiałów edukacyjnych do pobrania oraz zamieszczonych bezpośrednio na stronie, zestawień odnośników do zasobów elektronicznych oraz innych typów materiałów edukacyjnych.

Słowa kluczowe: kompetencje informacyjne, biblioteki akademickie, technologia informacyjna

POTRZEBA EDUKACJI W ZAKRESIE KULTURY BEZPIECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO

Wstęp

Celem artykułu jest zwrócenie uwagi na potrzebę edukacji w zakresie kultury bezpieczeństwa informacyjnego w warunkach płynnego życia i legitymizacji społeczeństwa ryzyka. W warunkach tych nieumiejętność radzenia sobie z nadmiarem informacji na poziomie indywidualnym i zbiorowym (instytucjonalnym) prowadzi do zagrożenia bezpieczeństwa obywateli, ich tożsamości, ulegania manipulacji prowadzonej przez decydentów wpływu, przekształcania infosfery w poligon walki informacyjnej, na którym niedoinformowani aktorzy są łatwym celem ataków ze strony podmiotów dążących do odebrania im prawa o samostanowieniu. Stąd tak ważnym zadaniem staje się uwrażliwienie społeczeństwa na ataki informacyjne poprzez kształtowanie kultury bezpieczeństwa, a szczególnie kultury bezpieczeństwa informacyjnego.

Zwrócenie uwagi na ideę „uczenia się przez całe życie” (*lifelong learning*), skrytykowaną przez C. Borg i P. Mayo i przywołaną w książce Zygmunta Baumana na temat płynnego życia, zmusza do refleksji nad rozróżnieniem pomiędzy tym pojęciem a „kształceniem przez całe życie” (*lifelong education*) w kontekście edukacji dla bezpieczeństwa informacyjnego. W słowie „uczenie się” eksponowana jest wartość samodzielnego sterowania własną edukacją i odpowiedzialności podmiotu uczącego się za jakość tej edukacji. W tle tych założeń sformułowanych z myślą o nowoczesnym systemie edukacji kryje się możliwość „zrzeczenia się odpowiedzialności państwa za zapewnienie właściwego poziomu kształcenia, do którego ma prawo każdy obywatel demokratycznego społeczeństwa”, jak również obarczanie pracowników konsekwencjami „nieumiejętności sprostania wyzwaniom współczesności”

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej (zmiana nazwy w 2018 r. na Instytut Nauk o Bezpieczeństwie).

(Bauman, 2007, s. 195), także w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego. „Uczenie się” wymaga oprócz świadomości tego procesu, dostępu do zróżnicowanych źródeł informacji, nowoczesnej infrastruktury informacyjnej oraz kompetencji komunikacyjnych i informacyjno-medialnych. Wymaga też kultury uczenia się wspieranej przez kulturę informacyjną, którą należy kształtować i rozwijać. Nie jest ona wrodzona, a jej brak w społeczeństwie konsumpcyjnym pogłębia proces wykluczenia społecznych grup traktujących „uczenie się” jako zadanie łatwe, bezstresowe, które powinno dawać poczucie zabawy i nie pochłaniać zbyt wiele czasu i energii. Przerzucając na „uczących się” ciężar samodzielnego zdobywania wiedzy na temat kompetencji informacyjnych, zakładając, że ich umiejętności w tym zakresie są wystarczające ponieważ wychowali się w środowisku najnowszych technologii medialnych, uwaga dysponentów edukacji skoncentrowana jest na infrastrukturze technologicznej. Zapomina się, że kompetencje informacyjno-medialne uczących się należą do kluczowych w samokształceniu i edukacji instytucjonalnej. Bez nich trudno nauczycielowi pełniącemu głównie rolę przewodnika i facylitatora w procesie zdobywania wiedzy przez podmiot kierować jego rozwojem. Badania prowadzone nad poczuciem własnej sprawności informacyjnej i medialnej respondentów prowadzą do wniosku, że nie są oni dostatecznie przygotowani do refleksyjnego uczestnictwa w procesie informacyjnym, zawyżając ocenę własnych umiejętności w tym obszarze (Kamińska-Czubała, 2016, s. 55-72; Batorowska, 2016, s. 61-89; Batorowska, 2017, s. 177-191). Braki w edukacji informacyjno-medialnej wynikające z pomijania tej tematyki w programach nauczania i przerzucenia odpowiedzialności za ich opanowanie na podmiot uczący się skutkują wykształceniem niedojrzałych zachowań informacyjnych ograniczających horyzont informacyjny tych osób i zubożając ich informacyjne światy (Kamińska-Czubała, 2013, s. 237).

Celowo, jak podkreśla Paweł Znyk, pomijany jest element refleksyjnego odbioru mediów, analizowania informacji, namysłu nad problemami kultury informacyjnej, aby społeczeństwo nie było krytyczne w swoich osądach, ale przejmowało obraz narzucony przez dysponentów środków masowego przekazu (Znyk, 2011, s. 9). Takim społeczeństwem łatwiej jest sterować i osiągać cele stawiane przez dysponentów wpływu. Doskonale przedstawia obraz państwa, w którym społeczny ład informacyjny² jest zachwiany i prowadzi do coraz większego uzależnienia społeczeństwa od dysponentów informacji i mediów. Józef Oleński obarcza elity autokracji i kleptokracji winą za świadome pozbawianie mas aktywności społecznej i obywatelskiej oraz kreowanie

² „Społeczny ład informacyjny to kompleksowy, spójny system społecznych norm informacyjnych, społecznych procesów informacyjnych, społecznych systemów informacyjnych, społecznych zasobów informacyjnych w państwie, społeczeństwie, w gospodarce narodowej i w skali międzynarodowej zaspokajający potrzeby informacyjne ludzi, podmiotów gospodarki narodowej i instytucji sfery publicznej” za: (Oleński, 2006, s. 19).

konsumpcyjnego stylu życia. W warunkach kleptokracji model społecznego ładu informacyjnego opiera się „na posiadaniu przez państwo monopolu na środki masowego przekazu, edukację i badania naukowe oraz na wyłącznej dominacji sterującej funkcji informacji nad pozostałymi jej funkcjami”, co pozwala na „transfer środków publicznych do określonej grupy podmiotów, a prawo jest stanowione w taki sposób, aby ułatwiało i chroniło procesy transferu środków do wybranych jednostek prywatnych” (Oleński, 2015, s. 31, 34). Także system autokratyczny scentralizowany bądź rozproszony stanowi wyraźne zagrożenie dla społecznego ładu informacyjnego. W systemach tych nadrzędnym celem państwa jest bezpieczeństwo, trwałość i rozwój aparatu państwa, a środkami zapewnienia tego bezpieczeństwa jest gospodarka i społeczeństwo (Oleński, 2015, s. 24). Układ scentralizowany ma strukturę hierarchiczną i często dochodzi w nim do przeciążenia informacyjnego naczelnych organów państwa decyzjami szczegółowymi i kontrolą ich realizacji. Natomiast w systemie rozproszonym autonomiczne systemy, procesy i zasoby informacyjne są dublowane, niespójne i nie podlegają kontroli jakości i aktualności informacji. Jak zaznacza J. Oleński przekroczenie granic rozproszenia kompetencji i autonomizacji instytucji tworzących aparat państwa może doprowadzić do przekształcenia tego systemu w system kleptokratyczny (Oleński, 2015, s. 30, 43). Oba systemy prowadzą do pogorszenia dostępu obywateli do informacji jako dobra publicznego, zdejmując z siebie odpowiedzialność za społeczny ład informacyjny gwarantujący obywatelom prawo do informacji.

Z. Bauman ukazując płynność życia współczesnego człowieka w większości jego obszarów przestrzega, że świadome utrzymywanie ludzi w stanie niewiedzy prowadzi do paraliżu jego woli, a człowiek, który nie wie czego się spodziewać i nie potrafi właściwie oceniać sytuacji, przejawia wręcz patologiczną ignorancję polityczną. Jest on jednak dla władzy bardzo przydatny, „gdy trzeba zdławić głos demokracji lub skrępować jej ręce” (Bauman, 2007, s. 201-202), dlatego „demokratyczna polityka nie przetrwa zbyt długo w obliczu bierności obywateli wynikającej z ich politycznej ignorancji” i braku świadomości informacyjnej (Bauman, 2007, s. 199).

Bezpieczeństwo informacyjne w kontekście niewiedzy, nadprodukcji informacji i braku kompetencji informacyjnych

Życie w płynnym świecie wymaga od jednostki bycia w ciągłym ruchu, akceptowania zmiany za wszelką cenę, bez względu na konsekwencje. Jest to życie podporządkowane konsumpcji. Konsumuje się wszystko, szczególnie informacje. Wykorzystuje się je natychmiast i jeszcze szybciej zapomina. Konektywistyczne umysły zwalniane są od konieczności zapamiętywania informacji i ich gromadzenia, ponieważ w płynnym życiu cenne są tylko te najnowsze, docierające w czasie rzeczywistym. Ceni się bardziej umiejętność poruszania się w gąszczu informacji, niż zdolność jej interpretacji, oceny,

rozumienia znaczenia. Jest ich tyle, że w każdej chwili mogą być zastąpione nowymi, ale niekoniecznie wartościowymi. Nie sprawdza się ich wiarygodności, bo nie ma na to czasu. Uznaje się za zweryfikowane te, które najintensywniej wdzierają się do świadomości odbiorców różnymi kanałami. Ich ogrom i napór są tak duże, że świadomie rezygnuje się z poszukiwania danych trudniej dostępnych, ukrytych w zasobach Internetu, których wydobycie wymaga specjalistycznych umiejętności informacyjnych. Zarządzanie pozyskanymi informacjami sprowadza się zatem do zarządzania linkami i opanowania sposobów szybkiego przemieszczania się z jednego węzła informacji do kolejnego. Systemy Personal Information Management (PIM) i Personal Knowledge Management (PKM) (Materska, 2012, s. 65) pozwalające na sprawne docieranie do informacji i wiedzy już pozyskanej, nie mieszczą się w koncepcji płynności życia, bowiem dwa razy nie wykorzystuje się tej samej informacji. Jak więc dotrzeć do wiedzy na temat przeszłych zdarzeń i opinii o nich, z którymi kiedyś polemizowaliśmy, jak odtworzyć własne przemyślenia na nurtujące tematy? Nie bez przyczyny pisałam, że PIM i PKM „nie są jedynie ułatwieniem w poruszaniu się w cyfrowym świecie, ale warunkiem koniecznym do aktywnego i podmiotowego w nim funkcjonowania. Przyczyniają się do podjęcia refleksji, nadawania sensu informacjom, oceniania na podstawie wnikliwej analizy, wnioskowania, racjonalności podczas decydowania” (Batorowska, 2018a, s. 141). Nie można tworzyć nowej wiedzy nie mając świadomości skutków działań podejmowanych w przeszłości i ignorując fakty mające miejsce w otaczającej nas rzeczywistości. Nie uczymy się na błędach, ponieważ w płynnym życiu nikt już nie pamięta, że popełniono błędy lub zreinterpretowano ich znaczenie. Przez brak zaangażowania w sprawy społeczne, publiczne, polityczne, odsuwając je na dalszy plan, a koncentrując się na konsumowaniu dóbr i informacji użytecznych w konsumpcyjnym stylu życia, skazujemy się na popełnianie podobnych błędów, ale coraz częściej w wymiarze globalnym i o sile zagrażającej istnieniu nas samych. Ignorancja ludzi, pycha decydentów i niewiedza na temat ryzyka, w którym uczestniczymy jako ofiary, sprawia, że stajemy się, jak konkluduje Ulrich Beck, społeczeństwem symbolizującym kozła ofiarnego, na którego próbuje się zrzucić odpowiedzialność za rozwiązanie problemu zagrożeń (Beck, 2002, s. 63-64, 97). Píše on, że w społeczeństwie ryzyka proletariat w całości „narażony jest na bardziej lub mniej uchwytnie ogromne niebezpieczeństwa”, nie będąc ich w pełni świadomym i nawet tworząc wspólnoty zagrożeń podejmujące próby oporu, napotyka na „egoizm państw narodowych i dominujących w społeczeństwie partii i organizacji broniących swoich interesów” (Beck, 2002, s. 64). Ludzie żyjący w wysoko rozwiniętej cywilizacji, w otoczeniu płynnego ryzyka (niezdefiniowanego, zmiennego, niemożliwego do oszacowania), zgodnie z koncepcją cytowanego profesora socjologii, narażeni są na wytwarzaną przez lawinowy rozwój nauki nieusuwalną niewiedzę. Za przyczynę zagrożenia ludzkości w wymiarze globalnym, cytowany badacz

uznaje stan niemożności wiedzy na temat skutków ubocznych rozwoju technologicznego, a „poszerzanie wiedzy o świecie i poszukiwanie nowych informacji tworzy [według niego] nowe formy ryzyka, w odniesieniu do których raczej nie mamy wcześniejszych doświadczeń” (Beck, 2012, s. 179). Ryzyko staje się tym większe, jeżeli na ten stan niewiedzy nałoży się stan niedoceniania przez większość populacji ludzkiej znaczenia własnej świadomości między innymi w obszarze:

- wpływu niewiedzy, apatii, zniechęcenia i ignorancji politycznej oraz rezygnacji z edukacji obywatelskiej na możliwość dokonywania wyborów i zachowanie warunków dających możliwość ich podejmowania,
- krytycznego osądu rzeczywistości wymagającego weryfikowania odbieranych komunikatów,
- refleksyjnego podejścia do obdarzania nauki i techniki bezwarunkowym zaufaniem,
- niedostrzegania ryzyka wynikającego z niedostatecznej informacji o nim,
- zgody na powszechną inwigilację w zamian za nieokreślony poziom bezpieczeństwa,
- wiedzy o mechanizmach wpływu i manipulacji informacją oraz możliwości jej zastosowania w walce informacyjnej,
- roli mass mediów w kształtowaniu i rozwiązywaniu kreowanych przez nie problemów politycznych, społecznych, gospodarczych,
- znaczenia potopu informacyjnego na podejmowanie decyzji pod presją stresu informacyjnego,
- wpływu przyspieszenia tempa rozwoju technologicznego na możliwości percepcji informacji przez człowieka,
- poczucia wystarczających własnych kompetencji w zakresie poruszania się w hybrydowym środowisku informacyjnymi i zarządzania w nim informacją.

Ludzie, którzy mają niskie wykształcenie i reprezentują niski ludzki kapitał, ponieważ są społecznie i ekonomicznie nieuprzywilejowani, nie myślą o inwestowaniu w przyszłość. Jakob Arnoldi podążając tokiem rozumowania Georga Simmela, łączy świadomość i umiejętność przewidywania ryzyka i niepewności ze świadomością i umiejętnością przewidywania przyszłości i wynikających z tej refleksji nowych możliwości (Arnoldi, 2011, s. 216-217). Umiejętność dostrzegania i wykorzystywania szans jakie niesie ze sobą rozwój cywilizacji wymaga dostępu do zasobów informacji, rzetelnej wiedzy obywateli na temat ryzyka w modernizowanym obszarze rzeczywistości, umiejętności krytycznej analizy komunikatów i sprawności zarządzania pozyskaną informacją, co nie jest potrzebą ani powszechną, ani priorytetową w kontekście biedy i ubóstwa większości populacji ludzkiej.

Spółczesne ryzyko jest społeczeństwem nadmiaru dóbr generowanych przez rozwój nauki i współczesne technologie. Ten nadmiar dotyczy

także nadprodukcji informacji naukowych, sterowanego „namnażania informacji”, lawinowego rozprzestrzeniania patogenów informacyjnych (Lewandowska, 2018, s. 677-689), masowego zakłócania informacji i ich zniekształcania itp. Współczesna zainfekowana infosfera wymaga ochrony ze strony ekologii informacji i kultury bezpieczeństwa. Także człowiek w niej funkcjonujący potrzebuje ochrony przed zalewem informacjami toksycznymi wprowadzającymi zamęt w racjonalnym konstruowaniu rzeczywistości oraz atmosfery kultury bezpieczeństwa, aby móc uczestniczyć w procesie informacyjnym pozwalającym na sprawne komunikowanie się, gwarantujące jej uczestnikom poczucie bezpieczeństwa w prywatnej i publicznej przestrzeni informacyjnej, szczególnie w procesach decyzyjnych (Wrzosek, red., 2017, s. 153). Infosfera narażona na ciągle świadome bądź nieświadome ataki, jako miejsce nieustannej walki informacyjnej musi być chroniona przez system permanentnej edukacji całego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego. Ta sfera w edukacji dla bezpieczeństwa nie jest dostatecznie wyeksponowana ani w programach kształcenia, ani w działaniach decydentów odpowiedzialnych za podnoszenie poziomu kultury bezpieczeństwa.

Kultura bezpieczeństwa informacyjnego

W szerokim podejściu do problemów kultury bezpieczeństwa, przedstawia się kulturę bezpieczeństwa informacyjnego jako czynnik kształtujący odporność społeczeństwa na ataki informacyjne i podnoszący jego świadomość na temat współczesnej wojny informacyjnej (Batorowska, 2018c). Żyjąc w środowisku „namnażania się informacji”, w którym poddawana jest ona procesowi manipulacji i zniekształcania w celu dezinformowania „przeciwnika”, uczestniczymy w permanentnej walce informacyjnej. W walce tej orężem jest informacja a celem podporządkowanie przez agresorów umysłów zaatakowanej ludności. Do walki tej należy się przygotować. W tym celu konieczne jest kształtowanie kultury bezpieczeństwa informacyjnego społeczeństwa.

Kulturę tę można określić jako sferę aktywności człowieka kształtowaną przez świadomość informacyjną i sposób myślenia o bezpieczeństwie; wartości, normy i reguły wspierające potrzebę podwyższania poziomu kultury bezpieczeństwa pozwalającej dostrzegać wyzwania, szanse i zagrożenia w lokalnej i globalnej przestrzeni informacyjnej; postawy wpływające na uwrażliwienie społeczeństwa na znaczenie bezpieczeństwa i kształtowanie zachowań charakterystycznych dla dojrzałych informacyjnie użytkowników infosfery współodpowiedzialnych za to bezpieczeństwo. Zachowania te wynikają z oddziaływania na siebie wymienionych powyżej komponentów kultury. Odnoszą się one do przedmiotów i innych wytworów związanych z bezpieczeństwem informacyjnym i uczestnictwem podmiotów w procesie informacyjnym (Cieślarczyk, 2015, s. 16-28). Kluczowym komponentem tej kultury jest kultura informacyjna i rozwijane przez nią kompetencje infor-

macyjne. Oznaczają posiadanie specyficznego rodzaju wiedzy wykorzystywanej we wszystkich sferach życia indywidualnego i społecznego do refleksyjnego podejmowania decyzji oraz stanowią podstawowy warsztat pracy dla specjalistów od zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym.

Komponentami kultury bezpieczeństwa informacyjnego są również kompetencje komunikacyjne, międzykulturowe, technologiczne, a także etyka informacyjna, prawo informacyjne, ekologia informacji, wychowanie do mass mediów i wychowanie do informacji, polityka informacyjna, profilaktyka informacyjna i inne.

Podsumowując, kultura bezpieczeństwa informacyjnego wymaga umiejętności „skupiania się i poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące tego, czy wykorzystywanie i posługiwanie się daną informacją, opieranie się na niej, będzie służyło bezpieczeństwu tego podmiotu i innych podmiotów: czy będzie pozytywnie oddziaływało na ich otoczenie, czy też będzie mogło powodować jego degradację”, szczególnie w odniesieniu do obszaru wartości, norm i zasad (Filipek, 2017, s. 170-180). Wysoki poziom tej kultury Agnieszka Filipek łączy z nieobojętnością na inne wymiary przedmiotowych kultur bezpieczeństwa. Obszarem zainteresowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego są zatem problemy:

- budowania świadomości bezpieczeństwa informacyjnego wśród społeczeństwa;
- pozyskiwania wiedzy o zagrożeniach generowanych przez cywilizację cyfrową;
- odpowiedzialności za utrzymywanie stanu bezpieczeństwa w infosferze;
- pielęgnowania wartości, na których można budować bezpieczeństwo jednostki i narodu;
- kształtowania postaw ludności wobec problemów bezpieczeństwa informacyjnego, ich emocji związanych z dążeniem do przeciwdziałania zagrożeniom i wzmacniania więzi;
- kształtowania zachowań, które sprzyjają budowaniu poczucia bezpieczeństwa informacyjnego i niwelowaniu stanów zagrożenia.

Podsumowując, należy przyjąć za A. Filipek, że związana jest ona z „opieraniem się na utrwalonym, akceptowanym, ogólnoludzkim systemie wartości w kwestii przekształcania rzeczywistości w oparciu o otrzymywane informacje” (Filipek, 2017, s. 178).

„Bezpieczeństwo informacyjne w sektorze publicznym” na studiach magisterskich w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Obszary edukacji dla bezpieczeństwa informacyjnego ściśle związane są z problemami bezpieczeństwa informacyjnego i zarządzania tym bezpieczeństwem. Obejmują one między innymi zagadnienia: rozumienia poli-

tyki bezpieczeństwa informacyjnego (PBI) i znaczenia dokumentów PBI dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju organizacji, grupy, narodu; metod i technik socjotechnicznych stosowanych przez osoby nieuprawnione do pozyskania informacji; znajomości technologii informatycznych pozwalających na zabezpieczenie zbiorów informacji nie będących do wglądu publicznego; dbanie o bezpieczeństwo infrastruktury teleinformatycznej; znajomości zagrożeń generowanych przez cywilizację cyfrową. Edukacja dla bezpieczeństwa informacyjnego winna dotyczyć szczególnie:

- kształcenia kultury bezpieczeństwa w warunkach zagrożenia globalną wojną informacyjną,
- kształcenia kompetencji obywatelskich i współzycia społecznego przygotowujących jednostkę do przeciwstawiania się sterowanym działaniom popierającym i pielęgnującym niewiedzę tłumy,
- kształcenia kompetencji informacyjno-medialnych pozwalających na samodzielny dobór źródeł informacji i własną refleksję nad treścią komunikatów,
- rozwijania kompetencji międzykulturowych i wielokulturowych, dających możliwość rozumienia innych i nie ulegania wpływowi szowinistycznym, nacjonalistycznym, a poprzez to odporności na manipulację,
- rozwijania kompetencji komunikacyjnych, umiejętności negocjacji, prowadzenia dialogu, rozwiązywania konfliktów, wzajemnego poznawania swoich racji wymagających umiejętności analizy i syntezy danych, uogólniania i interdyscyplinarnego podejścia do pozyskanych informacji,
- kształcenia kompetencji obchodzenia się z lękiem i niepewnością oraz funkcjonowania w społeczeństwie ryzyka, pozwalających na racjonalne wykorzystanie wiedzy o zagrożeniach generowanych przez cywilizację technologiczną, w tym o zagrożeniach związanych z atakami cyberterrorystycznymi,
- rozumienia procesów globalizacyjnych i konsekwencji wynikających z konstytuowania się światowego społeczeństwa informacyjnego.

Wymienione powyżej obszary edukacji dla bezpieczeństwa informacyjnego zostały uwzględnione w programie studiów magisterskich realizowanych w Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. W roku akademickim 2015/2016 Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej, uruchomił w ramach studiów magisterskich na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe specjalność o nazwie „Bezpieczeństwo informacyjne w sektorze publicznym”. Uruchomienie jej było odpowiedzią na coraz większe zainteresowanie studentów problematyką wojny informacyjnej, a szczególnie cyberwojny i zagadnieniami bezpiecznego funkcjonowania człowieka w środowisku, w którym informacja przestała być tylko komunikatem, a stała się narzędziem wpływu na zachowania i postawy ludzi³.

³ Więcej informacji na temat specjalności przedstawiłam w (Batorowska, 2018b).

W ramach specjalności realizowanej w wymiarze 240 godzin dydaktycznych, podczas czterech semestrów nauki, studenci uczestniczą w wykładach i ćwiczeniach skoncentrowanych w czterech blokach tematycznych. Otwiera je blok poświęcony problemom szeroko rozumianej kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Dotyczy on polityki bezpieczeństwa informacyjnego omawianej w kontekście permanentnego rozwoju technologicznego i powstawania zagrożeń nowej generacji w społeczeństwie informacyjnym (cyberprzestępczości). Nawiązano w ten sposób do problemów współczesnej walki informacyjnej i granic wolności informacyjnej. Znaczenie polityki bezpieczeństwa informacyjnego w organizacji wymaga znajomości zasad tworzenia polityki bezpieczeństwa informacyjnego (PBI) w oparciu o normy z zakresu zasad zabezpieczania informacji, zarządzania ryzykiem w bezpieczeństwie informacji i systemów zarządzania bezpieczeństwem informacji. Stąd nacisk na tworzenie dokumentacji PBI. Studentów zapoznaje się także z prawnymi aspektami ochrony informacji i systemów informacyjnych, w tym ochrony informacji niejawnych i danych osobowych, a także przygotowuje się do skutecznego zarządzania personalnym bezpieczeństwem informacyjnym. Kształci się ich zdolności do rozpoznania oraz analizy podstawowych zagadnień z tego zakresu oraz podjęcia refleksji nad celowością oraz skutecznością przyjętych rozwiązań prawnych. Wiedza ta jest rozszerzona o problemy udostępniania informacji publicznej, wyłączanie dokumentów urzędowych z obszaru informacji publicznej, ograniczenia prawa do informacji itp.

Ważnym zagadnieniem poruszonym w ramach specjalności jest też polityka bezpieczeństwa informacji w przedsiębiorstwie, omawiana w kontekście wpływu kultury organizacyjnej na poziom kultury bezpieczeństwa informacyjnego firmy. W związku z tym wprowadzono przedmiot przybliżający zagadnienia kultury organizacyjnej, głównie takich jej komponentów, jak kultura komunikacyjna i kultura informacyjna. Student wyposażony zostaje w wiedzę i umiejętności pozwalające mu rozpoznawać różne rodzaje kultur organizacyjnych i uwzględniać ich cechy podczas analizy ryzyka związanego z zarządzaniem informacją i zarządzaniem bezpieczeństwem informacyjnym w firmie. Wskazuje się na wagę świadomości informacyjnej organizacji w gospodarce opartej na inwigilacji i charakteryzuje kultury organizacyjne kultywujące inwigilację. Wprowadzono także ćwiczenia z zakresu komunikacji firmy z mediami, które korespondują z tematyką zajęć dotyczących kultury organizacyjnej, szczególnie w kontekście jej kontaktów z otoczeniem. Nie pominięto także zagadnienia kształtowania polityki informacyjnej wybranych podmiotów.

Bardzo ważnym dla zrozumienia istoty walki informacyjnej uczyniono cykl wykładów poświęconych przestępstwom przeciwko bezpieczeństwu informacyjnemu i omówieniu bezprecedensowych incydentów w tym obszarze. Zwraca się w nich uwagę na rodzaje zagrożeń informacyjnych związa-

nych z brakiem dostępu do informacji, jej nadmiarem, dezinformacją, brakiem ochrony własnych zasobów informacyjnych lub brakiem kontroli nad kanałami przepływu informacji. Omawiane incydenty dotyczą przestępczości komputerowej, ataków cyberterroryzmu, walki informacyjnej, zagrożeń asymetrycznych, szpiegostwa itp.

Po takim wprowadzeniu, studentów zapoznaje się z bardziej szczegółowymi zagadnieniami odnoszącymi się do środowiska bezpieczeństwa informacyjnego. Poznają oni techniki manipulacji informacją i jej wpływ na kształtowanie postaw i zachowań użytkowników informacji oraz uzyskiwanie przewagi w wybranych sferach ludzkiej aktywności. Poznają mechanizmy manipulacji umysłem człowieka stosowane przez media i znaczenie wpływu mediów na bezpieczeństwo. Zapoznają się z problemami szeroko rozumianego wywiadu gospodarczego związanego z tajnym i nielegalnym pozyskiwaniem informacji, które są nieodzowne w analizie strategicznej i procesie decyzyjnym. Poznają zasady działania wywiadu i kontrwywiadu gospodarczego w kontekście bezpieczeństwa informacyjnego, ze szczególnym uwzględnieniem metod i technik wywiadowczych w odniesieniu do konkretnych przykładów. Uczą się opracowywania dokumentów analitycznych i scenariuszy związanych z bezpieczeństwem informacji w obszarze gospodarczym. Studentów wyposaża się także w podstawową wiedzę na temat służb analitycznych, ich funkcji i zadań. Gdy studenci dysponują tą wiedzą i umiejętnościami, łatwiej im jest przygotować się do dialogu, jaki może mieć miejsce w sytuacji kryzysowej, między przedstawicielami mediów, społeczeństwa i władz lub pracowników sztabu kryzysowego. Komunikacja z mediami, czyli podmiotu decyzyjnego z dziennikarzami wymaga umiejętności precyzowania komunikatów w taki sposób, aby pomóc poszkodowanym i skłonić ich do działań zgodnych z zamierzeniami sztabu kryzysowego.

Ze względu na opisane powyżej zagrożenia omawiane w programie specjalności „Bezpieczeństwo informacyjne w sektorze publicznym” umieszczono w nim wykłady i ćwiczenia z zakresu zarządzania bezpieczeństwem informacji, szczególnie w zakresie planowania, oceny ryzyka i prowadzenia audytu bezpieczeństwa informacyjnego. Zajęcia te rozszerzone zostały o tematykę klasyfikacji otwartych źródeł informacji oraz ich ewaluację. Umiejętność oceny wiarygodności źródeł i wartości informacji z nich pochodzących pozwala na możliwość dokonywania trafnych ocen i wyciągania wniosków wolnych od zmanipulowanych komentarzy i omówień. Dlatego nie można było zrezygnować z zajęć laboratoryjnych, na których słuchacze poznają i wykorzystują narzędzia wyszukiwania informacji w Internecie oraz techniki przeszukiwania sieci stosowane w infobrokerstwie.

Blok zajęć ze specjalności kończą wykłady i ćwiczenia z edukacji dla bezpieczeństwa informacyjnego podejmujące refleksję nad koniecznością kształtowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego całego społeczeństwa.

Specjalizacja uruchomiona na studiach magisterskich dostosowana została do specyfiki Instytutu funkcjonującego na Wydziale Pedagogicznym, przygotowującego studentów do odpowiedzialnego funkcjonowania w środowisku informacyjnym oraz kreowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego w wymiarze lokalnym i globalnym. Szczególny nacisk położony został na kształcenie świadomości informacyjnej i uwrażliwienie słuchaczy na ataki informacyjne mające miejsce w warunkach pokoju, wymierzone w instytucje i ludzi reprezentujących sektor publiczny i obywatelski. Ze względu na zmianę struktury uczelni i włączenie IBiEO do Wydziału Politologii, Instytut od roku akademickiego 2018/2019 zmienił nazwę na Instytut Nauk o Bezpieczeństwie, co w konsekwencji wymusza nowelizację programu studiów ww. specjalizacji. W większym stopniu uwaga słuchaczy będzie musiała zostać skoncentrowana na problemach cyberbezpieczeństwa i obrony przed atakami informacyjnymi, rozpoznawania incydentów informacyjnych i postępowania w sytuacji zagrożeń, umiejętności oszacowania ryzyka planowanych operacji informacyjnych, podejmowania decyzji w warunkach permanentnej walki informacyjnej, a także odniesienia problemów bezpieczeństwa informacyjnego do prowadzonej w wymiarze globalnym wojny informacyjnej. Zmieni więc charakter z kursu mającego uświadamiać różnorodność zagrożeń informacyjnych, na które narażony jest człowiek żyjący w świecie rozwiniętych technologii informacyjno-medialnych, na kurs uczący jak postępować w cywilizacji cyfrowej, aby nie stać się celem ataków informacyjnych i narzędziem w walce informacyjnej prowadzonej przez nierozpoznanych agresorów. Jego celem będzie kształtowanie kultury bezpieczeństwa informacyjnego przyszłych ekspertów od bezpieczeństwa państwa, którzy kulturę tę powinni zakorzenić w ich przyszłym środowisku zawodowym i egzekwować od swoich podwładnych.

Wsparcie procesu kształtowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego przez bibliotekę

„Biblioteka jako przestrzeń materializacji stosunków społecznych jest jedną z kluczowych instytucji kształtowania dialogu społecznego” (Bartoszek, 2015, s. 6). Biblioteka udostępniając wiedzę staje się propagatorem wiedzy, ale równocześnie narzuca ją swoim klientom. Może zatem koncentrować uwagę czytelników na różnych problemach, w tym na kulturze bezpieczeństwa informacyjnego.

Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL zdefiniowało bibliotekę jako miejsce prowadzenia dysput i kształtowania postaw demokratycznych, w tym także inicjowania obywatelskich projektów partycypacyjnych (Skrzypczak, 2000). Włączenie bibliotek do realizacji statutowych zadań wynika z celów i sposobów działalności CAL określonych jako: wspomaganie rozwoju wspólnot i społeczności lokalnych; wspieranie społecznej,

edukacyjnej, charytatywnej i zawodowej aktywności osób, grup i środowisk lokalnych; animowanie i stymulowanie lokalnego rozwoju w oparciu o aktywność obywatelską; propagowanie czynnego i twórczego sposobu życia mieszkańców społeczności lokalnych w zgodzie z naturą, tradycją i współczesnością; wspieranie działań organizacji, instytucji lokalnych i obywateli działających w obszarze samorządności, kultury, edukacji, przedsiębiorczości, pomocy społecznej, rynku pracy, turystyki i ochrony środowiska; inspirowanie i wspieranie innowacyjnych form funkcjonowania lokalnych instytucji publicznych i pozarządowych; wspieranie działań w zakresie komunikacji społecznej w środowisku lokalnym; tworzenie płaszczyzny do międzynarodowej, ogólnopolskiej i regionalnej współpracy lokalnych liderów oraz instytucji publicznych i pozarządowych; rozwijanie uczestnictwa mieszkańców w życiu publicznym ze szczególnym uwzględnieniem grup marginalizowanych, w tym pozostających bez zatrudnienia, niepełnosprawnych i osób starszych; wspieranie idei integracji europejskiej (Statut Stowarzyszenia Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej).

CAL postrzega bibliotekę jako miejsce aktywne, także w zakresie odpowiedzialności za kształtowanie kultury informacyjnej oraz kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Ponieważ definiuje ją także jako miejsce społeczne, miejsce zasobów wiedzy i kultury, miejsce informacji i współpracy, miejsce edukacji każdego wieku, zakłada, że doskonale sprawdza się w organizowaniu spotkań aktywnych mieszkańców inicjujących działania lokalne, wymagające szerokiej refleksji i wiedzy. W ten sposób podtrzymuje rozwój dyskursu obywatelskiego, tworzy zasoby na rzecz budowania tożsamości i poczucia wspólnoty, organizuje lokalną gospodarkę wiedzą. Organizowanie procesów wspólnotowego wytwarzania wiedzy istotnej z punktu widzenia potrzeb środowiska lokalnego, dotyczy coraz częściej problemów bezpiecznego poruszania się w środowisku informacyjnym, szczególnie bezpieczeństwa w sieci. Ale nie tylko. Ze względu na wzrost świadomości życia w warunkach permanentnego ryzyka rośnie potrzeba kreowania atmosfery bezpieczeństwa zarówno w sferze prywatnej jak i publicznej. Przykładem mogą być liczne konferencje, sympozja i wykłady organizowane przez biblioteki, poświęcone ochronie danych osobowych, wdrażaniu zasad RODO, ukrytym zasobom Internetu, kulturze bezpieczeństwa informacyjnego, wirtualnym formom inwigilacji społeczeństwa, polityce bezpieczeństwa informacyjnego, bezpieczeństwu w bibliotece, bezpiecznemu korzystaniu z Internetu przez dzieci, uzależnieniom od komputera i sieci, manipulacji informacją przez mass media, cyberzagrożeniom, patologiom informacyjnym, a także problemom współczesnej walki informacyjnej i incydentom dokumentującym realność wojny informacyjnej oraz jej konsekwencjom dla bezpieczeństwa światowego. Biblioteka jako centrum aktywności lokalnej, organizując kontakt z precyzyjnie dobranymi tekstami kultury, włącza się do edukacji na rzecz aktywnego ich odczytywania, uru-

chamia dyskurs społeczny, zmuszając do refleksji i zachęcając do tworzenia wspólnot wsparcia dla inicjatyw na rzecz kształtowania kultury bezpieczeństwa w środowiskach lokalnych. Dając początek różnym formom lokalnej współpracy, promuje model wspierania rozwoju społecznego wśród aktywnych grup użytkowników bibliotek.

Znaczenie biblioteki w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego należy łączyć także z jej działaniami na rzecz uruchamiania giełd wiedzy dla członków społeczności lokalnej, którzy chcą się czegoś nauczyć lub dowiedzieć, chcą nauczyć czegoś innych, opierając się na swojej wiedzy lub umiejętnościach, chcą spotkać ludzi dzielących z nimi podobne zainteresowania. W tym sensie są one placówkami przeciwdziałającymi procesom wykluczenia społecznego (w tym wykluczenia cyfrowego), miejscem edukacji bezpiecznego korzystania z sieci; centrum informacji regionalnej i promowania „małych ojczyzn”; miejscem promocji kultury i tożsamości narodowej, a także miejscem edukacji wielokulturowej i międzykulturowej, przyczyniając się do pokonywania stereotypowych sądów, krzywdzących opinii o innych, przeciwdziałania fobiom, pomagając zrozumieć kulturę i obyczaje innych nacji oraz odnaleźć drogę do porozumienia. Sprzyjają temu organizowane przez biblioteki różnego typu nocne spotkania z kulturą różnych narodów. Kształtowane podczas tych spotkań kompetencje międzykulturowe stanowią ważny komponent budowania kultury bezpieczeństwa rozumianego przez Mariana Lutostańskiego jako praktyczne wytwarzanie i utrzymanie takiego środowiska funkcjonowania jednostki i narodu, które pozwala im zdobyć i umożliwić realizowanie własnych spraw i osiągnięcie autonomicznych celów w akceptowanym komforcie psychicznym, co wymaga wykształcenia wrażliwości dostrzegania każdego negatywnego zjawiska oraz umiejętności oceny jego wpływu na realizację celów narodu (Lutostański, 2014, s. 133-154).

Zakończenie

Środowisko bezpieczeństwa informacyjnego (odnoszące się do sfery kultury mentalnej, organizacyjnej i materialnej) wpływa na sprawne funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa informacyjnego kraju. System ten obejmuje sektor publiczny, prywatny oraz obywatelski. Zadaniem tego systemu jest nie tylko przeciwdziałanie zagrożeniom, ale także podejmowanie wyzwań poprzez redukcję ryzyka i wykorzystywanie szans. A to wymaga od grup i indywidualnych obywateli, kultury bezpieczeństwa informacyjnego. W środowisku cyfrowym za ważny komponent kultury bezpieczeństwa należy uznać kulturę informacyjną społeczeństwa. Włączenie społeczeństwa do budowania środowiska bezpieczeństwa informacyjnego powinno dokonywać się poprzez zapobieganie zjawisku wykluczenia informacyjnego; zaangażowanie społeczeństwa w proces weryfikowania odbie-

ranych przekazów informacyjnych; współpracę z organizacjami służącymi zapewnieniu tożsamości narodowej i dziedzictwa kulturowego; podejmowanie inicjatyw kulturalnych wchodzących w skład przedsięwzięć wspierających politykę informacyjną państwa; podwyższanie własnej odporności na ataki informacyjne i świadomości na temat współczesnej wojny informacyjnej. Nie bez przyczyny do zadań preparacyjnych systemu bezpieczeństwa informacyjnego włącza się działania tzw. ogniw wsparcia, czyli naukę, edukację i społeczeństwo (Doktryna Cyberbezpieczeństwa..., 2015, s. 22).

Bibliografia

- Arnoldi, J. (2011). *Ryzyko*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!
- Bartoszek, A. (2015). O światłach biblioteki – społeczne funkcje akademickiej księżnicy. W: D. Pawelec, M. Waga, J. Wittek (red.), *Światła biblioteki otwartej : rola biblioteki akademickiej w kształtowaniu społeczeństwa obywatelskiego* (s. 5-20). Katowice: Oficyna Wydawnicza WW : Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka.
- Batorowska, H. (2018a). Indywidualne zarządzanie informacją zabezpieczeniem przed manipulacją w środowisku płynnej inwigilacji. *Edukacja-Technika-Informatyka, 1*, 135-143.
- Batorowska, H. (2018b). Kształcenie w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego. W: M. Kozielska (red.), *Edukacja XXI wieku. Procesy edukacyjne w dobie globalizacji, społeczeństwa informacyjnego i zmian na rynku pracy* (s. 163-172). Poznań: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa.
- Batorowska, H. (2018c). Kultura bezpieczeństwa informacyjnego. W: R. Klepka, R. Kopeć, O. Wasiuta (red.), *Vademecum bezpieczeństwa* (s. 409-414). Kraków: Libron.
- Batorowska, H. (2016). Perceived self-efficacy vs. actual level of training in personal information and knowledge management. A research report. *Bibliotheca Nostra, 2*, 61-89.
- Batorowska, H. (2017). Przetwarzanie informacji w środowisku jej nadmiarowości i przyspieszenia technologicznego w świetle badań własnych. *Edukacja-Technika-Informatyka, 1*, 177-191.
- Bauman, Z. (2007). *Płynne życie*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Beck, U. (2012). *Spółeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Beck, U. (2002). *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cieślarczyk, M. (2015). Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa. W: H. Batorowska (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka* (t. 1) (s. 16-28). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny.
- Doktryna Cyberbezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*. (2015). Warszawa: Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Filipek, A. (2017). Rola edukacji w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego. W: H. Batorowska (red.), *Walka informacyjna. Uwarunkowania*

- *Incydenty – Wyzwania* (s. 170-180). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny.
- Kamińska-Czubała, B. (2016). *Kultura informacyjna użytkowników informacji – problemy i metody badań*. W: H. Batorowska, Z. Kwiasowski (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym* (t. 2) (s. 55-72). Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny.
- Kamińska-Czubała, B. (2013). *Zachowania informacyjne w życiu codziennym. Informacyjny świat pokolenia Y*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Lewandowska, A. (2018). *Wojna informacyjna a teoria patologii przestępstwa informacyjnej*. W: *Technologie morskie dla obronności i bezpieczeństwa. Monografia* (s. 677-689). Gdańsk-Gdynia: Akademia Marynarki Wojennej.
- Lutostański, M. (2014). *Istota i rola kultury bezpieczeństwa w zarządzaniu bezpieczeństwem narodu i państwa*. W: A. Filipek (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa*. T. 2, *Bezpieczeństwo i kultura bezpieczeństwa w teorii, w badaniach naukowych i w praktyce* (s. 133-154). Siedlce: Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego.
- Materska, K. (2012). *Wymiary zarządzania informacją indywidualną*. W: B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro (red.), *Spółczesność i sieć informacyjna: problemy i technologie* (s. 65-79). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Oleński, J. (2015). *Spółeczne bezpieczeństwo informacyjne podstawą demokratycznego państwa*. *Rocznik Kolegium Analiz Ekonomicznych*, 36, 13-49.
- Oleński, J. (2006). *Infrastruktura informacyjna państwa w globalnej gospodarce*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Skrzypczak, B. (2000). *Mała społeczność – duża aktywność. Rola edukacji w tworzeniu aktywnych grup społecznych*. W: *Aktywizacja społeczności lokalnych. Doświadczenia programu Centrów Aktywności Lokalnej czyli CAL po CALu*. Warszawa: Centrum Aktywności Lokalnej.
- Statut Stowarzyszenia Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL (tekst jednolity na dzień 15.06.2015). Pobrane 8 września 2018, z: <http://www.cal.org.pl/wp-content/uploads/2016/01/STATUT-CAL-oboowi%C4%85zuj%C4%85cy-20.01.2016.pdf>
- Wrzosek, M. (red.) (2017). *Procesy informacyjne w obronności i bezpieczeństwie. Teoria i praktyka*. Warszawa: Akademia Sztuki Wojennej.
- Znyk, P. (2011). *Propaganda – współczesne oblicza. Technologia zabójstwa medialnego*. Łask: Bracia Zybert APR „Gryf”.

Hanna Batorowska

The need for education in the field of information security culture

Abstract

Understanding the need to shape a culture of information security is associated with the perception of society as a collective operating under conditions of permanent risk and uncertainty and the fluidity of life, in which, as Zygmunt Bauman writes, no structures maintain their shape and stable course for too long. The article refers to the need for education in the field of information security culture at the academic level, emphasizing in this education the importance of information culture and information competence. As an example of good practice in this area, classes were taught as part of the Information security in the public sector in master's studies at the Institute of Safety and Citizenship Education of the Pedagogical University of Krakow. It was considered necessary to include content from this area in the study program, not only in the direction of national security, in order to support state actions aimed at shaping the resilience of the society to information attacks. University libraries can cooperate with didactic units in this area and implement some of the exercises themselves, eg. in the area of safe use of information resources and individual information management that provides the entity with the possibility of, among others, securing against manipulation in a liquid surveillance environment.

Keywords: information security culture, information security, education for security, information awareness, information culture

Hanna Batorowska

Potrzeba edukacji w zakresie kultury bezpieczeństwa informacyjnego

Streszczenie

Rozumienie potrzeby kształtowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego wiąże się z postrzeganiem społeczeństwa jako zbiorowości funkcjonującej w warunkach permanentnego ryzyka i niepewności oraz płynności życia, w którym – jak pisze Zygmunt Bauman – żadne struktury nie zachowują zbyt długo swojego kształtu i stabilnego kursu. W artykule odniesiono się do potrzeby kształcenia w zakresie kultury bezpieczeństwa informacyjnego na poziomie akademickim, akcentując w tej edukacji znaczenie kultury informacyjnej i kompetencji informacyjnych. Jako przykład dobrej praktyki w tym zakresie przywołano zajęcia realizowane w ramach specjalności *Bezpieczeństwo informacyjne w sektorze publicznym* na studiach magisterskich w Instytucie Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Uznano za konieczne włączenie treści z tego obszaru do programu studiów nie tylko na kierunku bezpieczeństwo narodowe, aby w ten sposób wesprzeć działania państwa mające na celu kształtowanie odporności społeczeństwa na ataki informacyjne. Biblioteki uczelniane mogą w tym obszarze współpracować z jednostkami dydaktycznymi i same realizować część ćwiczeń, np. w zakresie bezpiecznego korzystania z zasobów informacyjnych oraz indywidualnego zarządzania informacją, które daje podmiotowi możliwość, między innymi zabezpieczenia się przed manipulacją w środowisku płynnej inwigilacji.

Słowa kluczowe: kultura bezpieczeństwa informacyjnego, bezpieczeństwo informacyjne, edukacja dla bezpieczeństwa, świadomość informacyjna, kultura informacyjna

MANIPULACJA DOSTĘPEM DO INFORMACJI Z PERSPEKTYWY ARCHITEKTURY INFORMACJI

Wstęp

Architektura informacji jako sztuka „nadawania struktur i klasyfikowania serwisów (stron) internetowych i intranetowych, mająca na celu ułatwienie ludziom znajdowanie informacji i ich wykorzystanie”, a także rozumiana jako „połączenie sposobu organizacji informacji, nadawania nazw rozpoznawczych (etykietowania elementów informacyjnych) i schematów przeszukiwania w systemie informacyjnym” jest wykorzystywana przez projektantów serwisów internetowych do zapewnienia im jak najwyższego stopnia funkcjonalności (Rosenfeld, Morville, 2003, s. 20). Wypracowane przez architektów informacji narzędzia i techniki służą obniżaniu kosztów poszukiwania i znajdowania potrzebnych danych przez potencjalnych klientów instytucji mających swoje strony w Internecie, w tym także obniżaniu kosztów szkolenia użytkowników różnych systemów informacyjnych, dla których ich obsługa jest nazbyt skomplikowana i niezrozumiała. Najcenniejsza dla właścicieli stron domowych jest jednak możliwość takiej prezentacji swojej firmy, która zapewni jej prestiż, umocni wizerunek na rynku, spowoduje identyfikację klientów z ich marką, zapewni sukces. Równocześnie ta sama strona domowa może być źródłem fałszywej informacji o produktach konkurencji, które ze względu na ich „gorszą jakość”, nie mogą się równać z ceną, profesjonalizmem, poziomem, popularnością, komfortem wytworów i usług reklamującej się firmy. Wystarczy zamieścić na własnej stronie dużą liczbę pozytywnych postów od niezidentyfikowanych klientów czy tzw. polubień użytkowników portali społecznościowych promujących daną markę, wskazać na dużą popularność własnej strony wynikającą z częstotliwości „wejść na nią” internautów, o czym świadczy

¹ Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa.

wyższe pozycjonowanie przez wyszukiwarki wskazanej witryny. Strony www instytucji, sponsorowane przez nie serwisy informacyjne, prowadzone blogi, fora dyskusyjne, tworzone wokół marki społeczności internetowe konsumentów itp. wykorzystywane są przez dominującą instytucję (organizację) w walce konkurencyjnej. W rywalizacji tej liczy się zysk, dążenie do dominacji i usunięcie konkurencji. Konkurent jest nieprzyjacielem, w związku z tym stosowane narzędzia do zwalczania konkurencji stanowią broń mogącą wyrządzić atakowanej stronie dotkliwe straty, doprowadzić do kryzysu, a w konsekwencji do upadku, czyli do wyeliminowania z rynku. Stąd coraz większe zainteresowanie decydentów, szefów korporacji, przedstawicieli jednostek usługowych warsztatem pracy architektów informacji, w którym ważne miejsce zajmują techniki pozycjonowania i optymalizacji stron www, a także sposoby prezentacji własnych aktywów. Każda jednostka oferująca jakieś usługi czy produkt pragnie podkreślić swoje walory, zwiększyć popularność, ukryć wady przed klientami. Dlatego każda główna witryna internetowa jednostki jest zbudowana w sposób służący uwypukleniu zalet tej jednostki i nakłonienia odbiorców do skorzystania z jej usług. Z drugiej strony zawiera elementy pozwalające na eliminację konkurencji. Takie działania stanowią codzienną praktykę firm konkurujących na rynku, a wykorzystywanie narzędzi i technik służących świadomemu zniekształcaniu odbioru informacji przez manipulowanych konsumentów sprzyja osiągnięciu celu, jakim jest odniesienie sukcesu danej korporacji lub instytucji.

Zjawisko manipulacji dostępem do informacji w świadomych i nieświadomych działaniach projektantów źródeł informacji

Manipulacja informacją związana jest z przekłamaniami, fragmentaryzacją komunikatu, natychmiastowością przekazu, tendencyjnym (selektywnym) doбором treści i ich nieobiektywnym komentarzem. Może być ukryta między innymi w sposobie prezentacji informacji, w ograniczeniu możliwości dotarcia do pełnych tekstów, w sugerowaniu ważności komunikatów, ukrywaniu danych niekorzystnych dla podmiotu, w prezentowaniu konkurentów w niekorzystnym dla nich świetle oraz w tworzeniu fałszywego wizerunku rywali. Może objawiać się także w zmianie treści informacji, zmianie jej formy czy w ukrywaniu części informacji (zwłaszcza tych negatywnych dla podmiotu). Manipulacja w postaci świadomego zniekształcania informacji na stronie www może przejawiać się:

- opisem niepełnej instrukcji realizacji usługi,
- nieaktualnymi danymi o produkcie, celowym podawaniem mylnej ceny,
- przypisywaniem wytworom cech, których one nie posiadają,
- reklamowaniem wyrobu nieistniejącego,

- preparowaniem danych nieważnych z pominięciem danych najważniejszych,
- prezentowaniem jako marginalnych danych o dużym znaczeniu,
- zamieszczeniem danych wieloznacznych, celowo utrudniających zrozumienie sensu przekazu,
- kamuflowaniem danych,
- zamieszczeniem spreparowanych opinii klientów o produktach i usługach własnej lub konkurencyjnej jednostki,
- kreowaniem fałszywego obrazu konkurencyjnego podmiotu, ukrywaniem sukcesu konkurencji, zawyżaniem strat konkurencji,
- ujednolicaniem upodobań klientów związanych z daną marką,
- przejaskrawianiem własnych zalet i sukcesów,
- pomijaniem informacji niewygodnych dla firmy (np. dotyczących własnych strat lub porażek),
- przekazywaniem danych nieprawdziwych, jednak takich, które powinny utkwąć w podświadomości jako możliwe do wystąpienia (Materska, 2007, s. 231-234).

Efektom manipulacji może być tworzenie negatywnych postaw odbiorców wobec podmiotu przedstawionego w niekorzystny sposób przez konkurencję, czy tworzenie środowiska sprzyjającego powstawaniu grup wykluczonych, np. klientów niedoinformowanych o możliwości skorzystania z lepszej oferty (Kaczmarek, 2013, s. 69).

Oznacza to, że architektura informacji może stać się narzędziem wykorzystanym do osiągnięcia celów ekonomicznych czy gospodarczych nie tylko przez różne korporacje, firmy usługowe i jednostki pozarządowe, ale również przez decydentów czy władze samorządowe do osiągania celów politycznych i społecznych. Decydenci oferując zbiór wyselekcjonowanych informacji o sobie i o swoich działaniach, przekazują równocześnie informację obywatelom o podjętych przez siebie inwestycjach i osiągnięciach. Komunikaty te są zazwyczaj zamieszczane na głównych stronach internetowych organów decyzyjnych i służą podnoszeniu poziomu zadowolenia obywateli z przedsięwzięć podejmowanych przez władze w środowisku lokalnym. A to sprzyja zwiększeniu popularności określonych kandydatów podczas kolejnych wyborów. Celem pośrednim odpowiednio zaprojektowanych stron domowych jest kreowanie postaw obywateli i ich preferencji zgodnie z oczekiwaniami lokalnych decydentów. Nawiązanie dialogu z wyborcami i budowanie korzystnego dla siebie wizerunku w serwisach internetowych osiągają poprzez odpowiedni sposób prezentacji wiadomości, ich dobór, selekcję, etykietowanie komunikatów (Januszek-Szkiel, 2010, s. 216).

Związek między manipulacją informacją i architekturą informacji można przedstawić jako proces przyczynowo-skutkowy. W procesie tym głównymi etapami, na których dochodzi do świadomego zniekształcania informacji jest etap gromadzenia, selekcji, opracowania, przetwarzania

nia, wyszukiwania, prezentacji i udostępniania informacji. Czyli obejmuje on wszystkie podstawowe etapy każdego procesu informacyjnego, może z pominięciem etapu przechowywania i magazynowania informacji, chociaż i ten etap może podlegać interwencji dysponentów strony www, np. poprzez ustalenie limitu czasu archiwizowania danych.

Teoria i praktyka architektury informacji może być wykorzystywana w procesie manipulacji informacją. Równocześnie brak specjalistycznej wiedzy z zakresu projektowania i optymalizacji witryn internetowych, niewystarczająca znajomość potrzeb użytkowników serwisów www i ich kompetencji informacyjnych może przyczyniać się do wprowadzania kolejnych nieświadomych deformacji informacji.

Poniżej omówione zostaną przykłady sterowania dostępem do informacji na wybranych stronach internetowych urzędów w powiecie suskim (województwo małopolskie). Oparto się na analizie literatury przedmiotu oraz analizie zawartości stron internetowych: Starostwa Powiatowego w Suchoj Beskidzkiej, Urzędu Miasta Sucha Beskidzka, Oficjalnego Serwisu Gminy Maków Podhalański i serwisu PowiatSuski24.pl.

Funkcje i narzędzia architektury informacji

Osoby odpowiadające za poprawność struktury stron internetowych muszą doskonale znać potrzeby informacyjne ich użytkowników oraz środowisko, w którym funkcjonują. Architekt informacji powinien brać pod uwagę również odmienne sposoby wyszukiwania informacji przez użytkowników, wynikające z ich pochodzenia, poziomu wykształcenia, wieku, upodobań. Musi również uwzględnić sposób postrzegania i percepcji rzeczywistości, sposób zapamiętywania informacji przez użytkownika, formę i rodzaj informacji, która skupia jego uwagę. Architekt powinien pamiętać, że użytkownik może kierować się w swoich wyborach wcześniejszym doświadczeniem wynikającym z przeszukiwania innych stron www lub tylko znanymi mu technikami (Weinschenk, 2011, s. 2-15). Użytkownik kieruje się zawsze w swoich poszukiwaniach zasadą oszczędzania czasu i wysiłku na odnalezienie potrzebnej informacji. Stąd projektanci portali dążą do tego, aby klient nie musiał się zastanawiać jak poruszać się po stronie, tylko trafiał na informację w sposób intuicyjny (Krug, 2018, s. 20). Użytkownik wyszukuje informacje, przegląda dostępne dane i zadaje pytania, następnie wybiera potrzebne wiadomości (Rosenfeld, Morville, 2003, s. 50-52). Architekt informacji musi umieć „podsunąć” potrzebną informację za pomocą doskonale zaprojektowanego interfejsu pozwalającego uzyskać odpowiedź na zadane przez użytkownika pytanie.

Do ważnych funkcji strony domowej instytucji należy funkcja informacyjna i reklamowa. Bardzo istotną jest też funkcja społeczna. Za pomocą odpowiednich narzędzi, architektury informacji można wpływać na postawy

użytkowników, ich emocje i zachowania. Można kreować postawy obywatelskie, prospołeczne, proekologiczne, ale i destrukcyjne. Ważną funkcją jest funkcja komunikacyjna i wizerunkowa związana z promowaniem pożądanego wizerunku jednostki i sterowania zadowoleniem użytkowników z oferowanych usług (jakie funkcje spełnia strona internetowa).

W celu realizacji tych funkcji architekt informacji wykorzystuje szereg technik i narzędzi. Do podstawowych narzędzi architekta informacji zaliczyć należy: programy komputerowe ułatwiające architektowi opracowanie tabel, schematów, wykresów; programy do wizualizacji zadań i oczekiwań; programy graficzne ze szczególnym uwzględnieniem projektowania komunikacji wizualnej (logo, kolorystyka i wielkość czcionki, układ strony). W jego pracy najważniejsze są jednak narzędzia inżynierii użyteczności, czyli narzędzia komputerowe wykorzystywane do poprawy komunikacji użytkownika ze stroną internetową. Służą one do nawigacji, poruszania się użytkownika po witrynie (Lange-Sadzińska, 2011, s. 93-95). Niezbędne w jego pracy są także narzędzia służące do śledzenia ruchów użytkowników na portalu. W tym celu wykorzystuje on systemy statystyczne lub aplikacje typu Eye Capture, pozwalające na śledzenie zainteresowania czytelników publikacji zamieszczanych na konkretnej stronie internetowej (e-commerce, filmy, strony na Facebooku, kanały Twittera, własne strony internetowe) i uzyskanie przez użytkownika konkretnych informacji na urządzenia mobilne o zawartości wybranej publikacji, bez konieczności logowania się do komputera i przeszukiwania Internetu (Eye Capture). Narzędzia wykorzystywane przez architekta informacji muszą być dostosowane do charakteru strony i jednostki, której ona dotyczy oraz do celów stawianych przez właścicieli witryn (pozyskiwanie zwolenników, klientów, dezinformowanie, dzielenie się wiedzą, współpraca, indoktrynacja itd.).

Manipulacja dostępem do informacji

Manipulacja dostępem do informacji związana jest zawsze z działaniami intencjonalnymi. Niektóre zniekształcenia informacji mogą mieć jednak charakter niezamierzony i wynikać z błędów językowych lub błędów technicznych oraz z niezajomości potrzeb i preferencji użytkowników, a także z niewłaściwego doboru narzędzi zastosowanych do prezentacji informacji na stronie internetowej. Błędem bywa również projektowanie strony www, w którym nie bierze się pod uwagę braku kompetencji cyfrowych docelowej grupy użytkowników (zbyt skomplikowana nawigacja lub sposób wyszukiwania, niedobre narzędzia do grup wiekowych) co powoduje odizolowanie jej od określonych informacji (Kaczmarek, 2013, s. 68). Intencjonalna manipulacja dostępem do informacji może polegać w tym wypadku na adresowaniu określonych treści wyłącznie do określonej grupy użytkowników, która zna hasła dostępu pozwalające na otwarcie preferowanych treści i ma

powiązania z osobami mającymi wgląd do informacji zamieszczanych na forach i zamkniętych grupach dyskusyjnych (Facebook, Twitter) (Kaczmarek, 2013, s. 73).

Z kolei niezamierzone utrudnienia dostępu klientom do informacji mogą być spowodowane również błędnym doбором słów kluczowych umieszczanych w nagłówkach, w paskach nawigacyjnych, w menu. Słowa kluczowe powinny wskazywać kierunek nawigacji i być drogowskazem dla poszukujących informacji. Jeżeli nie pełnią tej funkcji, wprowadzają poszukującego w błąd. Dobrze dobrane słowa kluczowe odzwierciedlają treść publikowanych komunikatów i strukturę serwisu, pozwalając samemu odbiorcy ocenić przydatność informacji i zdecydować o wyborze materiału do lektury (Danowska, Makaruk, 2009, s. 144-145). Do wymienionych błędów językowych zaliczyć można także: duplikowanie treści, stosowanie niejasnych skrótów myślowych, używanie kolokwializmów lub zbyt formalny styl komunikatów sprawiający, że część odbiorców nie zrozumie w pełni prezentowanych treści. Bariery językowe często związane są z używaniem przez nadawców informacji terminów wieloznacznych. Zastosowanie nieodpowiedniego słownictwa może być błędem zarówno podczas tworzenia etykiet jak i wyrażen wyszukiwawczych i może utrudniać dostęp do informacji poszukiwanej przez użytkownika (Enge, Spencer, Stricchiola, Fishkin, 2012, s. 72-73). Za przykład manipulacji technicznej uznaje się celowe zaprojektowanie wadliwej konstrukcji strony, złej nawigacji utrudniającej dotarcie i wydłużenie czasu odszukania poszukiwanych informacji, niejasno sprecyzowanych reguł strony (Danowska, Makaruk, 2009, s. 148). Ale większość zniekształceń informacji wynika nie tyle z niecelowo wprowadzanych błędów konstrukcyjnych, co z niedostatecznych kompetencji technologicznych projektantów witryn.

Ograniczenie dostępu do informacji może być spowodowane także nieodpowiednim wyborem technologii, gdy architekt informacji nie wie czy odbiorcy będą odbierać informacje za pomocą laptopa czy telefonu komórkowego. Niejednokrotnie można zaobserwować, że strona internetowa o poprawnej nawigacji odbierana za pomocą laptopa nie działa tak efektywnie przy wykorzystaniu telefonu komórkowego. Architekt informacji musi być świadomy poziomu zaawansowania technologicznego swoich odbiorców, by nie odmówić im dostępu do informacji. Narażonymi na wykluczenie społeczne są również osoby bez stałego dostępu do sieci.

Wymienione powyżej przykłady utrudnień w dostępie do informacji zaobserwowano podczas analizowania stron www instytucji publicznych w powiecie suskim. Przykładowo strona internetowa Starostwa Powiatowego w Suchej Beskidzkiej składa się z takich elementów, jak:

- nawigacja górna, gdzie etykiety zawierają takie słowa kluczowe jak: „strona główna”, „starostwo”, „zarząd i rada powiatu”, „powiat”, „wydziały”, „e-urząd”, „BIP” czy „kontakt”,

- odnośniki do komentarzy aktualnych wydarzeń z regionu,
- odnośniki do związanych z powiatem stron internetowych,
- pasek nawigacji dolnej, gdzie można znaleźć pola o etykietach: „najczęściej czytane”, „przetargi”, „zapytania ofertowe” i „konkursy ofert” (Starostwo Powiatowe w Suchej Beskidzkiej).

Chociaż strona internetowa jest przejrzysta, a etykiety zawierają słowa kluczowe oddające treść informacji w nich zawartych, jednak dolny pasek nawigacji może zostać niezauważony przez użytkownika, poprzez co dotarcie do znajdujących się tam informacji może być niemożliwe. Ponadto czas wyszukiwania informacji jest zbyt długi, także w wyniku braku wewnętrznej wyszukiwarki, która mogłaby uściślić wynik wyszukiwania. Strona główna Starostwa Powiatowego jest poprawna językowo, lecz nie technicznie. Układ strony jest niekompletny: brak wyszukiwarki, linku do Facebooka i innych mediów społecznościowych, forów dyskusyjnych, umożliwiających szybki kontakt i pozyskanie dodatkowych danych.

Z kolei strona główna Urzędu Miasta Sucha Beskidzka zawiera górny pasek nawigacji o etykietach: „miasto”, „samorząd”, „gospodarka”, oraz dolny pasek nawigacji z etykietami: „zamówienia publiczne”, „prawo” oraz nawigację boczną. Chociaż strona została wyposażona w linki do e-PUAP i e-urząd oraz BIP, lecz nie zawiera wyszukiwarki oraz odniesień do znanych lokalnych forów i mediów społecznościowych (Urząd Miasta Sucha Beskidzka, Facebook). Natomiast główne dane kontaktowe zostały zamieszczone w dolnej części strony, co może być powodem utrudnień dla użytkowników przyzwyczajonych do pobierania danych adresowych z zakładki „Kontakt” (Urząd Miasta Sucha Beskidzka). Głównym mankamentem jest jednak niedopracowana struktura strony oraz obarczenie jej barierami językowymi i technicznymi.

Natomiast Oficjalny Serwis Gminy Maków Podhalański wyposażony został w pasek nawigacji górnej, różniący się od pozostałych analizowanych stron. Składa się on z trzech zakładek o etykietach: „dla mieszkańców”, „dla turystów”, „dla przedsiębiorców” oraz z paska nawigacji mieszczącego się pośrodku strony, gdzie zakładki zatytułowano: „aktualności”, „wszystko”, „inne”. W zakładce „dla mieszkańców” można zauważyć takie etykiety jak: „aktualności”, „urząd miejski”, „rada miejska” lub „ogłoszenia”, które dla potencjalnego użytkownika mogą być niezrozumiałe. Przykładowo jak można ustalić, co zawierają „aktualności” w pasku nawigacji głównej, a co „aktualności” – w zakładce „dla mieszkańców”. Nie jest jasno określone kryterium doboru danych zamieszczanych w poszczególnych zakładkach. Kolejnym zarzutem może być etykieta „wszystko” i „inne” w środkowym pasku nawigacji. Sam układ strony może powodować dezinformację i problemy dla użytkownika. Pozytywny akcent stanowi wyszukiwarka oraz linki usytuowane z boku strony głównej (Oficjalny Serwis Gminy Maków Podhalański).

Podsumowując, najczęstszymi błędami popełnianymi przez projektantów stron są błędy językowe i techniczne. Struktura witryn nie spełnia oczekiwań użytkowników odwiedzających je po raz pierwszy i nie mających wiedzy o instytucji. Najbardziej funkcjonalne okazują się wyszukiwarki pionowe. Natomiast nawigacje umieszczone w górnej i dolnej części strony, najczęściej są ukryte i wymagają „najechnia na nie” kursorem, aby się pokazały. Komunikacji z użytkownikiem nie poprawia brak wewnętrznych wyszukiwarek oraz zbiorów linków odsyłających do portali społecznościowych (Enge i in., 2012, s. 86-90). Przedstawione utrudnienia w dostępie do informacji powstają zazwyczaj w wyniku niedopatrzenia i działań nieintencjonalnych twórców serwisów internetowych. Stanowią bariery w przepływie informacji szczególnie dla użytkowników nie związanych z regionem i nieobytych w strukturze jednostki oraz narażają ich na wykluczenie z grona osób „poinformowanych”. Manipulacja dostępem do informacji – w tym przypadku – opiera się na braku alternatywnych źródeł informacji oraz zbyt chaotycznej strukturze stron, co utrudnia wyszukiwanie i selekcję danych. Architekt informacji ma obowiązek tak przygotować witrynę i interfejs, aby były zrozumiałe pod względem merytorycznym i technicznym dla wszystkich docelowych odbiorców (Inglot-Brzęk, 2011, s. 375-377), a ich układ i zawartość treściowa powinny być czytelne i intuicyjne (Weinschenk, 2011, s. 127).

Manipulacja informacją

Zniekształcenia informacji mogą wynikać także z manipulacji emocjami odbiorców. W takim przypadku stosowane jest projektowanie perswazyjne stron www, tendencyjne ich pozycjonowanie, dezinformowanie czy celowa „nadprodukcja informacji”. Manipulacja informacją to działanie mające na celu osiągnięcie przewagi nad konkurencją, pozyskanie przychylności wybranych grup odbiorców lub osiągnięcie zysków. Najłatwiej można to urzeczywistnić poprzez odpowiednie zaplanowanie rozmieszczenia elektronicznych źródeł informacji zgodnie z algorytmem projektanta decydującego o tym, do jakich treści odbiorca będzie miał dostęp, a które zostaną poza jego zasięgiem (Belza, 2011, s. 127-128).

Manipulacja informacją może polegać również na budowaniu środowiska zaufania składającego się z odbiorców określonej strony internetowej. Środowisko zaufania może być budowane dzięki ukierunkowywaniu dysput na forach dyskusyjnych, zapraszaniu ściśle określonych gości do portali społecznościowych, zakładaniu fanclubów wokół domeny, którą zainteresowani są decydenci. Działania perswazyjne w projektowaniu stron internetowych związane są z tworzeniem strony w taki sposób, aby użytkownik odczuwał pozytywne emocje związane z korzystaniem z niej. Celem jest zmiana zachowania i postaw użytkownika i nakłonienie do realizacji określonych celów, np. preferowanie usług oferowanych przez decydenta

strony (Koszur, 2014, s. 131-134). Można więc stwierdzić, że manipulacja informacją może polegać na symulowaniu interakcji, wzajemnych relacji między adresatem a odbiorcą informacji. Wykorzystywana jest również technika społecznego dowodu słuszności, polegająca na reakcji człowieka na daną sytuację w sposób zbliżony do reakcji innych ludzi. Przykładem są komentarze usług, opinie na temat danej osoby zamieszczane na stronach internetowych czy forach. Odbiorca w myśl zasady dowodu słuszności opowie się za opinią osoby komentującej. W Internecie można znaleźć wiele przykładów stosowania takiej techniki perswazji, np. dotyczących opinii o lekarzu, produkcie, usłudze (Weinschenk, 2011, s. 135-140). Także manipulacja informacją przez zastosowanie symulacji dialogu jest ważną techniką, gdyż użytkownik pełni rolę zarówno nadawcy, jak i odbiorcy treści. Wymiana informacji i komentarzy jest powszechna, a ustalenie wiarygodności przekazywanych treści jest utrudnione, najczęściej z powodu ich nadmiarowości (Filipkowski, Mądrzejowski, 2012, s. 199-201).

Powracając do analizowanych stron instytucji zauważono, że na witrynie głównej Powiatu Suskiego wprowadzono dodatkową część paska nawigacji, na którym są umieszczone odnośniki do krótkich komentarzy z aktualnych wydarzeń regionu wraz ze zdjęciami. Nagłówki komentarzy mają na celu zwiększenie zainteresowania tematyką wśród odbiorców, np. „podsumowanie kadencji” zostało napisane dużymi literami w celu wyróżnienia na tle innych komunikatów, z kolei grafikę przedstawiającą piłkę do gry wklejono do etykiety „sport w powiecie suskim”, co ma przyciągnąć uwagę lokalnych kibiców. Pomimo takich zabiegów omawiana strona WWW została zaprojektowana w sposób mało atrakcyjny, gdyż nie zachęcają one do skorzystania z oferowanych usług oraz systematycznego jej odwiedzania (Starostwo Powiatowe w Suchej Beskidzkiej). Ma ona charakter użytkowy, a techniki manipulacji informacją są prawie niezauważalne. Dzięki szacie graficznej, strukturze oraz prostej w użyciu nawigacji budzi zaufanie wśród użytkowników i wywołuje pozytywne emocje. Jednakże nie stosuje się do zasady wzajemności ani społecznego dowodu słuszności, co sprawia, że spełnia jedynie funkcję informacyjną.

Natomiast na portalu informacyjnym powiatu suskiego o nazwie PowiatSuski24.pl, można zaobserwować liczne reklamy usług oraz „migające” banery, które mają na celu przyciągnięcie wzroku użytkownika strony i wzbudzają potrzebę zaznajomienia się z treścią. Czcionka, litery i słowa kluczowe zachęcają internautę do skorzystania ze strony. Każdemu komentarzowi towarzyszy zdjęcie. Liczne grafiki przytłaczają kolorystyką i wizualizacją oferty usług. Po prawej stronie witryny znajduje się pole oznaczone nagłówkiem „komentarze”, które zawiera opinie innych użytkowników. Dzięki temu odbiorca odnosi wrażenie, że ma możliwość nawiązania dialogu, co sprzyja personalizacji strony i podnosi zaufanie względem prezentowanych treści. W zakładce „kontakt” znajdują się szczegółowe dane adresowe

redakcji wpływające na ocenę wiarygodności zamieszczanych komunikatów. Zastosowane przez projektantów techniki oddziaływania sprawiają, że użytkownik w sposób przyjazny i prosty zdobywa potrzebne informacje. Zostały zastosowane zarówno techniki społecznego dowodu słuszności jak i zasada wzajemności, wzbudzające pozytywne emocje wśród internautów. Portal ten pełni funkcję informacyjną, reklamową, komunikacyjną i wizerunkową. Jednak manipulacji informacją może służyć dostarczanie przez redaktorów zbyt dużej liczby różnorodnych treści, sprawiających wrażenie niespójnego i przypadkowego zbioru faktów i komentarzy. Także niedopracowana forma szaty graficznej działa na niekorzyść tego źródła informacji (Powiat Suski 24).

Z kolei na stronie głównej Urzędu Miasta Sucha Beskidzka można zaobserwować proces umniejszania znaczenia podawanych faktów przez dominację komentarzy i gadżetów graficznych. Struktura witryny jest zbudowana poprawnie i wzbudza zaufanie użytkownika. Może stanowić przykład projektowania perswazyjnego, kreowania wizerunku i marki, podnoszenia poziomu zaufania do niej oraz wywoływania pozytywnych emocji sprzyjających pozyskiwaniu nowych użytkowników. Zastosowana nawigacja pozwalająca na sprawne korzystanie z oferowanych usług urzędu sprawia, że dla osoby obeznej z technologią informacyjną i sprawnej cyfrowo, staje się skutecznym i efektywnym narzędziem załatwiania spraw administracyjnych w sposób mobilny (Urząd Miasta Sucha Beskidzka).

Natomiast w przypadku strony głównej gminy Maków Podhalański, należy zwrócić szczególną uwagę na nawigację i szatę graficzną oraz na wprowadzone odnośniki do pokrewnych tematycznie portali. Elementy te sprawiają, że należy zakwalifikować ją do grupy serwisów charakteryzujących się perswazją użyteczności, pozwalających na nawiązanie dialogu i stosujących zasadę wzajemności. Ponadto zachęca odbiorców do korzystania z rozbudowanego i wielotematycznego zasobu prezentowanych wiadomości (Oficjalny Serwis Gminy Maków Podhalański).

Zakończenie

Manipulacja dostępem do informacji, na którą duży wpływ może wywierać architekt informacji, związana jest z pozycjonowaniem stron www, perswazją użyteczności i projektowania, wzbudzaniem emocji i kształtowaniem postaw użytkowników. Z przeprowadzonej analizy stron domowych można wnioskować, że większość z nich ma charakter perswazji użyteczności polegającej w głównej mierze na intuicyjnej nawigacji, łatwym dostępie do szukanych informacji oraz przejrzystości i zapewnieniu satysfakcji z korzystania ze strony, a w mniejszym stopniu perswazji projektowania. Twórcy analizowanych stron sporadycznie stosują technikę manipulacji, jaką jest społeczny dowód słuszności, w ramach której internauta otrzy-

muje spersonalizowane komentarze i ma poczucie kontaktu, dialogu i więzi z innymi użytkownikami. Uwidacznia się on na portalach informacyjnych i w mediach społecznościowych, lecz rzadko na oficjalnych stronach WWW urzędów. Manipulacja informacją polega więc na wywoływaniu przez architektów pozytywnego wizerunku jednostki, wzbudzaniu poczucia profesjonalizmu i zaufania względem instytucji w wyniku dostarczania wyselekcjonowanej, niepełnej informacji (bo pomijającej niewygodne dla decydenta fakty) o usługach. Projektant strony stosując takie techniki odwołuje się do zasady wzajemności skutkującej potrzebą odwzajemnienia się i skorzystania z oferowanych usług, a także wykorzystując technikę społecznego dowodu słuszności, doprowadza do podniesienia poziomu zaufania wobec zaprojektowanego źródła informacji. Analiza zawartości wybranych stron pozwala stwierdzić, że ich twórcy wykorzystując te same metody, przykładają większą wagę do wizualizacji usług, „wabięcia użytkowników” różnorodnością ciekawych treści i kreowania u nich pozytywnych emocji, a mniejszą do jakości treści i wartości merytorycznej witryny. Manipulacja informacją staje się skuteczna, gdyż tworząc środowisko wzajemnego zaufania, profesjonalizmu i wiarygodności treści, skutecznie eliminują konkurencję (np. poprzez nieinformowanie o istnieniu alternatywnych źródeł informacji). W ten sposób architektura informacji może zostać wykorzystana w procesie manipulacji informacją.

Architekt informacji jest odpowiedzialny za obiektywne, rzetelne, wiarygodne, sprawne pośredniczenie pomiędzy nadawcami i odbiorcami przekazywanych treści (Bałos, 2016, s. 49-55). Tworząc struktury wiedzy dla projektowanych serwisów informacyjnych nie może ulegać pokusie „reglamentacji” dostępu do wiadomości. Będąc profesjonalistą w zakresie korzystania z najnowszych technologii informacyjnych, nie powinien wykorzystywać aplikacji w celu manipulowania zarówno dostępem do informacji, jak i treścią. Musi dbać o dostarczanie rzetelnych informacji, przekazywać je w sposób jasny i zrozumiały dla wszystkich grup odbiorców. Jego misją jest stanie na straży dobrego imienia wykonywanej profesji. Dlatego powinien swoją działalność opierać na zasadach etycznych zebranych w kodeksie etyki architekta informacji, zwracając uwagę na dbałość o prawdziwość dostarczanych danych, zachowanie zasady równości względem wszystkich grup odbiorców z poszanowaniem przysługujących im praw, a poprzez swoją pracę propagować prawo do nieograniczonego dostępu do informacji i wiedzy (Pengal-Irlik, 2016, s. 43). Zasady etyki architekta informacji opisane w kodeksach etycznych dla profesjonalistów informacji są nieodzowne dla utrzymania jakości informacji oraz niedopuszczenia do manipulacji nią w sposób intencjonalny lub nieświadomy (Pengal-Irlik, 2016, s. 42).

Bibliografia

- Bałos, I. (2016). Prawo w działalności infobrokerskiej. W: S. Cisek, A. Januszko-Szakiel (red.), *Zawód infobroker. Polski rynek informacji* (s. 46-108). Piaseczno: Wydawnictwo Nieoczywiste.
- Belza, L. (2011). Główne zagrożenie w obecnym i przyszłym środowisku bezpieczeństwa pozamilitarnego. *Bezpieczeństwo Narodowe*, 18, 121-137.
- Cisek, S. (2015). Wyszukiwanie informacji o firmach w Internecie – wybrane aspekty. W: M. Kowalska, T. Wojewódzki (red.), *Infobrokerstwo. Idee, koncepcje, rozwiązania praktyczne* (s. 315-327). Gdańsk: Wydawnictwo Ateneum – Szkoły Wyższej.
- Danowska, B., Makaruk, M. (2009). *Ćwiczenia praktyczne. Pozycjonowanie i optymalizacja stron www*. Gliwice: Helion.
- Enge, E., Spencer, S., Stricchiola, J., Fishkin, R. (2012). *Sztuka SEO optymalizacja witryn internetowych*. Gliwice: Helion.
- Eye Capture. Pobrane 3 listopada 2018, z: <http://www.eyecapture.net/>
- Filipkowski, W., Mądrzejowski, W. (red.) (2012). *Biały wywiad. Otwarte źródła informacji – wokół teorii i praktyki*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Inglot-Brzęk, E. (2011). Brak dostępu do Internetu jako wskaźnik wykluczenia społecznego. *Nierówność społeczna a wzrost gospodarczy*, 19, 374-385.
- Jakie funkcje spełnia strona internetowa. W: BlogR. Pobrane 15 marca 2019, z: <http://blogr.gr/jakie-funkcje-spelnia-strona-internetowa.html>.
- Januszko-Szakiel, A. (2010). Dezinformacja jako narzędzie medialnej manipulacji świadomością. W: J. Aksman (red.), *Manipulacja – pedagogiczno-społeczne aspekty* (cz. 1: *Interdyscyplinarne aspekty manipulacji*) (s. 209-216). Kraków: Oficyna Wydawnicza AFM.
- Kaczmarek, A. (2013). Edukacja medialna wobec zagrożeń cyberprzemocy i cyfrowego wykluczenia. *Kultura Media Teologia*, 13, 68-81.
- Koszur, J. (2014). Wykorzystanie wiedzy psychologicznej, w tym mechanizmów wpływu społecznego, w projektowaniu serwisów internetowych. W: D. Doliński, M. Gamian-Wilk (red.), *Przestrzenie manipulacji społecznej* (s. 131-155). Warszawa: PWN.
- Krug, S. (2018). *Nie każ mi myśleć! O życiowym podejściu do funkcjonalności stron internetowych*. Wydanie III. Gliwice: Helion.
- Lange-Sadzińska, K. (2011). Architektura informacji w praktyce. *Studies & Proceedings of Polish Association for Knowledge Management*, 53, 93-103.
- Materska, K. (2007). *Informacja w organizacjach społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Oficjalny Serwis Gminy Maków Podhalański. Pobrane 3 listopada 2018, z: <http://www.makow-podhalanski.pl>
- Pengal-Irlik, A. (2016). Etyka w firmie infobrokerskiej. W: S. Cisek, A. Januszko-Szakiel (red.), *Zawód infobroker. Polski rynek informacji* (s. 29-45). Piaseczno: Wydawnictwo Nieoczywiste.
- Powiat Suski 24. Pobrane 3 listopada 2018, z: <https://www.powiatsuski24.pl>
- Rosenfeld, L., Morville, P. (2003). *Architektura informacji w serwisach internetowych*. Gliwice: Helion.

- Starostwo Powiatowe w Suchej Beskidzkiej. Pobrane 3 listopada 2018, z: <http://www.powiatsuski.pl>
- Urząd Miasta Sucha Beskidzka. Pobrane 3 listopada 2018, z: <http://sucha-beskidzka.pl>
- Urząd Miasta Sucha Beskidzka, Facebook. Pobrane 3 listopada 2018, z: <https://www.facebook.com/pages/Urzad-Miasta-Sucha-Beskidzka/1021581274682618>
- Weinschenk, S., M. (2011). *100 rzeczy które każdy projektant powinien wiedzieć o potencjalnych klientach*. Gliwice: Helion.

Katarzyna Batorowska

Manipulation of access to information from the information architecture perspective

Abstract

The article discusses the problem of disrupting access to relevant information on the home pages of selected public institutions. It was presented in the context of the use of the information architect's workshop by the designers of these websites. It was recognized that information distortions may arise as a result of the conscious operation of the web designer. It can also be a source of unintended distortion of information resulting from lack of competence and professionalism. The aim of the article is to reflect on the problem of information manipulation at the stage of creating electronic sources of information and show the relationship between web designing and shaping the desired image of a public institution and relations with the local community. The article is based on the analysis of selected websites addressed to the inhabitants of the Suski powiat.

Keywords: manipulation, information architecture, user interface, information distortion, public offices, information distortion, suski powiat

Katarzyna Batorowska

Manipulacja dostępem do informacji z perspektywy architektury informacji

Streszczenie

W artykule poruszono problem zakłócenia dostępu do relewantnych informacji na stronach domowych wybranych instytucji publicznych. Przedstawiono go w kontekście wykorzystania przez projektantów tych stron warsztatu architekta informacji. Uznano, że zniekształcenia informacji mogą powstawać w wyniku świadomego działania projektanta stron www. Może być on także źródłem niezamierzonego zniekształcania informacji, będącego skutkiem braku kompetencji i profesjonalizmu. Celem artykułu jest refleksja nad problemem manipulacji informacją na etapie tworzenia elektronicznych źródeł informacji i ukazanie związku pomiędzy projektowaniem stron internetowych a kształtowaniem pożądanego wizerunku instytucji publicznej i relacji ze społecznością lokalną. W artykule oparto się na analizie wybranych stron www adresowanych do mieszkańców powiatu suskiego.

Słowa kluczowe: manipulacja, architektura informacji, interfejs użytkownika, zniekształcenia informacji, urzędy publiczne, powiat suski

INTERFEJSY „CZYTANIA” KSIĄŻKI

Wstęp

Celem pracy jest analiza, prowadzona metodą bibliologiczno-funkcjonalną, sieci relacji, w jakich pozostaje książka wraz z upowszechnieniem się jej elektronicznej formy wydawniczej, a następnie ustalenie, czy wpływa to nie tylko na zmianę lekturowych przyzwyczajeń, ale też sposobu rozumienia tego, czym jest książka. Za materiał do badań posłużyły głównie dane na temat globalnego i krajowego rynku wydawniczego pochodzące z opracowań naukowych i branżowych (raportów, statystyk).

Niniejszy artykuł stanowi propozycję postrzegania książki we wzajemnych związkach jej elementów i współtworzących podmiotów oraz warunkujących jej rozwój okoliczności. Ta relacyjna koncepcja książki, wywodzi się z dotychczasowych rozpoznań księgoznawczych i literaturoznawczych. Książka jest w nich efektem pracy wielu osób zaangażowanych w proces wydawniczy, obiektem wymiany rynkowej, produktem przemysłu kulturowego, wreszcie jako obiekt złożony z wielu elementów, splotu sensów i intertekstualnych odniesień „znajduje się w dynamicznych związkach w różnych kanałach łączności i zrozumienia” (Migoń, 1984, s. 117). Za punkt docelowy prowadzonych przeze mnie badań przyjmuję uchwycenie (nowych) znaczeń, jakich nabiera książka w toku cyfrowej lektury i nowomediálnym kontekście, który modyfikuje sieć relacji, czyniąc z książki nową przestrzeń komunikacyjną.

Historia e-booków

Niniejszy tekst dla większej przejrzystości wywodu wymaga zarysowania historycznego tła procesu zmian na rynku wydawniczym związanych z wprowadzeniem do obrotu książki elektronicznej.

¹ Uniwersytet Wrocławski, Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa.

Idea e-booka narodziła się już w latach 20. XX w. i szybko została urzeczywistniona, choć pod postacią jedynie w niewielkim stopniu przypominającą tę współczesną. Prototyp pierwszego czytnika zaprojektował admirał amerykańskiej marynarki wojennej – Bradley Fiske. Jego „maszyna” wyposażona była w soczewkę powiększającą, która pozwalała na odczytanie zminiaturyzowanego wydruku (fotokopii książki lub gazety) przesuwanego za pomocą korbki po aluminiowej ramie (Śmit, 2017). Wynalazek, który mógł zrewolucjonizować rynek dystrybucji książek oraz prasy, stanowczo wyprzedził jednak swoją epokę i pod wpływem nacisków wydawniczego lobby nie wszedł do powszechnego obiegu. Mimo to sama koncepcja książki czytanej na urządzeniu i w ten sposób zmniejszającej lub wręcz eliminującej potrzebę zużycia papieru przetrwała. W latach 30. Bob Brown w manifestie „The Readies” opisał ją jako „wizualizującą” książkę, niedrukowaną na papierze i dzięki temu nie tylko oszczędną, ale też wielce użyteczną za sprawą regulowanej wielkości czcionek (Elektroniczne książki i czytniki, 2017). Stworzenie światowego archiwum dokumentów, którego nośnikiem miałyby być mikrofotografia, propagował w 1937 r. pisarz, autor *Wojny światów* – Herbert George Wells.

Druga po admirał Fiske’u, ideę „wizualizującej książki” uobecniła w 1949 r. hiszpańska nauczycielka Ángela Ruiz Robles, konstruuując maszynę napędzaną sprężonym powietrzem, znaną pod nazwą *Enciclopedia Mecánica* (Banach, 2017). Podobnie jak maszyna Fiske’a nie trafiła ona jednak do masowej produkcji, choć nie z uwagi na naciski wydawniczego lobby, a niefunkcjonalność swojej postaci. *Enciclopedia* powstała z myślą o uczniach jako alternatywa dla ciężkich książek, które musieli nosić w swoich tornistrach. Forma metalowej skrzyneczki nie zapewniała jednak tej funkcjonalności, a konieczność każdorazowego nawijania folii z tekstem i obrazem na szpule okazała się zbyt kłopotliwa.

Wyższą użyteczność zapewnić mogły jedynie takie urządzenia, które byłyby lekkie i nie wymagały mechanicznej obsługi, a co najwyżej sterowania, a więc zminiaturyzowane sprzęty wyposażone w elektroniczne systemy nawigacji. W latach 60. projektowali je naukowcy ze Stanford Research Institute (projekt NLS) i Uniwersytetu Browna (*Hypertext Editing System* wraz z *File Retrieval and Editing System*, w skrócie FRESS). Pracami nad FRESS kierował późniejszy twórca terminu *electronic publication* – Andries van Dam. Pierwszy e-czytnik powstał w latach 70. – był to Dynabook zaprojektowany przez Alana Kaya – zaś pierwszą elektroniczną publikacją została Deklaracja Niepodległości Stanów Zjednoczonych, zdigitalizowana w 1971 r. przez Michaela Harta, założyciela Projektu Gutenberg.

Potrzeba było jednak upływu dekady, aby powstały pierwsze komercyjne e-książki, takie jak np. słownik wydawnictwa Random House, a powieści, jak hipertekstowa *afternoon, a story* Michaela Joyce’a, zaczęły ukazywać się dopiero w latach 90. Działała już wówczas na rynku firma Voyager Com-

pany, wkrótce pojawiła się też Digital Book Inc. – obie sprzedające elektroniczne treści, w tym książki, na nośnikach w postaci dyskietek oraz płyt CD. Pod koniec lat 90. Joseph Jacobson dopracował prototyp e-papieru Nicholasa Sheridona. Kolejne lata to etapy upowszechniania się nowej technologii, także wśród autorów i wydawców (Stephen King, Random House, Harper Collins), powstawania kolejnych urządzeń (Rocket Ebook, Softbook, Sony LIBRIé, Kindle, iPhone), standardów formatów (Open eBook, EPUB), a także firm i dystrybutorów (np. księgarni eReader.com, BooksonBoard) zainteresowanych obrotem zdigitalizowanymi treściami oraz platform ich udostępniania (Europeana) (Sopyło, 2008, s. 28-41). Dopiero jednak dynamiczny rozwój technologiczny końca XX i początku XXI w. umożliwił „szerokopasmowy” dostęp do elektronicznych zasobów różnego rodzaju.

Rozmiary produkcji wydawniczej

Wpływ selfpublishingu

„Widzimy, że książek jest dużo, a słyszymy też, że w dzisiejszych czasach pisać każdy może” – zanotowała Virginia Woolf w eseju *Godziny w bibliotece* (Woolf, 2015, s. 47-54). Spostrzeżenia autorki, mimo upływu niemal 70 lat, wydają się dziś jeszcze bardziej aktualne niż kiedyś. Rosnącej produkcji wydawniczej, określanej za pomocą liczby tytułów, nie sposób już kontrolować, choćby z uwagi na często nieewidencjonowaną, a coraz wyraźniejszą aktywność self- oraz indiepublisherów, wydających e-booki bez numeru ISBN² oraz wielość kanałów dystrybucji i wydawniczych formatów (International Publisher Association [IPA], 2016, s. 15). W Stanach Zjednoczonych ewidencjonowaną za pomocą numeru ISBN produkcję książek tradycyjnych i elektronicznych, także autorstwa selfpublisherów, podaje w Books in Print właściciel bazy – firma Bowker. Dane potwierdzają ogólny wzrost liczby samopublikowanych tytułów w latach 2010-2015: w druku o 402,53%; w postaci elektronicznej o 295,12%. W 2015 r. na 727 125 zidentyfikowane numery ISBN (573 965 dla książek drukowanych, 153 160 dla e-booków) przypadło 625 327 tytułów (Bowker, 2016). Selfpublisherzy publikowali najczęściej za pośrednictwem platform dystrybucyjnych takich jak Smashwords, Lulu czy CreateSpace. Sprzedaż książek autorstwa selfpublisherów w odniesieniu do wszystkich nabytych w 2015-2016 e-booków stanowiła w USA od 12% do 30%, a w Wielkiej Brytanii 22% (Wischenbart, 2016, s. 9).

Zbiornicze dane z serwisu Author Earnings na temat udziału sprzedaży egzemplarzowej samopublikowanych e-booków w 2017 r. w podziale na

² W USA w 2016 r. w zależności od kanału dystrybucji: Amazon, iBooks, Kobo, Nook od 15 do 25% przychodów ze sprzedaży pochodziło z książek bez ISBN (zob.: Author Earnings, 2017a). Warto przy tym zaznaczyć, że zarówno w USA, jak i w Wielkiej Brytanii ISBN jest płatny.

wydawców prezentuje raport *E-books in the U.S.* Podział na wiele kategorii wydawców self- oraz indie- jest jednak bardzo nieprzejrzysty. Nie wiadomo, co było podstawą do wyodrębnienia poszczególnych typów. Mimo dużego rozdrobnienia dostrzegalna jest przewaga zsumowanych udziałów indiepublisherów nad tradycyjnymi, największymi wydawcami – tzw. Big Five, tj. Penguin Random House, Hachette, HarperCollins, Simon&Schuster, Macmillan (25,6%), jak i dystrybutorami takimi jak Amazon, którzy prowadzą działalność wydawniczą (Amazon Publishing 9,8%). Na samodzielne inicjatywy przypało, po zsumowaniu udziałów, niemal 50%³ (*E-books in the U.S.*, 2018).

Tradycyjna produkcja wydawnicza (print i „screen”)

Dane z polskiego rynku książki, gromadzone przez Bibliotekę Narodową, a publikowane w „Ruchu Wydawniczym w Liczbach” (RWL) oraz „Przewodniku Bibliograficznym”, potwierdzają, że na przestrzeni trzech ostatnich lat liczba wydawanych tytułów książek wzrosła o 10% (do 36 260 tytułów w 2017 r.) (Ruch Wydawniczy w Liczbach [RWL], 2018, s. 5). Wzrasta też nieznacznie udział książek wydawanych przez selfpublisherów, zwłaszcza w kategoriach takich jak: poezja i literatura romansowo-obyczajowa oraz proza dokumentalna (RWL, 2015; 2016; 2017; 2018).

Z raportu International Publishers Association (IPA) wynika, że liczba nowych tytułów wzrosła w 2015 r. w: Chinach (o 4,91% do 4700000), Francji (o 8,6% do 106760), Niemczech (o 2,72% do 89506, po dużym spadku z 2014). Spadki nastąpiły zaś w Wielkiej Brytanii (o 21,48% do 173 000) oraz Hiszpanii (o 6,72%, do 73 233) (IPA, 2016: 16), a w 2016 r. także w Niemczech (do 85 486) (Börsenverein des Deutschen Buchhandels, 2016). W ujęciu globalnym tendencje są jednak wzrostowe, także w Europie, na terenie której, według Federation of European Publishers (FEP), wydano łącznie w 2015 r.: 575 000 nowych tytułów (Federation of European Publishers [FEP], 2017), a w 2017 r. 610 000 (FEP, 2018)⁴. Jednocześnie spadają nakłady⁵ oraz czytelnictwo – Polsce od 2008 r. do poziomu ok.

³ Zsumowano następujące kategorie wydawców: indie (no-listed publisher) – 18,9%, indie (self-published imprint) – 17%, uncategorized (single author) – 4,5%, uncategorized (few author) – 3,4%, indie (author collective) – 2,2%, uncategorized (many author) – 2%, single-author mega-imprint – 0,6%, co łącznie daje 48,6% w U.S. (*E-books in the U.S.*, 2018).

⁴ Szacunki na podstawie danych zebranych z różnych źródeł, niekiedy uznających za nowe tytuły także kolejne edycje.

⁵ Jak informuje Biblioteka Narodowa, w związku z szybkim „tempem zachodzących obecnie na rynku książki zmian (nowoczesne techniki druku – przyp. K.A.), za którymi nie nadążają przepisy prawne, regulujące zasady zbierania danych przez narodową księżnicę”, instytucja zmuszona jest zrezygnować z dodawania informacji o nakładach (te, jak wykazywano w ostatnich latach, ciągle spadają). Podobną decyzję podjęła m.in. Bibliothèque National de France (RWL, 2013, s. 5).

lub poniżej 40%⁶ – tak, że mówi się, iż kultura słowa pisanego na naszych oczach ustępuje kulturze obrazu, upowszechnianej przez nowe, cyfrowe media (Koryś, Kopec, Zasacka, Chymkowski, 2016, s. 4, 17-20; 2017, s. 8; Zygierewicz, 2015b, s. 4; RWL, 2016, s. 6). Tymczasem to one właśnie, czy też, mówiąc dokładniej, niedający się już zahamować wydawniczemu lobby (jak w przypadku maszyny Fiske'a) technologiczny rozwój, daje globalnemu rynkowi publikacji impuls do dalszego działania, zapobiegając jego wykluczeniu w sektorze kreatywnym, w którym inne branże medialnej rozrywki, jak gry wideo, wydają się skupiać większe zainteresowanie współczesnego konsumenta treści.

Za sprawą wynalazku e-papieru, upowszechnienia elektronicznej formy książki, większej dostępności cenowej alternatywnych dla komputerów urządzeń mobilnych w postaci smartfonów, tabletów oraz czytników, a także pojawienia się możliwości publikowania z ominięciem tradycyjnych wydawców, odgrywających do niedawna rolę *gatekeepera*, obecnie zaś raczej „kuratora treści”, rynek wydawniczy dostosowuje się do rosnących wymagań odbiorców, ich przyzwyczajień i otoczenia konkurencyjnego. Po okresie rozdrobnienia, wynikającego z szybkiego przyrostu samodzielnych inicjatyw wydawniczych, z wolna następuje jednak ich koncentracja wokół wielofunkcyjnych podmiotów w rodzaju Amazona i wiodących platform selfpublishingowych.

Według szacunków firmy audytowej PricewaterhouseCoopers (PwC) w 2017 r. przychody ze sprzedaży książki elektronicznej miały wzrosnąć z 11 w 2014 r. do 17 mld USD, a według firmy Kobo z 14,5 do 22 mld USD. Forrester oceniał natomiast, że w 2017 r. tylko w samej Europie sprzedaż e-booków przyniesie 19 mld USD i objemie – jak podaje *Global eBook Report* – 22% rynku, w Stanach Zjednoczonych sięgając nawet 40% (Zygierewicz, 2015a, s. 1). Analitycy spodziewają się w najbliższych latach ustabilizowania poziomu sprzedaży e-booków. Ich udział tylko w segmencie *trade (fiction, non-fiction)* w USA wynosi nieco powyżej 20%. Sprzedaż książek elektronicznych w segmentach: *trade, educational* oraz *science, technical, medical* – STM, z uwzględnieniem tytułów selfpublisherów, szacowana jest natomiast na 42% w USA i 34% w UK (Earnings, 2017b).

Zmiana czytelniczych przyzwyczajień?

Czytelnicze nawyki powoli zmienia większa dostępność urządzeń do czytania. W USA – rynku, na którym zmiany w dywersyfikacji oferty i stopniu jej ucyfrowienia zachodziły już od lat 90. (w segmencie STM) i nadal pozostaje on w awangardzie do rynków pozostałych krajów – książki

⁶ W 2015 r. co najmniej jedną książkę rocznie przeczytało zaledwie 37% Polaków (spadek o 4% w stosunku do roku 2014); 7 książek i więcej 8% (spadek o 3% w stosunku do roku 2014). Spadki poziomu czytelnictwa obserwuje się również we Francji, Niemczech, Stanach Zjednoczonych (Zygierewicz, 2015b, s. 4; zob. Koryś i in., 2016, s. 17-18).

elektroniczne najczęściej czyta się na tabletach (61%), czytnikach (54%) i smartfonach (40%). 22% amerykańskich użytkowników czyta codziennie, 18% kilka razy tygodniowo, a 11% kilka razy w miesiącu. 31% nie jest jeszcze zainteresowana tą formą wydawniczą. Czytają głównie osoby w przedziale wiekowym 18-29 lat (34%) i 30-49 lat (31%), a więc młode i w wieku średnim. Na lekturze spędzają najczęściej od dwóch do pięciu godzin tygodniowo (27%) (stan na 2017 r. za: E-books in the U.S., 2018).

Zainteresowanie nową formą wydawniczą książek to także konsekwencja rozwoju usług sieciowych zmieniających nasze zwyczaje zakupowe. Dodatkowym atutem książki elektronicznej, wynikającym tak z jej postaci, jak sposobu nabywania, jest możliwość natychmiastowej lektury, choć na temat jej komfortu zdania czytelników są podzielone. Zmiana formy papierowej na elektroniczną wpływa także na sposób postrzegania książki⁷, podważa nie tyle jej istotę, co przekonanie o substytucyjności poszczególnych form. Wydawców stawia zaś przed pytaniem o zdolność dywersyfikacji oferty wydawniczej w tym zakresie i jej możliwe koszty. Brak substytucyjności popytu potwierdza m.in. różnica w odbiorze cyfrowych i tradycyjnych treści tak w zależności od celu lektury (przygotowanie na zajęcia, lektura dla rozrywki), jak i typów i gatunków książek⁸. Inne bowiem bywają częściej i chętniej czytane na papierze (np. podręczniki), inne na ekranie (powieści gatunkowe) (Zygierewicz, 2015a, s. 4; Miller, 2014; Augustyn, 2017).

Badania czytelnictwa w zależności od formatu książki prowadzone są na wielu uczelniach wyższych. Wyniki ankiety, przeprowadzonej wśród użytkowników biblioteki (339 studentów i pracowników naukowych) jednego z większych amerykańskich, publicznych uniwersytetów badawczych – Uniwersytetu Midwestern – przynosi w swojej recenzji artykułu *Relative preferences for paper and for electronic books*⁹ Laura Newton Miller z Carleton University (Ottawa, Canada). 79,6% badanych stwierdziło, że woli książki w postaci drukowanej, 20,4%, że w postaci elektronicznej. Drukowane książki dostępne w akademickiej bibliotece są też chętniej czytane w czasie wolnym (76% do 24%) oraz na zajęciach, choć tu proporcja znacznie się zmniejsza (53,9% do 46,1%) i trzeba pamiętać o tym, że prowadzący często zalecają studentom korzystanie wyłącznie ze źródeł tra-

⁷ O książce elektronicznej jako usłudze traktuje m.in. artykuł mojego autorstwa pt. *Od produktu do usługi. Przemiany na rynku książki w epoce nowych mediów* (Augustyn, 2017).

⁸ Badanie oferty wydawniczej polskich sklepów internetowych sprzedających książki papierowe i elektroniczne wykazało zbliżoną liczbę tytułów w obu formach wydawniczych w odniesieniu do takich odmian gatunkowych powieści jak: kryminał, thriller, powieść sensacyjna i fantastyczna. Przewaga tytułów cyfrowych zarysowała się w odniesieniu do romansów i powieści erotycznych. Zob. (Augustyn, 2017, s. 77).

⁹ Rod-Welch, L.J., Weeg, B.E., Caswell, J.V., & Kessler, T.L. (2013). Relative preferences for paper and for electronic books: Implications for reference services, library instruction, and collection management. *Internet Reference Services Quarterly*, 18(3-4), 281-303. DOI: 10.1080/10875301.2013.840713

dycyjnych. Badani użytkownicy nie sięgają tak często po e-booki: 50,1% nigdy, 21,1% raz na rok, 20,8% raz na miesiąc, 7,4% raz na tydzień, a tylko 0,6% codziennie, co może wynikać tyleż z braku przyzwyczajenia, co jeszcze słabego (nawet w amerykańskich realiach) upowszechnienia korzystania z e-booków i ograniczonej zasobności biblioteki (Miller, 2014)¹⁰.

Na różnice w czytaniu książek edukacyjnych na papierze i na ekranie wskazują także badania Judith Stoop, Paulien Kreutzer i Joost Kircz (2013). Drukowane podręczniki wciąż okazują się bardziej funkcjonalne i popularne od elektronicznych, mimo iż te drugie zapewniają wiele nowych funkcjonalności, takich jak np. możliwość pełnotekstowego przeszukiwania treści, w postaci tradycyjnej ograniczona jedynie do indeksów, w jakie książka jest wyposażona. W ocenie użytkowników urządzenia elektroniczne nie zaspokajają jednak wszystkich potrzeb współczesnego czytelnika, a tego się właśnie od nich wymaga. Ograniczenia w dostępie do niektórych funkcji (kopiowania, wklejania, drukowania), wskutek zabezpieczeń DRM, zbyt wolne przewracanie stron i trudne do manualnego opanowania sposoby zaznaczania interesujących fragmentów oraz zmęczenie oczu podczas lektury wielostronicowego tekstu, zdają się potwierdzać tezę o tym, że elektroniczne książki nie stanowią – przynajmniej na razie i we wszystkich aspektach tak technicznych, jak kulturowych – konkurencji dla książek tradycyjnych, zwłaszcza podręczników, które z uwagi na skomplikowaną strukturę treści (tekst, fotografie, tabele) nie mogą być w wersji elektronicznej jedynie poddane cyfrowej obróbce i wyposażone w różne interaktywności, a winny stanowić osobne, cyfrowe publikacje typu *born-digital* (Stoop i in., 2013).

Z uwagą trzeba jednak śledzić dalsze badania empiryczne w tym zakresie i mieć przy tym na względzie przywiązanie wielu odbiorców do tradycyjnej formy książki, które może wpływać na ocenę nowego, elektronicznego medium. Badanie wysiłku poznawczego związanego ze sposobem lektury: na papierze, e-czytniku i tablecie poprzez obserwację ruchu gałek ocznych, aktywności mózgu i szybkości czytania oraz zrozumienia czytanych treści, przeprowadzone w 2013 r. przez zespół pod kierunkiem Franziski Kretschmar, dowiodło, że czytanie z ekranu nie jest trudniejsze, jak deklarowali uczestniczący w badaniu zwolennicy papieru. Starsi z nich czytali nawet szybciej z ekranu tabletu. Z kolei badanie stopnia zrozumienia i zapamiętania tekstu o długości 1400-2000 słów, czytanego z ekranu komputera i z drukowanej wersji, przeprowadzone w 2013 r. przez Anne Mangen w jednej z norweskich szkół, potwierdziło, że papier pozwala na lepszą orientację w tekście i wspomaga jego zapamiętywanie, m.in. dzięki dotykaniu i przewracaniu stron (Myrberg, Wiberg, 2015).

¹⁰ Autorka recenzji wykazuje kilka niedociągnięć przeprowadzonych badań, m.in.: brak informacji o wieku badanych oraz ich statusie, nie wiemy, ilu spośród badanych było studentami, ilu absolwentami uczelni, a ilu jej wykładowcami oraz jaki wydział reprezentowali (Miller, 2014).

Z przedstawionych eksperymentów wynika, że należy oddzielić deklaracje uczestników badania od rzeczywistych wyników, jakie osiągają oraz uwzględnić czynniki kulturowe (nie tylko sentyment do papieru, ale też stopień upowszechnienia e-booków, dostępność tytułów w sklepach, księgarniach, bibliotekach) i psychologiczne (brak pewności siebie, strach przed technologią wynikający z braku umiejętności obsługi), jak również okoliczności lektury (np. stres, hałas, częste przerywanie).

Cyfrowe doświadczenie lektury kształtuje również samo urządzenie służące do tego celu, liczba posiadanych przez nie funkcji, które mogą utrudniać czytanie lub odciągać od niego. Wraz ze zwiększeniem zainteresowania e-bookami w krajach innych niż kraje liderów cyfrowej sprzedaży możliwe będzie porównanie na globalną skalę uwarunkowań (społeczno-kulturowych, ekonomicznych, technologicznych) rozwoju określonych zwyczajów lekturowych oraz empiryczne zbadanie sposobu lektury, jak i stopnia przyswajania treści w zależności od jej nośnika.

Książka jako relacja

Książka elektroniczna „w sposobie organizacji, prezentacji i wykorzystania treści nawiązuje do funkcjonalnych i konstrukcyjnych właściwości książki konwencjonalnej. Może być kopią książki rękopiśmiennej czy drukowanej, lub też dokumentem nieposiadającym „papierowego” pierwowzoru (*born-digital*) [...]” – czytamy w *Podręcznym słowniku bibliotekarza* (Czapnik, Gruszka, oprac., 2011, s. 167).

E-książka jest postrzegana zarówno przez swoją zawartość (treściową i graficzną), jak i cyfrową postać – właściwości formatu zapisu (rodzaj pliku) oraz interfejs. Ponieważ e-book nie przestaje być obiektem, daje się również opisać za pomocą technicznych parametrów takich jak: wielkość pliku (jego rozmiar), która wskazuje, ile zajmuje on miejsca, czy też raczej pamięci, w przestrzeni dyskowej; rodzaj użytych zabezpieczeń (DRM); format, który mówi nam, jak zakodowano informacje i jakich programów możemy użyć do ich odczytania oraz jak to wpływa na komfort naszej lektury¹¹ (Burke, 2013, s. 3-11). A ten kształtuje, podobnie jak sam sposób postrzegania każdego obiektu medialnego, interfejs urządzenia (Manovich, 2012, s. 115), chociaż popularność konkretnych modeli i dążenie do ujednoczenia standardów technicznych częściowo znosi myślenie o e-bookach w kategoriach hardware'u (Ball, 2009, s. 1).

¹¹ Inny będzie bowiem komfort z lektury tekstu zapisanego w „czytnikowym” formacie EPUB od tego zapisanego w PDF-ie. EPUB zapewnia przejrzystość zawartości tekstowej, dobór odpowiedniej dla lektury wielkości czcionki oraz automatyczne przelewanie się tekstu, co skutkuje dostosowaniem do dowolnego ekranu. W przypadku PDF-a przelewanie tekstu jest jedynie opcjonalne, nie można przewijać zawartości strony ani zmieniać jej orientacji.

Przestrzenią reprezentacji książki elektronicznej w odróżnieniu od książki tradycyjnej nie jest już przestrzeń fizyczna, lecz wirtualna. Dostęp do niej zapewnia ekran pełniący jednocześnie funkcję okna i portalu. Jest on swą istną ramą odcinającą rzeczywistość, unieruchamiającą podmiot poznający, czyli użytkownika (Manovich, 2012, s. 190), wprowadzającą go w nierzeczywistość, po której może się ślizgać (surfować), nawigować i którą może zgłębiać dzięki kolejnym połączeniom. Rośnie użyteczność książki w funkcji katalogu możliwego do przeszukiwania dzięki podstawowym funkcjom programów do odczytu czy edytowania tekstu. Możliwość jego ciągłej aktualizacji nie tylko w fazie powstawania, ale także po publikacji rodzi wątpliwości co do jego finalności i skończoności. Nieciągłość czy raczej nielinearność lektury paradoksalnie uświadamia nam zaś konieczność ciągłego czytania, zdobywania informacji i aktualizowania stanu swojej wiedzy. „Różnica jest taka, iż druk integruje, tworzy kanon, który wypada i należy znać, Internet zaś pluralizuje kanony, tworzy wspólnoty gustów i zainteresowań, często bardzo szczegółowych, w których wymagany zasób wiedzy jest całkowicie odmienny od innych wspólnot. Ta sytuacja, wielość wspólnot, w których chcemy uczestniczyć, wpływa na poczucie winy, że nie ogarniamy jednak wszystkiego, że coś nam umyka” – mówi Maciej Maryl (Wilkowski, 2013). Wymusza to sieciową redundantność, digitalizację coraz większej liczby zbiorów oraz tworzenie nowych typu *born-digital*.

Książka, pozbawiona swojej tradycyjnej postaci, staje się cyfrowym dokumentem o nieciągłej, choć sformatowanej, strukturze zawartości, projektowana jako responsywna dopasowuje się do rozmiaru ekranu urządzenia wyjściowego, a dzięki odpowiedniemu oprogramowaniu jej lektura zostaje częściowo spersonalizowana, np. poprzez dostosowanie wielkości czcionki, długości wersów czy odstępów. Nie jest to jednak dostosowanie bezstratne. Kosztem płynności tej wydawniczej formy, niedającej się dotknąć ani objąć wzrokiem, a niekiedy także i utrwalić w pamięci treści czytanej w sposób cyfrowy, pozostaje niezdolność do postrzegania książki elektronicznej jako całości (Sopyło, 2008, s. 56).

Zmienne w czasie pod wpływem rosnących dochodów i szerokiej oferty asortymentowej oraz uwarunkowane środowiskowo preferencje sprzętowe odbiorców utrudniają ocenę tego, jak publikacje odczytywane na ekranie, w zależności od jego cech i parametrów (e-ink czy LCD, rozmiar, rozdzielczość, kontrast), kształtują percepcję odbiorcy z jednej i strukturę treści cyfrowego dokumentu z drugiej strony. Da się jednak zauważyć, że e-książki oraz e-artykuły udostępnione w formatach typu *reflow*, gwarantujących automatyczne dostosowanie do wielkości ekranu, wydają się często „złożone” mniej starannie niż ich papierowe odpowiedniki. Wrażenie to powstaje pod wpływem dynamicznego układu cyfrowych treści, jego dystrykcyjnej blokowości, składu „w chorągiewkę”. Co z pozoru wywołujące chaos, w rzeczywistości może jednak okazać się wielce funkcjonalne. Wspo-

mniane cechy czynią bowiem z książki elektronicznej produkt zaspokajający wiele potrzeb współczesnych czytelników. Odpowiedzią na brak czasu jest mobilność e-booka i możliwość przeszukiwania treści. Skutkuje to jednak fragmentaryzacją czytania i rozerwaniem spójności tekstu, poznawanego jedynie przez słowa kluczowe, nieosadzone w „lekturze”, w szerszym, znaczeniowym kontekście. Użyteczność tekstu zostaje okupiona utratą linearności, a być może również sensu wynikającego z projektowanego przez autora układu, chyba że również był dynamiczny jak ten z *Gry w klasy* Julio Cortáзара. Jeśli nie, widoki pojedynczych stron, przesuwanych lub rozwijanych, czy też połączonych przy pomocy hiperlinków nie pozwalają zorientować się w całości (Rosenfeld, Morville, 2003, s. 95). W najbardziej radykalnej postaci tekst przeistacza się w zbiór leksji, bazę danych¹². Dokonuje się wymiana informacji, książka nadal pełni zatem funkcję przekazywacza treści, lecz traci na ekspresji. Zbiór fragmentów jak garść cytatów nie opowiada już jednej historii (samej sobie), ale wiele. Sieć wypracowuje swoje sposoby czytania i pisania, rodzi nowe przyzwyczajenia, zmienia percepcję. To wyzwanie kognitywne.

Jednym z odmiennych od dotychczasowego sposobów opowiadania jest hipertekst w formie powieści. Struktura treści, dostosowana do nowego medium przekazu, jakim jest Internet, „opowiada” dzięki sieci powiązań zwanych hiperlinkami. To one przenoszą nas do kolejnych fragmentów (leksji, węzłów) tekstu, czasem w głąb, jak w powieści szkatułkowej, innym zaś razem w bok, jak w poemacie dygresyjnym. Poznajemy przedmiot opisu z wielu punktów widzenia, jak w powieści polifonicznej. Umyka on jednak naszemu całościowemu poznaniu. Nie prowadzi do zakończenia z powodu swojej otwartości. Nie daje pełnego obrazu fabuły ze względu na swoją nieciągłość. Bez wyraźnego początku i końca jest lekturą, którą nie tylko rządzi przypadek, ale która również jest przypadkowa i jako taka może nie pozostać na długo w czytelniczej pamięci.

W symboliczny sposób dokonuje się obecnie dematerializacja książki, technicznie rozumiana jako pozbawienie jej fizycznej postaci i cyfryzacja¹³ (Manovich, 2012, s. 73, 92). Niesie to konsekwencje wybiegające daleko poza zmianę czytelniczych przyzwyczajzeń. Po pierwsze, wiąże się z reorganizacją procesu produkcji, sposobów dystrybucji, opisywania, przechowywania i udostępniania treści, dotąd zamkniętych w okładach zadrukowanych

¹² Badania użycia e-booków, prowadzone we wspomnianej już ankiecie *Preference for Print or Electronic Book Depends on User's Purpose for Consulting*, wskazują, że 38,1% badanych czyta w książkach elektronicznych tylko sekcje, których potrzebuje, 31% szuka słów kluczowych, 24,2% pobiera i drukuje strony, aby później je przeczytać, 21,8% czyta tylko najważniejsze rozdziały, 17,1% przegląda całą książkę, a 14,2% czyta całą książkę (Miller, 2014).

¹³ E-książka nie przestaje jednak być obiektem. „Materializuje się” na ekranie w postaci graficznej za sprawą przekształcenia ciągłych danych na liczby w wyniku procesu cyfryzacji (Manovich, 2012, s. 73, 92).

kodeksów. Po drugie, skutkuje zmianami w prawie, czego dowodem jest Dyrektywa Unii Europejskiej z 28 listopada 2006 r. w sprawie podatku VAT (Dyrektywa, 2006), zgodnie z którą e-książki udostępniane nie na fizycznym nośniku (np. w postaci płyty), lecz w postaci pliku, są traktowane jako usługi elektroniczne, a nie produkty i obłożone 23% podatkiem VAT. Po trzecie, modyfikuje strukturę treści, tych tekstowych i graficznych, a także style: pisania, formatowania i odbioru.

Wszystko to każe spojrzeć na książkę nie przez pryzmat definicji kładących nacisk czy to na treść dzieła (literaturoznawstwo), jego słowną (językoznawstwo), czy graficzną realizację oraz materialną postać (bibliologia), ale relacje między: **autorem, treścią** (semantyką tekstu, będącego zbiorem sensów i intertekstualnych odniesień), **kodem-językiem** (gramatyką tekstu, jego składnią, stylistyką), **formą** (nie tylko papierową i elektroniczną, ale też hard- i paperbackową, książką hybrydową, elektroniczną na fizycznym nośniku, książką online i typu *born-digital*), **sprzętem a czytelnikiem**, odbiorcą, konsumentem treści oraz innymi osobami, **wytwórcami, podmiotami procesu wydawniczego** (Migoń, 1984, s. 108).

Elektroniczna postać książki i otoczenie, w jakim funkcjonuje, silniej niż integrująca, materialna, uświadamia, że zamiast dychotomii treści i formy w książce należałoby widzieć relacje na różnym **poziomie** (słowa do znaczenia, tekstu do kontekstu); o różnym **typie odniesienia** (tekstu do innych tekstów, tekstu do obrazu, treści do formy/interfejsu, podmiotów procesu wydawniczego: między nadawcą a odbiorcą, tak na etapie powstawania dzieła – pisania „dla kogoś”¹⁴ (Głowiński, 1967), nie tylko „o czymś”, promowania książki przed sprzedażą – tzw. *hype*¹⁵ oraz w momencie bezpośredniego obcowania z nią i jej mniej lub bardziej ciągłej lektury (Markiewicz, 1984, s. 216); **charakterze** (np. hierarchiczne i nie), celu (np. wymiana informacji, dostosowanie rodzajów mowy do kultury językowej, grona odbiorców) i zmiennym w czasie **nateżeniu**.

Konieczna jest analiza całościowa i integrująca właściwości badanego obiektu (Migoń, 1984, s. 115), wynikająca ze zrozumienia, że w usieciowionej przestrzeni relacje wpływają na strukturę książki, zmieniają interfejs jej czytania i rozumienia. Dopiero postrzeganie książki jako relacji właśnie, nie zaś wyłącznie jako obiektu, fizycznego lub cyfrowego czy jego zawartości, ukazuje istotę tego, czym jest książka mimo zmieniających się materiałów piśmienniczych, form zapisu, nośników i dystrybuujących ją mediów. Nie tylko dzieło literackie, ale też każda książka jest „spotkaniem” (R. Ingarden), „dialogiem” (M. Bachtin), „interakcją” (W. Iser), apelem (J.-P. Sartre) (Markiewicz, 1984, s. 216-217). Dialogiczność książki, rozumianej za Alek-

¹⁴ Koncepcja dzieła jako tworu intencjonalnego oraz wirtualnego czytelnika.

¹⁵ *Hype* – „niecierpliwie oczekiwanie na konkretną produkcję, które producent podgrzewa, prowadząc niekiedy bardzo wyrafinowane gry z potencjalnymi odbiorcami przyszłego produktu” (Żaglewski, 2011, s. 94).

sandrem Łowiaginem jako narzędzie komunikacji ludzi między sobą (Migoń, 1984, s. 60), jest immanentna, niezapisana w żadnym kodzie ani na jakimkolwiek materiale. Trwa wraz z jej ideą dzięki rozwojowi mediów cyfrowych, które wyraźniej niż te tradycyjne uświadamiają nam wagę powiązań między podmiotami (osobami, instytucjami), obiektami oraz ich zawartością, a także stałą potrzebę modyfikacji, wynikłą z badania zależności i form dostosowań do zmieniającego się otoczenia.

Zwielokrotnienie relacji, multiplikacja podmiotów biorących udział w tworzeniu i udostępnianiu książki, jej przybierająca różne formaty postać, wreszcie wielość czynników wpływających na zmianę sytuacji rynku wydawniczego w globalizującym świecie wymusza analizę powiązań. Taką konieczność widać choćby w odniesieniu do zróżnicowanych sposobów zbierania informacji o rynku. W czasach rozproszenia danych i wielokanałowego do nich dostępu książka łączy informacje w stosunkowo najspójniejszej formie, choć pozostaje przy tym zaledwie pewną propozycją.

W wielu aspektach książka elektroniczna oddziałuje na odbiorcę inaczej niż tradycyjna. Jej odbiór może być fragmentaryczny, ale taki bywa również w odniesieniu do książki drukowanej. E-książka, choć nie daje się dotknąć ani powąchać, wywołuje wrażenia estetyczne, zaskakuje interaktywnością, zaspokaja potrzebę multimedialności treści. Jej często rozczłonkowana struktura dowodzi, jak wielką sztuką jest umiejętność kompozycji, to zatem nie pochwała chaosu, ale idei dzieła otwartego na interpretację. Zmienny tryb lektury w związku z rozwojem technologicznym i koniecznością większej mobilności to natomiast wyzwanie dla współczesnych autorów, edytorów oraz czytelników. Aby mu sprostać, należy uświadomić sobie, że książka dziś to przestrzeń komunikacji jeszcze bardziej niż kiedyś. Sieć globalnych powiązań. Era cyfrowa to zatem nie okres rozpadu książki, ale jej największej radioaktywności. To, co kanałami tradycyjnymi było do tej pory popularyzowane, teraz jest bowiem globalizowane. Im większy zasięg, mierzony nie fizyczną przestrzenią, ale niewidoczną relacją, tym bardziej rosną szanse na to, aby ekspansja książek, nie tylko informacji, w XXI w. przybrała charakter totalny.

Bibliografia

Augustyn, K. (2017). Od produktu do usługi. Przemiany na rynku książki w epoce nowych mediów. *Folia Bibliologica*, 59, 71-99. DOI: 10.17951/fb.2017.1.71

Author Earnings. (2017a). Print vs Digital, Traditional vs Non-Traditional, Bookstore vs Online: 2016 Trade Publishing

by the numbers. Pobrane 8 stycznia 2018, z: <http://authorearnings.com/report/dbw2017/>

Author Earnings. (2017b). February 2017 Big, Bad, Wide & International Report: covering Amazon, Apple, B&N, and Kobo ebook sales in the US, UK, Cana-

- da, Australia, and New Zealand. Pobrane 8 stycznia 2018, z: <http://authors.arnings.com/report/february-2017/>
- Ball, R. (2009). E-books in practice: the librarian's perspective. *Learned Publishing*, 22(1). Pobrane 22 lutego 2017, z: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary;jsessionid=CC674C743B720D911F711939F6133AD1?doi=10.1.1.692.483, DOI:10.1087/095315108X378730>
- Banach, M. (2017). Encyclopedi Mecánica – pierwszy e-book. Pobrane 25 lutego 2017, z: <http://www.smartage.pl/encyclopedia-mecanica-pierwszy-ebook/>
- Bowker (oprac.). (2016). Self-Publishing in the United States 2010–2015. Print vs. E-book. Pobrano 26 listopada 2017, z: <http://media.bowker.com/documents/bowker-selfpublishing-report2015.pdf>
- Börsenverein des Deutschen Buchhandels (2016). Titelproduktion der Bundesrepublik Deutschland 1951-2016. Pobrane 25 stycznia 2018, z: http://www.boersenverein.de/sixcms/media.php/1117/Titelproduktion_gesamt_1951-2016.pdf
- Burke, P. (2013). *e-Publikacje w Indesign CS6*. Warszawa: APN Promise.
- Czapnik, G., Gruszka, Z. (oprac.), Tadeusiewicz, H. (współpr.). (2011). *Podręczny słownik bibliotekarza*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- (Dyrektwa, 2006). Dyrektywa 2006/112/WE Rady z dnia 28 listopada 2006 r. w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, L 347.
- E-books in the U.S. (2018). Pobrane 16 grudnia 2018, z: Statista <https://www.statista.com/study/9826/e-books-in-the-united-states-statista-dossier/>
- Elektroniczne książki i czytniki. (2017). Pobrane 25 lutego 2017, z: <http://mlo-dytechnik.pl/eksperymenty-i-zadania-szkolne/wynalazczosc/28605-elektroniczne-ksiazki-i-czytniki>
- Federation of European Publishers. (2017). The Book Sector in Europe. Facts and Figures. Pobrane 5 listopada 2017, z: <https://fep-fee.eu/The-Federation-of-European-862>
- Federation of European Publishers. (2018). European Book Publishing Statistics 2017. Pobrane 20 grudnia 2018, z: <https://fep-fee.eu/European-Book-Publishing-995>
- Głowiński, M. (1967). Wirtualny odbiorca w strukturze utworu poetyckiego. W: M. Głowiński (red.), *Studia z teorii i historii poezji* (s. 7-37). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- International Publisher Association. (2016). Annual Report 2015-2016. Pobrane 22 lutego 2017, z: https://www.internationalpublishers.org/images/reports/Annual_Report_2016/IPA_Annual_Report_2015-2016_interactive.pdf
- Koryś, I., Kopeć, J., Zasacka, Z., Chymkowski, R. (2016). Stan czytelnictwa w Polsce w 2015 roku. Pobrane 14 stycznia 2017, z: <http://www.bn.org.pl/download/document/1459845698.pdf>
- Koryś, I., Kopeć, J., Zasacka, Z., Chymkowski R. (2017). Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku. Pobrane 25 stycznia 2018, z: <https://www.bn.org.pl/download/document/1492678784.pdf>
- Manovich, L. (2012). *Język nowych mediów*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Łośgraf.
- Markiewicz, H. (1984). *Wymiary dzieła literackiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.

- Migoń, K. (1984). *Nauka o książce. Zarys problematyki*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Miller, N.L. (2014). Preference for Print Or Electronic Book Depends on User's Purpose for Consulting. *Evidence Based Library and Information Practice*, 9(3), 95-97. DOI: <https://doi.org/10.18438/B8B891>
- Myrberg, C., Wiberg, N. (2015). Screen vs. paper: what is the difference for reading and learning? *Insights*, 28(2), 49-54. DOI: <http://dx.doi.org/10.1629/uksg.236>
- Rosenfeld, L., Morville, P. (2003). *Architektura informacji w serwisach internetowych*. Gliwice: Helion.
- Ruch Wydawniczy w Liczbach 2013. (2015). Warszawa. Pobrane 19 lutego 2017, z: <http://www.bn.org.pl/download/document/1423045683.pdf>
- Ruch Wydawniczy w Liczbach 2015. (2016). Warszawa. Pobrane 19 lutego 2017, z: http://ksiegarnia.bn.org.pl/pdf/Ruch%20wydawniczy%20w%20liczbach%2061_2015%20ksiazki.pdf
- Ruch Wydawniczy w Liczbach 2016. (2017). Warszawa. Pobrane 25 stycznia 2018, z: <https://ksiegarnia.bn.org.pl/pdf/Ruch%20wydawniczy%20w%20liczbach%20tom%2063.pdf>
- Ruch Wydawniczy w Liczbach 2017. (2018). Warszawa. Pobrane 25 stycznia 2018, z.: <https://www.bn.org.pl/download/document/1535452420.pdf>
- Sopyło, M. (2008). *Estetyka książki elektronicznej*. Gdynia: Novae Res.
- Stoop, J., Kreutzer, P., Kircz, J.G. (2013). Reading and learning from screens versus print: a study in changing habits. Part 1 – Reading long information rich texts. *New Library World*, 114(7/8), 284-300.
- Śmit, P. (2017). Maszyna Fiske'a. Pobrane 25 lutego 2017, z: <http://nowyzabytek.pl/maszyna-fiske/>
- Wilkowski, M. (2013). *Czytanie w Sieci – Maciej Maryl o współczesnych praktykach lekturowych*. Pobrane 19 marca 2017, z: <http://historiaimedia.org/2013/12/12/czytanie-w-sieci-maciej-maryl-o-wspolczesnych-praktykach-lekturowych/>
- Wischenbart, R. (2016). *The Business of Books 2016: Between the first and the second phase of transformation. An overview of market trends in North America, Europe, Asia and Latin America, and a look beyond books*. Frankfurt: Frankfurter Buchmesse.
- Woolf, V. (2015). *Eseje wybrane*. Kraków: Wydawnictwo Karakter.
- Zygierewicz, A. (2015a). Rozwój rynku e-książki. *Analizy BAS*, 9(129), 4. Pobrane 19 lutego 2017, z: [http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/92939366B794FCA7C1257E620041B2FC/\\$file/Analiza_BAS_2015_129.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydBAS.nsf/0/92939366B794FCA7C1257E620041B2FC/$file/Analiza_BAS_2015_129.pdf)
- Zygierewicz, A. (2015b). Rynek książki w wybranych państwach. *Analizy BAS*, 1(121), 1-12. Pobrane 19 lutego 2017, z: [http://orka.sejm.gov.pl/WydbAS.nsf/0/CACF2DACE51E60F8C1257DE2003FC42F/\\$file/Analiza_BAS_2014_121.pdf](http://orka.sejm.gov.pl/WydbAS.nsf/0/CACF2DACE51E60F8C1257DE2003FC42F/$file/Analiza_BAS_2014_121.pdf)
- Żaglewski, T. (2011). Dzień z życia Ziemi, czyli YouTube jako cyberkultura. *Przeгляд Kulturoznawczy*, 1(9), 90-106.

Kamila Augustyn
Book “reading” Interfaces

Abstract

In the global networked information market, the book is the object of many relations. Thanks to the spread of e-books with a modified structure and a different way of perception, it becomes even more visible. As a result of the reorganization of the production, distribution and sharing of content, readers' habits, shaped by the market and lifestyle, as well as the way of understanding what a book is, are also gradually changing.

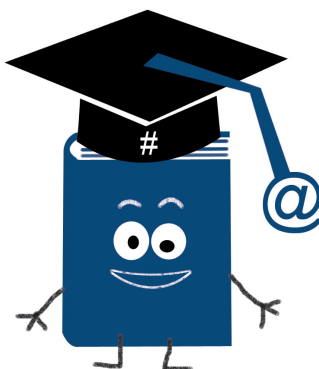
Keywords: electronic books, e-book, book sales, selfpublishing, relations

Kamila Augustyn
Interfejsy „czytania” książki

Streszczenie

Na globalnym rynku usieciowionych informacji i podmiotów książka pozostaje obiektem wielu relacji. Uwidacznia się to szczególnie wyraźnie w związku ze stopniowym upowszechnieniem się jej elektronicznej formy wydawniczej o zmodyfikowanej strukturze i odmiennym sposobie percepcji. W konsekwencji reorganizacji procesu produkcji, dystrybucji i udostępniania treści zmieniają się też stopniowo przyzwyczajenia odbiorców, kształtowane przez rynek i styl życia, a także sposób rozumienia tego, czym jest książka.

Słowa kluczowe: książka elektroniczna, e-book, produkcja wydawnicza, selfpublishing, relacje

DESIGN W BIBLIOTECE. KORZYŚCI EDUKACYJNE

Nie mylił się Winston Churchill zauważając, że „kształtujemy nasze budynki, a one kształtują nas”. Budynki użyteczności publicznej to specyficzna przestrzeń, która ma duży wpływ na swoich użytkowników. Odwiedzając dobrze zaprojektowane szkoły, urzędy, szpitale, galerie handlowe, kina, teatry, muzea czy biblioteki można uwrażliwić się na harmonię, funkcjonalność, strukturę, organizację przestrzeni, kolorystykę wszystkich elementów, spójność wyposażenia, a także poprawność systemu orientacji. Nie trzeba nikogo przekonywać, że przebywanie w pięknych i ergonomicznych obiektach ma nie tylko walory estetyczne, ale także edukacyjne. Tym cenniejsze, że niewymuszone (zdobywane najczęściej w sposób niewerbalny, poprzez przebywanie we wzorowo zaprojektowanym pomieszczeniu). Mówi się także, nie bez przyczyny, że to, w jakim otoczeniu żyjemy na co dzień, wpływa na nasze wybory we wszystkich strefach życia, podpowiadając gdzie szukać harmonii, piękna i prostoty. Miejska przestrzeń publiczna to inaczej przestrzeń wspólna. Idąc tym tropem: czyli taka, która powinna dostarczać wzorów ważnych w danej kulturze. To szczególnie ważne, gdy mowa o tak ważnych kulturowo miejscach, jakimi są współczesne biblioteki.

Celem artykułu jest przedstawienie edukacyjnych korzyści wynikających z zastosowania oryginalnego designu w bibliotece. Opisane przykłady reprezentują najlepsze praktyki, a zostały przedstawione jako studium przypadku. Stanowią również wynik obserwacji zebranych podczas wyjazdów studyjnych.

Dzisiejszy czytelnik odwiedza bibliotekę z nadzieją na zaspokojenie potrzeb nie tylko edukacyjnych, ale również szukając inspirującego miejsca do pracy, spokoju i przestrzeni spotkań z kulturą. Odpowiednie warunki i otoczenie są niezbędne do rozwoju zarówno jednostki, jak i społeczeństwa. Wiedzą o tym

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Nauk o Informacji.

bardzo dobrze skandynawscy specjaliści tworzący programy rozwoju bibliotek. Jens Thorhauge, reprezentujący Duńską Agencję ds. Bibliotek i Mediów, podkreśla, iż „biblioteka powinna być miejscem, w którym można zdobywać wiedzę oraz doświadczenie kulturalne i społeczne, miejscem, w którym ludzie spotykają się, i które współtworzą” (Thorhauge, 2012, s. 5).

Zintegrowanie oferty bibliotek z życiem codziennym użytkowników, wiąże się nie tylko z nieustającym uzupełnianiem materiałów edukacyjnych, w tym papierowych lub cyfrowych, tj. czasopism, e-booków, muzyki, filmów, a nawet gier komputerowych (Thorhauge, 2012, s. 5), ale również z proponowaniem miejsca przyjaznego i atrakcyjnego. I tutaj design może pomóc, a tym samym stać się obiektem zainteresowania czytelników. Choć słowo design weszło w Polsce do powszechnego języka czy to w mediach, czy prasie i Internecie, to jednak niewiele osób spotyka najlepsze wydanie tej użytkowej sztuki na co dzień. W szczególności dotyczy to mniejszych miast lub terenów wiejskich.

Ikony designu oglądamy najczęściej w albumach i magazynach branżowych. Choć wkraczają do naszego otoczenia, uznawane są jednak za towar luksusowy. Idealna wydaje się zatem sytuacja, w której poprzez kontakt z najlepszymi, rozpoznawalnymi obiektami, możemy je doświadczyć empirycznie, zrozumieć ich wartość kulturową. Miejscami, w których prezentowane są osiągnięcia w dziedzinie designu są najczęściej muzea i galerie. Jednak oferta muzealna prezentowana w oddziałach poświęconych rzemiosłu artystycznemu czy sztukom dekoracyjnym, nie zawsze zaspokaja potrzeby odbiorców, w szczególności studentów wzornictwa przemysłowego czy osób profesjonalnie związanych z tą dziedziną. Oglądanie dla przykładu krzesła prezentowanego w szklanej gablocie, to sytuacja sztuczna, sprzeczna z funkcją przedmiotu. A jeśli nawet obiekt zostaje zaprezentowany w przestrzeni sali, to i tak barierę dla pełnego jego odbioru stanowi fakt, że jest to eksponat muzealny.

Inaczej rzecz się ma z biblioteką. Projektowanie i budowanie nowych bibliotek to bardzo obszerne zagadnienie. Przede wszystkim do działań potrzebna jest wnikliwa analiza przypadku, najlepiej potwierdzona dokładną dokumentacją (Bakalarz, 2011, s. 95; por. Żmigrodzki, 1998, s. 25-32). Analiza dotyczy głównie zbiorów, w tym charakterystycznych obiektów, które stanowią ich istotę. Takie działania mają na celu zapobieganie niszczeniu czy starzeniu się zbiorów. Projektanci w porozumieniu z inwestorami i bibliotekarzami, muszą zadbać o to, by forma architektoniczna spełniała szereg wymagań technicznych związanych z warunkami optymalnymi dla zbiorów bibliotecznych: utrzymaniem odpowiedniej temperatury, względnej wilgotności powietrza oraz właściwego natężenia światła (por. Bakalarz, 2011, s. 96-102).

W projektowaniu biblioteki istotna jest dbałość o komfort i łatwość w dotarciu do zbiorów przez użytkownika – czytelnika. Służy temu zarówno organizacja przestrzeni, wyposażenie, jak i system komunikacji wizualnej.

W konsekwencji nowoczesne biblioteki są nie tylko doskonałe do przechowywania i udostępniania zbiorów, lecz są miejscem bardzo atrakcyjnym, idealnym do prezentacji jak i edukacji w zakresie wzornictwa przemysłowego. Design może również stać się niezastąpiony w procesie kreowania wizerunku miejsca (Weyna, 2009, s. 1). Jest postrzegany jako zjawisko „modne”, o dużej mocy przyciągania „klienta spragnionego wnętrza w określonym stylu i określonej funkcji” (Weyna, 2009, s. 1) albo miejsca, gdzie funkcje są połączone. Przykładem takiego funkcjonowania designu związanym z książką mogą być księgarnio-kawiarnie, które od lat cieszą się dużą popularnością i frekwencją, mimo słabej kondycji czytelnictwa w Polsce.

Połączenia funkcji i wnętrza, spełniające nowe scenariusze użytkowe mogą być jeszcze bardziej kreatywne, zaskakujące czytelnika. Nie wymagają jednak ekstremalnych i wysoce zaawansowanych technologii, by wprowadzać użytkowników bibliotek w świat projektowania przemysłowego. Podstawowe wyposażenie, takie jak meble, oświetlenie czy tkaniny, to obiekty zaprojektowane przez specjalistów, również warte uwagi. Czytelnik, korzystający z bibliotecznego miejsca pracy, ma szansę zapoznać się z danym wytworem i ocenić np. walory konstrukcyjne, ergonomiczne, na znacznie lepszych zasadach niż klient galerii czy zwiedzający muzeum. Ta prozaiczna sytuacja sprawia, że osoba korzystająca z przedmiotu, usatysfakcjonowana jego funkcją, w konsekwencji zaczyna interesować się danym obiektem. Można założyć, że zechce poznać jego autora, a potem może nawet ideę powstania. Przebywanie w miejscu niezwykłym rozbudza ciekawość, a edukacja przez przebywanie jest nieunikniona.

Za przykład, który w pełni realizuje taki scenariusz, może posłużyć wnętrze biblioteki Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie. Czytelnia, należąca niegdyś do Muzeum Techniczno-Przemysłowego, niezmiennie od przełomu 1913/14 r., ma swoją siedzibę w budynku przy ul. Smoleńsk 9 (Beiersdorf, 1991, s. 161). Po dzień dzisiejszy czytelnicy korzystają z jej oryginalnego wyposażenia, które w zasadzie się nie starzeje pod względem formy, a już tym bardziej funkcji.

Autorem zespołu mebli stanowiących wyposażenie czytelni był malarz, projektant i teoretyk sztuki Karol Homolacs (1874-1962). Na szczególną uwagę zasługują stoły dla czytelników, stoły dla korzystających z katalogów oraz specjalne stoły do przeglądania tekstów. Meble wykonane są z drewna sosnowego oraz dębowego. Ich stabilna konstrukcja wspiera długie blaty, ustawione pulpitem (Dziedzic, red., 2009, s. 171). Charakterystyczne detale stanowią wyżłobienia w górnej partii blatu, służące do przechowywania artykułów piśmienniczych, oraz rant w dolnej partii blatu, zabezpieczający przed usunięciem się książki. Komplet dopełniają krzesła jesionowo-dębowe przypisywane również Homolacsovi (por. Dziedzic, red., 2009, s. 169).

Kolejnym atrakcyjnym wnętrzem jest gabinet dyrektora biblioteki, pochodzący z tego samego okresu. Znajdujące się w nim meble: przeszklone gabloty, szafy, tapicerowane krzesła oraz stół, stolik i biurko-regał, zostały zaprojektowane przez Karola Stryjeńskiego (1887–1932), architekta, grafika i rzeźbiarza (Dziedzic, red., 2009, s. 172). Doświadczając atmosfery tego stylowego wnętrza, korzystając z unikatowego wyposażenia, odbywamy równocześnie lekcję historii projektowania.

Podobny scenariusz realizuje miejska biblioteka w Lahti w Finlandii. Lahti to średniej wielkości miejscowość, licząca 119 760 (z dn. 31.05.2018) mieszkańców². Budynek biblioteki powstał w roku 1990, wedle projektu architektonicznego Arto Sipilä. Koncepcja wnętrza należała do projektantek: Ursuli Lähteenkorva-Nakai i Ulli Korpela. Projekt szybko został zauważony i doceniony, bo w tym samym roku uzyskał nagrodę The Annual Concrete Award.

II. 1. Miejska biblioteka w Lahti. Fot. Magdalena Koziak-Podsiadło

² Informacja pozyskana drogą mailową od Centrum Informacji Turystycznej w Lahti (Lahden Matkailuneuvonta).

Od roku 2012 prowadzone są tam prace renowacyjne. Celem odnowienia wnętrza biblioteki jest dostosowanie istniejącej przestrzeni do pełnienia nowej funkcji – centrum lokalnych wydarzeń. Oczywiście wnętrza mają stanowić odpowiednie miejsce spotkań zarówno tych o charakterze edukacyjnym, jak i biznesowym, czy po prostu dla spędzania wolnego czasu. Za nową koncepcją wnętrza stoi biuro projektowe JKMM. Firma cieszy się ogromnym uznaniem w Finlandii i ma na koncie szereg realizacji o najwyższej randze, między innymi projekt wnętrza Muzeum Sztuki Nowoczesnej Kiasma. Ponadto architekci wyspecjalizowali się w przestrzeniach bibliotecznych. Są twórcami innowacyjnej architektury bibliotek miejskich w Kirkkonummi oraz Seinäjoki.

By stworzyć odpowiedni klimat we wnętrzu miejskiej biblioteki w Lahti, podkreślić skandynawskie tradycje projektowe, zdecydowano się wykorzystać prace współczesnych lokalnych designerów. Wnętrza biblioteki oświetlają lampy *Pilke* autorstwa Tuukka Halonen. Lampa, o której mowa, została wykonana ze sklejki i ma geometryczny, ażurowy kształt. Projekt nawiązuje do tradycji fińskiego rzemiosła drewnianego, jednak wykonanie opiera się o współczesne techniki produkcyjne. Należy zaznaczyć, że wykorzystanie sklejki we wzornictwie przemysłowym to jedna z najbardziej charakterystycznych cech fińskich projektów. Technikę pioniersko rozwinął najbardziej znany fiński projektant, Alvar Aalto (1898-1976). Ten sam twórca opracował cztery projekty bibliotek publicznych w stylu skandynawskim. Ich charakterystyczne cechy to: świetlistość, prostota i regały otwarte względem czytelnika. Wedle ideowych założeń Aalto biblioteki miały mieć charakter „świątyni wiedzy” (Weyna 2009, s. 6). Wspomniane cechy są oczywiście zauważalne w przestrzeniach biblioteki w Lahti.

Kolejny charakterystyczny element wyposażenia tego obiektu stanowią fotele AAL 92 zaprojektowane przez firmę HAY w 2013 r. To masywne siedzisko, również kontynuuje tradycje skandynawskiego projektowania. Potwierdza to nie tylko charakterystyczna obła forma, ale również zastosowanie wysokiej jakości materiałów, w odpowiednio nasyczonej kolorystyce.

Koncentrując się celowo na detalach wnętrza, staram się podkreślić, z jak wielu zaprojektowanych czynników składa się designerskie wnętrze, i jednocześnie, jak wnikliwie można analizować każdy przedmiot znajdujący się w przestrzeni biblioteki.

Wzornictwo przemysłowe to jednak nie tylko meble. Projektowanie graficzne, projektowanie identyfikacji wizualnej i projektowanie typografii to działy, które zasługują na szersze omówienie w kontekście edukacji w zakresie wzornictwa przemysłowego w bibliotekach. Przykład, który posłuży mi do prezentacji tego zagadnienia, pochodzi ze Słowacji, z miasta Ružomberk. Miasto od 2013 r. szczyci się jedną z najbardziej designerskich bibliotek na świecie. Nowoczesna architektura i minimalistyczne wnętrza

stanowią doskonale tło dla typografii, która podkreśla klimat wnętrza. Centralna ściana przeszklonej klatki schodowej została „opisana” słowackim tekstem modlitwy „Ojcze nasz”. Na ten monumentalny napis składa się 200 kwadratów o formacie 40×40 cm wykonanych z kolorowego pleksi (Rusko, 2014, s. 69). Choć typografia w architekturze może być postrzegana jako dekoracja, to należy pamiętać, że najważniejszą jej funkcją jest przekaz informacji (Berry, 2013, s. 1). W tym wypadku ten wyraźny komunikat dotyczy oznaczenia przynależności obiektu do Uniwersytetu Katolickiego. Typograficzna kompozycja została zaprojektowana przez słowackiego artystę Pavla Rusko. Nie jest to jedyna artystyczno-projektowa ingerencja artysty w surową, betonowo-szklaną przestrzeń biblioteki. Rusko namalował 12 obrazów, które stanowią centralny element czytelnicy. Mowa tu o dziele *Nadej* (Rusko, 2014, s. 67).

Kolejna praca, która powstała na potrzeby biblioteki, to system wizualny, identyfikacyjno-organizacyjny. Składa się on z bardzo wielu elementów: od wielkoformatowych cytatów na wybranych ścianach pięter, przez

II. 2. Wnętrze biblioteki Uniwersytetu Katolickiego w Ružomberku. Fot. Magdalena Koziak-Podsiadło

tabliczki o charakterze nawigacyjnym, jak i te informujące czytelników o działach, aż po naklejki identyfikujące poszczególne książki. Koncepcja jest rzetelna i konsekwentna.

Czytelnicy mają pełny, wolny dostęp do regałów. By pomóc im w samodzielnych poszukiwaniach, projektanci przygotowali wspomniany system informacyjno-organizacyjny w oparciu o ideę „miasta w mieście” (Zasępa, 2014, s. 61). Poszczególne miejsca są oznaczone nazwami ulic i placów. Oczywiście nazwy nie są przypadkowe, a każda z pozycji jest ideowo związana z historią Uniwersytetu. Tak więc znajdziemy tam ulicę Ladislava Hanusa (1907-1994), ulicę Milana S. Đuricu, ulicę Andreja Hlinku, ulicę Imrichan Vaška, ulicę Antona Neuwirtha oraz główny plac Watykański i plac JKT, plac Roberta Schumana i Erazmovo nádvorie. Ksiądz Tadeusz Zasępa, rektor uczelni, wnikliwie uzasadnia ten właśnie wybór w tekście dotyczącym wnętrza budynku (Zasępa, 2014, s. 61).

Co ważne z punktu widzenia edukowania o metodach projektowych, tabliczki informujące zostały zaprojektowane systemowo. Wykorzystują tylko geometryczne formy – trójkątów prostokątnych i prostokątów, które można spotkać zestawione ze sobą lub osobno. Warto odnotować fakt, że architekci postanowili ograniczyć środki formalne i zawężili gamę kolorystyczną przekazów wizualnych do trzech kolorów: żółtego, czerwonego i niebieskiego.

Bezszerfowy, konstrukcyjny font wybrany do opracowania całego systemu identyfikacji wizualnej to: Plau_CE oraz Plau-Thin_CE, autorstwa Rodrigo Saiani. Koncepcja zaproponowana przez zespół architektów i władz uczelni, została opracowana graficznie przez Tibora i Marię Zahorec oraz Matusa Demko (Zasępa, 2014, s. 61).

Opisany przykład nie tylko edukuje użytkowników w zakresie podejścia do architektury – metod projektowych czy doboru środków wyrazu w celu uzyskania określonego klimatu wnętrza, ale również w zakresie wykorzystania typografii, konsekwencji stosowania kompozycji w celu uzyskania spójnej formy wizualnej.

Typografia od zawsze była związana z architekturą, choć grała raczej rolę drugoplanową. Dzisiejsze podejście dąży do wyrównania rangi tych dwóch dyscyplin projektowych. Omawiając zaś to zagadnienie, warto wspomnieć o budynku Central Library w Seattle. Koncepcja architektoniczna należy do Rem Koolhaas oraz biura OMA i LMN Architects. Ten charakterystyczny budynek ma geometryczną formę, nawiązującą do papierowych wytworów orgiami – japońskiej sztuki składania papieru. Pokryty jest metalową siatką. Autor artykułu *Pismo w przestrzeni publicznej*, John D. Berry omawiając ten właśnie przykład zaznacza, że: „Wielkość napisów informacyjnych sprawia, że czujemy się włączeni w system nawigacji. To efekt zamierzony. [...] chodziło o to, by budynek »nadawał się do czytania«. Sama biblioteka jest ucieleśnieniem tej koncepcji – centrum ogólnodostępnej, powszechnej wiedzy, leżącej u podstaw kultury” (Berry, 2013, s. 1).

By osiągnąć zamierzony efekt „całej biblioteki do czytania”, wykorzystano typografię monstrualnych rozmiarów, a do jej ekspozycji wybrano powierzchnie ścian, biurek i innych mebli. Natomiast numery, również w bardzo dużym stopniu, znajdujące się na podłodze między regałami, pomagają w odnajdywaniu szukanej pozycji (Berry, 2013, s. 1).

Nie zawsze projekt graficzny musi być tak spektakularny, by odnieść sukces na polu edukacji w zakresie dobrego wzornictwa. Działania, których celem jest uspójnienie wizerunku biblioteki, również mają szansę zostać dostrzeżone w lokalnych środowiskach i w ten sposób zaznaczyć odbiorców z ideami designu.

W roku 2012, w ramach ogólnokrajowego Programu Rozwoju Bibliotek, Polskie Stowarzyszenie Twórców Grafiki Użytkowej zorganizowało konkurs „Kierunek: biblioteka”. Jego efektem miało być pozyskanie uniwersalnej identyfikacji wizualnej bibliotek. System z założenia miał być dostępny bez opłat, a jedyne koszty, jakie ponoszą zainteresowane instytucje, to druk materiałów.

Projekt, który wygrał³ charakteryzuje się świeżością, jest pozytywny w odbiorze i rzeczywiście dobrze komponuje się w przestrzeniach bibliotek, nawet tych, których wnętrza nie są specjalnie wyestetyzowane. Dzięki wielu pozytywnym cechom, profesjonalizmowi, opracowanie ma siłę, by odmienić właśnie te często przestarzałe miejsca. Dzięki idei stojącej u podstaw projektu, niewielkim kosztem, można zapanować nad wizerunkiem i systemem identyfikacyjno-organizacyjnym w niemal każdej przestrzeni bibliotecznej. Głównym elementem identyfikacji jest znak logo, którego komponenty stanowią wybrane znaki typograficzne, glify. Projektanci następująco przedstawiają ideę kompozycji: „W zaproponowanym znaku staraliśmy się unikać schematycznych przedstawień przypisanych bibliotece (sowa, stos książek...), równocześnie znak jest graficzną interpretacją biblioteki jako zbioru różnorodnych elementów, których wspólnym źródłem jest słowo pisane” (Stowarzyszenie Twórców Grafiki Użytkowej [STGU], 2012).

By dostosować projekt do aktualnych potrzeb, graficy odwiedzali placówki oraz przeprowadzili szereg rozmów z ich pracownikami, czytelnikami oraz sympatykami.

Decydując się na wdrożenie rozwiązania, biblioteki w pakiecie z logo otrzymują:

- font Klavika – bezpłatnie przekazany przez amerykańskiego typografa z Erica Olsona, właściciela *processtypefoundry*,
- kierunkowskazy,
- tablice informacyjne,
- szablony dokumentów,

³ Projekt został opublikowany na stronie internetowej: <https://www.stgu.pl/news-nowe/news-design-dla-bibliotek.html>

- plakaty,
- naklejki,
- gadżety,
- oraz szablon strony internetowej (STGU, 2012).

Bardzo praktyczny dodatek stanowi opracowany rzetelnie „Przewodnik po systemie oznakowania”. Znajdują się w nim wizualizacje wraz z opisami poszczególnych elementów, praktyczne wskazówki od STGU, a ponadto lista sprawdzająca, wspomagająca proces wdrożenia. Poza tym dzięki broszurze, można zapoznać się z kosztorysem poszczególnych elementów i dobrać go tak, by wdrażany projekt był zgodny z budżetem (STGU, 2012).

Autorem nagrodzonego projektu jest Motor Studio, w składzie: Natalia Bilska, odpowiedzialna za projekt graficzny oraz Andrzej Leraczyk, pełniący rolę koordynatora.

O tym, jak dobrze system działa można przekonać się przeglądając dokumentację z wdrożeń. Przykład pilotażowy zaimplementowany w bibliotece w Radziechowach-Wieprzu jest znamieny. To zapewne wielka satysfakcja dla projektantów, gdyż udało im się z sukcesem rozwiązać problem, z którym boryka się bardzo wiele ośrodków czytelniczych w Polsce.

Biblioteki, korzystając z nowych trendów, powinny być nie tylko miejscem użytecznym (przechowywanie książek), ale też zachwycającą architekturą i designem. To dziś o tyle łatwiejsze, że nowoczesny design ma zapewnić przyjemność przebywania we wspólnej przestrzeni, czytania, wspólnej pracy, nieustannego zadawania pytań i poszukiwania odpowiedzi.

Duże polskie miasta inwestują w atrakcyjne biblioteki. Do najlepszych przykładów należą: Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie, Biblioteka Raczyńskich w Poznaniu czy Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu. Jednak prawdziwie znaczące są ambitne realizacje w mniejszych miejscowościach. Dzięki nowoczesnemu podejściu, tamtejsze biblioteki stają się centrum zainteresowania mieszkańców. Tym samym edukacja przestaje być szkolnym obowiązkiem, a staje się przyjemną, life-style’ową czynnością.

Nie można nie docenić wkładu architektów i projektantów, inwestorów i bibliotekarzy w działania proedukacyjne. Natomiast warto podkreślać okoliczności powstania danych placówek i obiektów. By miejsca te mogły w pełni edukować i uświadamiać w zakresie designu, należy dopełnić program budynku poprzez umieszczenie na tablicach czy innych nośnikach cyfrowych informacji przedstawiających zastosowane elementy wyposażenia: nazwiska ich twórców, opisy idei projektowej. Doskonałym uzupełnieniem mogą być spotkania z projektantami – zarówno autorami przedmiotów, jak i recenzentami, teoretykami i historykami designu.

Atrakcję może stanowić również ukazywanie planów i szkiców koncepcyjnych danych przestrzeni lub ich makiet. Taka sytuacja ma np. miej-

sce w Uniwersyteckiej Bibliotece Katolickiej w Rużomberku, gdzie w hallu głównym możemy podziwiać model kampusu, którego element stanowi biblioteka. Oryginalne dokumentacje projektowe, udostępnione w wybranym zakresie, również mogą pobudzić zainteresowanie sztuką projektową.

Podobnie sprawa ma się z identyfikacją wizualną i krokami pisma zastosowanymi w przestrzeniach biblioteki. Jesteśmy przyzwyczajeni do skromnej postawy typografów, w związku z tym powszechnie stosowane fonty, większość odbiera jako twory anonimowe. Najczęściej zostaje podpisana architektura, a zapominamy o twórcach wyposażenia czy detalu. Zapoznając się z ideami projektu, mamy natomiast okazję skorzystać z niego bardziej świadomie. W ten sposób dostajemy nie tylko „rzecz”, ale i „ideę”.

Bibliografia

- Bakalarz, A. (2011). Projektowanie i budowanie nowych bibliotek. *Bibliotheca Nostra*, 2(24), 94-103. Pobrane 30 lipca 2018, z: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/37727/edition/34356/content?ref=desc>
- Berry, J.D. (2013). Pismo w przestrzeni publicznej. W: 2 + 3D. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://www.2plus3d.pl/artykuly/pismo-w-przestrzeni-publicznej>
- Beiersdorf, Z. (1991) Muzeum Techniczno-Przemysłowe w Krakowie. *Rocznik Krakowski*, 57, 129-164.
- Dziedzic, M. (red.) (2009). *Warsztaty Krakowskie 1913-1926*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie.
- Rusko, P. (2014). Maliari, sondujte prierstor. W: *Univerzitná Knižnica Katolickej Univerzity v Ružomberku* (s. 58-69). Ružomberok: VERBUM.
- Stowarzyszenie Twórców Grafiki Użytkowej. (2012). *Kierunek Biblioteka*. Pobrane 30 lipca 2018, z: <https://www.stgu.pl/news-nowe/news-design-dla-bibliotek.html>
- Thorhauge, J. (2012). Program dla nowej biblioteki. W stronę społeczeństwa wiedzy: trzy etapy zmian w nowoczesnych bibliotekach. *Biuletyn EBIB*, 9. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/98/192>
- Weyna, A. (2009). Nowe technologie i design w bibliotece. *Biuletyn EBIB*, 3. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://www.ebib.pl/2009/103/a.php?weyna>
- Zasępa, T. (2014). Mesto v meste. W: *Univerzitná Knižnica Katolickej Univerzity v Ružomberku* (s. 58-63). Ružomberok: VERBUM.
- Żmigrodzki, Z. (red.). (1998). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Magdalena Koziak-Podsiadło
Library design. Educational benefits

Abstract

The article takes a closer look at several selected libraries. Their interiors are packed with not only books on industrial design, but also objects considered good examples thereof. The discussed libraries also reveal good design in their architectural concept, utility scenario, visual communication system and typography. Through this comprehensive approach, the offer of the library goes beyond the pattern of just lending the collection and making it available. It becomes a place that is ideal for presentation, as well as education, involving industrial design.

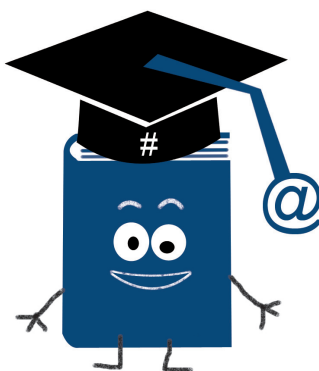
Keywords: library industrial design, library typography, library visual identification

Magdalena Koziak-Podsiadło
Design w bibliotece. Korzyści edukacyjne

Streszczenie

W artykule przedstawiono przykłady kilku wybranych bibliotek. W ich przestrzeniach znajdują się nie tylko książki o wzornictwie przemysłowym, ale również przedmioty uchodzące za dobre przykłady wzornictwa przemysłowego. W omawianych obiektach bibliotecznych, design ujawnia się też w koncepcji architektonicznej, scenariuszu użytkowym oraz systemie komunikacji wizualnej, typografii. Dzięki takiemu kompleksowemu podejściu, oferta biblioteczna wykracza poza schemat wypożyczania i udostępniania zbiorów. Staje się idealnym miejscem zarówno do prezentacji, jak i edukacji w zakresie wzornictwa przemysłowego.

Słowa kluczowe: wzornictwo przemysłowe w bibliotece, typografia w bibliotece, identyfikacja wizualna biblioteki

AKTYWNOŚĆ BIBLIOTEKI JAGIELLOŃSKIEJ WE WSPOMAGANIU PROCESU DYDAKTYCZNEGO UNIwersYTETU JAGIELLOŃSKIEGO ORAZ W REALIZACJI SPOŁECZNEJ POTRZEBY UCZENIA SIĘ PRZEZ CAŁE ŻYCIE

Wprowadzenie

Biblioteka Jagiellońska, jak każda biblioteka w Polsce, funkcjonuje na podstawie określonych aktów prawnych. Zadania, które powinna lub może wykonywać są określone w różnych dokumentach. Podstawowym aktem prawnym jest Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Ustawa, 1997, s. 1). W artykule 4 tej Ustawy pojawia się zapis o edukacyjnej działalności, którą mogą prowadzić biblioteki. W *Statucie Uniwersytetu Jagiellońskiego* (Statut, 2006, s. 30), w § 68 mowa jest o organizacji i zadaniach Biblioteki Jagiellońskiej, które określa regulamin uchwalony przez Senat na wniosek dyrektora Biblioteki, zaopiniowany przez Radę Biblioteczną. Obecnie obowiązujący *Regulamin Biblioteki Jagiellońskiej* (Regulamin, 2017, s. 3-4) w § 3 stwierdza, że do podstawowych zadań Biblioteki należy m.in. prowadzenie działalności edukacyjnej. Doprecyzowanie tego zapisu znajduje się w § 7, w którym czytamy o organizowaniu szkoleń w zakresie korzystania z tradycyjnych i cyfrowych zasobów bibliotecznych. Jak przedstawiono prowadzenie działalności edukacyjnej przez bibliotekę jest uregulowane prawnie na różnych poziomach.

Biblioteka Jagiellońska jest jedną z jednostek pozawydziałowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, zatrudniająca ponad 400 pracowników w 11 oddziałach. Pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej podejmują od lat wiele różnych działań mających na celu jak najefektywniejsze włączenie się w proces dydaktyczny całej społeczności akademickiej oraz realizowania różnorodnych inicjatyw edukacyjnych dla ogółu społeczeństwa.

Od kilkunastu lat możemy zaobserwować przeniesienie akcentu z funkcji „statycznej” biblioteki, czyli dotyczącej jej tradycyjnych działań takich jak gromadzenie, opracowanie, przechowywanie i udostępnianie zbiorów na funkcję „dynamiczną”, tj. wyjście na zewnątrz, czyli podejmowanie dzia-

¹ Uniwersytet Jagielloński, Kraków.

łań edukacyjnych i promocyjnych przez kanały tradycyjne – m.in. kontakty osobiste oraz za pośrednictwem Internetu.

W ostatnich latach odnotowany został spadek liczby studentów w Polsce. Jak podaje Główny Urząd Statystyczny w roku akademickim 2014/2015 było 1469486 osób studiujących (Rocznik, 2016, s. 357), w 2015/2016 – 1405133 osoby (Rocznik, 2017, s. 355), a w roku 2016/2017 – 1348822 osoby (Rocznik, 2017, s. 355). Daje to średni 4% spadek każdego roku. Dla porównania liczba osób posiadających aktywne konto w Bibliotece Jagiellońskiej na koniec 2015 r. to 25191, w 2016 r. – 24412 i w 2017 r. – 23546 co daje spadek aktywnych użytkowników w granicach 3%-3,5% każdego roku (dane pochodzą z wewnętrznych sprawozdań rocznych Kierownika Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej).

Na uwagę zasługuje fakt, że Biblioteka Jagiellońska nierozzerwalnie od setek lat związana z Uniwersytetem Jagiellońskim otwiera swoje drzwi coraz szerzej dla osób spoza Uniwersytetu. Na podstawie danych z ostatnich lat obserwujemy stały podział po około 50% na użytkowników z UJ i spoza UJ. Odpowiednio było to: na koniec 2015 r. – 12826 osób z UJ i 12365 osób spoza UJ, w 2016 r. – 12431 z UJ i 11981 spoza UJ i w 2017 r. 12368 z UJ i 11178 spoza UJ.

Działania wspomagające proces dydaktyczny dedykowane dla całej społeczności Uniwersytetu Jagiellońskiego

Pracownicy Biblioteki Jagiellońskiej podejmują wiele różnych inicjatyw skierowanych do studentów i pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego, związanych z szeroko pojętą edukacją.

Pierwszą, prowadzoną od lat działalnością, są lekcje biblioteczne. Od wielu lat lekcje biblioteczne nie są obowiązkowe dla studentów pierwszego roku Uniwersytetu Jagiellońskiego, jednak wielu wykładowców zamawia dla swoich studentów tego typu zajęcia. Lekcja biblioteczna to zajęcia z techniki korzystania z Biblioteki Jagiellońskiej. Lekcja trwająca około 1,5 godziny prowadzona jest przez doświadczonego pracownika Biblioteki. W czasie spotkania połączonego z oprowadzaniem po Bibliotece omówione zostają najważniejsze zasady niezbędne do sprawnego korzystania z zasobów (są to zasady dotyczące zapisania się do Biblioteki, szukania w katalogach, korzystania z czytelni i wypożyczalni). Bardzo często dla wielu osób jest to pierwsze zetknięcie się z tak dużą biblioteką, posiadającą wielomilionowe zbiory i mającą złożone zasady ich udostępniania.

Ważnym elementem kształcenia przyszłych kadr Biblioteki są praktyki organizowane wspólnie z Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ. Najczęściej są prowadzone w wymiarze 120 godzin. Obejmują swoim zakresem szkolenia w różnych oddziałach Biblioteki tak, aby studenci mogli zapoznać się ze specyfiką pracy na wielu różnych stanowiskach.

skach pracy w bibliotece akademickiej. Zajęcia mają wymiar zarówno teoretyczny, jak i praktyczny, w zależności od umiejętności posiadanych już przez praktykantów. Praktyki kończą się wystawieniem opinii o ich przebiegu. Dla studentów jest to również doskonała okazja do skonfrontowania swoich wyobrażeń o pracy w bibliotece z rzeczywistością.

Bardzo praktyczny wymiar mają warsztaty przeprowadzane dla pracowników innych bibliotek, tworzących wspólny komputerowy katalog zbiorów bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zajęcia odbywają się w Bibliotece Jagiellońskiej i są prowadzone przez pracowników różnych oddziałów w formie ćwiczeń praktycznych w pracowni komputerowej. Podczas zajęć uczestnicy poznają lub doskonala zasady katalogowania różnych rodzajów dokumentów i tworzenia haseł wzorcowych.

Kolejną formą edukacji są prezentacje nowych lub już użytkowanych baz danych prenumerowanych przez Uniwersytet Jagielloński. Ten rodzaj wystąpień jest organizowany wspólnie z producentami lub przedstawicielami firm dystrybuujących bazy w Polsce. Kolekcja baz prenumerowanych jest z roku na rok sukcesywnie powiększana. Oprócz prezentacji nowych baz, organizujemy lub przeprowadzamy dodatkowe prezentacje, m.in. jeżeli pojawiają się nowe interfejsy i nowe funkcjonalności w bazach już wcześniej dostępnych. Jest to szczególnie ważne dla osób chcących na bieżąco poznawać światową literaturę naukową z różnych dziedzin.

Na szczególną uwagę zasługuje cykl wykładów „Ars Quaerendi Plus” prowadzony w Bibliotece Jagiellońskiej od października 2011 r. Są to wykłady przeprowadzane na zamówienie, dla grup zorganizowanych. Cykl wyewoluował ze standardowych wykładów „Ars Quaerendi”, które zostaną omówione w dalszej części artykułu. Tematyka zamawianego wykładu może obejmować jeden ze standardowych wykładów z cyklu „Ars Quaerendi”, ale w innym, dogodnym dla grupy terminie lub obejmować dodatkowe tematy, nieujęte w standardowym cyklu „Ars Quaerendi”. Mogą to być m.in. strategie wyszukiwania piśmiennictwa z różnych dziedzin, katalogi Biblioteki Jagiellońskiej, dostępne w Internecie (Katalog Zbiorów Bibliotek UJ, Katalog Podstawowy tzw. starych druków zwartych do 1949 r.), wyszukiwanie cytowań publikacji naukowych, wyszukiwanie piśmiennictwa naukowego i jego organizacja w programie Mendeley. Tematyka tego typu zajęć jest zawsze szczegółowo omawiana z zamawiającym. Zajęcia są przeprowadzane w Bibliotece Jagiellońskiej oraz w macierzystych instytutach zamawiających. Mają one zarówno charakter prezentacji, jak i ćwiczeń praktycznych w pracowniach komputerowych danych instytutów.

Szkolenia dla osób i grup spoza Uniwersytetu Jagiellońskiego

Nasi czytelnicy zasadniczo tworzą dwie kategorie, które możemy określić poprzez relacje z bibliotekarzem. Po pierwsze są to klienci, którzy domagają się dostarczenia im usługi informacyjnej. Mają oni zwykle roz-

poznaną i określoną potrzebę informacyjną, a od bibliotekarza oczekują szybkiej i profesjonalnej obsługi. Drugą coraz liczniejszą, grupę stanowią osoby z brakiem dostatecznych umiejętności informacyjnych, potrzebujące prowadzenia i szkolenia. Dla tych osób podejmujemy działania mające na celu wykształcenie u nich kompetencji informacyjnych. Kompetencje te, to nie tylko umiejętności potrzebne do zdobycia informacji, ale też do ich oceny i wykorzystania.

W Bibliotece Jagiellońskiej prowadzimy działalność edukacyjną, z której skorzystać mogą nie tylko osoby związane z Uniwersytetem Jagiellońskim, ale wszystkie zainteresowane osoby i grupy. Od lat Biblioteka Jagiellońska w ramach obowiązkowej działalności edukacyjnej prowadzi na zamówienie zajęcia dla zorganizowanych grup w dwóch formach: przedstawionych wcześniej lekcji bibliotecznych oraz wycieczek po Bibliotece.

Wycieczki po Bibliotece to możliwość zwiedzania Biblioteki Jagiellońskiej. Są przeznaczone dla osób pragnących zobaczyć „od środka” stary i nowy gmach Biblioteki – jego katalogi, czytelnie i inne ciekawe miejsca.

Również od lat BJ daje możliwość odbycia szkolenia zawodowego dla bibliotekarzy zarówno z Polski, jak i z innych krajów. Stażystami zajmują się pracownicy wyznaczeni zgodnie z potrzebami konkretnych stażystów. Kryteriami doboru opiekunów są zainteresowania osób odbywających staż i język komunikacji.

Standardowe zajęcia dydaktyczne w Bibliotece Jagiellońskiej adresowane do wszystkich zainteresowanych to prowadzone od marca 2005 r. wykłady „Ars Quaerendi”. Jest to cykl wykładów poświęconych narzędziom i strategiom wyszukiwania informacji w Internecie. Wykłady obejmują zarówno ogólnodostępne źródła, jak i zakupione bazy. Tematyka cyklu stopniowo się poszerzała i obecnie obejmuje on siedem wykładów:

1. Katalogi biblioteczne bez tajemnic.
2. Bibliograficzne bazy danych Biblioteki Narodowej, dostępne w Internecie.
3. Polskie bibliografie i informatory w Internecie.
4. Wprowadzenie do wyszukiwania zasobów w bibliotekach cyfrowych i repozytoriach.
5. Zagraniczne bazy danych online, dostępne w UJ.
6. Ogólnodostępne bazy i informatory zagraniczne.
7. Strategie wyszukiwania.

Wykłady powtarzane są co miesiąc od października do maja, stale w tym samym dniu tygodnia, obecnie – w każdą środę. Szczegóły podane są w harmonogramie dostępnym na stronie WWW BJ. W roku 2017 odbyło się 39 wykładów „Ars Quaerendi”, w których udział wzięły 352 osoby.

W dobie Internetu ważnym aspektem działalności edukacyjnej jest użycie do tego celu strony WWW biblioteki i różnorodnych portali społecznościowych. Wykorzystując Internet nie tylko mamy możliwość dostarcza-

nia informacji o prowadzonych i proponowanych przez Bibliotekę zajęciach dydaktycznych w „realnej” rzeczywistości, ale także możemy dostarczać różne treści edukacyjne np.: instrukcje, lekcje, kursy, webinaria, wirtualne wycieczki po bibliotece, wirtualne wystawy. Nasze kilkuletnie doświadczenia ze szkoleniami online prowadzonymi w ramach poradnika „Biblioteka Jagiellońska dla początkujących” i serwisu dla bibliotekarzy „Vademecum Katalogowania” – pozwalają stwierdzić, że do tych możliwości jednak należy podchodzić z rozwagą po rozpoznaniu rzeczywistych potrzeb tak, aby nakłady pracy równoważyły się planowanymi korzyściami, czyli wynikami dydaktycznymi. Obecnie materiały edukacyjne na stronie WWW BJ to głównie instrukcje do różnych programów i narzędzi, jakimi dysponuje Biblioteka (np.: CHAMO, EDS, Mendeley) oraz cykl „Bazy miesiąca”. Cykl ten jest w każdym miesiącu poświęcony innej dziedzinie wiedzy. Podajemy tu informacje o wybranych dwóch, trzech bazach zakupionych lub ogólnodostępnych w Internecie. Na informacje składa się opis, oraz linki do instrukcji lub webinarów odnoszących się do danej bazy.

Internet pozwala Bibliotece w nowy i efektywny sposób łączyć działalność edukacyjną z promocją swoich zbiorów. Wykorzystujemy do tego nie tylko stronę WWW Biblioteki, ale też profil na Facebooku i Bloga Biblioteki Jagiellońskiej. Informujemy tam o ważnych wydarzeniach mających miejsce w Bibliotece, np. o wykładach, wystawach, spotkaniach z ciekawymi ludźmi. Ważnym wydarzeniem w przestrzeni edukacji są corocznie odbywające się imprezy takie jak: „Nocna nauka w Bibliotece Jagiellońskiej”, „Noc Bibliotek”, „Tydzień Bibliotek”.

W ostatnich pięciu latach odnotowaliśmy gwałtowny skok w ilości odpowiedzi udzielanych drogą elektroniczną (w 2014 r. udzieliliśmy ich około 600, a w 2017 r. około 1600). Głównie jest to rezultat uruchomienia poprzez stronę WWW BJ usługi „Zapytaj Bibliotekarza”. Staramy się na wszystkie pytania odpowiedzieć profesjonalnie i w miarę szybko. Zauważyliśmy jednocześnie, że problemem czytelników są wciąż małe kompetencje informacyjne, których nie da się łatwo rozwiązać np. przez podanie prostej lokalizacji poszukiwanego źródła. Wtedy zapraszamy użytkowników do osobistego kontaktu w ramach usługi „Bibliotekarz dla Ciebie” (BdC). Usługa ta oferuje indywidualne, bezpłatne konsultacje dotyczące:

- korzystania z katalogów tradycyjnych i elektronicznych,
- wyszukiwania w bazach danych, polskich i obcych,
- korzystania z zasobów online,
- sporządzania bibliografii,
- przeprowadzania analizy bibliometrycznej,
- korzystania z programu Mendeley.

Osoby, które chcą skorzystać z konsultacji „Bibliotekarz dla Ciebie” proszone są o zgłoszenie się do bibliotekarza dyżurującego w Czytelnii Informacji Naukowej. Istnieje także możliwość wcześniejszego umówienia

– telefonicznie lub e-mailowo – terminu konsultacji i określenia jej tematu. W czasie konsultacji staramy się być przewodnikiem i towarzyszem; bardziej nauczycielem strategii wyszukiwania niż dostarczycielem informacji czy gotowych rozwiązań. Wymaga to od pracowników nie tylko wiedzy bibliotecznej, ale też umiejętności dydaktycznych oraz kompetencji społecznych pozwalających na nawiązanie dobrego kontaktu z czytelnikiem. „Bibliotekarz dla Ciebie” to około 50 konsultacji w ciągu roku. Oto niektóre zagadnienia, w których rozwiązaniu towarzyszyliśmy naszym czytelnikom w ostatnim roku:

- współczesna recepcja *Trenów* Jana Kochanowskiego,
- zaślubiny z morzem,
- motyw Żyda w literaturze oświeceniowej,
- motyw uczyty w literaturze staropolskiej,
- jakość wody w basenie,
- konsultacje dotyczące korzystania z programów do zarządzania bibliografią (Mendeley, Zotero),
 - sporządzanie bibliografii załącznikowej,
 - wpływ kolagenu na włosy i paznokcie,
 - dostęp do publikacji z Jagiellońskiej Biblioteki Cyfrowej,
 - źródła dotyczące tematyki prawniczej,
 - źródła prawnicze,
 - pomoc w sporządzeniu raportu cytowań i obliczania indeksu Hirscha.

Zaletą BdC jest mobilny charakter tej usługi. Bibliotekarz pełniący dyżur w czytelni jest ograniczony miejscem i czasem. Musi nadzorować pracę czytelni, rejestrować czytelników, w związku z czym nie może poświęcić zbyt wiele uwagi tylko jednej osobie. Bibliotekarz umówiony na konsultacje BdC ma odpowiednią ilość czasu dla każdego czytelnika, może mu zaprezentować całą Bibliotekę, pokazać mu jak korzystać z poszczególnych czytelni, katalogów czy innych dostępnych usług. Zauważyliśmy już prawidłowość polegającą na tym, że gdy pojawi się na konsultacji jeden student z danego kierunku, wkrótce przychodzą następni. Stąd w bieżącym roku mieliśmy serie konsultacji dotyczące literatury staropolskiej, administracji czy kosmetyki.

Szkolenia dla pracowników Biblioteki Jagiellońskiej

Specjalnym rodzajem szkoleń przeprowadzanych w Bibliotece Jagiellońskiej są zajęcia adresowane do pracowników Biblioteki. Celem ogólnym tych szkoleń jest utrwalenie i rozszerzenie zakresu posiadanej wiedzy i umiejętności potrzebnych do realizacji obowiązków zawodowych bibliotekarza. W Bibliotece Jagiellońskiej pracuje ponad 400 osób. Praca rozdzielona jest według zakresów czynności dla poszczególnych oddziałów, sekcji i osób. Często są to zadania bardzo specjalistyczne, które wykonują dwie lub trzy osoby

z odpowiednim przygotowaniem. Ponieważ Biblioteka musi sprawnie funkcjonować jako jedna instytucja, ważne jest, aby wszyscy pracownicy mieli rozeznanie dotyczące prac wykonywanych w Bibliotece. Ma to bezpośredni wpływ na silniejszą identyfikację pracownika z instytucją, na większą integrację pracowników między sobą, a ostatecznie na lepszą jakość realizowanych zadań, co przekłada się na wzrost satysfakcji użytkowników.

Podstawowe szkolenia dla pracowników w Bibliotece Jagiellońskiej to tzw. szkolenia wewnętrzne – ustalane dla konkretnego pracownika i wymagane do jego dalszego awansu. Podczas takiego szkolenia pracownik poznaje zadania wykonywane w poszczególnych oddziałach Biblioteki.

Innym rodzajem szkoleń są pokazy i prezentacje przygotowane przez pracowników jednego oddziału dla grupy pracowników z innych oddziałów, np. w ostatnim roku pracownicy Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej wzięli udział w pokazach/szkoleniach w poszczególnych sekcjach Oddziału Zbiorów Specjalnych (tj. w: Sekcji Starych Druków, Sekcji Rękopisów, Sekcji Dokumentów Życia Społecznego) oraz w Magazynach BJ i w Archiwum UJ.

O ile w prowadzenie szkoleń wewnętrznych i grupowych między oddziałami zaangażowani są bibliotekarze tych jednostek, to organizacją dodatkowych warsztatów dla pracowników zajmują się głównie pracownicy Sekcji Informacji Naukowej z Oddziału Udostępniania Zbiorów i Informacji Naukowej. Szkolenia przeprowadzane przez tą Sekcję w ostatnich latach związane były głównie z potrzebą przedstawienia pracownikom Biblioteki nowych narzędzi do pracy, którymi dysponuje Biblioteka. W związku z wdrożeniem nowej wersji interfejsu dla Komputerowego Katalogu Zbiorów Bibliotek UJ odbyły się zajęcia dotyczące systemu CHAMO. W związku z zakupem wersji Premium menadżera bibliografii Mendeley przeprowadzono ćwiczenia dotyczące wykorzystania tego programu. Ponadto pracownicy mogli wziąć udział w testowaniu multiwyszukiwarek EBSCO Discovery Service i Summon firmy ProQuest.

Pracownicy Sekcji Informacji Naukowej przeprowadzają również cykliczne, raz w miesiącu, szkolenia dla bibliotekarzy Biblioteki Jagiellońskiej chcących uaktualnić i poszerzyć swoją znajomość tradycyjnych i elektronicznych źródeł bibliograficznych. Każdy z dziesięciu pracowników Sekcji Informacji Naukowej specjalizuje się w przydzielonych mu dyscyplinach wiedzy. W zakresie jego obowiązków jest dbanie o zapewnienie dostępu do tradycyjnych i elektronicznych źródeł z danej dyscypliny, a w tym: sprowadzanie interesujących nowości do księgozbioru podręcznego, monitorowanie zmian i aktualizacja baz dziedzinowych na stronie WWW BJ, promowanie baz ze swojej dziedziny w cyklu „Bazy miesiąca” na stronie WWW BJ oraz przygotowywanie prezentacji dla pracowników Biblioteki w cyklu – „Dziedzinowe źródła informacji bibliograficznych”. Pracownicy SIN przeprowadzili już kilkanaście takich prezentacji i dotyczyły one tradycyjnych

i elektronicznych źródeł z następujących dziedzin i zagadnień: historii i genealogii, informacji o bibliotekach i archiwach, baz biograficznych, językoznawstwa i nauki o literaturze, medycyny, polityki, prawa i administracji, ekonomii i zarządzania, filozofii i religii, matematyki i fizyki, cracovianów, zmian w bibliograficznych bazach danych Biblioteki Narodowej. Ten rodzaj szkolenia nazywamy „szkoleniem dla szkolących” – chodzi o to żeby pracownicy Biblioteki a zwłaszcza pracownicy informacji naukowej dzielili się między sobą wiedzą i doświadczeniem, aby mogli je potem wykorzystać w kontaktach z użytkownikiem.

Mocną stroną zespołu SIN jest wykształcenie kierunkowe zatrudnionych tu osób. W Sekcji pracują absolwenci bibliotekoznawstwa, ale także filozofii, ekonomii, historii (w tym trzech ze stopniem doktora). Pomimo, iż część pracowników Sekcji ma za sobą akademickie doświadczenie pedagogiczne, dostrzegamy potrzebę rozwijania umiejętności dydaktycznych. Dlatego staramy się brać udział w proponowanych przez Uniwersytet kursach i szkoleniach doskonalących efektywność przekazu dydaktycznego. Jednocześnie widzimy, że w pracy z czytelnikiem, który często poza zwykłym udzieleniem informacji oczekuje szerszej indywidualnej opieki, potrzebne są tzw. kompetencje miękkie. Kompetencje i umiejętności społeczne, które pomagają trafnie spostrzegać potrzeby innych ludzi, odczytywać ich intencje, prawidłowo oceniać ich problemy. W kontekście pracy z czytelnikiem chodzi o umiejętności, które pomogą bibliotekarzowi dokładnie zinterpretować indywidualną potrzebę informacyjną konkretnego użytkownika i adekwatnie na nią odpowiedzieć.

Wnioski i plany

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach określa, że biblioteki służą potrzebom nauki i kształcenia. Biblioteka Jagiellońska, wypełnia te zadania nie tylko przez organizowanie szkoleń w zakresie korzystania z tradycyjnych i cyfrowych zasobów bibliotecznych, ale również poprzez prowadzenie zajęć dydaktycznych w różnych formach. Przyjeliśmy za zasadę, że dydaktyka w bibliotece musi obejmować:

- samokształcenie,
- kształcenie wzajemne,
- nauczanie.

Biblioteki zawsze były postrzegane, jako dobre miejsce do samodzielnej nauki. Wydawałoby się, że powszechna dostępność Internetu może to zmienić. Okazuje się jednak, że czytelnicy chętnie przychodzą do biblioteki właśnie jako do miejsca specjalnie dedykowanego samodzielnej nauce. W Bibliotece Jagiellońskiej od dwóch lat organizujemy we współpracy ze stowarzyszeniem All In UJ „Sesyjną nocną naukę w Bibliotece Jagiellońskiej”. Jest to możliwość nauki nocnej w Czytelnii Głównej Biblioteki Jagiel-

łońskiej do godz. 00.30. Z każdą kolejną edycją tego wydarzenia mieliśmy więcej chętnych i stopniowo wydłużyliśmy czas trwania. Od początkowo jednego dnia w sesji zimowej 2017 r. i dwóch dni w sesji letniej 2017 r., do pięciu dni w sesjach zimowej i letniej w 2018 r. Taki scenariusz chcemy utrzymać w kolejnych latach.

Kształcenie wzajemne jest to nowe wyzwanie w Bibliotece Jagiellońskiej. Problemem jest brak odpowiednich pomieszczeń do pracy głośnej. Staramy się w tym celu udostępnić salę konferencyjną lub wydzielić część Czytelni Informacji Naukowej. Planujemy dostosować i udostępnić kolejne pomieszczenie dla pracy grupowej.

Nauczaniem użytkowników zajmują się głównie pracownicy Sekcji Informacji Naukowej. Często samodzielnie inspirują działalność dydaktyczną w różnych formach i to nie tylko z obowiązku (co na chwilę obecną dotyczy tylko bibliotekarzy dyplomowanych), ale ponieważ mając stały kontakt z użytkownikiem, rozpoznają taką potrzebę. W przyszłości planujemy rozszerzyć ofertę edukacyjną. Chcemy wyraźniej skoncentrować się na szkoleniach z dziedziny baz danych i skierować ofertę bezpośrednio do zainteresowanych daną dziedziną osób i grup. W tym celu planujemy nawiązać ściślejszy kontakt z opiekunami studentów i pracownikami naukowymi prowadzącymi poszczególne zajęcia.

Wprawdzie Ustawa o bibliotekach nie obliuguje bibliotek do prowadzenia działalności dydaktycznej, ale obecnie raczej trudno bez takiej działalności wypełniać misję edukacyjną biblioteki. W Bibliotece Jagiellońskiej mamy za sobą lata doświadczeń w prowadzeniu różnego rodzaju szkoleń i zamierzamy tę działalność kontynuować oraz rozszerzać. Nasz cel w zakresie dydaktyki to realizacja idei, że Biblioteka Jagiellońska to dobre miejsce dla edukacji we wszystkich jej wymiarach.

Bibliografia

- Babik, W. (2014). Biblioteka akademicka na rozdrożu: o współczesnych przemianach w środowisku informacyjnym bibliotek. W: M. Odlanicka-Poczobutt, K. Ziolo (red.), *Biblioteka akademicka: infrastruktura – uczelnia – otoczenie: Gliwice 24-25 października 2013 r.* (s. 31-50). Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Derfert-Wolf, L. (2009). Information literacy – kształcenie umiejętności informacyjnych w bibliotekach akademickich. W: B. Antczak-Sabala, M. Kowalska, L. Tkaczyk (red.), *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność: praca zbiorowa* (s. 185-208). Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa.
- Kisilowska, M. (2016). *Kultura informacji*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Paszko, A., Tańkowski, P. (2013/2014). Biblioteka akademicka: partner w procesie naukowo-dydaktycznym. *Folia Bibliologica*, 55/56, 105-120.

- Pugacewicz, I.H. (2017). Biblioteka Saint Geneviève i jej tożsamość środowiskowa. W: A. Mierzecka, E.B. Zybert (red.), *Institucje kultury jak ośrodki życia społecznego* (s. 156-174). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- (Regulamin, 2017). Regulamin Biblioteki Jagiellońskiej. Pobrane 13 czerwca 2018, z: http://www.bj.uj.edu.pl/documents/4148353/135333180/Regulamin_BJ_2017.pdf/73c477b2-2b81-4dec-9cae-660bfbebf7c
- (Rocznik, 2016). Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2016. Pobrane 13 czerwca 2018, z: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2016,2,16.html>
- (Rocznik, 2017). Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2017. Pobrane 13 czerwca 2018, z: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2017,2,17.html>
- (Statut, 2006). Statut Uniwersytetu Jagiellońskiego uchwalony przez Senat Uniwersytetu Jagiellońskiego 7 czerwca 2006 roku. Pobrane 13 czerwca 2018, z: http://www.uj.edu.pl/documents/10172/84592034/Statut_UJ_ost_zm_27.09.2017.pdf/be-d09ef4-f1d2-4909-9900-1def152623a6
- (Ustawa, 1997). Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (Dz.U. 1997, nr 85 poz. 539).
- Wilk, G. (2014). Czytelnik w bibliotece akademickiej XXI wieku – gość? klient? użytkownik? W: J. Przybysz, P. Pioterek, M. Nowak (red.), *Budowanie relacji z klientem biblioteki* (s. 51- 62). Poznań: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej.
- Wojnarowicz, S., Kasperek B. (red.). (2015). *Biblioteka w czasie – czas w bibliotece*. (t. 2: *Współczesność*). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Zioło, K. (red.). (2012). *Gdzie jesteś czytelniku? Rola biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej: XXV Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.

Aleksandra Prokop-Kacprzak, Marzanna Baś

The activity of the Jagiellonian Library in supporting the didactic process of the Jagiellonian University and in the implementation of the social need for lifelong learning

Abstract

Fulfilling the tasks imposed on libraries by „The Act on Libraries” would not be possible without providing adequate training for users. The article shows how the Jagiellonian Library organizes and conducts trainings. We want the Library to be perceived as an inviting place for education in all its aspects: self-study, mutual education, and instructing.

Keywords: information literacy, information services, user education, librarians – training

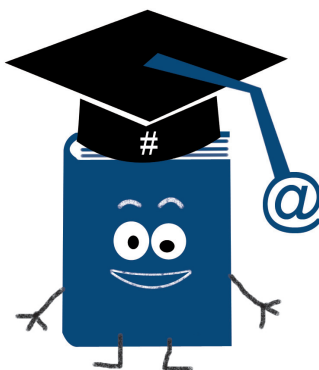
Aleksandra Prokop-Kacprzak, Marzanna Baś

***Aktywność Biblioteki Jagiellońskiej we wspomaganiu procesu dydaktycznego
Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz w realizacji społecznej potrzeby uczenia się
przez całe życie***

Streszczenie

Wypełnianie zadań, jakie nakłada na biblioteki Ustawa o bibliotekach, nie jest możliwe bez prowadzenia przez biblioteki działalności dydaktycznej. Artykuł prezentuje jak w Bibliotece Jagiellońskiej organizujemy i prowadzimy szkolenia w zakresie korzystania z zasobów bibliotecznych. Dydaktyka w bibliotece musi obejmować: samokształcenie, kształcenie wzajemne, nauczanie. Dążymy do tego, aby Biblioteka postrzegana była, jako dobre miejsce dla edukacji w jej wszystkich wymiarach.

Słowa kluczowe: kompetencje informacyjne, usługi informacyjne – szkolenie użytkowników, bibliotekarze – szkolenia

ROLA BIBLIOTEKARZY AKADEMICKICH W PODNOSZENIU KOMPETENCJI INFORMACYJNYCH STUDENTÓW UNIwersYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU

Edukacja informacyjna

Lawinowy przyrost informacji, który rozpoczął się kilkadziesiąt lat temu za sprawą rozwoju technologii informatycznych ciągle przybiera na sile. Nowe narzędzia umożliwiające dostęp do różnorodnych danych ułatwiają również ich przetwarzanie oraz dalszą dystrybucję. Umiejętność efektywnego wyszukiwania informacji oraz biegle poruszanie się po zasobach elektronicznych stanowią obecnie warunek niezbędny, by móc odnaleźć się i sprawnie funkcjonować w środowisku cyfrowym. W procesie tym ogromną rolę odgrywają kompetencje informacyjne użytkowników nabywane na różnych poziomach edukacji. Kształtowanie umiejętności definiowania potrzeb informacyjnych oraz skutecznego wykorzystywania znalezionych danych stanowi ważny element programów edukacyjnych szkół wyższych (Gwadera, Tałuć, 2013, s. 568).

W procesie nauczania znaczącą rolę odgrywają biblioteki akademickie, które są odpowiedzialne za przygotowanie studentów do samodzielnego zdobywania i poszerzania wiedzy. Powinny one zapoznawać czytelników z zasadami korzystania z zasobów i usług informacyjnych oraz wskazywać jak prawidłowo przeszukiwać i selekcjonować dane w ramach udostępnianych źródeł (Seta, 2015, s. 120). Warunki te zostały zawarte w Krajowych Ramach Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, w których określono również jakie powinny być końcowe efekty kształcenia dla profilu ogólnoakademickiego (Rozporządzenie, 2011). Zgodnie z tymi wytycznymi osoba, uzyskująca wyższe wykształcenie powinna wykazywać konkretne umiejętności, wśród których wyróżnić należy: zdolność do wyszukiwania, oceniania, analizowania i selekcjonowania danych zaczerpniętych z różnych źródeł oraz formułowania krytycznych sądów na ich temat, łatwość

¹ Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

w przygotowaniu prac pisemnych w oparciu o materiały dostępne w różnorodnych źródłach, a także rozumienie i przestrzeganie zasad z zakresu prawa autorskiego oraz ochrony własności intelektualnej i przemysłowej (Mikołajuk, 2014, s. 278). Zmiany społeczne i technologiczne, które miały miejsce w ostatnich kilkudziesięciu latach (komputeryzacja procesów bibliotecznych, wolny dostęp do zbiorów, skierowanie działań na użytkownika, wzrost liczby studentów i rozpowszechnienie e-learningu) zwiększyły liczbę zadań stawianych przed bibliotekami jako jednostkami wspomagającymi proces dydaktyczny. Wprowadzanie innych metod kształcenia oraz stopniowe odchodzenie od nauczania w kierunku uczenia się wymusiły na nich nowe sposoby pozyskiwania, przetwarzania oraz udostępniania i rozpowszechniania informacji.

Gospodarka oparta na wiedzy

Rozwój społeczno-gospodarczy regionów jest możliwy dzięki zwiększeniu znaczenia kapitału ludzkiego oraz wdrażaniu technologii i wiedzy w praktyki gospodarcze. Społeczeństwo, które propaguje potrzebę dzielenia się informacjami i wiedzą przyczynia się do tworzenia gospodarki opartej na wiedzy (GOW) (Skrzypek, 2011, s. 278). Niezmiernie ważną rolę pełnią w niej osoby odpowiedzialne za jakość pozyskiwanych i przekazywanych dalej danych oraz czuwające nad rozwojem umiejętności z zakresu tworzenia i wykorzystywania wiedzy, które w dalszym przełożeniu mają wpływ na podnoszenie innowacyjności i konkurencyjności danego regionu. Środowisko akademickie, by prowadzić badania, kreować nową jakość nauki, wspomagać procesy kształcenia i przekazywanie wiedzy, nieustannie poszukuje źródeł wartościowej, rzetelnej informacji. Biblioteki akademickie, jako instytucje usługowe funkcjonujące w strukturze uczelni wyższych, nastawione są na zaspokajanie potrzeb informacyjnych swoich użytkowników. Oferując dostęp do różnorodnych źródeł (książek, czasopism, zasobów elektronicznych) oraz gwarantując odpowiednią infrastrukturę (komputery, lokal, dostęp do Internetu), są w stanie przynieść korzyści także innym podmiotom gospodarczym (Jeż, Konieczko, Kwiatkowska, 2015, s. 39). Nieodzowna staje się tu również merytoryczna pomoc wykwalifikowanych pracowników biblioteki, którzy uczestniczą w podnoszeniu kompetencji wyszukiwawczych użytkowników oraz pokazują jak skutecznie poruszać się po bazach danych, serwisach informacyjnych oraz katalogu bibliotecznym.

Kompetencje informacyjne

Zarówno pracownicy naukowci jak i studenci, by poszerzać swoją wiedzę, muszą wykazywać się znajomością zbiorów biblioteki macierzystej uczelni oraz posługiwać się konkretnymi umiejętnościami informacyjnymi. Termin

ten (określany w literaturze zagranicznej jako *information literacy, information skills*), rozumiany jest jako zdolność do wyszukania, oceny oraz efektywnego wykorzystywania informacji. Obejmuje on umiejętność sprecyzowania potrzeby informacyjnej w kontekście konkretnego problemu, rozpoznanie sposobów umożliwiających jej zaspokojenie, sformułowanie strategii wyszukiwawczej, ustalenie dostępu do informacji, wyselekcjonowanie najbardziej wartościowych danych, zdecydowanie o ich przydatności i możliwości wykorzystania oraz stworzenie na ich podstawie nowych zasobów naukowych (Jeż i in., 2015, s. 40). Rozwijanie tych zdolności pomaga samodzielnie poszerzać wiedzę oraz umożliwia intensywniejszą pracę nad własnym rozwojem. Częstsze poszukiwanie informacji, ich właściwe klasyfikowanie i kreatywne wykorzystanie powoduje rozbudowanie kapitału informacyjnego (podstawowego zestawu wiedzy i sprawności, które posiada każda osoba), jest też niezbędną umiejętnością w procesie uczenia się przez całe życie.

Zadania dydaktyczne bibliotek akademickich

Szkolnictwo wyższe oparte jest na trzech fundamentach: badaniach naukowych, procesie dydaktycznym oraz rozwoju indywidualnym (Mikołajuk, 2014, s. 279). W każdej z tych sfer wykorzystywanie kompetencji informacyjnych odgrywa niezmiernie ważną rolę i gwarantuje sukces podejmowanego przedsięwzięcia. Samo rozpowszechnianie informacji nie jest już wystarczające, istotne jest również uczenie tego, jak najefektywniej wykorzystać pozyskane dane, by z powodzeniem wykonać konkretne zadanie lub odnieść zamierzony cel. Do najistotniejszych funkcji dydaktycznych bibliotek akademickich, wpływających pozytywnie na rozwój umiejętności informacyjnych, należy zaliczyć powiadamianie o dostępności różnorodnych źródeł za pośrednictwem aktualizowanej na bieżąco strony internetowej; instruowanie nowych studentów, w jaki sposób prawidłowo korzystać z zasobów bibliotek naukowych; prowadzenie zajęć dydaktycznych przeznaczonych dla studentów (zarówno w formie tradycyjnej, jak i w postaci e-learningu) oraz szkoleń z zakresu efektywnego wykorzystania tradycyjnych i elektronicznych zbiorów dedykowanych pracownikom; pomoc w rozwoju zawodowym absolwentów poprzez udostępnianie najnowszej literatury branżowej oraz organizowanie warsztatów dla pracowników sektora publicznego, pomagających im prawidłowo korzystać ze źródeł internetowych (Jeż i in., 2015, s. 38).

E-learning

E-learning jest coraz istotniejszą formą kształcenia w szkolnictwie wyższym. Uczelnie starają się unowocześniać swoją ofertę edukacyjną, aby nadążyć za dynamicznie rozwijającymi się technologiami, rosnącymi

potrzebami studentów, jak i również zdobyć przewagę konkurencyjną w środowisku lokalnym i międzynarodowym rynku edukacyjnym.

Edukacja zdalna, jeszcze bez zastosowania narzędzi teleinformatycznych ma długą historię. Trudno jednoznacznie określić czas jej powstania. Za jej początki uznaje się ogłoszenie o kursie korespondencyjnym stenografii zamieszczone w gazecie „The Boston Gazette” w 1728 r. (Konieczek, 2017, s. 36). Przez kolejne wieki zdalne nauczanie przyjmowało różnorodne formy: kursów radiowych, telewizyjnych. Postępujący rozwój techniki uatrakcyjnił tę metodę, przełomem w nauczaniu na odległość okazał się rozwój telekomunikacji cyfrowej, technologii satelitarnej oraz multimedialnych. Stało się możliwe nauczanie poprzez Internet, na niespotykaną dotychczas skalę, dając niemal nieograniczone możliwości komunikowania się.

Kształcenie na odległość, zwane w mowie potocznej e-learningiem, jest obecnie wykorzystywane w wielu dziedzinach życia społecznego od biznesu poprzez życie prywatne, aż po edukację. Chociaż e-learning jest terminem powszechnie używanym nie ma jednej, ogólnie przyjętej definicji, istnieją różne nazwy określające to zjawisko: *e-nauczanie*, *e-edukacja*, *edukacja zdalna*. Można przyjąć, że e-learning to: „sposób przekazywania wiedzy oparty na technologii teleinformatycznej, w szczególności internetowej. Szkolenia e-learningowe prowadzone są on-line, zarówno wewnątrz (intranet), jak również poprzez sieć zewnętrzną (internet). Obejmują one przekazywanie wiedzy, kontrolę procesu oraz informację zwrotną o stopniu przyswojonej wiedzy” (Czarkowski, 2012, s. 53). Pośród definicji e-learningu można wyróżnić wspólne elementy, takie jak to, że jest to proces nauczania zdalnego, składający się z różnorodnych działań, wykorzystujący nowoczesne technologie teleinformatyczne, który obejmuje przekazanie wiedzy, kontrolę procesu i ocenę skuteczności.

System e-learningu umożliwia naukę w dowolnym miejscu i czasie w różnorodnej formie, zarówno przez użytkowników indywidualnych jak i grupowych. Uczestnik szkolenia zdalnego nabywa wiedzę i informację uczestnicząc w multimedialnych, interaktywnych kursach, laboratoriach, quizach czy grach symulacyjnych. Forma e-learningu jest zależna od charakteru szkolenia, stosowanej technologii czy potrzeb użytkownika.

E-learning można klasyfikować według różnorodnych kryteriów, takich jak: rodzaj przekazu, tryb dostępu czy sposób uczestnictwa. Ze względu na tryb dostępu do szkolenia, możemy wyróżnić dwie formy: online oraz offline. Forma online występuje, gdy użytkownik korzysta z materiałów szkoleniowych w stałym połączeniu z portalem szkoleniowym, w wersji offline natomiast użytkownik może pobierać materiały i korzystać z nich, bez konieczności stałej komunikacji z portalem.

Ze względu na typ przekazu e-learning może przybierać formę podawczą, interaktywną bądź współpracy (Plebańska, 2011, s. 15). W formie podawczej materiały dydaktyczne stanowią dokumenty, nagrania audio,

video, prezentacje multimedialne udostępniane za pomocą platformy szkoleniowej; nie wykorzystywane są formy interaktywne, uczestnicy kursu nie mają możliwości kontaktu ze sobą ani z nauczycielem. Forma interaktywna szkolenia zdalnego to materiały wzbogacone o różnego rodzaju interaktywne pomoce dydaktyczne, które wymagają zaangażowania i czynnego udziału kursanta. Jeśli w trakcie szkolenia e-learningowego dochodzi do organizowania wirtualnej grupy i wymieniania informacji między jej członkami, można mówić o istnieniu trzeciej formy przekazu – współpracy.

Forma asynchroniczna uczestnictwa w szkoleniu zdalnym charakteryzuje się korzystaniem z treści w dowolnym czasie i miejscu. Użytkownicy nie muszą brać udziału w szkoleniu w tym samym terminie w przeciwieństwie do formy synchronicznej, gdzie wymagany jest jednakowy czas, ale dowolne miejsce. *Blended learning*, czyli forma mieszana jest połączeniem nauczania stacjonarnego z nauczaniem na odległość. E-learning jest elementem wspierającym kształcenie tradycyjne.

E-edukacja w Polsce

Dynamiczny rozwój społeczeństwa i gospodarki opartej na wiedzy powoduje również powszechną obecność nowoczesnych technologii, zarówno w życiu prywatnym, jak i zawodowym. Ma to także odzwierciedlenie w sektorze edukacji, a w szczególności na poziomie kształcenia wyższego. Wraz z rosnącymi oczekiwaniami odbiorców usług edukacyjnych i postępem technologicznym, sektor szkolnictwa akademickiego zostaje niejako zmuszony do otwarcia się na nowoczesne formy dydaktyczne. E-learning w polskim szkolnictwie nie jest zjawiskiem obcym. Już od ponad dekady stosowany jest w większym lub mniejszym stopniu na większości uczelni wyższych (Dąbrowski, 2013, s. 204).

Podstawą prawną, która reguluje zasady organizacji zajęć z zastosowaniem e-learningu wraz z późniejszymi nowelizacjami jest w naszym kraju *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 r. w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość* (Rozporządzenie, 2007). Ustawa określa podstawowe warunki jakie musi spełniać uczelnia, aby prowadzić zajęcia na odległość. E-learning może odbywać się na wszystkich typach i poziomach kształcenia, zarówno na studiach stacjonarnych, jak i niestacjonarnych. W obu trybach liczba godzin prowadzonych z zastosowaniem tej metody nie może przekraczać 60% łącznej liczby godzin określonej w programie kształcenia. Jednym z warunków prowadzenia zajęć e-learningu jest przeprowadzenie egzaminów i zaliczeń w siedzibie uczelni. Te obostrzenia eliminują możliwość prowadzenie pełnych studiów w formie studiów zdalnych. Regulacje te sprowadzają idee kształcenia na odległość do formy *blended learning*.

E-learning w bibliotekach

Działalność dydaktyczna jest jedną z podstawowych funkcji każdej biblioteki akademickiej. Biblioteki najczęściej są zaangażowane w przygotowanie zajęć określanych jako „przysposobienie biblioteczne” czy „szkolenie biblioteczne”. W polskim środowisku akademickim, ich realizacja zależna jest od władz uczelni bądź wydziałów. Na wielu kierunkach są to zajęcia obowiązkowe i punktowane ECTS, lecz nie zawsze. W ostatnim czasie biblioteki szkół wyższych coraz częściej do przeprowadzania tego typu zajęć wykorzystują kursy e-learningowe. Szkolenia te mają różną formę, uzupełniając ofertę dydaktyczną lub zastępując zupełnie stacjonarne zajęcia. Dzięki zastosowaniu nowoczesnych technologii i form kształcenia, biblioteki wychodzą naprzeciw oczekiwaniom użytkowników poszukujących informacji głównie w Internecie.

Oferta szkoleniowa Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego

Nauczanie kompetencji informacyjnych na uczelniach wyższych odbywa się w dwojaki sposób. Obok tradycyjnych szkoleń bibliotecznych funkcjonują również kursy z zakresu wyszukiwania i przetwarzania informacji, realizowane w ramach programów dydaktycznych konkretnych kierunków studiów. W zależności od kierunku i wydziału mogą one mieć inne nazwy, mogą również występować różnice w ilości godzin przeznaczonych na ich realizację.

Na Uniwersytecie Ekonomicznym do przedmiotów bibliotecznych zaliczamy Zajęcia Biblioteczne, System Informacji Bibliotecznej, Elektroniczne Źródła Informacji Naukowej oraz Library Information Systems (przedmiot dla osób studiujących w języku angielskim). W roku akademickim 2017/2018 zajęcia przeprowadzane były na studiach pierwszego stopnia zarówno stacjonarnych, jak i niestacjonarnych. Zasadniczo dla każdej specjalności przewidziano sześć godzin przedmiotu w formie ćwiczeń, kończył się on zaliczeniem, nie był natomiast punktowany w systemie ECTS. Zajęcia przeprowadzali bibliotekarze dyplomowani oraz inni pracownicy Biblioteki zatrudnieni w różnych działach, którzy ukończyli wyższe studia z zakresu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa. Na każdą grupę zajęciową przypadało dwóch prowadzących – bibliotekarz dyplomowany, który zobowiązany był do kontrolowania postępów, jakie studenci robią w kursie e-learningowym, wpisywania zaliczeń w systemie USOS oraz prowadzenia zajęć dla połowy grupy administracyjnej i bibliotekarz niedyplomowany odpowiedzialny za prowadzenie zajęć dla drugiej części grupy. W przypadku studiów niestacjonarnych wszystkie zajęcia dydaktyczne prowadzili bibliotekarze dyplomowani.

Na przedmiot składały się dwa dwugodzinne spotkania, odbywające się w laboratoriach komputerowych w dwóch grupach liczących maksymal-

nie po 16 osób oraz kurs e-learningowy Elektroniczne Źródła Informacji Naukowej znajdujący się na uczelnianej platformie e-learningowej ePortal. Warunkiem zaliczenia ćwiczeń była obecność na obu spotkaniach (w przypadku absencji student miał możliwość odpracowania zajęć w innej grupie) oraz poprawne rozwiązanie szkolenia internetowego. Kurs e-learningowy składał się z trzech modułów zawierających podstawowe informacje o funkcjonowaniu Biblioteki. Aby student mógł ukończyć go z pozytywnym wynikiem, musiał w każdym z testów uzyskać minimum 80% poprawnych odpowiedzi. Każdy test mógł być rozwiązywany trzy razy, jednak odstęp między kolejnymi próbami musiał wynosić tydzień. Studenci zobowiązani byli zaliczyć wszystkie moduły do końca semestru.

Natomiast zajęcia w laboratoriach były podzielone tematycznie. Na pierwszym spotkaniu prowadzący prezentował stronę domową oraz usługi świadczone przez Bibliotekę, wskazywał gdzie znajdują się najistotniejsze dla czytelników informacje – formularz zapisu, godziny otwarcia Strefy Wolnego Dostępu (SWD) oraz innych agend, rozporządzenia regulujące zasady korzystania i wypożyczania zbiorów, wykaz pobieranych opłat. Następnie dokładnie omawiał wszystkie agendy, organizację (rozłożenie tematyczne księgozbioru) oraz reguły przebywania w SWD. Kolejnym punktem było scharakteryzowanie dostępnych dla użytkowników usług online, (m.in. pomocy w doborze literatury na konkretny temat). Ostatni element stanowiło przeszkolenie studentów z zasad efektywnego wykorzystania katalogu bibliotecznego OPAC. Bibliotekarz prezentował zarówno wyszukiwanie szybkie jak i złożone (według słów kluczowych, klasyfikacji WD), omawiał rodzaje zbiorów wyświetlających się w wynikach wyszukiwania oraz ich lokalizację i sposób wypożyczenia. Prowadzący tłumaczył jak za pomocą strategii wyszukiwawczej zawężać wyniki, by uzyskać jak najbardziej precyzyjne dane, wyjaśniał także w jaki sposób zbudowana jest sygnatura i dlaczego jej znajomość jest niezbędna przy poszukiwaniu książek w SWD. Teoretyczna wiedza poparta była licznymi przykładami, studenci również rozwiązywali samodzielnie zadania, by sprawdzić czy zdobyte umiejętności będą umieli wykorzystać w praktyce.

Na drugich zajęciach przedstawiane były elektroniczne zasoby subskrybowane przez Uniwersytet Ekonomiczny, których administrowaniem zajmuje się Biblioteka Główna. Studentom były prezentowane zarówno ogólne informacje o rodzajach baz danych (bibliograficzne, pełnotekstowe, faktograficzne) dostępnych w Bibliotece, jak i szczegółowo poprzez aktywne korzystanie z baz. Wszyscy studenci, niezależnie od specjalności zapoznawali się z bazami typowo ekonomicznymi i biznesowymi: EMIS, Passport oraz bibliograficzno-pełnotekstową bazą BazEkon. Studentom była również prezentowana platforma IbukLibra. Podczas trwania zajęć prowadzący omawiał zakres baz, ich dostępność (w sieci uczelnianej, logowanie przez bibliotekarza, możliwość otrzymania kodu PIN), pokazywał poszczególne funkcjonalności bazy danych. Studenci otrzymywali również zadania, aby

samodzielnie zapoznać się z mechanizmem działania przedstawionych przez prowadzącego stron. Uczestnicy zajęć zapoznawali się także z podstawowym narzędziem służącym do przeszukiwania zasobów Biblioteki – multiwyszukiwarką. W celu zapoznania się z działalnością naukową pracowników Uniwersytetu, studenci przeszukiwali Repozytorium Informacji i Wiedzy (WIR) – wyszukując nazwisko profesora czy ulubionego prowadzącego, zapoznając się z jego dotychczasowymi publikacjami. Pozostałe bazy były dobierane przez bibliotekarza prowadzącego pod kątem wydziału i specjalności grupy uczestniczącej w zajęciach, dlatego na przykład studentom na wydziale Inżynieryjno-Ekonomicznym dodatkowo były prezentowane dziedzinowe bazy z zakresu chemii czy norm.

Zajęcia prowadzone przez bibliotekarzy na studiach pierwszego stopnia mają na celu ułatwić studentom optymalne korzystanie z zasobów, zapoznanie ich ze strukturą i zasadami działania Biblioteki oraz przekazać wiedzę i umiejętności z zakresu korzystania z różnorodnych źródeł informacji naukowej i ekonomicznej w celu efektywnego studiowania i przygotowania prac dyplomowych. Studenci kończący zajęcia powinni posiadać wiedzę niezbędną do skutecznego wykorzystywania zbiorów (zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych), znać specyfikę księgozbioru oraz posiadać umiejętność efektywnego posługiwania się komputerowym katalogiem bibliotecznym. Studenci powinni również umieć znaleźć, wybrać, ocenić i wykorzystać zasoby informacyjne oraz dostrzegać ich rolę we współczesnym społeczeństwie wiedzy.

Działalność edukacyjna bibliotek w ostatnim czasie została mocno ukształtowana przez cyfrową rewolucję i bardzo dynamiczny rozwój technologii informatycznych, ale także zmieniające się potrzeby i wymagania użytkowników. By sprostać nowym zadaniom, które są stawiane przed bibliotekami oraz ugruntować ich pozycję w całym procesie dydaktycznym, należy aktualizować zbiory zgodnie z potrzebami studentów i całej kadry naukowej, a także poszerzać kompetencje zawodowe bibliotekarzy, którzy powinni stać się łącznikiem między użytkownikami a wiedzą.

Bibliografia

- Batorowska, H. (2014). Kompetencje informacyjne w pracy bibliotekarza. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji. Pobrane 27 maja 2018, z: https://www.doskonaleniewsieci.pl/Upload/Artykuly/6_6/batorowskah_kompetencje_informacyjne.pdf
- Czarkowski, J.J. (2012). *E-learning dla dorosłych*. Warszawa: Difin.
- Dąbrowski, M., Zając, M. (red.). (2012). *E-learning - narzędzia i praktyka*. Warszawa: Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych.
- Dąbrowski, M. (2013). E-learning w szkolnictwie wyższym. *Studia BAS*, 3(35), 203-212.

- Gwadera, M., Tałuć, K. (2013). Edukacja medialna i informacyjna. W: A. Tokarska (red.), *Bibliotekarstwo* (s. 565-583). Warszawa: Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.
- Jeż, R., Konieczko, A., Kwiatkowska, M. (2015). Jakość usług informacyjnych biblioteki akademickiej jako ważny element gospodarki opartej na wiedzy. W: T. Piestrzyński, J. Jerzyk-Wojtecka (red.), *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy. Informacja, edukacja, profesjonalizm* (s. 33-44). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Konieczek, M. (2017). E-learning – nowoczesna forma edukacji. *Rynek-Społeczeństwo-Kultura*, 1(23), 36-40.
- Kuźmicz, K. (2015). *E-learning : kultura studiowania w przestrzeni sieci*. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Mikołajuk, L. (2014). Udział biblioteki akademickiej w kształceniu kompetencji informacyjnych studentów Uniwersytetu Łódzkiego. W: M. Odlanicka-Poczobutt, K. Ziolo (red.), *Biblioteka akademicka. Infrastruktura – uczelnia – otoczenie* (s. 277-290). Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Plebańska, M. (2011). *E-learning : tajniki edukacji na odległość*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- (Rozporządzenie, 2007). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 września 2007 r. w sprawie warunków, jakie muszą być spełnione, aby zajęcia dydaktyczne na studiach mogły być prowadzone z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość. (Dz. U. 2007, nr 188 poz. 1347).
- (Rozporządzenie, 2011). Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego. (Dz.U. 2011, nr 253 poz. 1520).
- Seta, M. (2015). Edukacja informacyjna w bibliotekach uczelni przyrodniczych. W: T. Piestrzyński, J. Jerzyk-Wojtecka (red.), *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy. Informacja, edukacja, profesjonalizm. Konferencja naukowa Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego: materiały konferencyjne* (s. 119-127). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Skrzypek, E. (2011). Gospodarka oparta na wiedzy i jej wyznaczniki. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 23, 270-285.
- Woźniak, J. (2009). *e-Learning w biznesie i edukacji*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.

Ewelina Jaworowska, Magdalena Haryłek

The role of academic librarians in raising the information competences of students of the Wrocław University of Economics

Abstract

The paper describes the characteristics of information literacy education, as well as its connections with the academic libraries. Both the concept of information literacy and

various ways of its development among students of higher education schools, are discussed. E-learning is presented as one of the methods. Authors also describe the offer of diverse training and tuition, provided by the Main Library of the Wrocław University of Economics.

Keywords: information literacy, e-learning, academic libraries, didactic classes

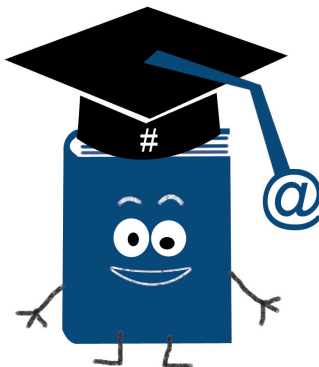
Ewelina Jaworowska, Magdalena Haryłek

Rola bibliotekarzy akademickich w podnoszeniu kompetencji informacyjnych studentów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

Streszczenie

W artykule omówiono czym charakteryzuje się edukacja informacyjna oraz jaką rolę pełnią w niej biblioteki akademickie. Scharakteryzowano czym są kompetencje informacyjne oraz w jaki sposób są one rozwijane wśród studentów uczelni wyższych. Jako jedną z metod przedstawiono e-learning. Autorki opisały również ofertę szkoleniową Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Słowa kluczowe: kompetencje informacyjne, e-learning, biblioteki akademickie, zajęcia dydaktyczne

PRZEGLĄD USŁUG WSPÓŁCZESNEJ BIBLIOTEKI AKADEMICKIEJ

Wstęp

Artykuł jest próbą przeglądu usług realizowanych współcześnie w bibliotekach akademickich. Zakres działalności tego typu placówek jest obecnie znacząco szerszy – uwzględnia aktualne potrzeby użytkowników przy jednoczesnym wykorzystaniu potencjału zasobów bibliotecznych. Kluczowymi aspektami działania bibliotek jest tworzenie cyfrowych zasobów informacji, rozwój biblioteki wirtualnej oraz świadczenie usług informacyjnych dla użytkowników systemu biblioteczno-informacyjnego nie tylko w formie tradycyjnej, ale i zdalnej. Wydaje się, że te trzy elementy decydują o tym, że biblioteki, nie tylko uczelniane, posiadają nowoczesne narzędzia wyszukiwawcze, które w niezbędnym zakresie usprawniają pracę użytkownika.

Na podstawie istniejących i digitalizowanych zasobów oraz w ramach możliwości technologicznych biblioteka jest architektem nowoczesnych usług odpowiadających potrzebom informacyjnym użytkowników. Skuteczność wdrożenia nowych rozwiązań warunkowana jest jednoczesnym rozwojem działalności dydaktycznej oraz efektywną komunikacją z czytelnikiem.

Wielorakość kanałów przekazu informacji ułatwia bibliotekarzom dotarcie do różnych grup użytkowników zarówno obecnych, jak i przyszłych. Jednym z czynników przyczyniających się do rozwoju technologii nowej fali są narodziny i rozwój mediów społecznościowych. Przykładem są chociażby komunikatory internetowe, które łamią poczucie dystansu i sprzyjają szybszemu uzyskaniu potrzebnych informacji (Szeligowski, 2013, s. 132). Wraz z upowszechnieniem się tych nowych form komunikacji większość bibliotek zdecydowała się za ich pomocą pokazać swoje inne, mniej sformalizowane oblicze (Budny, 2013, s. 169).

¹ Politechnika Poznańska, Biblioteka.

Realia projektowania usług bibliotecznych stają się coraz bardziej wymagające w każdej sferze, zarówno technologicznej, jak i relacji z użytkownikiem.

Digitalizacja zasobów

Zmiany w funkcjonowaniu wypożyczeń są konsekwencją wdrożenia trzech rodzajów innowacji. Mniej więcej osiemdziesiąt lat temu zaczęto stosować zasadę swobodnego dostępu do zasobów, łącząc funkcje udostępniania i przechowywania; obecnie niewiele bibliotek pracuje inaczej. Czasami – wobec zbiorów szczególnie cennych lub wobec mało używanych archiwaliów bądź nadprogramowych dubletów – stosuje się jeszcze udostępnianie pośrednie, z magazynów. Poza nielicznymi wyjątkami, zasadą stało się lokowanie różnych nośników w jednolitej wypożyczalni. Ostatecznie opory przełamuje ewidencyjno-ochronny system RFID, gwarantujący bezpieczne udostępnianie zasobów w tym trybie. Nie zawsze, być może, opłacalny w bibliotekach niewielkich, ale i tam zasada swobodnego dostępu do zasobów nie może być negowana. Współcześnie jednak coraz większą uwagę przywiązuje się do korzystania z bibliotek na poziomie sieci internetowej (Kurka, 2011, s. 17).

Bazowym obszarem usług bibliotecznych jest transmisja materiałów digitalnych, coraz częściej oryginalnych, czyli od początku generowanych w tej postaci, ale nie brak też remediowanych. Nie ma wątpliwości, że to jest już trwały element działalności biblioteki, równoległy do rozpowszechniania piśmiennictwa, ale podlegający dalszemu rozwojowi (Bawden, Robinson, 2012, s. 154). Przy obecnym zasięgu Internetu, w Polsce ogólnie rzecz biorąc niewiele niższym aniżeli w innych krajach rozwiniętych technologicznie, a wśród młodszych pokoleń nieomal powszechnym, musi to być ważna część oferty bibliotecznej. Bez niej nie przetrwa żadna biblioteka. Natomiast warto zwrócić uwagę, że to nie jest tylko jeszcze jedna forma usługi, lecz z natury oferta inna, wielosemiotyczna i za sprawą języka HTML oferująca bogate możliwości zróżnicowanego i odmiennego niż dotychczas odbioru (Harper, 2011, s. 11).

Opinie znawców na temat bibliotecznych usług digitalnych odnoszą się prawie wyłącznie do trybu online (Harper, 2011, s. 2; Zdravkovska, 2011, s. 73). W rzeczywistości, w obiegu pozostają również materiały digitalne na nośnikach przemieszczanych, udostępniane według reguły „wykorzystaj i zwróć”, ale są to usługi marginalne. Z pozoru podobne do wypożyczania piśmiennictwa na zewnątrz, są jednak postrzegane inaczej: semiotyczne i funkcjonalne podobieństwo do materiałów rozpowszechnianych online nastawia publiczność na taki sam (zdalny) tryb transmisji. Nie zawsze możliwy, ze względu na prawa własności lub na warunki licencji, mimo że liberalizacja barier licencyjnych postępuje w sposób dostrzegalny. Trudno

teraz orzekać bezdyskusyjnie, ale wygląda na to, że dla komunikatów digitalnych, biblioteczna transmisja w trybie online jest formą optymalną (Wojciechowski, 2014, s. 69).

W początkach pośredniczenia w komunikacji digitalnej, biblioteki koncentrowały się na prezentowaniu krótkotrwałych i krótkich komunikatów informacyjnych. Użytkowników zaczęły jednak satysfakcjonować naprawdę dopiero transmisje materiałów pełnotekstowych, co obecnie jest już szeroko stosowane. W praktyce najszybciej oraz najszerzej rozwinęło się użytkowanie digitalnych czasopism, zwłaszcza naukowych (MacKellar, 2008, s. 272), zarówno będących wariantami periodyków drukowanych, jak i wyłącznie elektronicznych. Sprzyja temu złożenie czasopism z odrębnych tekstów, czyli w zasadzie z niedługich segmentów, oraz stosunkowo krótki czas produkcji, przy rozpoznawalnej powtarzalności sygnału tytułowego. Niektóre biblioteki, angażują się również w transmisję e-booków (książek elektronicznych), wykorzystując czasami w tym celu nawet mobilną telefonię (Koster, Heesakkers, 2013, s. 66). Jednak opinie na temat takiej działalności bibliotek są podzielone. Obok akceptacji oraz zachęcających potwierdzeń, że tak jest, nie brakuje głosów, że w obecnych wersjach e-booki stanowią imitacje książek drukowanych, z umiarkowanym efektem finalnym w obiegu (Ławrik, Głuchów, 2011, s. 18). Wielu użytkowników bibliotek nie wie, że takie usługi biblioteki oferują. Inni zaś krytycznie oceniają zaopatrzenie bibliotek w e-booki i wobec tego często preferują kupowanie ich we własnym zakresie (Wojciechowski, 2014, s. 76).

Podkreśla się, że piśmiennictwo zawsze było i jest szeroko dostępne, tyle że odpłatnie. Poza bibliotecznym obiegiem, koszty osobiste dostępu mogą być ogromne, nikogo nie stać na kupowanie wszystkiego, co z oferty wydawniczej jest, lub może być, niezbędne. Materiały w sieci funkcjonują identycznie: wszystko, albo prawie wszystko, co może mieć wartość, wymaga tam opłat i nikt tego w całości samodzielnie nie kupi. Tak więc zapewnienie opłaconego dostępu do przekazów, zarówno sieciowych, jak i drukowanych, jest nadal podstawową formułą funkcjonowania, oraz główną zaletą każdej biblioteki. Jest również gwarancją jej szerokiej użyteczności, aktualnej i przyszłej (Wojciechowski, 2014, s. 76).

Media społecznościowe a potrzeby informacyjne użytkowników

Z uwagi na rosnącą digitalizację zasobów bibliotecznych, coraz więcej bibliotek, zwłaszcza uczelnianych, posiada systemy biblioteczne pozwalające na logowanie się użytkowników na swoje konta. Do innych udogodnień należy zaliczyć: samodzielne prolongowanie, rezerwowanie i zamawianie książek. Jednocześnie oficjalna strona internetowa biblioteki składająca się z wielu podstron i zakładek powinna być czytelna i przejrzysta. Znalezienie linków do katalogu, zestawień czy aktualności nie powinno zajmować więcej

niż kilka sekund, w przeciwnym razie użytkownik zrezygnuje z poszukiwań. Informacje, jakie przekazywane są na stronie WWW, redaguje się w sposób formalny, zwięzły, stosując formy grzecznościowe. Jedyną możliwością dla użytkownika na przeczytanie opublikowanego przez administratora tekstu jest jego chęć wejścia na stronę i przeglądanie aktualności. Bardziej bezpośrednią formą są wiadomości, publikowane na portalu społecznościowym, które trafiają z informacją wprost do użytkownika. Plusem jest to, że osoba posiadająca profil na tego typu portalu odwiedza go średnio raz dziennie (Szeligowski, 2013, s. 134).

Idealna sytuacja dla odbiorcy to taka, kiedy znajdzie na stronie internetowej, blogu, czy w medium społecznościowym wpis omawiający dokładnie jego potrzebę informacyjną. Wtedy wystarczy przeczytać i postępować, jak opisano, a potrzebę będzie można uznać za zaspokojoną. Nie taki jest jednak cel wpisów internetowych. Ich zadaniem jest zainspirowanie użytkownika, pokazanie mu, w jaki sposób może poszukać potrzebnych informacji. Czytelnik dostaje pomysł, jak zacząć i z jakich baz danych skorzystać, a to pozwoli mu znacznie oszczędzić czas, który musiałby przeznaczyć na czytanie informacji o źródłach i ich zawartości. Osoba regularnie korzystająca z zasobów biblioteki i baz danych naturalnie będzie w nich już zorientowana, ale praktyka pokazuje, że po pomoc zgłaszają się najczęściej studenci, którzy do tej pory korzystali z usług biblioteki incydentalnie, w bardzo ograniczonym zakresie bądź wcale (Budny, 2013, s. 172).

Ważnym aspektem jest dostępność informacji wyszukiwanych w Internecie. Można je czytać z dowolnego komputera podłączonego do Internetu, dwadzieścia cztery godziny na dobę. Trzeba wziąć pod uwagę, że szczególnie studenci studiów zaocznych, mają sporo zajęć na uczelni i zwyczajnie mogą mieć problem z wygospodarowaniem czasu na wizytę w siedzibie biblioteki i spokojną pracę z bazami danych (Budny, 2013, s. 172). Żeby znaleźć potrzebne materiały, np. do pracy magisterskiej, trzeba poświęcić znacznie więcej czasu niż półgodzinną przerwę między zajęciami.

We współczesnej formie media społecznościowe (mikroblogi) pojawiły się dopiero w roku 2006. To wówczas Facebook stał się dostępny dla wszystkich użytkowników, a swoją działalność rozpoczął serwis Twitter, natomiast Google zakupiło spółkę YouTube. Obecnie są to trzy największe internetowe serwisy (Mielczarek, 2013, s. 180).

Media społecznościowe udostępniają swoim użytkownikom wiele narzędzi komunikacyjnych pozwalających nawiązywać kontakty w dogodnych dla nich formach. Do tego celu służą fora dyskusyjne, maile, komunikatory, wpisy do książki gości, czaty, gry online czy wiadomości zamieszczane na tzw. ścianie (*wall*) profilu społecznościowego. Wszystkie te działania mają na celu skupianie wokół siebie jak największej liczby użytkowników. Podstawową funkcją każdego serwisu społecznościowego jest możliwość nawiązania i utrzymania kontaktu z pozostałymi uczestnikami. Istotną

rolę odgrywa możliwość stworzenia i wykreowania własnego profilu oraz obserwowanie aktywności członków danej społeczności. Podstawą rozwoju tych serwisów jest możliwość tworzenia i komentowania treści, prezentowania własnych opinii i poglądów. W przypadku bibliotek wykorzystują one, tak jak Biblioteka Politechniki Poznańskiej, popularne media społecznościowe w celu dotarcia do optymalnie największej liczby użytkowników. Jednocześnie serwisy społecznościowe i nowe aplikacje wspomagają marketing biblioteczny, w szczególności promocję usług, zasobów oraz kreowanie wizerunku biblioteki (Cichoń, Mielczarek, 2012, s. 59).

Najczęściej spotykaną formą aktywności internautów na Facebooku jest umieszczanie wpisów na „ścianie”. Wszystkie zamieszczane tam informacje, zdjęcia, linki są widoczne wśród naszych znajomych, a ich wpisy pojawiają się na naszym profilu użytkownika. Ciekawą zaletą portalu jest jego „wirusowy charakter” polegający na wymianie informacji między stałymi a nowo dołączającymi użytkownikami sieci. Wykorzystują to biblioteki, których profile na Facebooku mają charakter informacyjny. Wspólnym elementem prezentowania bibliotek na portalu jest umieszczanie krótkich informacji teleadresowych, logo, adresu strony domowej oraz rozbudowanych galerii zdjęć. Użytkownicy informowani są o zmianach w działalności biblioteki, wydarzeniach kulturalnych odbywających się w bibliotekach. Wykorzystując Facebook, można rozesłać zaproszenia do wszystkich swoich „fanów” jednym kliknięciem, a oni mogą szybko je potwierdzić. Biblioteki, korzystając z możliwości tego serwisu nie tylko umożliwiają łatwiejsze wyszukiwanie informacji o sobie, ale przede wszystkim zmniejszają oficjalny dystans z odbiorcą, zamieszczając na swoich profilach zabawne historyjki, anegdoty związane z czytelnictwem i charakterem pracy bibliotekarza. Możliwość dodawania komentarzy aktywizuje uczestników portalu, zachęcając ich do odwiedzania biblioteki nie tylko w świecie wirtualnym (Klich, 2011, s. 6).

Kolejnym wartościowym rozwiązaniem jest Twitter, którego architektura oparta na treściach generowanych przez użytkowników umożliwia modyfikowanie funkcjonalności serwisu. Serwis ten może być użyty przez biblioteki jako lista adresowa, na którą użytkownik sam się wpisuje. Twitter umożliwia przekazywanie najnowszych wiadomości w czasie rzeczywistym, dzięki czemu dostarcza wartościowych informacji wszystkim zainteresowanym osobom, które obserwują dany profil. Do niedawna serwis zachęcał do korzystania pytaniem „Co robisz?”, obecnie reklamuje się hasłem: „Dowiedz się, co się teraz dzieje u ludzi, na których Ci zależy, i czym zajmują się firmy, którymi się interesujesz”. Biblioteki, realizując to hasło, zamieszczają na swoich profilach bieżące informacje dotyczące swojej działalności, listy dubletów, recenzje książek, informacje o konkursach dla studentów czy wykaz czasopism punktowanych dla pracowników naukowych. Tweety opatrzone są linkami odsyłającymi do stron internetowych bibliotek.

Podobnie jak w przypadku wszelkich innych mediów społecznościowych elementem przyciągającym użytkowników są atrakcyjne treści. Biblioteki mogą tweetować o wpisach na swoim blogu, informować o najnowszych wydarzeniach, tworząc przydatny kanał informacyjny dla użytkowników, kierujący ich na stronę domową biblioteki (Mielczarek, 2013, s. 183).

Portal społecznościowy posiada także możliwość komunikacji obustronnej. Czytelnik może skomentować opublikowany post, zadać pytanie administratorowi lub samemu zainicjować temat dyskusji z bibliotekarzem. Tym sposobem nawiązuje się rozmowa, która może zainspirować do zmian w instytucji. Biblioteka uzyskuje przegląd, jakie wydarzenia lubią czytelnicy, co im się podoba, a co nie (Szeligowski, 2013, s. 134).

Komunikację w ramach mediów społecznościowych cechuje bardzo szybki przepływ informacji, gdzie szybkość dotyczy zarówno ich odbierania, jak i przekazywania, m.in. dzięki oferowanym przez mikroblog narzędziom, takim jak udostępnianie, przekazywanie dalej itp. Siłą mediów społecznościowych jest ich prostota oraz możliwość korzystania z pełnej funkcjonalności poprzez aplikacje dedykowane smartfonom.

Wirtualne /elektroniczne usługi informacyjne

Wirtualne/elektroniczne usługi informacyjne (*virtual reference*) to – według Reference and User Services Association ALA – usługi informacyjne realizowane elektronicznie, często w czasie rzeczywistym. W ramach tych usług użytkownicy korzystają z technologii internetowej do komunikowania się z pracownikami biblioteki z pominięciem kontaktu osobistego. Stosowane tu kanały komunikacyjne to m.in. formularze WWW, czat, wideokonferencje, e-mail. Komunikacja w tej formie, czy to synchroniczna, realizowana w czasie rzeczywistym, czy asynchroniczna realizowana za pomocą poczty elektronicznej, odbywa się nadal i cieszy się zainteresowaniem. Wśród narzędzi do świadczenia tego typu usług ciągle najpopularniejsze są komunikatory, czat i programy Web Contact Center. Te ostatnie oferują interaktywny czat, ustalanie wspólnej strategii wyszukiwania i wypełnianie formularzy zapytań w bazach, wspólne wyszukiwanie informacji i przeglądanie rezultatów, zapisu sesji. Dodatkowo ważną funkcją programów typu Web Contact Center jest tworzenie tzw. baz wiedzy (*knowledge base*) na podstawie zapisów z korespondencji e-mailowej czy sesji online z użytkownikami oraz tworzenie przeszukiwalnych archiwów – służy to tworzeniu wspólnych usług informacyjnych w ramach konsorcjów bibliotecznych. Ciekawą, ciągle rozwijającą się inicjatywą OCLC i biblioteki Kongresu USA jest QuestionPoint, która dostarcza zróżnicowaną ofertę dla bibliotek/konsorcjów na zasadzie subskrypcji. Udostępnia ona oprogramowanie do kontaktów online z użytkownikami (email i/ lub czat) w ramach konsorcjum, z wykorzystaniem wspólnej bazy wiedzy (*global knowledge base*) np: ASK Colorado, Askway (Wisconsin Libraries).

Cały czas aktualne pozostają etapy projektowania i wdrażania usług wirtualnych (tu w podejściu marketingowym):

- planowanie, analiza sytuacji i potrzeb użytkowników,
- przygotowanie personelu i organizacja pracy,
- analiza kosztów (wybór typu usług),
- ustalanie regulaminów, grup odbiorców, czasu realizacji usług,
- wdrożenie,
- promocja,
- ocena, wnioski.

Do zalet wirtualnych i elektronicznych usług zaliczyć można ich pełną dostępność z każdego punktu 24/7, możliwość bezpłatnego udzielania informacji, szybką pomoc (czat), wsparcie kształcenia i edukacji na odległość, tworzenie nowej bazy wiedzy przez bibliotekarzy i dzielenie się nią, współpraca bibliotek i poprawa ich wizerunku. Wyzwaniami pozostają: konieczność szkolenia bibliotekarzy, zapewnienie pomocy technicznej, często wysokie koszty, problemy w zarządzaniu usługami (Derfert-Wolf, 2009, s. 393).

Usługi biblioteczne w wersji 3.0

Obecne realia bibliotecznych usług cyfrowych opierają się – a przynajmniej takie dążenie jest wysoce wskazane – na rozwoju semantycznej sieci i sztucznej inteligencji. W tym obszarze naturalnym jest także wspomnienie o uczeniu maszynowym i inteligentnych agentach². Nie są to koncepcje nowe, ale z jednej strony dynamiczny rozwój technologiczny, a z drugiej rosnące wymagania współczesnego warsztatu naukowego – konieczność szybkiego i celowego pozyskiwania informacji – nie pozostawiają wyboru w kwestii ich wdrożenia. Cały ten obszar możliwości technologicznych i potrzeb użytkowników biblioteki zwykle określany jest jako Biblioteka 3.0³. Identyczny kontekst funkcjonuje we wszystkich obszarach informacyjnych, które nas interesują, tych szerokich jak Sieć 3.0 czy wręcz Nauka 3.0, jak i wycinkowych, jak np. katalog biblioteczny – OPAC 3.0. Również w obszarze wydawniczym, gdzie serwisy wydawców w perspektywie trzeciej generacji będą opierać się na sztucznej inteligencji, dostarczając informacji

² Koncepcja inteligentnych agentów, wirtualnych asystentów (*Intelligent Agent*) nie jest nowa, posiada jednak znaczny potencjał w środowisku bibliotecznym – szczególnie w dobie rozwoju uczenia maszynowego. W języku polskim – co prawda w kontekście e-biznesu – przybliża ją chociażby artykuł Anny Borkowskiej (Borkowska, 2004). Rola inteligentnych agentów w świecie usług bibliotecznych została poruszona m.in. w pracy Chu i Yang (Chu, Yang, 2012).

³ Charakterystykę usług 3.0 i różnice w poprzednich podejściach bliżej przedstawia artykuł Jianguo Zhang (Zhang, 2013) oraz Juan M. Silva i in. (Silva, Mahfujur Rahman, El Saddik, 2008). Idąc dalej, wskazuje się na kolejne zmiany w kierunku wersji 4.0, jak w pracy Waqar Ahmed (Ahmed, 2015).

naukowcom⁴. Jednym słowem na każdym poziomie ogólności oczekiwane jest przejście na trzecią wersję usług bibliotecznych. Oczekiwanie usług semantycznych jest bezsprzeczne i to właśnie w sposób decydujący definiuje Bibliotekę 3.0 (Chu, Yang, 2012).

Ogromny i ciągły przyrost źródeł naukowych był na pewno jednym z naturalnych powodów wdrażania usług poprzedniej wersji 2.0. Podnoszono wtedy, iż naukowcy muszą skierować się na działalność społecznościową i wzajemne pozyskiwanie treści. Promowano wymianę informacji, ocenianie ich i opisywanie. Powstały liczne portale dla naukowców, gdzie aktywność tego typu rozwija się do dziś. Obecnie nie wydaje się, by należało z tego procesu rezygnować. Szczególnie, że uczenie maszynowe wymaga danych wejściowych pozyskiwanych m.in. z realnej aktywności użytkowników. Usługi 3.0 to raczej integracja tych wielkich porcji danych – bardzo zróżnicowanych i niejednorodnych – z konieczną ich łatwą, wspieraną sztuczną inteligencją, wyszukiwalnością i dostosowaniem do potrzeb użytkownika. Siła ciężkości w tym przypadku przechodzi z użytkownika/autora/naukowca na projektanta usług (m.in. bibliotekę) i zaplecze technologiczne. Można przyjąć, że usługi 3.0 są warstwą wyższego poziomu dla trwającej już społecznościowej, ale też cały czas funkcjonującej tradycyjnej wymiany naukowej. Biblioteka w tak zarysowanym kontekście, na podstawie swoich oraz wybranych zewnętrznych zasobów danych i metadanych, powinna dostarczać narzędzia dla spersonalizowanych informacji. Oczywiście zmiany w kształcie usług wymagają zmian strukturalnych w samej bibliotece, mówimy więc nie tylko o obszarze technologicznym, ale i organizacyjnym (Kenefick, Werner, 2008).

Biblioteka hybrydowa jako przestrzeń usług

Przestrzeń usług bibliotecznych od kilkunastu lat charakteryzuje się swoistą dychotomicznością. Cały czas pozostaje aktualny obszar usług uznawanych za tradycyjne dla biblioteki, opierających się zasadniczo o zbiory drukowane i ich udostępnianie. Pomimo pojawiających się głosów, iż tego typu działalność biblioteki odchodzi do przeszłości, tak się nie dzieje. Głosy tego rodzaju są podnoszone naturalnie w związku z rosnącymi zbiorami i usługami elektronicznymi. Zarówno w rozważaniach teoretycznych, jak i w praktyce ostatnich kilkunastu lat trwania podobnych dyskusji jasnym jest, że operujemy w środowisku trzeciej, nowej jakości – bibliotece hybrydowej. W tym punkcie kluczowe staje się digitalizowanie i integrowanie zasobów oraz usług wszelkich typów wraz ze spójnym dostarczaniem informacji dla użytkowników. Wdrażając nowe usługi

⁴ Rolę uczenia maszynowego i sztucznej inteligencji w dostarczaniu informacji podkreśla chociażby wydawnictwo Elsevier (Evans, 2018).

biblioteczne, a także projektując przyjazne warunki pracy dla użytkowników, należy mieć to zawsze na uwadze.

Hybrydowe podejście do biblioteki najwyraźniej widać w nowoczesnych przestrzeniach bibliotecznych. Projekty architektoniczne bibliotek nie mogą nie uwzględniać zarówno miejsca na zbiory tradycyjne, drukowane, jak i pracy z materiałami cyfrowymi. Optymalnym jest dążenie do przygotowania takiej przestrzeni, by te dwa obszary przenikały się wzajemnie. W tą tendencję wpisuje się również rola biblioteki jako trzeciego miejsca, jej działalność kulturotwórcza czy edukacyjna. W ostatnich latach tematyka ta jest niezwykle popularna (Smith, 2015).

Postępujący proces digitalizacji, a przede wszystkim rozwój zbiorów cyfrowych i narzędzi wyszukiwawczych, które z czasem zaczną działać w oparciu o sztuczną inteligencję, pozwala przypuszczać, że hybrydyzacja bibliotek to etap przejściowy. Być może zbiory drukowane i oparte o nie usługi będą w przyszłości wygaszane i pozostanie wyłącznie cyfrowy wymiar biblioteki (Oppenheim, Smithson, 1999). Jednak o tym „wygaszaniu” wspomina się już od 20 lat, a problem biblioteki hybrydowej i usług bibliotecznych w obecnych realiach pozostaje aktualny.

Projektowanie usług w obecnym kontekście sprawia więc sporą trudność. Jest to szukanie balansu pomiędzy wymaganiami użytkowników, ale i kreowaniem nowoczesnych narzędzi bibliotecznych oraz proponowaniem warsztatu badawczego⁵. Do dyspozycji posiadamy zbiory drukowane, które należy udostępniać w możliwie nowoczesnej formie. Po drugiej stronie mamy ogrom treści cyfrowych, których dostarczanie również musi być właściwie przygotowane.

Edukacja użytkownika w bibliotece akademickiej

W dobie rozwiniętego dostępu do informacji, wykorzystującego całą gamę mediów społecznościowych, należy szczególnie uważnie przyjrzeć się różnym możliwościom edukacyjnym młodego pokolenia. Musimy pamiętać o słowach profesora Janusza Morbitzera, że rozwojowi technologii nie towarzyszy rozwój intelektualny i moralny człowieka. Techniki komputerowe, podobnie jak wszystkie media, są tylko nowoczesnym narzędziem, które trzeba wykorzystywać do wspierania procesów edukacyjnych, zgodnie z wyznaczanymi celami kształcenia, ale nie może to doprowadzić do dehumanizacji nauczania. Zawsze w przekazywaniu wiedzy najważniejszy jest osobisty kontakt nauczyciela z uczniem, choć zwolennicy metod edukacji online twierdzą, że relacje międzyludzkie można rozwijać za pomocą forów dyskusyjnych, czatów, blogów czy innych synchronicznych, bądź asyn-

⁵ Pozostawienie decyzyjności, co do kształtu usług samym użytkownikom nie wydaje się być właściwe. Biblioteka musi pozostać – szczególnie w tych zmiennych realiach – architektem swoich usług (Carr, 2006).

chronicznych sposobów komunikowania. Nadrzędnym celem zastosowania np. e-learningu powinno być wsparcie kształcenia i prowadzenia zajęć tradycyjnymi metodami. Efektywne wykorzystanie przez studentów i wykładowców nowoczesnych środków przekazu i komunikacji, pozwalające na wykorzystanie innowacyjnych metod kształcenia, jest doskonałym środkiem uzupełniania wiedzy (Jeszke, Pujanek, Tomaszczak, 2016, s. 128).

W bibliotece akademickiej technikę e-learningu często wykorzystuje się w początkowych etapach szkolenia studentów. Zadaniem serwisu e-learningowego jest przygotowanie materiałów szkoleniowych w formie elektronicznej, z zakresu podstaw wiedzy o bibliotece i jej usługach, a także zweryfikowanie tej wiedzy poprzez zaliczenie odpowiednich testów tematycznych. Kształcenie mające na celu rozwijanie umiejętności efektywnego wyszukiwania, selekcji oraz gromadzenia literatury pełnotekstowej w oparciu o źródła elektroniczne odbywa się z reguły w mniejszych grupach, tradycyjnymi metodami lub w trybie mieszanym. Wiedza przekazywana jest bezpośrednio, a materiały elektroniczne stanowią jedynie uzupełnienie i rozszerzenie przekazywanej w sposób tradycyjny wiedzy oraz zwiększają atrakcyjność wykładu.

Połączeniem edukacji metodą online z tradycyjną jest również organizowanie przez nauczycieli akademickich na terenie biblioteki wspólnego uczestnictwa w szkoleniach internetowych, oferowanych przez wiodących wydawców światowych zasobów elektronicznych, dla pracowników i doktorantów, połączonych z dyskusją na poruszane tematy.

Inną formą edukacji wykorzystującą aplikacje komputerowe jest zastosowanie kodów QR w bibliotekach akademickich. Są one jednym z technologicznych pomostów między zasobami drukowanymi a elektronicznymi i dzięki zastosowaniu hiperłączy pozwalają m.in. na wzbogacenie oferty usług dla studentów obcojęzycznych oraz rozszerzenie dostępu również do posiadanych przez bibliotekę zasobów elektronicznych (Jeszke, Jeszke, 2014, s. 1).

Reasumując, wykorzystanie technik komputerowych w edukacji staje się koniecznością. Korzystając z nich jednak w procesie kształcenia, nauczyciel powinien mieć świadomość nie tylko efektywności kształcenia, ale także znaczenia bezpośredniego kontaktu z użytkownikiem.

Podsumowanie

Najważniejszym narzędziem bibliotek nadal pozostały tradycyjne strony internetowe, które zyskały rozbudowane bazy danych, umożliwiając wyszukiwanie zasobów dostępnych w bibliotece, bądź w jej wirtualnej bazie w formie cyfrowej. Jednocześnie ten sposób komunikacji z odbiorcami został poszerzony poprzez wykorzystanie przez biblioteki portali społecznościowych. Działalność społecznościowa angażuje użytkowników w budowanie wspólnoty zgromadzonej wokół biblioteki. Obecnie biblioteki zamieszczają

informacje o zbiorach, usługach, wydarzeniach kulturalnych, naukowych, jednocześnie prowadząc strategię marketingowe, wykorzystują media społecznościowe do dystrybucji tworzonych treści.

W celu świadczenia usług na najwyższym poziomie niezbędne jest gromadzenie, archiwizacja i udostępnianie zbiorów w wersji zdigitalizowanej, do której użytkownicy uzyskują dostęp poprzez wyszukiwarki stron internetowych oraz aplikacje w urządzeniach mobilnych. Standardem, w końcu drugiej dekady XXI w., powinno być zapewnienie przez bibliotekę swoim użytkownikom dostępu do aktualnych zasobów wiedzy z zastosowaniem innowacyjnych rozwiązań. Kreując współczesne usługi biblioteczne, należy mieć świadomość z jednej strony istniejących realiów działalności bibliotek akademickich, z drugiej zaś postępujących rozwiązań technologicznych – zebranych pod hasłem Biblioteka 3.0.

Wdrożenie nowych oraz rozwój dotychczasowych usług należy poprzedzić rzetelną ofertą edukacyjną, prowadzoną na wszystkich stopniach zaawansowania. Działalność dydaktyczna powinna opierać się o nowe rozwiązania technologiczne i komunikacyjne odpowiadające potrzebom aktualnych i przyszłych użytkowników nowoczesnych bibliotek.

Bibliografia

- Ahmed, W. (2015). Third generation of the Web: libraries, librarians and Web 3.0. *Library Hi Tech News*, 32(4), 6-8.
- Bawden, D., Robinson, L. (2012). *Introduction to information science*. London: Facet Publishing.
- Borkowska A. (2004). Inteligentni agenci w handlu elektronicznym. *E-mentor*, 5(7). Pobrane 22 czerwca 2018, z: <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/7/id/101>
- Budny, G. (2013). Blog o bazach danych jako przykład komunikacji skierowanej do czytelników i pracowników biblioteki. W: Z. Osiński, R. Malesa (red.), *Biblioteka. Książka. Informacja. Internet 2012* (s. 169-176). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Carr, R. (2006). What users want: An academic 'hybrid' library perspective. *Ariadne*, 46. Pobrane 22 czerwca 2018, z: <http://www.ariadne.ac.uk/issue46/carr>
- Chu, H.C., Yang, S.W. (2012). Innovative semantic web services for next generation academic electronic library via web 3.0 via distributed artificial intelligence. W: Pan JS., Chen SM., Nguyen N.T. (red.), *Intelligent Information and Database Systems. 4th Asian Conference, ACIIDS 2012, Kaohsiung, Taiwan, March 19-21, 2012, Proceedings, Pt I* (s. 118-124). Berlin; Heidelberg: Springer.
- Cichoń, I., Mielczarek, I. (2012). Przylapanie w sieci, czyli biblioteki na portalach internetowych. W: K. Ziolo (red.), *Rola biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej* (s. 55-69). Gliwice: Helion.
- Derfert-Wolf, L. (2009). Wirtualne usługi informacyjne. W: B. Antczak-Sabala, M. Kowalska, L. Tkaczyk (red.), *Przestrzeń informacyjna biblioteki akade-*

- mickiej – tradycja i nowoczesność: praca zbiorowa (s. 388-393). Toruń: Wyższa Szkoła Bankowa.
- Evans, I. (2018). Harvard and beyond: 4 ways machine learning is making researchers more efficient. Pobrane 22 czerwca 2018, z: <https://www.elsevier.com/connect/harvard-and-beyond-4-ways-machine-learning-is-making-researchers-more-efficient?sf188122494=1>
- Harper, M. (2011). *Reference resources and services for youth*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- Jeszke, Ł., Jeszke, N. (2014). Kody QR jako punkty informacyjne w bibliotece. *Biuletyn EBIB*, 7(152), 1-8. Pobrane 10 kwietnia 2019, z: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/264>
- Jeszke, Ł., Pujanek, I., Tomaszczak, R. (2016). Formy kształcenia i transferu wiedzy realizowane przez pracowników Biblioteki Politechniki Poznańskiej – stan obecny i perspektywy. W: S. Skórka, M. Rogoż (red.), *Bibliotekarz 2.0 Nowe technologie. Nowe wyzwania* (s. 128-140). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Kenefick, C., Werner, S.E. (2008). Moving towards library 3.0: taking management basics into the future. *Journal of Hospital Librarianship*, 8(4), 464-468.
- Klich, A. (2011). Społeczności wirtualne w promocji bibliotek na przykładzie Książnicy Pomorskiej i Zachodniopomorskiej Biblioteki Cyfrowej Pomerania. *Poradnik Bibliotekarza*, 11, 3-7.
- Koster, L., Heesakkers, D. (2013). The mobile library catalogue. W: *Catalogue 2.0. The future of the library catalogue* (s. 65-91). London: Facet Publishing.
- Kurka, L. (2011). *Architektura knihoven*. Praha: Skip.
- Ławrik, O., Głuchów, W. (2011). Nauczająca elektroniczna kniga w bibliotece. W: *Kniga w mediaprostranstwie* (s. 11-18). Nowosibirsk: GPNTB SO RAN.
- MacKellar, P.H. (2008). *The accidental librarian*. Medford: Information Today Inc.
- Mielczarek, I. (2013). Połub, tweetnij, przepnij... - Web 2.0 w promocji bibliotek. W: Z. Osiński, R. Malesa (red.), *Biblioteka. Książka. Informacja. Internet 2012* (s. 177-186). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Nowak, A., Krejtz, K. (2006). Internet z perspektywy nauk społecznych. W: D. Batorski, M. Marody, A. Nowak (red.), *Społeczna przestrzeń Internetu* (s. 5-28). Warszawa: Academica.
- Oppenheim, C., Smithson, D. (1999). What is the hybrid library? *Journal of information science*, 25(2), 97-112.
- Portal Biblioteki Politechniki Poznańskiej. (2018). Pobrane 20 maja 2018, z: <http://library.put.poznan.pl>
- Serantes, L.C. (2009). Untangling the Relationship between Libraries, Young Adults and Web 2.0, The Necessity of a Critical Perspective. *Library Review*, 3, 237-251.
- Silva, J.M., Mahfujur Rahman, A.S.M., El Saddik, A. (2008). Web 3.0: a vision for bridging the gap between real and virtual. W: F.V. Cipolla-Ficarra, *Proceedings of the 1st ACM international workshop on Communicability design and evaluation in cultural and ecological multimedia system* (s. 9-14). New York: Association for Computing Machinery.

- Smith, C.R. (2015). The Library as a Hybrid Building: New Forms and Complex Programmes. *The International Journal of the Book*, 14(1), 29-37.
- System biblioteczno-informacyjnego Politechniki Poznańskiej. (2018). Pobrane 20 maja 2018, z: http://library.put.poznan.pl/pl/4_09#
- Szeligowski, P. (2013). Bibliotekarz wśród współczesnych źródeł komunikacji. W: Z. Osiński, R. Malesa (red.), *Biblioteka. Książka. Informacja. Internet 2012* (s. 131-138). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tomaiuolo, N.G. (2012). *Ucontent. The information professionals guide to user-generated content*. Medford: Information Today Inc.
- Wojciechowski, J. (2014). *Biblioteka w nowym otoczeniu*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Zdravkovska, N. (2011). *Academic branch libraries in changing times*. Oxford: Chandos Publishing.
- Zhang, J. (2013). The analysis of library information service based on web 3.0. W: *Fifth International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics : IHMSC 2013*. Los Alamitos: IEEE Computer Society. Pobrane 22 czerwca 2018, z: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6642702>

Emilia Lepkowska, Iwona Wolniewicz-Pujanek, Łukasz Jeszke
Overview of contemporary services of the academic library

Abstract

Libraries as centers for gathering, processing and sharing information play an important role in the information society. The Internet and social media have started a new way of publishing and searching information within library's resources and activities. Further changes related to the development of scientific communication and research workflow (like in "Science 3.0" paradigm) imply the necessity of further progress of library services. It is concluded that further progression in network communication and new technological solutions offer a chance for new implementations and promotion of library services. Users in this case should be treating not only as passive consumers. Librarians face the challenge of offering services that meets the needs of readers, with the full use of technological potential. The key route of communication with the user remains the sphere of education at all levels of advancement.

Keywords: Library services, social media, digitalization of library resources, hybrid library, reader education, Library 3.0, communication in the library

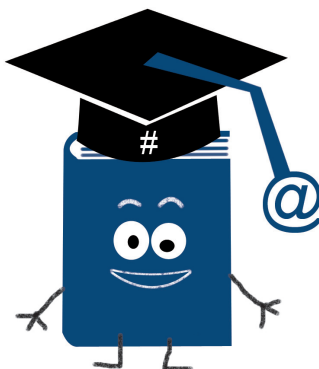
Emilia Lepkowska, Iwona Wolniewicz-Pujanek, Łukasz Jeszke

Przegląd usług współczesnej biblioteki akademickiej

Streszczenie

Biblioteki jako centra gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji odgrywają ważną rolę w społeczeństwie informacyjnym. Internet, a później media społecznościowe zapoczątkowały nowy sposób w publikowaniu i wyszukiwaniu informacji o zasobach i działaniach biblioteki. Dalsze zmiany związane z rozwojem komunikacji naukowej i warsztatu badawczego (zebrane m.in. pod hasłem Nauka 3.0) implikują konieczność dalszego postępu usług bibliotecznych. Wnioskuje się przy tym, iż postępująca komunikacja sieciowa oraz nowe rozwiązania technologiczne oferują szansę na nowe wdrożenia i promocję usług bibliotecznych, traktujących użytkowników nie tylko jako biernych konsumentów. Bibliotekarze zaś stoją przed wyzwaniem zaproponowania oferty odpowiadającej potrzebom czytelników z pełnym wykorzystaniem potencjału technologicznego i merytorycznego. Kluczową drogą komunikacji z użytkownikiem pozostaje sfera edukacji prowadzonej na wszystkich poziomach zaawansowania.

Słowa kluczowe: usługi biblioteczne, media społecznościowe, digitalizacja zasobów, biblioteka hybrydowa, edukacja czytelników, Biblioteka 3.0, komunikacja w bibliotece

PRZEGLĄD WYBRANYCH METOD ROZWIJANIA KOMPETENCJI INFORMACYJNYCH UŻYTKOWNIKÓW BIBLIOTEK AKADEMICKICH

Wszelka edukacja wynika z pewnego obrazu przyszłości i jednocześnie
ów obraz kształtuje
Alvin Toffler

Nowoczesne metody dydaktyczne w procesie kształcenia są ukierunkowane przede wszystkim na rozwój i przyszłość edukacji, opierają się na trzech kluczowych elementach, takich jak: wiedza, kompetencje i praktyka (Czekaj-Kotynia, 2013). Wiedza stała się zasadniczym zasobem gospodarczym skumulowanym w bazach danych, źródłach informacji, w potencjale intelektualnym i kompetencjach ludzi, odkąd zaobserwowano przejście z gospodarki przemysłowej do tej opartej na wiedzy (GOW). Zasób wiedzy i informacji oraz sposób jej wykorzystania, spowodowany rozwojem mediów cyfrowych, technologii informacyjno-komunikacyjnych i teleinformatycznych, zmienił się zdecydowanie, co z kolei spowodowało zmiany niemalże w każdym aspekcie funkcjonowania współczesnego społeczeństwa (Sienkiewicz, Świeboda, 2007). Trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie w realnym świecie bez wchodzenia w wirtualną rzeczywistość. Nasuwa się zatem stwierdzenie, że korzystanie z nowoczesnych technologii i Internetu w świadomy i bezpieczny sposób, jest wysoce istotne z punktu zrównoważonego rozwoju gospodarczego (Jankiewicz, Mierzwa, 2017), kulturalnego i społecznego. Innymi słowy, posiadanie kompetencji cyfrowych przez społeczeństwo w zdefiniowanych ściśle obszarach, takich jak: praca, komunikacja, rozrywka (aktywne uczestnictwo w życiu społecznym), czy wreszcie nauka jest nieodzowne i może przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu (Batorski, Płoszaj, 2012).

¹ Politechnika Poznańska, Biblioteka.

Kompetencje cyfrowe jako istotny element w systemie kształcenia

W obszarze nauki i edukacji (w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020) pojawiły się wytyczne Polskiego Ministerstwa Rozwoju, wprowadzające Ramę DigComp dla Obywateli *Digital Competence for Citizens* (Ferrari, 2013; Vuorikari, Punie, Carretero, Van den Brande, 2016) jako standard kompetencji cyfrowych, określające warunki i procedury realizacji projektów na wszystkich poziomach edukacji (edukacja przedszkolna, kształcenie ogólne, kształcenie i szkolenie zawodowe, edukacja dorosłych i co istotne - szkolnictwo wyższe). Jednym z podstawowych celów DigComp (Fundacja ECDL wskazywana jest jako jeden z kluczowych partnerów) jest precyzyjne zdefiniowanie kompetencji cyfrowych, określenie ich znaczenia oraz istotnych obszarów, w których są niezbędne. Kolejnym celem jest możliwość porównywania ich ze sobą na różnych poziomach zaawansowania, w ramach istniejących już systemów certyfikacji, jak certyfikacja umiejętności komputerowych ECDL (ECDL Polska, 2016). Moduły szkoleniowe ECDL (opublikowane w ponad 40 językach), są komplementarne w stosunku do Ramy DigComp i opisują narzędzia i aplikacje, których znajomość i obsługa wymaga kompetencji opisanych w Ramie. Wszystkie są komplementarne. Ostatni z celów Fundacji ECDL i projektu DigComp obejmuje także ciągłe podnoszenie standardów kompetencji cyfrowych.

Rama DigComp definiuje 21 kompetencji cyfrowych w pięciu obszarach (DigComp, 2016):

1. Informacja – identyfikacja, lokalizowanie, pobieranie, przechowywanie, organizacja i analiza danych i informacji cyfrowych. Zdolność oceny trafności źródła i jego wartości, znaczenia oraz celu.

2. Komunikacja – komunikacja i współpraca w środowiskach cyfrowych z wykorzystaniem narzędzi internetowych. Interakcja i uczestnictwo w sieciach społecznościowych i społeczności cyfrowej (publikowanie w serwisach, tzw. obywatelstwo uczestniczące *participatory citizenship*) oraz świadomość różnorodności kulturowej i pokoleniowej. Zarządzanie cyfrową tożsamością *digital identity* i reputacją w środowisku cyfrowym.

3. Tworzenie treści – tworzenie i edytowanie treści (od przetwarzania tekstu do obrazów i wideo); integracja i ponowne przetwarzanie dotychczasowej wiedzy i treści; tworzenie nowych pojęć, treści cyfrowych i programowanie; rozumienie, poszanowanie i stosowanie prawa własności intelektualnej i licencji.

4. Bezpieczeństwo – ochrona osobista, ochrona danych, ochrona treści, bezpieczne i zrównoważone korzystanie z urządzeń. Ochrona tożsamości cyfrowej i znajomość środków bezpieczeństwa. Świadomość wpływu technologii cyfrowych na środowisko, status społeczny oraz oddziaływanie i na zdrowie psychiczne i fizyczne.

5. Rozwiązywanie problemów – identyfikacja potrzeb i zasobów. Innowacyjne wykorzystanie technologii i narzędzi cyfrowych. Aktualizacja kompetencji własnych i innych. Konceptyjne i sytuacyjne rozwiązywanie problemów technicznych w środowisku cyfrowym.

Dokument podaje również przykłady wykorzystania DigComp na poziomie europejskim, krajowym oraz regionalnym (jest wkładem do Europejskiej Agencji Umiejętności) i stał się punktem wyjścia dla wielu inicjatyw w systemie kształcenia i zmian w systemie edukacji, przejawiających się projektowaniem nowych usług edukacyjnych, czy też stosowaniem nowych form kształcenia, metod nauczania, narzędzi wspomagających proces nauki i innych nowatorskich rozwiązań w edukacji.

Wybrane nowoczesne metody dydaktyczne wspierające edukację

Spośród wielu czynników determinujących usługi edukacyjne, wpływających na jakość i efekty kształcenia, jedne wydają się bardziej istotne od innych. Rozpatrując jednak różne warianty i modele można określić ich wagę za pomocą odpowiednich współczynników lub wytypować determinantę. Jedne z badań dowodzą, że oprócz kilku istotnych elementów wpływających na jakość kształcenia takich jak: efektywność pracy nauczycieli (Koniewski, 2013), kompetencje (Szempruch, 2017), wartość merytoryczna zajęć, realizacja programu nauczania oraz realizacja usług pozadydaktycznych, jako najważniejszą zmienną o najsilniejszym wpływie, wskazano tę odpowiadającą za stosowanie różnych metod nauczania w trakcie prowadzonych zajęć (Cichoń, 2017, s. 25). Naukowcy z Instytutu Technologii Edukacyjnych brytyjskiego Uniwersytetu Otwartego (The Open University) w raporcie pt., *2014 Innovating Pedagogy Report* (Sharples, Adams, Ferguson, Gaved, McAndrew, Rienties, Weller, Whitelock, 2014) opracowali zestawienie dziesięciu najważniejszych innowacyjnych metod nauczania uznając, że będą miały one coraz większe znaczenie w edukacji. Ich zdaniem, w niedalekiej perspektywie, ich znaczący wpływ na edukację, będzie obserwowany w szkolnictwie wyższym. Spośród dziesięciu, wybrano cztery niżej wymienione, które wydawały się najistotniejsze z punktu widzenia połączenia hybrydowego z edukacją mieszaną (*Blended Learning*).

1. Masowe otwarte uczenie się w społecznościach (*Massive open social learning*)

Celem metody jest zaangażowanie dużej liczby osób masowo korzystających z portali społecznościowych, wykorzystujących tzw. efekt sieci do dzielenia się wiedzą i doświadczeniem poprzez udział w dyskusjach, projektach, zadaniach. Pewnym ograniczeniem w tym podejściu jest fakt, że uczniowie uczestniczą w procesie wyłącznie online i spędzają w sieci krótki okres czasu. Jednak tworzenie grup dyskusyjnych, łączenie roz-

mów z poznawaniem nowych treści, poprzez wgląd każdej z grup w zadania i problematykę innych, jest elementem, który pozwala na lepsze osiągnięcie celu. Inne stosowane podejście (zaczepnięte z mediów społecznościowych i gier), obejmuje tworzenie wielu powiązań między uczącymi się. Polega na śledzeniu siebie nawzajem, wymianę informacji i wiedzy poprzez ocenianie treści innych z grupy, komentarze i dyskusje o problemie, czy zadaniu oraz konkurowanie z innymi w udzielaniu odpowiedzi (zadania, quizy) i w ten sposób podejmowanie wyzwania edukacyjnego w obrębie określonej grupy społecznej.

2. Projektowanie uczenia się wsparte analityką (*Learning design informed by analytics*)

Metoda wykorzystywana jest do planowaniu rozwoju kursów, szkoleń i zaprojektowania spójnej sekwencji mediów, technologii czy metod. W procesie projektowania uczenia się wspartego analityką, korzysta się z wielu narzędzi i szablonów. Celem ich stosowania jest przede wszystkim skupienie uwagi ucznia na działaniu, aktywności (odwracając uwagę od treści), by zdobywanie wiedzy wydawało się być tylko podróżą po świecie nauki. W trakcie całego procesu, analizowane są potrzeby ucznia i jego aktywności online, które służą do projektowania nowych kursów i zajęć, dostarczając informacji na temat wyboru mediów oraz sekwencji działań. Raporty i analizy generowane są okresowo, by w ten sposób pozwolić na odkrywanie coraz to nowszego podejścia, projektowanie nowych form i metod oraz na efektywną ocenę interaktywnego świata. Metoda ta pozwala określić efekty uczenia, sposób w jaki zostaną osiągnięte cele dydaktyczne i dobrać sposób oceniania oraz opracować przyjazną, efektywną i efektywną metodę nauki.

3. Metoda odwróconej klasy (*Flipped classroom*)

Rozwój technologii, ich stopniowe wkraczanie do szkół oraz chęć przełożenia tego trendu na wymierne korzyści dla edukacji, wyzwała chęć eksperymentowania i innowacyjnego podejścia do kształcenia. Jednym z takich podejść jest metoda odwróconej klasy. Przyjmuje się, że została zapoczątkowana w 2007 r. przez Aarona Samsa i Jonathana Bergmana, amerykańskich nauczycieli, uznawanych za pionierów tej metody. Zdobywa ona coraz większe uznanie na świecie (upowszechniana jest przez duże globalne serwisy edukacyjne, jak np. Khan Academy czy TED-Ed, choć prezentują tylko jedno z możliwych podejść), a utworzona w 2012 r. społeczność nauczycieli *Flipped Learning Network* wspierająca (poprzez wymianę doświadczeń, porady, wskazówki, dzielenie się zasobami i narzędziami) oraz promująca stosowanie odwróconego nauczania (tematyczne konferencje z cyklu: *Flipped Learning and Education Technology*), pozwala na wprowadzanie nauczania w wielu dziedzinach akademickich w USA (FLIP learning. <https://flippedlearning.org>). „Metoda ta stanowi paradyg-

matyczną zmianę w samym podejściu do nauczania. Jest bowiem przejściem od edukacji skupionej głównie na nauczycielu, występującym w roli mędrca-wykładowcy *Sage on the stage*, do edukacji skoncentrowanej wokół ucznia i jego potrzeb, gdzie nauczyciel jest przewodnikiem prowadzącym uczniów przez meandry wiedzy *Guide on the side*” (Wrona, 2017). Uczniowie samodzielnie poznają nowe zagadnienia przed zajęciami (materiały online, wideo, interaktywne treści) przygotowując się w ten sposób do aktywnego uczestnictwa na zajęciach, by podczas nich wykorzystać nową wiedzę w praktycznych zadaniach. W trakcie lekcji nauczyciel może zatem przeprowadzać eksperymenty, aranżować sytuacje problemowe i wyjaśniać ewentualne wątpliwości uczniów, bazując na przyswojonych już przez nich wcześniej informacjach teoretycznych. Natomiast po spotkaniu z nauczycielem, uczniowie mogą sprawdzić swoją wiedzę i ją ugruntować za pomocą modułów dostępnych zdalnie i interaktywnych narzędzi. Z przykładowym schematem odwróconej klasy i porównaniem go z klasycznym sposobem nauczania, można zapoznać się na stronie WWW University of Texas, Wydziału Centrum Innowacji (University of Texas at Austin, 2018), natomiast przykłady wprowadzania podejścia odwróconej klasy można znaleźć w literaturze (Wrona, 2017; Czekaj-Kotynia, 2013, s. 57-69).

Odwrócona klasa pomaga w bardziej spersonalizowanym poznawaniu świata nauki. Uczniowie przyswajają znacznie szybciej wiedzę, mając możliwość zadawania pytań w klasie, dyskusji i grupowego rozwiązywania problemów wynikających, mając sporo miejsca na kreatywność. Taki sposób nauki bardziej angażuje i aktywizuje ucznia, zwiększając jego odpowiedzialność na rezultat. Główną zaletą tej metody, jest dążenie ucznia do dużej samodzielności oraz wypracowanie umiejętności indywidualnego kierowania własną nauką, co może stać się w przyszłości podstawą do podejmowania wysiłku związanego z samokształceniem, czy kształceniem ustawicznym (Frackowiak, 2013; 2015; Kwiatkowski, 2008). Narzędzia wykorzystane w tym podejściu do tworzenia materiałów wideo, zamieszczania ich w Internecie, kreowania wielu możliwości interakcji, pozwalają na: gromadzenie i analizowanie danych na temat czasu, który uczeń spędził nad materiałem, weryfikacji jego możliwości, postępów w nauce i wpływają bardzo silnie na efektywne zarządzanie metodą (Sams, Bergmann, oprac., 2015).

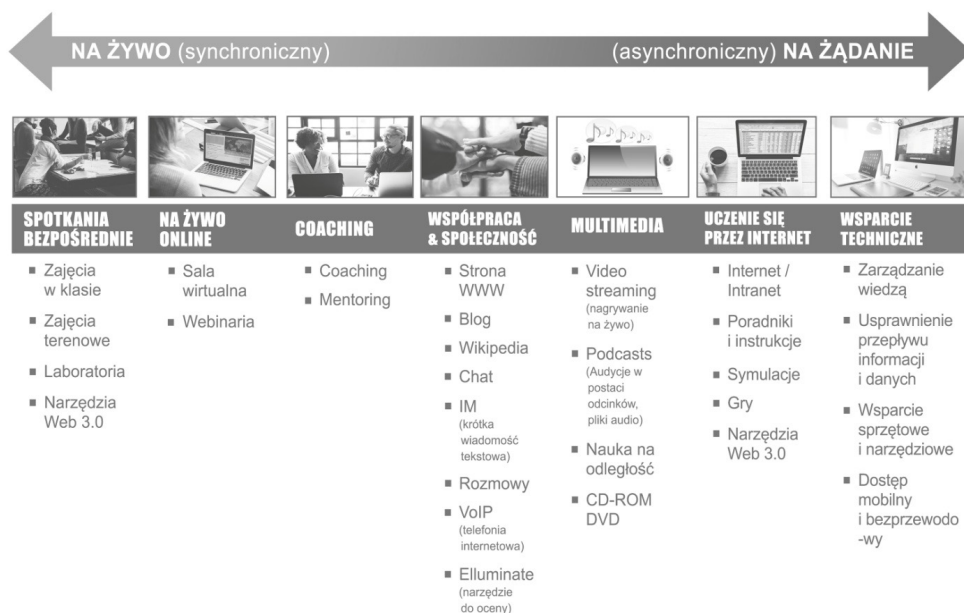
4. Uczenie się uczenia (*Learning to learn*)

Człowiek przez całe życie zdobywa wiedzę i tworzy nowe pomysły, idee, rozwijając swoje umiejętności. Pojawienie się terminu *self-determined learning* pozwala szukać sposobów na to, jak być skutecznym uczniem i mieć zaufanie do własnych metod uczenia się i zapamiętywania. W metodzie tej nie jest istotny sam wynik, ale proces dydaktyczny, w którym uczniowie formułują pytania, tezy i uczestniczą w poszukiwaniu najbardziej efektyw-

nych rozwiązań, czy technik zapamiętywania. Istotne jest przede wszystkim osiągnięcie zamierzonego celu, w optymalnym czasie, z optymalnym wynikiem, co jest możliwe do osiągnięcia stosując różne techniki: trening intelektu (Mechło, Grzelka, 2015), mapy myśli (Matuszewski, Lasko, 2011) i in. Mapy myśli są graficznym połączeniem słów z zachowaniem logiki, kolejności i hierarchii. To obrazy stymulujące zmysły, emocje i wyobraźnię, które z punktu widzenia psychologii poznawczej, stanowią cenną pomoc w uczeniu się. Tutaj istotną rolę w przyswajaniu, zapamiętywaniu i aktywnym stymulowaniu pracy mózgu (Kłosiński, oprac., 2014) odgrywa proces przetwarzania i organizowania informacji.

Edukacja mieszana - *Blended Learning* - kluczowe pojęcia

Istnieje wiele definicji edukacji mieszanej - *Blended Learning* (zwaną dalej BL). Jednak trzy z nich są najczęściej przytaczane w literaturze. Pierwsza z nich, jako kluczowe w zdefiniowaniu metody BL, ujmuje łączenie różnych modułów instruktażowych lub dostarczanie różnego rodzaju mediów (*combining instructional modalities or delivery media*). Druga, opisuje metodę BL jako scalanie różnych metod nauczania, instrukcji (*combining instructional methods*). Natomiast trzecia definicja, którą autor pracy uważa za kluczową, opisuje BL jako łączenie nauczania zdalnego (online) z nauczaniem tradycyjnym (*combining online and face-to-face instruction*). Pierwsze dwie definicje określają wpływ połączenia metod i mediów na proces uczenia się. Ujmując bardzo szeroko pojęcie metody BL. W podobny sposób można zdefiniować dowolny system nauczania wykorzystujący wybrane metody i technologie. Ostatnia z definicji wykorzystuje najnowsze osiągnięcia technologiczne i wysokie wsparcia merytoryczne nauczyciela, podkreślając jednak bardzo mocno rolę technologii informacyjnych i komunikacyjnych w samym procesie edukacji, a także kładzie nacisk na personalizację procesu nauczania, o czym będzie mowa w dalszej części artykułu. Bazując zatem na ostatniej definicji, metoda określana jest także terminem edukacji hybrydowej, ponieważ jest połączeniem tradycyjnych metod nauczania z nowoczesnymi aktywnościami realizowanymi zdalnie. Metoda ta projektowana jest tak, by połączyć w sposób celowy i efektywny zalety i najlepsze praktyki obu form kształcenia: tradycyjnego w formie spotkań w czasie rzeczywistym (tryb synchroniczny) i edukacji na odległość (tryb asynchroniczny). Poglądowo schemat metody BL przedstawia ilustracja 1. „Określenie edukacja na odległość obejmuje różne formy i na wszystkich poziomach kształcenia, które nie wymagają ciągłego i natychmiastowego nadzoru, ani bezpośredniej obecności nauczyciela, ale mimo to kształcenie odbywa się w sposób planowy, pod nadzorem i zgodnie z wytycznymi organizacji edukacyjnej” (Holmberg, 2005, s. 2).

II. 1. Ogólny schemat metody *Blended Learning*. Źródło: opracowanie własne

Termin edukacja na odległość – rozumiany jako e-learning, a w Polsce e-edukacja – jest formą kształcenia, która obejmuje szeroki zakres technik i metod uczenia się. E-learning, jako jedna składowa szkolenia mieszanego, pozwala na samodzielne zdobywanie wiedzy przy wykorzystaniu nowoczesnych technologii informatycznych i środowiska wirtualnego *Virtual Learning Environment (VLE)*, dlatego cieszy się coraz większym powodzeniem w środowisku akademickim.

W Stanach Zjednoczonych metoda BL staje się stopniowo podstawową metodą stosowaną w szkolnictwie wyższym (Porter, Graham, Spring, Welch, 2014); Stockwell, Stockwell, Cennamo, Jiang, 2015), a w środowisku naukowym najczęściej określana jest mianem nauczania hybrydowego. Szacuje się, że nawet 93% wykładowców i asystentów stosuje tę technikę nauczania w różnych jej kombinacjach. Metoda hybrydowa BL pozwala na miksowanie różnych komponentów zarówno z obszaru edukacji formalnej, jak i nieformalnej (il. 2). Ta ostatnia nabiera największego znaczenia, gdyż wejście nauczyciela w nową rolę i partnerska relacja pomiędzy uczniem a nauczycielem zorientowana jest na odkrywanie i rozwijanie potencjału ucznia (mentoring). Ponadto dzięki metodzie coachingu nauczanie mieszane, staje się procesem pomagającym w sposób indywidualny w przy-

II. 2. Obszary nauczania *Blended Learningu*. Źródło: opracowanie własne

śpieszaniu tempa rozwoju i polepszaniu efektów pracy ucznia (efektywne osiągnięciu celu), zaspokajając przy tym jego potrzeby.

W odniesieniu do metody BL używany jest również termin: komplementarna edukacja, ponieważ wszystkie obszary powinny płynnie się uzupełniać, stanowiąc spójną całość. Powinny być przy tym uzupełnione w zautomatyzowaną i precyzyjną weryfikację i ocenę wiedzy oraz kompetencji (ewaluacja nauczania, pomiar wyników – współczynniki i wytyczne) na podstawie testów i narzędzi online (komputerowe jakościowe i ilościowe moduły oceny, np. Elluminate). Mając na uwadze komplementarność metody, chodzi również o wzajemne uzupełnianie się instrukcji dotyczących spotkań bezpośrednich w klasie z materiałami udostępnianymi zdalnie. Natomiast wykorzystanie różnorodnych systemów w środowisku wirtualnym nauczania na odległość, stosowanych do zarządzania: nauczaniem *LMS – Learning Management System*, treścią szkoleniową *LCMS – Learning Content Management System* lub komunikacją synchroniczną *LCS – Life Communication System*, usprawnia znacząco proces przepływu informacji, wiedzy oraz wspomaga interakcję uczestników szkolenia.

Jednym z założeń metody BL jest to, że głównym źródłem wiedzy teoretycznej są informacje zawarte w kursach elektronicznych, a tradycyjne formy nauczania – stanowią okazję do dyskusji, mentoringu, wymiany doświadczeń. Szacuje się, że uczeń przyswaja 10% wiedzy w obszarze formalnego nauczania, 20% podczas kontaktów i interakcji społecznych, i aż 70% podczas praktycznych doświadczeń. Kurs określa się jako w pełni e-learningowy, jeśli co najmniej 80% zajęć w jego ramach realizowanych jest

za pomocą narzędzi online. Natomiast metoda *Blended Learningu* uznawana jest jako kurs bardziej zrównoważony i według Konsorcjum Sloan *The Online Learning Consortium* uznaje się, że obszar stosowanych technologii to zakres od 30 do 79%. Planując szkolenie BL ważne jest, by poza powyższym udziałem procentowym, dobrać poszczególne elementy szkolenia uwzględniając treść kursu, potrzeby studentów i ich kompetencje – poziom zaawansowania.

Metoda BL zyskuje coraz bardziej na znaczeniu, ze względu na jej duży potencjał edukacyjny (duże zaangażowanie uczniów, elastyczne podejście, szeroką dostępność materiałów, efektywne środowisko komunikacji, efektywne narzędzia i systemy) oraz rosnącą świadomość, że tradycyjny model kształcenia okazał się mniej skuteczny. Porównując skuteczność obu metod oraz zaangażowanie i satysfakcję uczniów uzyskano lepsze efekty metodą BL (Stockwel i in., 2015, s. 935). Badania potwierdziły również inne możliwości optymalizacji uczenia w metodzie BL (Spanjers, Könings, Leppink, Verstegen, Jong, Czabanowska, Merriënboer, 2015). Elastyczny sposób budowania szkolenia mieszanego, po uwzględnieniu celów dydaktycznych, tematyki szkolenia, specyfiki branży (w przypadku uczelni wyższej – kierunek studiów, dziedzina, dyscyplina naukowa, wielodziedzinowość, interdyscyplinarność) i rodzaju grupy (studenci, doktoranci, pracownicy) pozwala uzyskiwać dobre efekty edukacyjne.

Personalizacja nauczania – inny wymiar elastyczności

Obecnie coraz częściej podstawą kształcenia jest personalizacja nauczania, która zakłada, że każdy uczący się jest osobą szczególnie ważną w procesie edukacji, mając na uwadze poszanowanie jego wolności i integralności. Edukacja ta zmierza do tego, aby każdy uczeń/student osiągnął najwyższy rozwój swoich możliwości, biorąc pod uwagę indywidualne zdolności, ukształtował swoje poglądy, uzyskał nie tylko wiedzę i kompetencje, ale także zdolność do podejmowania dojrzałych decyzji. Personalizacja postrzegana jest jako wymiar nowoczesnego i współczesnego podejścia nie tylko do marketingu, ale również do edukacji.

Personalizacja produktów i usług jest wszechobecna w życiu codziennym. W biznesie chodzi o to, by nieustannie zabiegać o uwagę konsumentów i zyskać ich faktyczne zainteresowanie. W edukacji cel jest taki sam. Personalizacja nauczania to wymiar innowacji, którego celem jest pełne zaspokojenie potrzeb ucznia (studenta) bądź wdrożenie nowej metody, otwarcie nowych możliwości, czy wreszcie pozycjonowanie usługi na rynku edukacji akademickiej, w celu zwiększenia zainteresowania – pozyskanie nowych studentów (gdy np. metoda nie jest obligatoryjna, jak w przypadku masowych otwartych kursów online – MOOC, które stanowią tylko reklamę uczelni lub są zajęciami dodatkowymi). Nasuwa się zatem pytanie, co to jest sperso-

nalizowane nauczanie i jak je zindywidualizować, by efekt nauczania był rzeczywiście zadowalający albo zdecydowanie lepszy od poprzedniego. Personalizację nauczania, często sprowadza się do sformułowania pięciu zasadniczych pytań, które uczeń zadaje sobie przed rozpoczęciem nauki: 1) *Jak to zrobić, w jaki sposób?*, 2) *Co będzie przedmiotem nauki i rozważań?*, *Jaki poziom wiedzy mnie interesuje?* 3) *Gdzie mogę się uczyć?* 4) *Kiedy mogę studiować?* 5) *Dlaczego chcę to robić?* Pierwsze pytanie dotyczy sposobu w jaki uczeń może przyswajać wiedzę i zdobywać doświadczenia (czytanie, oglądanie, słuchanie, działanie). Celem jest stworzenie procesu edukacyjnego, w którym istnieje wiele opcji i modułów, ścieżek (multimożliwości) nauki tego samego zagadnienia. Odpowiedź na drugie pytanie związana jest z zawartością merytoryczną kursu, poziomem i stopniem trudności, który ma odzwierciedlenie w poszczególnych multipoziomach kursu (podstawowy, średniozaawansowany, specjalistyczny, profesjonalny), pozwalając uczniom, w zależności od stopnia zaawansowania na pogłębianie wiedzy własnym, indywidualnym tempem (np. opracowanie strategii wyszukiwania informacji w zależności od typu ucznia – użytkownika Biblioteki). Trzecie pytanie, związane jest z dostępnością kursu i z doбором możliwych interwałów czasu, przeznaczonych na naukę, by tempo przyswajania wiedzy i poświęcony czas, zapewniały pełną swobodę w zdobywaniu wiedzy i kompetencji założonych celów dydaktycznych. W tym przypadku na dowolne dysponowanie czasem, pozwala opcja multczasowości. Kolejne pytanie dotyczy dostępności kursu i możliwych miejsc, które uczeń preferowałby do studiowania. Mowa tutaj o opcji multidostępności, możliwej dzięki zastosowanym technologiom (wykorzystując asynchroniczną i synchroniczną komunikację), pozwalającej na naukę w dowolnym miejscu na świecie. Z kolei odpowiedź na ostatnie pytanie, pozwala na analizę i stworzenie multiperspektyw, uwzględniając potrzeby ucznia i jego motywację do nauki z różnych punktów widzenia (np. chęć rozwoju – potrzeba samokształcenia i realizacji, chęć zdobywania nowych umiejętności, pogłębianie wiedzy, itd.). Takie spersonalizowane podejście w nauczaniu i łączenie różnych komponentów nauczania tradycyjnego z nauczaniem online, pozwala uczniom na pewien poziom kontroli czasem, miejscem, ścieżką (wybór zindywidualizowanych ścieżek edukacyjnych), tempem nauki, co jest wyrazem elastyczności nauczania mieszanego, a w efekcie gwarantuje bardziej efektywne studiowanie (wzrost potencjału ucznia, indywidualny rozwój, indywidualne postępy w nauce). Ponadto stymulowanie wielu interakcji między studentami wykorzystując różnorodne narzędzia, takie jak: forum, blog, czat, wiki, wideokonferencje oraz wspólne rozwiązywanie problemów podczas aktywnego uczenia się może, w dalszej perspektywie czasu przełożyć się na innowacyjne podejście do nowych zadań w przyszłym życiu zawodowym, umiejętne rozwiązywanie problemów na stanowisku pracy oraz co istotne umiejętność komunikacji interpersonalnej na poziomie afektywnym (Stockwel i in., 2015, s. 934). Rozwój tej ostatniej

umiejętności Ruth Boelens uznaje za jeden z czterech kluczowych elementów przy projektowaniu instrukcji metodą BL. Do pozostałych, równie istotnych zalicza oprócz dużej elastyczności metody BL: personalizację, stymulowanie interakcji międzyludzkich, jako źródła w pozyskiwaniu wiedzy i doświadczeń, a także ułatwianie samego procesu uczenia się (Boelens, Wever, Voet, 2017, s. 2).

Projektowanie instrukcji – harmonogram kursu BL

Literatura przedmiotu dostarcza wielu istotnych opracowań pozwalających na prowadzenie optymalnych szkoleń w formie BL (Kineo & The Oxford Group, 2013, p. 7). W artykule przedstawiono tylko te najważniejsze, m.in. prezentujące siedem modeli stosowanych w metodzie BL: *Station Rotation*, *Lab Rotation*, *Individual Rotation*, *Flipped Classroom*, *Flex*, *A la Carte*, *Enriched Virtual* (Blended Learning Universe, <https://www.blendedlearning.org>, 2018). Uwagę zwraca wysoka efektywność koncepcji *Flipped Classroom* i spektakularny przykład jej wykorzystania w amerykańskiej szkole Clintondale High School w stanie Michigan.

W Bibliotece Politechniki Poznańskiej trwają prace koncepcyjne nad opracowaniem projektu metody BL i przygotowaniem szczegółowych instrukcji oraz harmonogramu jej wdrożenia. Prace dotyczą wprowadzenia metody BL do nauczania przedmiotu „Umiejętności Informacyjne” (INFO-PROGRAM II - szkolenie umiejętności wyszukiwania informacji niezbędnych przy pisaniu prac dyplomowych), realizowanego dotychczas, jako zajęcia jednorazowe w formie szkolenia tradycyjnego dla studentów III roku studiów dziennych czterech wydziałów i studentów IV roku studiów zaocznych jednego wydziału.

Autor pracy tworzy zawartość kursu BL i treści programowe oraz instrukcje. Sama konstrukcja kursu mieszanego (BL) jest skomplikowanym zagadnieniem, dlatego korzystanie ze specjalnych poradników i podręczników opisujących szczegółowo proces projektowania (McGee, Reis, 2012; Madej, Faron, Maciejewski, 2016, s. 10-20) dostarcza wielu cennych wskazówek i praktycznych rad. Ponadto, analiza doniesień literaturowych (Boelens i in., 2017) i jej systematyczny przegląd oraz zawarty tam szczegółowy opis kluczowych zmian w podejściu do projektowania w metodzie BL, pozwala na weryfikację tworzonego projektu. Zatem przed prowadzącym kurs BL stoi duże wyzwanie, aby opracować wysokiej jakości instrukcję do nauczania i odpowiednio dobrać zawartość i formę materiałów (komponentów kursu) dostępnych online (prezentacja, materiały wideo), do formy treści przedstawianych tradycyjnie metodą odwróconej klasy (dyskusja, studium przypadku, warsztat).

Zasadniczym elementem przy tworzeniu instrukcji w metodzie BL jest wybór strategii projektowania uczenia. W przypadku nauki dorosłych (stu-

dentów), często oparty na konstruktywizmie (instrukcje i zasoby zawarte w kursie pozwalają na zdobycie nie tylko wiedzy, ale i określonych umiejętności). Schemat projektowy nauczania powinien uwzględniać wszystkie konteksty, style uczenia się i osobowość ucznia/studenta (ankiety, badania focusowe itd.). Ponadto taki projekt powinien umożliwić uczącemu się przejście przez wszystkie moduły online, zarówno przed uczestnictwem w tradycyjnej formie, jak i po nim, aby zarówno teoretycy, jak i praktycy mogli skorzystać z kursu.

Jednym ze wzorców do przygotowania szczegółowego planu i harmonogramu pracy, z podziałem na poszczególne sekcje, sekwencje działań oraz etapy edukacji i metodologię, stały się instrukcje Tarnopolskiego, bazujące na podejściu konstruktywistycznym w nauczaniu języka angielskiego w szkolnictwie wyższym (Tarnopolski, 2012, s. 189–223). Dotychczas opracowano ogólny schemat metody, wprowadzający metodę (model) odwróconej klasy do *Blended Learningu*. Założono, że materiały udostępniane zdalnie i aktywności uczniów realizowane za pomocą narzędzi online będą stanowiły 50% kursu. Bazowano na idei metody opisanej wcześniej w artykule i informacjach zawartych w literaturze. Zastosowano klasyczny harmonogram nauki w formie trzech etapów uczenia się, co pozwala wyeksponować zalety tradycyjnego procesu w kontekście pracy zdalnej. Harmonogram pracy z uczestnikiem szkolenia (studentem), który jest jednocześnie użytkownikiem Biblioteki przedstawia się następująco:

Pierwszy etap – realizowany w formie szkolenia online stosowany do przekazania odbiorcy wiadomości teoretycznych na Platformie Moodle w formie czterech modułów. Celem tego etapu jest wyrównanie poziomu wiedzy poszczególnych studentów grupy szkoleniowej oraz uzupełnienie wiedzy z danej dziedziny (informacja o zasobach licencjonowanych i wolnodostępnych oraz usługach Biblioteki) niezbędnej do realizacji dalszego, praktycznego etapu szkolenia, związanego z tworzeniem prostych i zaawansowanych strategii wyszukiwawczych w poszukiwaniu literatury (Korzystka, Pujanek, 2008).

Drugi etap – realizowany w postaci szkolenia tradycyjnego, kładącego szczególny nacisk na praktyczne umiejętności, wykorzystując zdobytą wiedzę studenta z poprzedniego etapu w postaci kursu online. Takie podejście umożliwia kształtowanie umiejętności, szczególnie interpersonalnych. Etap ten jest wzbogacony o studium przypadku i analizę użytych technik wyszukiwawczych (źródła informacji, ich zastosowanie – sposoby cytowania bibliografii załącznikowej w pracy dyplomowej oraz innej pracy naukowej). Uczestnictwo w spotkaniach bezpośrednich pozwala studentom skupić się na aktywnym uczeniu się i zastosowaniach praktycznych wiedzy teoretycznej.

Trzeci etap – powraca do szkolenia realizowanego online, powtarza i utrwala zdobytą wiedzę oraz ją uzupełnia, np. o elementy kursu praktycz-

nego, ćwiczeniowego. Etap ten pozwala na praktyczne zastosowanie zdobytej wiedzy i kształtowanie umiejętności zdobytych na poprzednich etapach szkolenia. Powinien on umożliwić wymianę doświadczeń między uczestnikami kursu, przedyskutowanie zagadnień (m.in. o dużym stopniu trudności lub niezrozumiałych) oraz konsultacje z prowadzącym, które wyjaśnia ewentualne wątpliwości (forum, czat, email, lista najczęściej zadawanych pytań). Powtórzenie zdobytej wiedzy i sprawdzenie umiejętności w formie quizów, testów interaktywnych, animacji, wideokonferencji i innych ćwiczeń multimedialnych, pozwala osiągnąć zamierzony cel szkolenia, który przedstawiony w postaci wyników może być podstawą ostatecznej oceny.

Wydaje się, jednak że największym wyzwaniem związanym z edukacją mieszaną w obszarze akademickim jest nie tylko umiejętność zdobycia określonych kompetencji cyfrowych, znajomość zasobów informacyjnych, technologii i wykorzystaniu do wyszukiwania określonych nowoczesnych narzędzi, ale również pewna mentalna zmiana, która spowoduje, że student przejmie odpowiedzialność za własne kształcenie i jego efekty, a nauczyciel (bibliotekarz) wcieli się w rolę mentora, a nie wyłącznie wykładowcy. Każde kształcenie (w tym również zdalne – na odległość) wymaga takiej odpowiedzialności. Ponadto, umiejętność uczenia się (metoda *Learn of learning* opisana w artykule) jest bardzo istotną kompetencją potencjalnych uczestników kursu i ważne jest by przygotować uczniów do nabycia tych umiejętności lub je zweryfikować przed rozpoczęciem kursu, by uczący się potrafili uczyć się efektywnie w cyfrowej przestrzeni i w pełni korzystać z kursu. To kolejny element, który również zostanie wykorzystany w projektowaniu kursu BL.

Podsumowanie

W artykule przedstawiono metodę *Blended Learningu*, jako złożonego procesu nauczania na odległość, w którym można wykorzystać szeroki wachlarz technologii teleinformatycznych i nowe podejście w metodach nauczania, którymi interesują się coraz bardziej metodycy. Elastyczność metody BL, jej silna personalizacja (niezależność miejsca, czasu, tempa pracy, możliwości ucznia) oraz interaktywna forma przyczyniają się do wzrostu jej popularności. Edukacja na odległość, pomimo że wymaga większej systematyczności i samodyscypliny ze strony ucznia, jest z powodzeniem stosowana jako podstawowa metoda w szkolnictwie wyższym za granicą. Jej dużym atutem jest elastyczny harmonogram zajęć, do którego uczeń dopasuje własne potrzeby i możliwości. Przyświeca jej idea silnej indywidualizacji nauki, innymi słowy, przyzwolenie na możliwość swobodnego pozyskiwania informacji i zdobywania wiedzy, zgodnie z wymaganiami i oczekiwaniami, mając na uwadze fakt, że niestandardowe i kreatywne podejście jest kluczem do sukcesu, nie tylko w nauce.

Pomimo że metodę BL cechuje wiele wymagań oraz pewne niedoskonałości i ograniczenia w Wielkiej Brytanii na Uniwersytecie Otwartym (Open University) stała się tradycyjną metodą nauczania, natomiast w USA na różnych szczeblach kształcenia stosowanych jest wiele modeli *Blended Learningu*.

Metoda BL jest silnie zależna od zasobów technicznych oraz narzędzi dostarczających treści, analizujących i oceniających cały proces. Taka forma kształcenia w formie mieszanej (na odległość), stwarza też większe trudności w zarządzaniu grupą online, co powinno być brane pod uwagę przy projektowaniu szkolenia i wielkości grup.

W celu jej wdrożenia, niezbędne jest posiadanie kompetencji cyfrowych, które wprowadziła i usystematyzowała Rama DigComp oraz wiele innych umiejętności ze strony ucznia (Clarke, 2004, s. 13-14). poruszającego się w wirtualnym środowisku. Kluczowe znaczenie mają też kompetencje nauczycieli projektujących instrukcje audio, wideo, opracowujących materiały niezbędne do naprzemiennego prowadzenia zajęć w trybie online (Zając, Zawisza, 2006) z zajęciami w formie tradycyjnej.

Ponadto projektowanie środowiska mieszanego BL poprzez połączenie nowych metod nauczania z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi i teleinformatycznymi lub wybór jednego z istniejących już modeli w metodzie BL, powinno uwzględniać takie aspekty jak: psychologiczny, filozoficzny i socjologiczny. W ten sposób uda się w pełni zrealizować cztery kluczowe podejścia *Blended Learningu* (Boelens i in., 2017), dając szanse uczniom na zdobycie ugruntowanej i wielopoziomowej wiedzy oraz oczekiwanych umiejętności.

Bibliografia

- Batorski, D., Płoszaj, A. (2012). Diagnostyka i rekomendacje w obszarze kompetencji cyfrowych społeczeństwa i przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu w kontekście zaprogramowania wsparcia w latach 2014-2020. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.researchgate.net/publication/280494017>
- Blended Learning Universe. (2018). What is Blended Learning? Pobrane 28 czerwca 2018, z: <https://www.blendedlearning.org/basics/>
- Boelens, R., Wever, B.D., Voet, M. (2017). Four key challenges to the design of blended learning: A systematic literature review. *Educational Research Review*, 22, 1-18.
- Cichoń, S. (2017). Czynniki determinujące usługi edukacyjne uczelni wyższych – wyniki badań. *Problemy Jakości*, 49(7), 23-26.
- Clarke, A. (2004). *E-learning. Nauka na odległość*. Warszawa: Wydawnictwo Komunikacji i Łączności.
- Czekaj-Kotynia, K. (2013). *Nowoczesne metody dydaktyczne w procesie kształcenia. Człowiek – najlepsza inwestycja*.

- Łódź: Wydawnictwo Instytutu Nauk Społeczno-Ekonomicznych.
- DigComp. Digital Competence for Citizens. (2016). Pobrane 16 maja 2018, z: <http://www.digcomp.pl/koncepcja-digcomp/obszary-i-kompetencje/>
- ECDL Polska. (2016). Profile DIGCOMP. Europejska Certyfikacja Kompetencji Cyfrowych dla Polski. Pobrane 20 czerwca 2018, z: <http://digcomp.org.pl/certyfikaty-digcomp/>
- Ferrar, A. (2013). DigComp 1.0: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Pobrane 18 maja 2018, z: <http://digcomp.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/DIGCOMP-1.0-2013.pdf>
- FLIP learning. *Powered by World Press*. Pobrane 20 maja 2018, z: https://flippedlearning.org/category/academic_subject/
- Frackowiak, A. (2013). Formy kształcenia ustawicznego w środowisku akademickim. *Edukacja humanistyczna*, 1(28) 167-175.
- Frackowiak, A. (2015). Kształcenie ustawiczne w szkolnictwie wyższym w Stanach Zjednoczonych. *e-Mentor*, 3(10). Pobrane 18 maja 2018, z: <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/10/id/177>
- Holmberg, B. (2005). *Theory and Practice of Distance Education*. London: Routledge.
- Jankiewicz, S., Mierzwa, D. (2017). Regulacje prawne oraz kapitał społeczny jako podstawowe bariery budowy gospodarki opartej na wiedzy w Polsce. *Marketing i Rynek*, 24(10), 221-232.
- Kineo & The Oxford Group. (2013). *Blended Learning Today*. Pobrane 25 czerwca 2018, z: <http://www.kineo.com/m/0/blended-learning-today-2013.pdf>
- Kłosiński, B. (oprac.). (2014). Jak tworzyć mapy myśli według Tony'ego Buzana. Pobrane 20 czerwca 2018, z: <https://jaksieuczyc.pl/jak-tworzyc-mapy-mysli/>
- Koniewski, M. (2013). Szacowanie efektu nauczyciela na osiągnięcia edukacyjne uczniów z wykorzystaniem hierarchicznego modelu liniowego. *Edukacja*, 3(123), 37-59.
- Korzystka, B., Pujanek, I. (2008). Planowanie strategii wyszukiwania informacji w zasobach drukowanych i elektronicznych dostępnych dla użytkowników Politechniki Poznańskiej. W: H. Ganińska (red.), *Informacja dla nauki a świat zasobów cyfrowych* (s. 96-103). Poznań: Biblioteka Główna Politechniki Poznańskiej.
- Kwiatkowski, M.S. (red.). (2008). *Edukacja ustawiczna : wymiar teoretyczny i praktyczny*. Radom: Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji - PIB.
- Madej, M., Faron, A., Maciejewski, M. (2016). *E-learning w dydaktyce szkoły wyższej – założenia, doświadczenia, rekomendacje*. Wrocław: Wyższa Szkoła Handlowa.
- Matuszewski, M., Lasko, R. (2011). *Mapy Myśli. Dowiedz się, jak zwiększyć efektywność pracy, i poznaj język swojego umysłu*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- McGee, P., Reis, A. (2012). Blended course design: a synthesis of best practices., *Journal of Asynchronous Learning Networks*, 16(4), pp. 7-9.
- Mechło, P., Grzelka J. (2015). *Trening intelektu. Wyćwicz pamięć, koncentrację i kreatywność w 31 dni*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.

- Porter, W.W., Graham, Ch.R., Spring, K.A., Welch, K.R. (2014). Blended learning in higher education: Institutional adoption and implementation. *Computers & Education*, 75, 185-195.
- Sams, A., Bergmann, J. (oprac.). (2015). Tech Tools of the Flipped Classroom. Pobrane 22 maja 2018, z: <http://flippedclass.com/tools/>
- Sharples, M., Adams, A., Ferguson, R., Gaved, M., McAndrew, P., Rienties, B., Weller, M., Whitelockat D. (2014) Innovating Pedagogy Report: Open University Innovation Report 3. Milton Keynes: The Open University. Pobrane 20 czerwca 2018, z: http://www.openuniversity.edu/sites/www.openuniversity.edu/files/The_Open_University_Innovating_Pedagogy_2014_0.pdf
- Sienkiewicz, P., Świeboda, H. (2007). Edukacyjne determinanty rozwoju społeczeństwa informacyjnego. *Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki*, 2, 138-143.
- Spanjers, I.A, Könings, K.D., Leppink, J., Verstegen, D.M., Jong, N., Czabanowska, K., Merriënboer, J. J. (2015). The promised land of blended learning: Quizzes as a moderator. *Educational Research Review*, 15, 59-74.
- Stockwell, B.R., Stockwell, M S., Cennamo, M., Jiang, E. (2015). Blended Learning Improves Science Education. *Cell*, 162 (5), pp. 933-936.
- Szempruch, J. (2017). Współczesny nauczyciel w przestrzeni technologii informacyjnych. *Rocznik Lubuski*, 43 (1), 131-145.
- Tarnopolsky, O. (2012). *Constructivist Blended Learning Approach: to Teaching English for Specific Purposes*. London: Versita.
- The Open University. (2018). Pobrane 16 maja 2018, z: <http://www.open.ac.uk/about/main/teaching-and-research>
- University of Texas at Austin. Faculty Innovation Center. (2018). Instructional Strategies: Flipped Classroom (2018). Pobrano 18 maja 2018, z: <https://facultyinnovate.utexas.edu/flipped-classroom>.
- Vuorikari, R., Punie, Y., Carretero, S., Vandenberg, G. (2016). DigComp 2.0: The Digital Competence Framework for Citizens. Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Luxembourg: Publication Office of the European Union. Pobrane 18 maja 2018, z: www.digcomp.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/DIGCOMP-2.0-update-phase-1-2016.pdf
- Wrona, A. (2017). Odwrocona klasa – dlaczego i jak odwracać edukację? Pobrane 20 maja 2018, z: <https://www.learner.pl/odwrocona-klasa-dlaczego-i-jak-odwracac-edukacje/>
- Zajac, M., Zawisza, W. (2006). Kompetencje i standardy przygotowania nauczycieli prowadzących zajęcia w trybie online. W: J. Migdałek, M. Zajac (red.), *Informacyjne przygotowanie nauczycieli*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe AP.

Beata Korzystka

Review of selected methods of developing the academic library users' information competence

Abstract

The article presents the method of Blended Learning as a complex distance learning process in which a wide range of ICT technologies and new trends in teaching methods can be used. A personalized and flexible approach to the creation of a hybrid blended learning model was presented, using modern education methods, such as massive open social learning, learning design backed up by analytics, flipped classroom and learning to learn. Selected methods were proposed by the Institute of Educational Technology of the British Open University. The BL method was analyzed, based on American and British experience, showing its effectiveness and wide application in higher education.

Keywords: blended learning, modern teaching methods, digital competence, high school, flipped classroom, digital environment

Beata Korzystka

Przegląd wybranych metod rozwijania kompetencji informacyjnych użytkowników bibliotek akademickich

Streszczenie

W artykule przedstawiono metody *Blended Learning*, jako złożonego procesu nauczania na odległość, w którym można wykorzystać szeroki wachlarz technologii teleinformatycznych i nowe trendy w metodach nauczania. Zaprezentowano spersonalizowane i elastyczne podejście do tworzenia hybrydowego modelu kształcenia mieszanego wykorzystując nowoczesne metody edukacji, takie jak: masowe otwarte uczenie się w społecznościach, projektowanie uczenia się wsparte analityką, odwrócona klasa i uczenie uczenia się. Wybrane metody zostały zaproponowane przez Instytut Technologii Edukacyjnych brytyjskiego Uniwersytetu Otwartego. Analizowano metodę BL bazując na amerykańskich i brytyjskich doświadczeniach, wykazując również jej skuteczność i szerokie zastosowanie w szkolnictwie wyższym.

Słowa kluczowe: nauczanie mieszane, nowoczesne metody nauczania, kompetencje cyfrowe, biblioteka akademicka, odwrócona klasa, środowisko cyfrowe

„UCZYĆ SIĘ ABY WIEDZIEĆ”. DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA MIEJSKIEJ BIBLIOTEKI PUBLICZNEJ W OPOLU WŚRÓD MŁODZIEŻY, NAUCZYCIELI, SENIORÓW I BIBLIOTEKARZY

Wprowadzenie

Uczyć się aby wiedzieć to jeden z filarów edukacji, który został przedstawiony w Raporcie dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI w. pod przewodnictwem Jacques’a Delorsa – *Edukacja: jest w niej ukryty skarb* (Raport dla UNESCO, 2011).

Autor dokumentu zwraca uwagę na rolę edukacji i jej miejsce we współczesnym społeczeństwie oraz na zjawiska i trendy społeczne determinujące jej przyszłość. Podkreśla, że XXI stulecie „stworzy bezprecedensowe warunki do obiegu i gromadzenia wiedzy, podporządkuje edukację podwójnemu nakazowi, który na pierwszy rzut oka może okazać się sprzeczny. Edukacja powinna przekazywać masowo i skutecznie coraz więcej wiedzy i umiejętności, które ewoluują, adekwatnych do kognitywnej cywilizacji, albowiem są one podstawą kompetencji jutra. Jednocześnie powinna znaleźć i zaznaczyć punkty odniesienia, które będą chronić sferę publiczną i prywatną przed zalewem informacji, mniej lub bardziej efemerycznych, oraz pozwolą zachować właściwy kierunek indywidualnym i zbiorowym projektom rozwoju” (Raport dla UNESCO, 2011).

Mimo upływu ponad 20 lat od ogłoszenia Raportu sformułowane w nim tezy i cele edukacyjne są nadal aktualne i inspirują do podejmowania adekwatnych działań w zakresie przekazywania wiedzy oraz kształtowania określonych cech i umiejętności.

Centralnym zagadnieniem w opinii Delorsa jest uczenie się współczesnego człowieka, tzn. koncentrowanie się wokół czterech fundamentalnych filarów:

- *uczyć się, aby wiedzieć*, tzn. zdobyć narzędzia rozumienia,
- *uczyć się, aby działać*, tzn. móc oddziaływać na swoje środowisko,

¹ Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu.

- *uczyć się, aby żyć wspólnie*, tzn. uczestniczyć i współpracować z innymi na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej,
- *uczyć się, aby być*, tzn. dążyć do własnego rozwoju (Raport dla UNESCO, 2011).

W artykule – w kontekście edukacyjnych działań biblioteki – skupiono się tylko na pierwszym filarze, czyli *uczyć się, aby wiedzieć*. Ten rodzaj uczenia się „ma na uwadze w większym stopniu opanowanie narzędzi wiedzy niż zdobycie encyklopedycznych i skodyfikowanych wiadomości, można traktować [go – KP] jednocześnie jako środek i cel życia ludzkiego. Jako środek, ponieważ każda jednostka powinna uczyć się rozumieć otaczający ją świat, przynajmniej na tyle, na ile jest to konieczne, aby żyć godnie, rozwijać swoje zdolności zawodowe i komunikować się” (Raport dla UNESCO, 2011).

Jak podkreśla Ewa J. Kurkowska powstanie teorii społeczeństwa wiedzy „wiąże się z faktem, iż we współczesnych społeczeństwach cechą szczególną jest niesamowicie szybki »przyrost« wiedzy, która determinuje ich rozwój. Przejawem tej sytuacji jest ogrom informacji, która dociera obecnie do ludzi z różnych stron i w różnej postaci. [...] Informacja »tworzy« wiedzę, ale żeby tak się stało, potrzebni są odpowiednio przygotowani ludzie, którzy są w stanie ją przetworzyć i odpowiednio usystematyzować” (Kurkowska, 2012, s. 9).

Powstawanie społeczeństwa wiedzy powoduje, że wzrasta rola zarówno nauki, jak i edukacji. Szczególnego znaczenia nabiera edukacja informacyjna, która przygotowuje ludzi do posługiwania się informacją i uświadamia jej rolę we współczesnym społeczeństwie, przysposabia do samokształcenia i uczenia się ustawicznego. W proces edukacji włącza się wiele instytucji i organizacji. Poczesne miejsce wśród nich zajmują biblioteki.

Biblioteki jako instytucje kultury gromadzą, przechowują i udostępniają książki, czasopisma, bazy danych i inne źródła informacji, a także prowadzą działalność informacyjną i dydaktyczną. W ten sposób wpisują się w system upowszechniania wiedzy jako ogółu wiarygodnych informacji o rzeczywistości wraz z umiejętnością ich wykorzystywania. Dostarczają wiedzy zgromadzonej w zbiorach, ale też uczą pozyskiwania informacji, jej przetwarzania i wykorzystywania. Biblioteki stają się bramą do wszystkich dokumentów całego świata, a bibliotekarze pełnią rolę przewodników, konsultantów i instruktorów w zakresie informacji dostępnej poprzez sieć (Komperda, 1999). Diametralna zmiana sposobów pozyskiwania informacji, a co za tym idzie – zdobywania wiedzy wymaga właściwego doboru źródeł oraz umiejętności korzystania z odpowiednich narzędzi wyszukiwujących. To właśnie staje się zadaniem bibliotekarzy. Dlatego mogą oni odegrać szczególną rolę w procesie przygotowania użytkowników bibliotek i innych środowisk do samodzielnego wyszukiwania, umiejętnej selekcji oraz posługiwania się nowoczesnym warsztatem informacyjnym.

Istotną rolę w procesie uczenia się i tzw. alfabetyzacji informatycznej, umożliwiającej lepsze zrozumienie rzeczywistości pełnią biblioteki publiczne. Katarzyna Materska w systemie edukacji przypisuje im trzy podstawowe funkcje:

- wspomaganie i wzbogacanie procesów dydaktyczno-wychowawczych realizowanych w systemie szkolnym,
- prowadzenie kształcenia równoległego (paralelnego),
- stymulowanie edukacji ustawicznej zarówno w jej formach zorganizowanych, jak i w spontanicznych, samokształceniowych (Materska, 1993, s. 53).

Zwraca również uwagę na fakt, że biblioteki publiczne stanowią często jedyną placówkę dostępną użytkownikom po ukończeniu nauki szkolnej. To właśnie w nich są rozbudowane i rozwijane potrzeby czytelniczo-informacyjne oraz kształtowany naukowy pogląd na świat. Wartością jest tworzenie przez ksiąźnice publiczne warunków do samodzielnego zdobywania, poszerzania, pogłębiania i utrwalania wiedzy, rozwijanie zdolności i predyspozycji twórczych, a także stałe kształtowanie kultury czytelniczej użytkowników (Materska, 1993, s. 58).

Działalność edukacyjna Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu

Miejska Biblioteka Publiczna (dalej: MBP) w Opolu, której nowy budynek główny został otwarty dla czytelników w marcu 2011 r. stara się umiejętnie reagować na zmiany otaczającego nas świata. Nowe technologie, które zasadniczo zmieniły sposób docierania do informacji, a co za tym idzie do zdobywania wiedzy, są jednym z elementów, które pomagają dotrzeć do bogatej oferty edukacyjnej biblioteki skierowanej do mieszkańców miasta i regionu. Placówka odgrywa ważną rolę kulturotwórczą w przestrzeni Opola poprzez organizowanie cyklicznych imprez, spotkań autorskich czy wystaw. Promuje czytelnictwo wykorzystując wiele form, m.in.: flashmob, akcje bookcrossingu, murale, happeningi. Aktywnie działa na Facebooku i Instagramie informując, polecając i zapraszając do skorzystania z różnorodnej oferty.

Istotnym elementem działań MBP jest realizacja edukacji informacyjnej i medialnej, wspieranie procesu uczenia się na wszystkich szczeblach edukacji i nauczania. Mając na uwadze wnioski Raportu dla UNESCO, że proces uczenia się nigdy się nie kończy i może go wzbogacić każde doświadczenie, dyrekcja i pracownicy biblioteki wdrażają każdy rodzaj informacji oraz realizują różnorodne formy kształcenia i rozwijania kultury informacyjnej użytkowników, wykorzystując przy tym wszelkie dostępne środki. Pokróćce zostaną scharakteryzowane wybrane rodzaje działań edukacyjnych, w które są zaangażowani bibliotekarze polskiej MBP.

Najmłodszej grupie odbiorców, czyli uczniom biblioteka proponuje szereg zajęć warsztatowych, uczących jak poruszać się w zasobach informacyjnych biblioteki. Mimo szerokiego dostępu do nowych mediów, zauważamy coraz częściej zagubienie i bezradność młodych użytkowników, którzy pracując wiele godzin przed ekranem komputera i wkładając wysiłek w kwerendę rzeczową, nie potrafią dotrzeć do pożądaných wiadomości na zadany temat. Aby kształtować umiejętność wyszukiwania i przeszukiwania źródeł (w tym wiarygodnych stron internetowych) oraz umiejętność selekcji danych bibliotekarze aktywnie ukierunkowują na rzetelne i legalne źródła informacji, pomagają zweryfikować wyszukany materiał.

MBP w Opolu w zakres działalności wpisała pełnienie roli „biblioteki uczącej”², współpracującej ze środowiskiem lokalnym – przedszkolami, szkołami, stowarzyszeniami czy klubami seniorów. Dział Informacji proponuje m.in. zajęcia, które pomagają w praktycznym zdobywaniu wiedzy pod hasłem „e-Warsztat. Warsztat informacyjny na miarę XXI wieku”. Podczas szkoleń uczniowie zapoznają się z możliwościami przeszukiwania elektronicznych baz danych, katalogów i różnorodnych zasobów tzw. głębokiego Internetu. Poznają materiały, których nie można znaleźć przez zwykłą wyszukiwarkę, gdyż wymaga od nas znajomości dokładnego adresu URL lub logowania się na konto czy stronę. Zyskują w ten sposób większą samodzielność w docieraniu do źródeł, zbieraniu wiadomości do pisanych prac i referatów.

Kolejne dwie oferty opolskiej MBP: „Katalog on-line – jak szukać i znaleźć” oraz „W wirtualnej bibliotece” pozwalają na efektywne wyszukiwanie pozycji na określony temat w licznych katalogach bibliotecznych OPAC oraz w repozytoriach i bibliotekach cyfrowych (z możliwością wyszukiwania fasetowego, tagowania, dodawania komentarzy czy tworzenia list tematycznych). Szkoleni zaznajamiani są z praktycznym wykorzystywaniem deskryptorów, które stanowią punkty dostępu zarówno w opisie przedmiotowym, jak i formalnym. Fasetowanie na początku sprawia nieco kłopotów, ale z chwilą poznania zasad, po pewnym czasie stosowania, przynosi widoczne efekty.

Dzieci i młodzież często przychodzą na zajęcia ze swoimi smartfonami; stwarza to możliwość pokazania jak posługiwać się tymi urządzeniami nie tylko w funkcji aparatu telefonicznego czy fotograficznego, bądź urządzenia

² Pojęcie „biblioteka ucząca” pojawiło się jako hasło międzynarodowej konferencji Stowarzyszenia Europejskich Bibliotek Naukowych w 1997 r. Anna Komperda przytacza je w kontekście idei przekształcenia współczesnej biblioteki akademickiej w „bibliotekę uczącą” jutra. Celem i zadaniem takiej biblioteki jest m.in. prowadzenie działalności dydaktycznej w ścisłym współdziałaniu z macierzystą uczelnią. W myśl tych założeń aktywność szkoleniowa bibliotek powinna koncentrować się na wspomaganie procesu kształcenia prowadzonego przez szkoły wyższe, ale nie tylko (Komperda, 1999). Zdaniem piszącej te słowa, cele i zadania „biblioteki uczącej” można również przenieść na grunt bibliotek publicznych.

do szybkich kontaktów w mediach społecznościowych. Organizowane zajęcia „Smartfon i biblioteka – to da się połączyć” uczą wykorzystania bezpłatnych aplikacji na smartfony i tablety, które pomagają i urozmaicają czytanie książek. Młodzi odbiorcy literatury mają także możliwość zapoznania się z kodami QR czy jedną z licznych aplikacji, np. VIUU czy AR+.

Tradycyjne i internetowe źródła informacji powinny ze sobą koegzystować. Najlepsze efekty uczenia się i zapamiętywania uzyskuje się podczas ćwiczeń, kiedy zachodzi interakcja, możliwość porównania i sprawdzenia przez ucznia wiedzy z wykorzystaniem komputera czy smartfonu. W ofercie MBP w Opolu znalazły się również zajęcia tego typu. „Encyklopedie i słowniki – te papierowe i wirtualne” to warsztaty ukazujące różnorodność form słowników i encyklopedii, łącznie z wersjami elektronicznymi. Podczas zajęć można np. porównać tradycyjną, pochodzącą z 1873 r. *Podręczną encyklopedię powszechną* Adama Wiślickiego ze współczesną internetową encyklopedią PWN, zawierającą ok. 200 tysięcy artykułów, haseł, ilustracji, kalendarium oraz tabel ze stale aktualizowanej bazy encyklopedycznej. Młodzież w ten sposób rozwija umiejętność posługiwania się różnymi formami kompendiów wiedzy.

„Człowiek, który próbował... Jan Karski” to lekcja biblioteczna, podczas której wykorzystano źródła tradycyjne: książki, gazety, ulotki, katalogi wystaw czy filmy na DVD oraz internetowe materiały przygotowane z okazji Roku Karskiego – m.in. wystawę „Karski bohater ludzkości”. Porównawczo przedstawiono papierową i elektroniczną wersję katalogu wystawy

II. 1. „Człowiek, który próbował... Jan Karski”. Źródło: archiwum MBP w Opolu

„Jan Karski. Człowiek wolności”. Wspomniane zajęcia służą przykładem na kształtowanie świadomości informacyjnej, pojęcia hybrydowości biblioteki i dostępnych w niej źródeł informacji.

Lekcje w bibliotece to również nauka poprzez zabawę. Przygotowane przez bibliotekarzy na konkretne zajęcia krzyżówki, quizy podsumowujące spotkania cieszą się dużym zainteresowaniem i zaangażowaniem młodych odbiorców.

Kolejną grupą, do której skierowane zostały zajęcia edukacyjne to czytelnicy 60+. Nowe możliwości biblioteki wykorzystano proponując seniorom zajęcia z podstawy obsługi komputera. Początkowo prowadzone indywidualnie, z czasem przerodziły się w cykliczne, ośmiotygodniowe spotkania w godzinach zamknięcia biblioteki dla czytelników. W poniedziałkowe poranki 5-8 osobowe zespoły spotykają się na dwie godziny w Czytelni Multimedialnej przy Dziale Informacji. Uczą się wówczas podstaw obsługi komputera, obsługi poczty elektronicznej i pisania emaili, edytowania tekstu i korzystania z legalnych programów i źródeł internetowych. Zdobyte umiejętności – zamówienie biletu, zrobienie rezerwacji w teatrze czy zaplanowanie podróży to efekt organizowanych zajęć, które nadal uważane są za ciekawą propozycję i stale cieszą się zainteresowaniem naszych starszych czytelników.

Ciekawą inicjatywę edukacyjną przygotowała dla seniorów również Filia nr 4 MBP. Raz w miesiącu wolontariusz przybliżył tajniki obsługi smartfonów. Osobom, które zdobyły już pewne komputerowe podstawy zaproponowano także cykl spotkań „Na przekór, czyli zaczytany e-Senior”. Na comiesięcznych warsztatach propagowane było e-czytelnictwo, przede wszystkim umiejętne korzystanie z czytników, które MBP wypożycza zainteresowanym do domu. Uczestnicy mieli możliwość poznania podstawowych różnic między tabletem, czytnikiem a smartfonem. Prezentowane były strony internetowe, blogi literackie, które inspirowały do wyboru lektury. Spotkania umożliwiały zdobywanie kolejnych przydatnych umiejętności oraz weryfikacji już zdobytej wiedzy.

Biblioteka stara się poprzez tego rodzaju edukacyjne działania zmniejszać bariery seniorów. Podnoszenie umiejętności w dziedzinie świadomego wykorzystywania zasobów internetowych sprawia, że osoby starsze chętniej sięgają po nowe rozwiązania technologiczne. Otrzymany w prezencie smartfon czy czytnik wzbudzał wśród seniorów pewien lęk. *Czy będę umiał się nim posługiwać? Czy dam sobie radę?* Te pytania pojawiały się na pierwszych spotkaniach z bibliotekarzem. Zakup smartfona czy czytnika nie budzi już takiego lęku jak przed spotkaniem.

Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu jako nowoczesna biblioteka corocznie aktywnie włącza się także w obchody marcowego „Tygodnia e-książki”. Od roku 2012 proponujemy swoim czytelnikom udział w różnorodnych przedsięwzięciach, m.in. podczas warsztatów grupowych i szkoleń indywidualnych (organizowanych w budynku głównym MBP oraz w pla-

II. 2. „Na przekór, czyli zaczytany e-Senior”. Źródło: archiwum MBP w Opolu

cówkach filialnych na terenie miasta) propagujemy i uczymy użytkowników korzystania z e-publikacji. Każde przedsięwzięcie jest odpowiednio promowane na stronie internetowej i Facebooku, przygotowywane są również specjalne ulotki i broszury. Znaleźć w nich można m.in. wykaz stron WWW najpopularniejszych polskich i europejskich bibliotek cyfrowych, blogi miłośników literatury czy instrukcje korzystania z katalogu online biblioteki.

Aby upowszechnić wśród czytelników dostęp do pełnych tekstów lektur, e-booków, audiobooków i plików DAISY na wolnej licencji, do katalogu MBP została podpięta „Biblioteka internetowa Wolne Lektury”. Użytkownicy mogą także bezpośrednio skorzystać z e-książek oferowanych w ramach internetowej czytelnicy IBUK Libra, po uprzednim otrzymaniu kodu dostępu. W ten oto sposób czytelnikom stwarzana jest możliwość całodobowego 24/7 korzystania z legalnych źródeł. Najbardziej popularną ofertą jest dostęp do platformy IBUK Libra możliwy od roku 2011. MBP w Opolu od 2012 r. jest członkiem konsorcjum Opolskich Bibliotek Publicznych, co skutkuje udostępnianiem większej liczby tytułów dla naszych użytkowników. Indywidualne konsultacje jak efektywnie korzystać z platformy IBUK Libra odbywają się w Dziale Informacji. Grupowe zajęcia podzielone są na dwa etapy: pierwszy - to prezentacja czytelnicy online, druga - to ćwiczenia na platformie. Uczestnicy spotkań poznają zasady robienia zakładek, notatek

w książce online. Do każdej publikacji jest podpięty słownik i encyklopedia PWN, aby ułatwić czytającemu wyjaśnienie trudnych słów. Okazuje się jednak, że nie wszyscy odwiedzający internetową czytelnię wiedzą o takich możliwościach pracy i z nich korzystają.

W programie edukacji medialnej i informacyjnej MBP dużą rolę odgrywa działająca na zasadzie domeny publicznej strona „Wolne Lektury”, często wykorzystywana podczas zajęć z uczniami, ale także polecana bibliotekarzom i nauczycielom. Zaletą tej biblioteki internetowej jest stale powiększany zasób tytułów klasyki polskiej i światowej, pomocny podczas zajęć przy omawianiu lektur. Bogaty zbiór motywów, pomaga m.in. szybko dotrzeć do omawianego fragmentu tekstu literackiego. Nauczyciele i bibliotekarze uatrakcyjnają przebieg lekcji, m.in. obrazując motywy literackie cytataми utworów lub reprodukcjami z galerii. Warto wspomnieć, że projekt ten ma również dwie aplikacje na smartfony: „Wolne Lektury” umożliwiające czytanie książek oraz „Nasze Lektury”, gdzie oprócz czytania można również posłuchać audiobooków. Użytkownikom dano wybór formy czytania (online, PDF, e-pub, mobi).

„Tydzień z Internetem” to kolejna okazja kształtowania kultury czytelniczej i informacyjnej, uwrażliwiania na zagadnienia związane z rozwojem umiejętności cyfrowych, przestrzegania praw autorskich w aspekcie korzystania z materiałów dostępnych w sieci. Jedną z takich propozycji MBP był wykład „Jak legalnie dzielić się kulturą w Internecie?” przygotowany wspólnie z Centrum Prawa Internetu w Opolu. Słuchacze m.in. poznali narzędzia do filtrowania grafik ze względu na licencję, a następnie odfiltrowania zdjęć z dowolną licencją oraz tych oznaczonych do ponownego wykorzystania (np. z modyfikacją, w celach niekomercyjnych z modyfikacją).

Kolejną propozycją biblioteki, tym razem skierowaną do osób uczących się, studiujących, podnoszących kwalifikacje oraz rozwijających zainteresowania pozazawodowe są serwisy Biblioteki Narodowej: *Academica* – Cyfrowa Wypożyczalnia Publikacji Naukowych oraz *Polona/2* miliony.

Academica pozwala na dostęp do pełnotekstowych publikacji, w tym współczesnych, chronionych prawem autorskim monografii, podręczników, skryptów, artykułów oraz całych numerów czasopism ze wszystkich dziedzin. Zastępuje tradycyjną formę wypożyczeń międzybibliotecznych³ wypożyczeniami cyfrowymi. Z kolei serwis *Polona/2* miliony, najnowocześniejsza i największa polska biblioteka cyfrowa stanowiąca domenę publiczną, udostępnia online bez ograniczeń książki, czasopisma, ryciny, rękopisy, mapy i fotografie.

Dla poszukujących materiały są to ciekawe i korzystne propozycje, wymagające jednak uprzedniego przeszkolenia przez pracowników działu. W tym celu m.in. przygotowano pięć plików audiowizualnych poświęconych

³ Polega ona na przesyłaniu pocztą publikacji drukowanych.

zasadom korzystania z Akademiki; są dostępne na Facebooku. Ponadto bibliotekarze bezpośrednio uczą efektywnego przeszukiwania tych serwisów, w tym nawigacji fasetowej. Aby należycie zaprezentować bazy i przeszkolić użytkowników, sami uprzednio uczestniczyli w pokazach i drogą samokształcenia rozwijali umiejętności w tym zakresie.

Specjalny terminal należący do systemu działa w Dziale Informacji MBP od roku 2016.

Młodym odbiorcom, przede wszystkim uczniom szkół podstawowych, przekazywana jest wiedza o e-zasobach z wykorzystaniem projektu Polona Typo, który powstał w ramach cyfrowego repozytorium Biblioteki Narodowej. Stworzenie własnego „typo” sprawia, że poznawanie zdigitalizowanych materiałów jest bardziej przyjazne. Poprzez zabawę tworzymy słowo lub zdanie, składające się z różnych liter pochodzących z dokumentów dostępnych w bibliotece cyfrowej. Następnie nasze „typo” możemy wykorzystać, np. do stworzenia plakatu lub zaproszenia.

Rozwój nowych technologii informacyjnych wymusił nowy sposób zdobywania wiedzy, który David Weinberger przedstawia jako wiedzę „mieszaną”. Internet ciągle generuje nową wiedzę w globalnym odniesieniu, ukazując ją jako tymczasową, którą można w każdej chwili uzupełnić lub zmienić. Dlatego też wyszukiwanie informacji staje się coraz trudniejsze. Brak umiejętności wyszukiwania powoduje, że użytkownicy docierają do ogromnych zasobów, które nie posiadają logicznej struktury. Często nawigując w sieci i przechodząc ze strony na stronę, pracują w sposób chaotyczny i nie potrafią powrócić do informacji, która była istotna. Codziennie w Internecie ulegają zmianom strony, bazy czy portale tematyczne, zmienia się ich interfejs, funkcjonalność, co wymusza aktywne zaangażowanie się w poznawanie na nowo danego źródła (Bubel, 2012, s. 21-22). Bibliotekarze winni śledzić te zmiany, tak aby w razie potrzeby wytłumaczyć użytkownikom nawigację po portalu czy uprzystępnienie strukturę bazy.

Czytelników zainteresowanych księgozbiorami innych bibliotek pracownicy opolskiej MBP zapoznają z zasadami korzystania z katalogów NUKAT, KARO oraz katalogu Biblioteki Narodowej. Bazy danych przydatne podczas kompletowania materiałów do prac to kolejne zagadnienie omawiane w trakcie szkoleń. Zainteresowaniem cieszą się bazy dziedzinowe, w szczególności z zakresu pedagogiki. W Opolu powstają dwie bazy poświęcone edukacji: „Pedagog” – tworzona przez Bibliotekę Główną Uniwersytetu Opolskiego oraz „Omnibus” przygotowywana w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej. Największą bazą poświęconą sprawom nauczania i wychowania jest baza „Edukacja” Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej we Wrocławiu.

Wirtualna Biblioteka Nauki umożliwia dostęp do baz tematycznych, które często są proponowane osobom uczącym się, głównie użytkownikom, którzy uzupełniają wykształcenie, np. z dziedziny ekonomii i nie zawsze są świadomi materiałów dostępnych sieciowo.

Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu wprowadziła także naukę języków metodą e-learningową. Po wykupieniu przez bibliotekę dostępu do materiałów szkoleniowych czytelnicy mają możliwość nauki na kilku kursach. Pierwsza edycja zawierała m.in. kurs szybkiego czytania oraz kursy języków obcych. Aktualnie aktywowane kody do kursów językowych są ważne do października 2018 r. Zdalna metoda nauki ma zwolenników wśród osób, które uczą się w czasie wolnym. Jest to propozycja coraz częściej oferowana przez biblioteki publiczne.

W codziennej pracy MBP korzysta z nowych rozwiązań organizacyjnych i nowinek technologicznych. Jedną z nich są kody QR. Tworzone przez bibliotekarzy kody służą np. do bezpłatnego pobrania książki na smartfon czy dostępu do słownika języka angielskiego w wersji elektronicznej. W ubiegłym roku instytucje kultury oraz szkoły zaproponowały mieszkańcom Opola udział w akcji CZYTAJ PL; kody QR umożliwiły wówczas dostęp do bestsellerów, z których wiele to nowości wydawnicze w postaci darmowych e-booków i audiobooków.

Ważnym aspektem działalności dydaktycznej MBP jest kształcenie i podnoszenie kwalifikacji bibliotekarzy. Pracownicy księżnicy pełniąc rolę nauczycieli, doradców i pośredników w dotarciu do informacji muszą być właściwie przygotowani do realizacji tych zadań. W dobie permanentnej edukacji jako grupa zawodowa stale dążą do rozwoju zawodowego, najczęściej drogą samokształcenia, wymiany doświadczeń oraz uczestnictwa w szkoleniach i konferencjach zawodowych. Udział – zarówno aktywny, jak i bierny – w tych ostatnich jest znakomitą okazją do dzielenia się wiedzą i czerpania obopólnych korzyści z wymiany dobrych praktyk. Bibliotekarze MBP m.in. tą drogą poznali i przyswoili programy CANVA, QUIZZ, PREZI, STORYJUMPER czy portal EDUKATOR, a także portale szukam.org, otwartezasoby.pl, iCzytam.pl, culture.pl, creativecommons.pl. Dzięki kreatywnej postawie i nowym umiejętnościom są lepiej przygotowani do efektywnej pracy, mają dobre rozeznanie w aktualnych trendach i źródłach informacji, potrafią je interpretować i przekazywać użytkownikom.

Podsumowanie

Oczekiwania czytelników Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu zmieniły się na przestrzeni lat. Użytkownicy księżnicy nie oczekują jedynie, że bibliotekarz poleci „dobrą literaturę do poczytania”, ale coraz częściej pragną uzyskać natychmiastowy dostęp do informacji, rzetelnej i konkretnej. Dlatego też w ofercie MBP znalazły się zajęcia edukacyjne dostosowane do oczekiwań, potrzeb informacyjnych i poziomu zróżnicowanych grup odbiorców. Usługi te dają możliwość tworzenia i korzystania z różnych źródeł informacji. Doświadczenia zdobyte w Dziale Informacji, są przenoszone na placówki na terenie miasta, tak aby dotrzeć do jak największej liczby potencjalnych użyt-

kowników. Regularnie szkoleni są pracownicy poszczególnych filii oraz są organizowane tematyczne spotkania dla czytelników tych placówek. Są one okazją do rozpoznania nowych potrzeb informacyjnych, a w konsekwencji do poszerzenia oferty szkoleniowej biblioteki. Indywidualni użytkownicy otrzymują pomoc bezpośrednio po zgłoszeniu problemu informacyjnego; nauczyciele i bibliotekarze zdobywają kompetencje i biegłość w poruszaniu się po nowych mediach tak, aby zbiory wykorzystać w pełni świadomie.

Przytoczone przykłady świadczą o konsekwentnie realizowanej przez MBP polityce szkoleniowej przejawiającej się poprzez różne typy i formy kształcenia – od okazjonalnych spotkań i jednorazowych wykładów, po systematycznie prowadzone warsztaty w niewielkim, przyjaznym gronie. Świadomość, że „cyfrowych tubylców” jest jeszcze wielu stawia przed książnicą nowe wyzwania, jak np. przygotowanie zajęć „na zamówienie”, czyli na konkretne tematy zasugerowane przez współpracujących z MBP nauczycieli. Biblioteka chętnie uczestniczy w wielu akcjach mających za zadanie edukować i promować projekty społeczne, np. udział w programie „Globalnie w bibliotece”, który przybliży działalność Polskiej Akcji Humanitarnej oraz szerzy ideę pomocy.

Bibliotekarze Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu zdają sobie sprawę z dominującego znaczenia informacji i wiedzy oraz ich wpływu na rozwój współczesnego społeczeństwa. Nieograniczone możliwości przetwarzania informacji z wykorzystaniem do tego celu nowoczesnych technologii zmieniają wzorce życia ludzkiego. Społeczeństwo wiedzy to społeczeństwo umiejące należycie korzystać z tych narzędzi rozumienia. Aby świadomie uczestniczyć w tych przemianach kulturowych, warto zatem udać się do biblioteki i tam *uczyć się, aby wiedzieć*.

Bibliografia

- Bubel, D. (2012). Przyszłość bibliotek, potrzeb użytkowników oraz kompetencji informacyjnej – nowym wyzwaniem dla bibliotekarzy? W: K. Ziolo (red.), *Gdzie jesteś czytelniku? Rola biblioteki w strategii i działalności uczelni wyższej. XXV Forum Sekcji Bibliotek Szkół Wyższych Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich* (s. 21-22). Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej.
- Komperda, A. (1999). Biblioteka ucząca. W: *Biuletyn EBIB*, 5. Pobrane 16 maja 2018, z: <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/5/a.php?komperda>
- Kurkowska, E.J. (2012). *Edukacja informacyjna w bibliotekach a rozwój społeczeństwa wiedzy*. Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Materska, K. (1993). Biblioteka publiczna w systemie edukacji równoległej. W: M. Drzewiecki (red.), *Biblioteka i informacja w systemie edukacji* (s. 50-86). Warszawa: Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.
- Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa. (2011). Pobranie 16 maja 2018, z: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf

Katarzyna Pawluk

"Learning to know". Educational activities of the Municipal Public Library in Opole among young people, teachers, seniors and librarians

Abstract

The article presents educational activities for various user groups run by the Municipal Public Library in Opole. It shows examples of activities for youth and seniors. It discusses workshops for teachers and librarians, which can help use legal online sources of knowledge. It presents helpful websites, which are useful to reach reliable information, programs and applications to enrich activities for classes organized by librarians and teachers. It also shows the connections of all the library activities that can help search for information and skills.

Keywords: education, working with the reader, Municipal Public Library in Opole, youth, seniors, teachers, librarians, new technologies, learning

Katarzyna Pawluk

„Uczyć się aby wiedzieć”. Działalność edukacyjna Miejskiej Biblioteki Publicznej w Opolu wśród młodzieży, nauczycieli, seniorów i bibliotekarzy

Streszczenie

W artykule przedstawiono działania edukacyjne dla różnych grup użytkowników prowadzone przez Miejską Bibliotekę Publiczną w Opolu. Scharakteryzowano przykładowe zajęcia dla młodzieży, seniorów. Omówiono spotkania warsztatowe dla nauczycieli i bibliotekarzy pomagające w zdobywaniu i wykorzystywaniu legalnych internetowych źródeł wiedzy. Zaprezentowano przydatne strony internetowe, portale ułatwiające docieranie do rzetelnych informacji. Przedstawiono programy oraz aplikacje umożliwiające wzbogacenie zajęć organizowanych przez bibliotekarzy i nauczycieli. Przedstawiono przenikanie się tych działań bibliotecznych przydatnych w zdobywaniu wiedzy i umiejętności informacyjnych.

Słowa kluczowe: edukacja, praca z czytelnikiem, Miejska Biblioteka Publiczna w Opolu, młodzież, seniorzy, nauczyciele, bibliotekarze, nowe technologie, uczenie się

WIZUALIZACJA INFORMACJI W BIBLIOTECE – OD INFOGRAFIKI DO REPORTAŻU MULTIMEDIALNEGO

Rozwijające się nowe media stanowią poszukiwane, coraz chętniej używane środki przekazu i wykorzystywania informacji w dowolnym miejscu i czasie. Dzięki Internetowi stają się bardziej powszechne, a ponieważ są interaktywne, każdy użytkownik, zależnie od potrzeb, może być nadawcą i odbiorcą. Postrzeganie roli odbiorcy przekazu medialnego uległo zasadniczym zmianom. Nowe media zmieniły tradycyjne sposoby komunikowania się, co wynika m.in. z łatwości tworzenia i publikowania nawet własnych platform informacyjnych. Każdego roku zwiększa się przepływ informacji w przestrzeni elektronicznej, a to powoduje konieczność modyfikacji metod ich pozyskiwania, przetwarzania i analizy. Analiza ma służyć porządkowaniu zbioru wiadomości uzyskanych z różnych źródeł. Ogromna liczba danych wymaga odpowiednich narzędzi do szukania związków i zależności między nimi. Wizualizacja informacji jest instrumentem ukazującym nową perspektywę i ułatwiającym zrozumienie wielu zawiłych zagadnień. Zarówno w działaniach bibliotek, we współczesnej humanistyce i badaniach społecznych wizualizacja staje się równoprawną metodą analizy problemów badawczych oraz prezentacji wiedzy. Narzędzia wspomagające tworzenie wizualizacji pozwalają w intuicyjny sposób wygenerować interesujący schemat czy wykres, mimo że zasada ich działania, metody przetwarzania danych pozostają dla użytkownika ukryte, a poznanie ich wymaga odpowiednich kompetencji technicznych. Wątpliwości dotyczące ich realizacji, w przypadku braku praktycznych doświadczeń, zmniejszają zainteresowanie jej zastosowaniem.

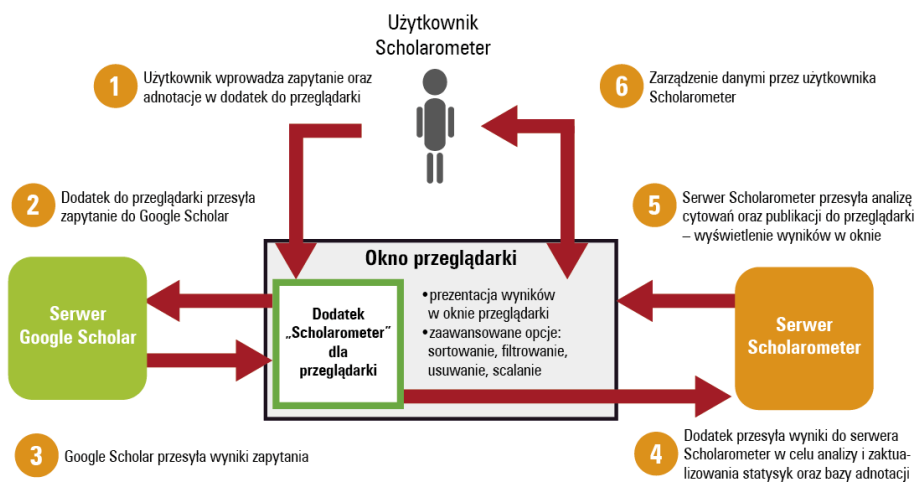
Wizualizacja jako wyjście poza schematy

Często pojawiają się utrwalone schematy myślenia odnoszące się do badań naukowych, pracy dydaktycznej, pracy bibliotek i placówek oświato-

¹ Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie.

wych. Również stereotypy dotyczące narzędzi cyfrowych i ich negatywnej roli wobec klasycznych metod badań humanistycznych ograniczają kreatywność nauczycieli. Brak znajomości obszaru edukacji cyfrowej i zastosowań technologii utrudnia obiektywną ocenę ich użycia w dydaktyce i badaniach naukowych. Warto więc pamiętać, że zdecydowanie lepiej rozpoznawać problem włączenia wizualizacji i nowych technologii poprzez korzystanie z konkretnych narzędzi i krytyczne analizowanie ich barier, niż opierać się na przypuszczeniach i niesprawdzonych opiniach oponentów. Zdarza się, że bez odpowiednio szczegółowej wiedzy na temat metody przygotowania prostego wykresu, można błędnie odczytać jego przekaz. Dlatego trzeba zastanowić się nad bardziej dogłębnym opracowaniem zasad wykorzystywania sprawdzonych źródeł przed ich publikacją. Na problem ograniczeń wizualizacji jako metody zwrócił uwagę Kulczycki (Kulczycki, 2011). W swoich badaniach przedstawia skuteczne zastosowania wybranych narzędzi wspomagających wyszukiwanie, selekcję i dokumentowanie prac naukowych. Wskazuje na Scholarometer, aplikację społecznościową opartą o *crowdsourcing* (tworzenie danych przez tłum internautów). Użytkownik wyszukując

Schemat działania narzędzia „Scholarometer”

Opracowano na podstawie schematu: <http://scholarometer.indiana.edu/about.html>
 Źródło: <http://ekulczycki.pl> – Warsztat badacza komunikacji

II. 1. Schemat działania narzędzia „Scholarometer”. Źródło: (Kulczycki, 2011)

cytowania jakiegoś naukowca, musi określić co najmniej jedną z predefiniowanych dyscyplin naukowych, w których działa dany naukowiec.

Dołączona do artykułu ilustracja znacznie ułatwia zrozumienie zastosowania zasad pracy i możliwości wykorzystania aplikacji. Wspiera wyszukiwanie i wizualizowanie działalności wydawniczej autorów prac naukowych poszukiwanych w sieci. Rezultaty, które otrzymujemy to: lista publikacji, spis cytowań, indeks Hirscha, graf zależności liczby cytowań od roku itd. (Kulczycki, 2011). Stanowi ona bardzo czytelny przykład wykorzystania technologii w realizacji zadań edukacyjnych.

Korzystanie z takich narzędzi wymaga przygotowania teoretycznego, popartego umiejętnościami technologicznymi i biegłości w korzystaniu z zasobów sieci oraz ich stosowania w przemyślany sposób. Włączając tego typu aplikacje poszerzamy obszar doskonalenia procesu edukacji.

Realizując cykl procesu dydaktycznego – od tworzenia idei, przez projektowanie, prototypowanie – mamy świadomość, iż jego kontynuacją jest właściwe wdrażanie do zarządzania projektem oraz relacjami z użytkownikami. Przechodząc kolejne etapy projektu edukacyjnego poprzez zastosowanie np. formuły Design Thinking (Case Study, 2014) – wprowadzamy najnowsze rozwiązania bazujące na metodach tworzenia innowacyjnych wyników i pomocy. Metoda tworzenia nowatorskich rozwiązań przy projektowaniu procesów edukacji na różnych poziomach nauczania będzie tu nieodzowna, w kontekście efektywności ich realizacji.

Wszyscy jesteśmy PROJEKTANTAMI

II. 2. Etapy pracy projektowej, Smart Design Thinking – Erasmus+ w Barcelonie. Źródło: (Pacholak, 2016)

Sposób tworzenia procesu dydaktycznego i praktycznej realizacji zadań jako metody projektowej jest wieloetapowy. Często bazuje na badaniach naukowych oraz łączeniu nowych technologii z nowymi trendami naukowymi w ich praktycznym zastosowaniu, w oparciu o już zdiagnozowane potrzeby; wymaga przygotowania wstępnego i sprawdzenia efektów pracy (ewaluacji). Myślenie projektowe skupia się na próbie lepszego zrozumienia potrzeb, nacisku na testowanie i ulepszanie projektowanych rozwiązań dzięki informacji zwrotnej. Zapewnia ono właściwy przepływ informacji, co ułatwia powstawanie innowacyjnych propozycji. Współczesna dydaktyka wymaga kreatywnych rozwiązań, które można wygenerować m.in. przy pomocy nowych modeli edukacji. Powstające prototypy akcji i działań edukacyjnych takich jak mobilna biblioteka czy branżowy autostop, w którym można poszerzać swoją wiedzę, to tylko wybrane przykłady (Case Study, 2014). Wśród metod przetwarzania informacji do postaci graficznej dominują techniki *data mining*, *text mining*, algorytmy analizy danych oraz grafiki statystycznej. Tworzeniem map nauki zajmują się informatolodzy, bibliolodzy, informatycy, naukoznawcy, specjaliści od prezentacji informacji, graficy. Ten multidyscyplinarny kierunek badawczy rozwija się bardzo dynamicznie, a w dyskusjach naukometrycznych pojawia się określenie „naukometria wizualna” (*visual scientometrics*) (Osińska, Malak, Bednarek-Michalska, 2016). W artykule *Wizualizacja danych czy infografika?* S. Sikora (2015) próbuje analizować wybrane definicje wizualizacji oraz przypadki infografiki i ich relacje z informacją. Autor twierdzi bowiem, że „wizualizacja jest obiektywną reprezentacją danych, a infografika subiektywnym przedstawieniem punktu widzenia autora”, szczególnie gdy dotyczy badań zleconych (Sikora, 2015). Wskazuje na infografikę, jako niereprezentatywną i mało obiektywną formę wizualnego przedstawienia zagadnienia badanego lub opisywanego z użyciem obrazu: „Infografiki używa się, aby opowiedzieć historię lub odpowiedzieć na pytanie. Wizualizacja danych pozwala odbiorcy odnaleźć własną historię lub odpowiedź” (Sikora, 2015). Wybrane przez autora argumenty, to wykorzystane badania, które najbardziej odpowiadały prowadzonej analizie, znaczące w ilustracji przypadku, interpretujące omawiany temat, potrzebne do uzasadnienia postawionej tezy. Temat znaczenia i umiejętności zastosowania infografiki w wizualizacji informacji i danych naukowych, a także zastosowaniu w dydaktyce pozostaje więc otwarty. Poznawcze zrozumienie jaką pomocą w analizach i porównaniach danych są graficzne prezentacje ich wartości (wizualizacje), jest przedmiotem zarówno badań, jak i praktycznych wdrożeń. Ważnym punktem wspierającym przekaz informacji i definiowanie wizualizacji w jego właściwym rozumieniu, może być rozpoznanie podstawowych kategorii wizualizacji informacji. Pomoże w tym inny artykuł *Rozwój badań nad wizualizacją informacji*, w którym autorzy wyodrębnili podstawowe kategorie metod wizualizacji, wspierając je kon-

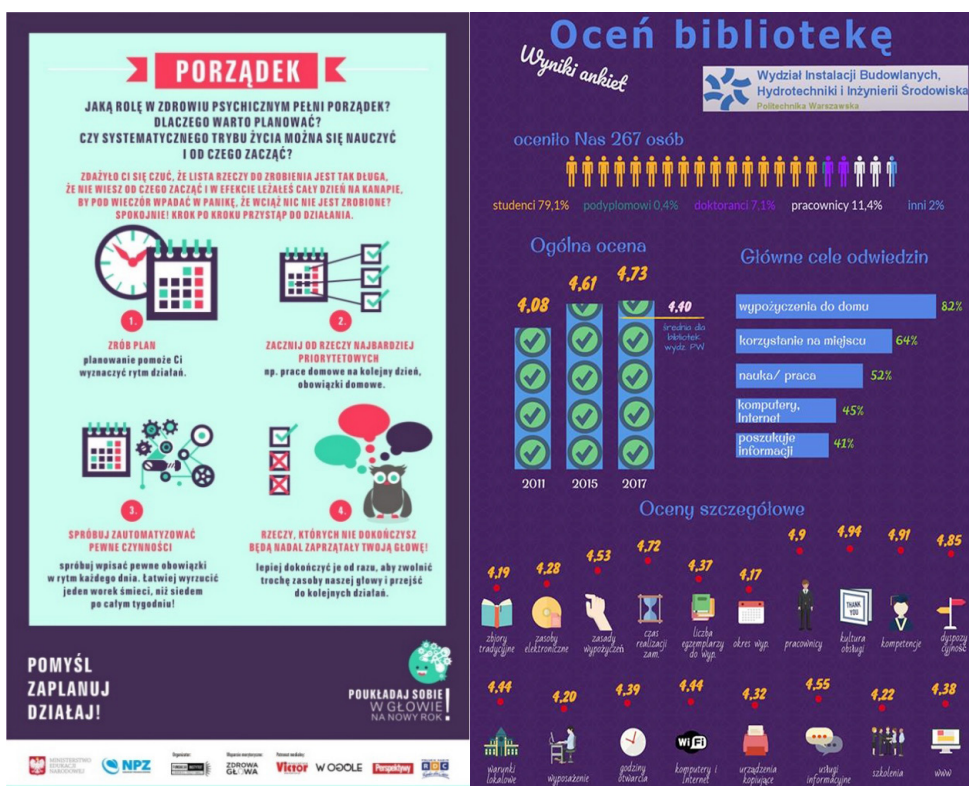
kretnymi przykładami. Wśród nich, do analizy wybrali takie kategorie jak: wykresy, mapy, grafy, diagramy i infografiki (Osińska i in., 2016). Warto wspomnieć, iż termin *data visualization* ma dłuższą historię, natomiast *infographic* pojawił się około roku 2010. W przeciwieństwie do wizualizacji danych, infografika bardzo szybko zyskała dużą popularność. Oznacza to, że wizualizacja jest terminem używanym przez wąskie grono specjalistów, natomiast infografika zaczęła wchodzić do słownika wraz z popularyzacją atrakcyjnych w odbiorze grafik informacyjnych przeznaczonych dla szerokiego grona odbiorców, które upowszechniły w Internecie zainteresowanie różnymi obszarami informacji i wiedzy (Sikora, 2015). To ich wzrastające znaczenie niepokoi badaczy, ze względu na niezwykle szeroki obszar, ale też różny poziom poruszanych tematów.

Obecny wzrost znaczenia estetyki przekazu oraz powszechna dostępność programów graficznych, jak również alfabetyzacja uczniów w tym zakresie powodują, że dawne diagramy ulegają modernizacji stylistycznej i przypominają infografikę. Szttywne formy zmieniają się w kreatywną i twórczą infografikę, idąc w kierunku szybkości interakcji, precyzują nowy trend przekazywania wiedzy najpierw w biznesie (ostatnio także w edukacji), tworząc tzw. myślenie wizualne (Józwik, Zwoliński, 2015). Przeobrażanie się technologiczne, społeczne i kulturowe spowodowało zmiany w postrzeganiu, odbiorze, rozumieniu i zastosowaniu tychże, zarazem w oświacie, jak i nauce.

Włączenie nowych technologii do praktycznej realizacji, tak w dydaktyce, jak i w obszarze badawczym, to połączenie nowych trendów, metod pracy i nauki z narzędziami oraz możliwościami dotąd nieznanymi, co niewątpliwie zburzyło istniejące dotąd schematy i procedury. Wizualizacja danych to proces ich transformacji do postaci wizualnej, tj. do obrazu, lub rezultat takiej transformacji. Wizualizacją można nazwać nie tylko różnego rodzaju grafy, wykresy i diagramy, ale właściwie każdą formę wizualną, która powstała wskutek wykonania na zestawie danych określonego powtarzalnego algorytmu (zapis tekstowy i tabelaryczny) zapisanego w zaprogramowanym obrazie (Sikora, 2015). Najprościej rzecz ujmując, uzupełnienie wypowiedzi o jej wizualny obraz (w wybranej formule) utrwala informację na dłużej w pamięci długotrwałej, jako rodzaj zapisanego kodu.

Z wielu kategorii i modeli wizualnych stworzono formę łączącą je w jednym projekcie grafiki informacyjnej i nadano jej nazwę infografika (*infographic*). Taką formę przekazu informacji (*information graphic*) początkowo określano i wykorzystano jako wizualizację wiedzy, danych liczbowych, np. instrukcji, map. Natomiast sama infografika rozumiana była jako „narzędzie strategii marketingowej”, z czasem zaimplementowana została również przez stowarzyszenia, instytucje, szkoły, uczelnie. Zastosowana w różnych kontekstach, poszerzyła obszary współpracy w przekazie istotnych informacji i wiedzy (trudnej do utrwalenia), popularyzacji nowych trendów tech-

nologii, edukacji i nauki. Infografikę zaczęto wykorzystywać jako abstrakty w literaturze naukowej (tak jak robi to od lat wydawnictwo Elsevier (Graphical abstracts, cop. 2018). Wyróżniającą cechą grafiki informacyjnej jest jej aspekt ilustracyjny. Infografika musi zapewniać danym ramę kodu graficznego, który umożliwi ich odniesienie do tego, co opisują, a także do wiedzy. Powszechnie dostępne informacje wizualne (w tym infografiki) wsparte ciekawymi aplikacjami działającymi również na urządzeniach przenośnych, rozwijają zainteresowania, w tym także literaturą oraz zachęcają do korzystania z nowej formy przekazu. Prawdopodobnie właśnie niekonwencjonalna forma, bliższa współczesnemu odbiorcy, jest pozytywnie odbierana i chętnie wykorzystywana. Jest to wyraz obecnych przyzwyczajęń młodego pokolenia, poszukującego, wymagającego, ale także często zagubionego.

II. 3. Kampania *Poukładaj sobie w głowie na Nowy Rok!* czasopisma *Perspektywy*. Źródło: (Poukładaj sobie w głowie, 2016)

II. 4. Wizualizacja wyników ankiety *Oceń bibliotekę* przeprowadzonej w Bibliotece Politechniki Warszawskiej. Źródło: (Oceń Bibliotekę Wydziałowa, 2018)

Jak wdrożyć w życie połączenie dotychczasowej wiedzy i doświadczeń, aby zachęcić do aktywności intelektualnej, samodzielnej lektury, a co za tym idzie, analitycznego myślenia? Kiedy, gdzie i jak go wykorzystać?

Obszar możliwości jest szeroki, obejmuje różne środowiska związane zarówno z nauką, jak i edukacją co sprzyja współpracy i różnym formom zastosowań. Do zilustrowania potencjału edukacyjnego mogą posłużyć dwa przykłady wskazujące różne potrzeby naukowe i sytuacje edukacyjne, które stanowią egzemplifikację praktycznego funkcjonowania infografiki. Dowiedziono, że: „Graficzne streszczenie może służyć jako podsumowanie najważniejszych ustaleń i uzyskanych wyników artykułu naukowego, co w dużym stopniu wspomaga zrozumienie i utrwalenia najważniejszych założeń. Warto odnotować, że studenci chętniej przedstawiają wyniki własnych badań w formie infograficznej zamiast prezentacji. Warunkiem tu jest znajomość reguł technicznych oraz percepcyjnych podstaw w projektowaniu takiego komunikatu” (Osińska, 2016).

Poszerzenie możliwości rozwoju człowieka

Zmiany cywilizacyjne obserwowane w ostatnich latach spowodowały nie tylko zamianę relacji uczeń – nauczyciel, włączenie technologii w obszar pomocy naukowych, nowe metody uczenia się, zmianę myślenia o przyszłych potrzebach ucznia. Ogromne przyspieszenie rozwoju cyfrowego zmieniło spojrzenie na modele pracy oraz teoretyczne i praktyczne realizacje prac naukowych. To liczba dostępnych informacji pociąga za sobą zmiany świata znaczeń, wartości, doświadczeń. W znacznym stopniu obserwujemy poszerzenie możliwości rozwoju człowieka, wskazywanie analogii przeżyć w odmienności świata realnego i wirtualnego. Wiąże się z tym nieustanne poszukiwanie nowych dróg i wspólnych przestrzeni – powiązań kształtujących świat ucznia. Cykliczne zmiany technologiczne wygenerowały pojawienie się nowych mediów i „nowych” odbiorców informacji, a co za tym idzie wykorzystanie różnych kanałów, pozwalając na aktywne uczestnictwo oraz zmianę oczekiwań (już użytkowników) na bardziej otwarty sposób prowadzenia narracji.

Nadchodząca epoka *big data* wskazuje nowe sposoby zdobywania wiedzy, oparte na analizie, przetwarzaniu i wizualizacji różnorodnych, nieustrukturalizowanych danych sieciowych. W świecie nauki, w ostatniej dekadzie znajduje to odbicie w szybkim rozwoju interdyscyplinarnych badań nad wizualizacją informacji. Proces ten wiąże się ze zmianami w przekazie, postrzeganiu i wykorzystaniu mediów w różnych obszarach komunikatów. Nowe media koncentrują się na świecie wirtualnym, nie podlegają jakimkolwiek porównaniom, gdyż tworzą swoisty świat, na równi z życiem off-line (Levinson, 2006; 2010). To właśnie iPhone, zapoczątkowując mobilny dostęp do Internetu, zmienił formy komunikacji powięk-

szając je o przestrzeń dostępną wirtualnie (w sieci). Innymi wyznacznikami nowoczesnych obszarów są: blogi, Wikipedia, Second Life oraz serwisy społecznościowe, m.in. YouTube, MySpace, Facebook i Twitter, a także najnowszej generacji ilustracje 3D, np. rozszerzona rzeczywistość AR, wirtualna rzeczywistość VR. Z kolei Liternet, jako nowa propozycja literatury i jej realizacja w mediach pokazuje właściwości wykorzystywane w praktykach literatury digitalnej. Liternet – to interaktywność i współtworzenie, brak dystansu pomiędzy twórcą a czytelnikiem. Każdy konsument może być jednocześnie producentem, np. samodzielne wydawanie książki bez pośredników (*self-publishing*) to wartość nowych czasów – mediów najnowszych generacji.

Innowacyjne formy przekazu powodują, że wszelkie treści (wiadomości, muzyka, tekst i zdjęcia), które są tworzone jednokrotnie, ale publikowane w co najmniej dwóch mediach (nowoczesnych i tradycyjnych) posiadają cechy pozwalające na ich adaptację do różnych formatów. Aby odbiorca mógł do nich dotrzeć dzięki różnym urządzeniom medialnym powstają tzw. *crossmedia*, które pozwalają również na komunikację nadawca – odbiorca; ich wykorzystanie stale wzrasta. Terminy *crossmedia* i *transmedia* stosowane są głównie w odniesieniu do marketingu (np. kampania *crossmediowa* za pomocą kilku różnych kanałów). W praktyce edukacyjnej nowe formy pomocy dydaktycznych – od podręczników do pakietu materiałów, m.in. filmów, zbiorów zdjęć, innych typów dokumentów – oferują portale edukacyjne (*scholaris*, *eduseek*) oraz oficyny wydawnicze, np. Wydawnictwo Szkolne PWN i Nowa Era. Stanowią one wartość aktywizującą, dają ciekawe efekty dydaktyczne, wspierając w kształceniu, gdzie ważne są nie tylko treść i forma, lecz także sposób pozyskiwania wiedzy. Dalej posunięta zmiana tworzenia i odbioru przekazu, czyli opowieść *transmedialna* (*transmedia storytelling*) to jest pojęcie zdefiniowane przez Henry'ego Jenkinsa w książce *Kultura konwergencji* (Jenkins, 2008). Opowieść taką uznał za wielowątkową i zróżnicowaną historię, która odślaniana jest na różnych platformach medialnych, przy czym każde medium ma swój oddzielny wkład w tworzenie i rozwijanie fikcyjnego świata. Praktyka narracji *transmedialnej* powstała wraz z rozwojem kultury konwergencji, której kluczowym objawem jest pogłębiająca się współpraca oraz zjawisko przenikania odmiennych mediów. Jedna historia opowiedziana zostaje wielokrotnie za pomocą różnych środków przekazu. Dostajemy możliwość wyboru pomiędzy różnymi formami opowieści, co mobilizuje do aktywnego uczestnictwa w poznawaniu fikcyjnego świata. Stworzony w ten sposób przekaz jest wielowątkową poszerzoną ilustracją procesu *transmedialnej* narracji, realizowaną w różnoraki sposób przez odrębne opowieści medialne. Nowa forma, nowa jakość – inne obszary przenikania treści do odbiorców są tu doświadczeniem szczególnym, jednak już znanym współczesnemu odbiorcy. Poznajemy odmienny świat literatury, filmu, gry, zabawy i narracji, w której

może brać udział także odbiorca. W ramach estetyki opowieści transmedialnej znane historie opowiadane są za pomocą różnych form przekazu, takich jak: filmy, powieści, blogi, pamiętniki czy komiksy. Historia może pojawić się również pod postacią gry komputerowej lub planszowej. Wszystkie te przekazy odnoszą się do jednego świata, zachowując jednocześnie autonomię i samowystarczalność, dzięki czemu konsument może wybrać dowolny dostęp do wybranej formy. Wraz z pojawieniem się opowieści transmedialnej wzrosło znaczenie systemu licencjonowania praw do tworzenia spin-offów czyli nowych produktów wykorzystujących elementy marki znanej już widzom (Jenkins, 2008). Polskim przykładem zastosowania narracji transmedialnej było wprowadzenie i sprzedaż produktów związanych m.in. z marką *Wiedźmin*. Po wydaniu pierwszych części już planowano projekt gry fabularnej i innych związanych z książką utworów.

Wszechobecne technologie informacyjno-komunikacyjne, posługujące się już zazwyczaj obrazami cyfrowymi, oddziałują teraz na życie ludzkie w różnych okresach jego trwania: na naukę, pracę, sposób komunikowania się w życiu rodzinnym, zawodowym czy w czasie wolnym. Ten wpływ jest najbardziej widoczny w życiu młodych pokoleń, ludzi o jeszcze plastycznej, zmiennej osobowości i samoocenie. Uwidocznia się zwłaszcza w pracy uczniów w szkole ponowoczesnej, na wszystkich szczeblach ich edukacji (Rarot, Śniadkowski, 2016). Znaki obrazowe tworzą własną rzeczywistość. Aby zinterpretować tę rzeczywistość odbiorca musi znać kod – system konwencji użytych przez osobę tworzącą komunikat wizualny. Wzajemna relacja elementów wizualnych i werbalnych ukształtowana jest kulturowo. To sprawia, że ten sam repertuar form wizualnych i werbalnych organizowany jest odmiennie, a tym samym tworzy inne znaczenia w zależności od kontekstu kulturowego. Jak więc widzimy czytanie komunikatów obrazowych wymaga przygotowania. Samo uzmysłowienie uczniom zasad konwencji obrazowania nie jest tożsame z wyposażeniem ich w narzędzia analityczne, umożliwiające krytyczną analizę materiałów wizualnych. Przygotować do rozumienia środowiska w którym żyjemy, uczymy się, ale także poznawania innych przestrzeni, kultur, cywilizacji jest niezbędne, aby świadomie korzystać z mediów. Poziom odbioru wizualnego jest zdeterminowany jakością uczestnictwa człowieka w otaczającej go kulturze, a zatem preferowanymi i urzeczywistnianymi wartościami.

Nowa formuła przekazu medialnego

Proces tworzenia i transmisji treści, decyduje też o tym jak postrzegamy świat i co, oraz w jaki sposób się o świecie dowiadujemy. Najbardziej rozwijające się media, określane jako nowe media, stanowią nowe środki przekazu. Współcześnie są to media interaktywne – gdzie każdy może być nadawcą i odbiorcą – działające dzięki Internetowi. Dotychczasowy model „jeden do wielu” jest wypierany przez model „wielu do wielu”.

Postrzeganie roli odbiorcy przekazu medialnego uległo w wielu kwestiach zasadniczym zmianom. Reportaż jest sprawozdawczym przekazywaniem faktów, opisem postaci, miejsc i sytuacji, cechuje go autentyzm. Dzięki tym elementom narracji odbiorca czuje się świadkiem przedstawianych zdarzeń i sam wyciąga z nich wnioski (Polaczek-Bigaj, 2017). Takie formy przekazu informacji, istotnych treści, komunikacji z odbiorcą są miarą naszych czasów. Zmienność i zamienność – wzajemne przenikanie się z pozoru różnych mediów jako naturalny proces komunikacji różnych postaci przekazu i technologii, mobilizuje do poszukiwań.

W ostatnich latach coraz większą popularność zdobywa reportaż multimedialny, który tworzony na różnych nośnikach, w różnych formach przekazu, łączony jest na jednej platformie prezentacji z wykorzystaniem aplikacji wspomagających ich wspólną publikację i odbiór, pokazując różne ujęcia tematu, miejsc, ludzi (Planetarium EC1, 2016). Charakterystyczną cechą reportażu multimedialnego jest z pewnością alinearność kompozycji. Można ją zauważyć, nie czytając ani jednego słowa.

W reportażu multimedialnym, poza wplataniem w tekst różnych map, określeniem miejsc, autor ma możliwość odrębnego zastosowania wizualizacji danych i zdarzeń. Mamy tu do czynienia z wielorakim wykorzystywaniem fotografii, filmów, dźwięku, grafiki, map i informacji zamieszczanych w ramkach. Elementy te użyte są w momencie, kiedy autor uznaje je za potrzebne (bez zachowania rytmu cykliczności). Trzeba jednak pamiętać, że reportaż multimedialny nie ma ściśle ustalonych ram porządkujących jego układ, tak jak ma to miejsce w wypadku klasycznego reportażu tekstowego; autor korzysta tu z dowolności kompozycji (Kasprzyk, 2015). W wyniku wykorzystania tak różnorodnych form powstaje swoisty kolaż, a przeplatanie się ich sprawia, że całość jest łatwiejsza i ciekawsza w odbiorze. Często w narrację wplecione zostają odautorskie słowa komentarza uzupełniając lub wyjaśniając fragmenty filmu lub reportażu zdjęciowego. Odbiór tak przygotowanego nielinearnego materiału może być różny. Jest to rodzaj dialogu z odbiorcą, który ma całkowitą swobodę w wyborze kolejności i rodzaju utworów włączonych do kanonu jego składowych.

Jakie nowe możliwości stwarza wykorzystanie, dla potrzeb reportażu, Internetu i najnowszych technologii? W ostatnich latach funkcjonuje model reportażu integrującego różne formy opowieści, mianowicie włączanie kolejnych wypowiedzi, jako różnych ujęć tematu, które stanowi jego uzupełnienie, umożliwia podsumowanie tematu z udziałem odbiorców. Warstwa faktograficzna reportażu multimedialnego jest dużo bardziej rozbudowana i wiarygodna. W reportażu multimedialnym, poza wplataniem liczb w tekst, autor ma możliwość odrębnego zastosowania wizualizacji danych. Przykładem pierwszego polskiego reportażu interaktywnego jest *Boskie Światło* Jacka Hugo-Badera. To tu właśnie elementem faktograficznym są m.in. mapy ukazujące trasę wędrowki zespołu, oznaczenia wysokości w metrach

nad poziomem morza. Poza tym w ramach niebędących integralną częścią tekstu głównego podano skrótowe informacje z dużą ilością dat, godzin i odległości (Buczek, 2015).

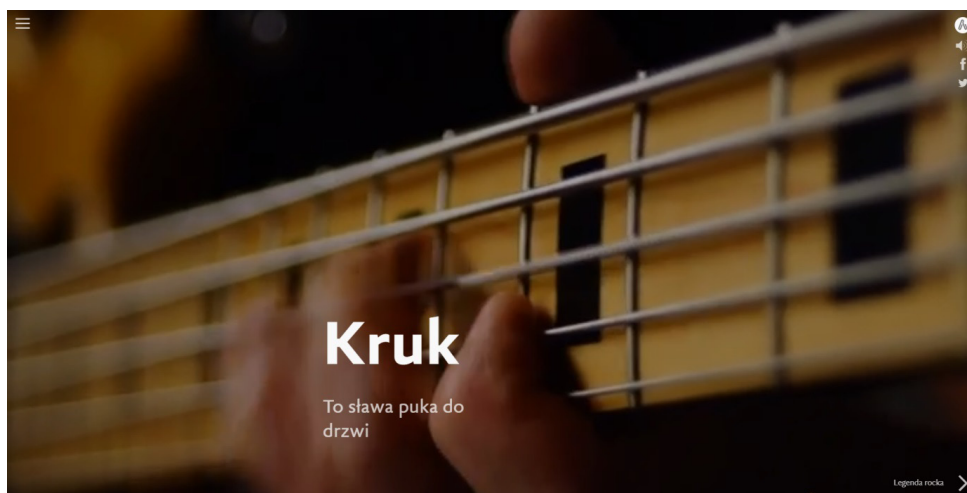
Jednym z bardziej oryginalnych doświadczeń związanych z nowymi mediami jest tzw. reportaż interaktywny, który polega na przygotowaniu reportażu złożonego z wielu elementów, dokumentów i rodzajów przekazu. Bardzo dobrym przykładem współczesnego kierunku reportażu jest strona „reportaż multimedialny” zawierająca kilka zaprezentowanych reportaży multimedialnych opublikowanych na stronie „Gazety Wyborczej” (Reportaże multimedialne, 2014). Ponadto warto sięgnąć także do podobnych publikacji dostępnych w sieci. W reportażu multimedialnym, poza wplataniem w tekst różnych map, określeniem miejsc, autor ma możliwość odrębnego zastosowania wizualizacji danych i szczególnie istotnych zdarzeń. Przykład konkretnego reportażu, doskonale ilustruje wartość takiego przekazu, określa w jakim stopniu założenia autora są realizowane. Jest to wielotorowy tok opowieści, w efekcie obejmujący szeroki obszar korelacji rodzajów komunikatów zebranych w jednym temacie.

Na całym świecie powstaje wiele interesujących propozycji tego rodzaju przekazu multimedialnej narracji (Firestorm); również polskich przykładów powstawania reportaży publikowanych w sieci jest coraz więcej. Pozwala na to interaktywna platforma stworzona dla publikacji twórczości z wykorzystaniem wielu mediów. Prace dotyczą różnych tematycznie obszarów, odległych dziedzin, dających podobne odczucia swobody w odbiorze. Przykłady niosące pasjonujące przesłanie wizualnych zapisów przeszłości i przyszłości (kultury i miejsc, historii i marzeń) to reportaże: *Robert Konieczny. Architekt jutra* (Głowacka, Pastor, Gajewski, Karzelek, 2018), *Sale prób* (2016) – dotyczący wydarzeń muzycznych w Katowicach, *Wyspa Sobieszewska* (2017) – opisujący region geograficzny czy prezentujący nieznaną grupę pasjonatów muzyki rockowej *Kruk* (Kapusta, Gruszka, Kielkowski, 2013).

Duża część zamieszczonych w sieci tego typu reportaży jest publikowana na platformie Atavist z systemem zarządzania treścią dla niezależnych autorów. Dzięki stronie możliwe jest publikowanie reportaży z wykorzystaniem różnych mediów.

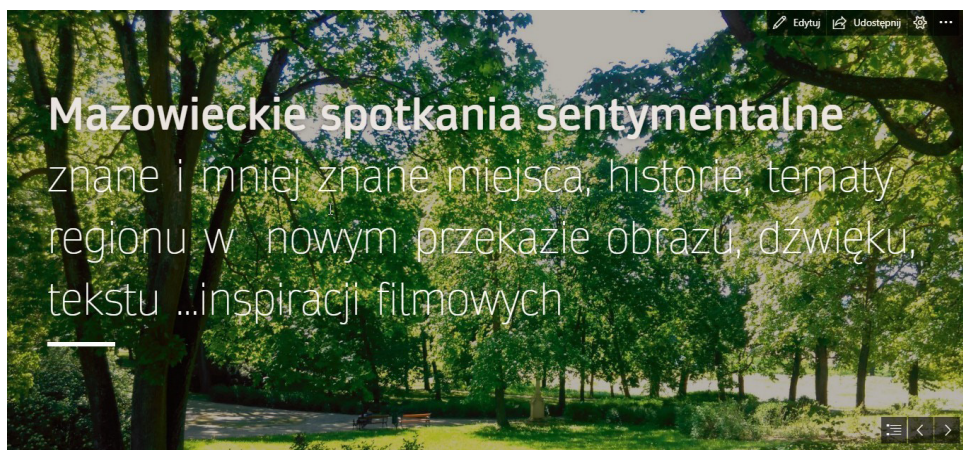
Podobne możliwości dostępne są na stronach WordPress.com lub Squarespace, niemniej wielu autorów nie chce zajmować się szczegółami technicznymi witryny. Stąd tak częste wykorzystanie platformy Atavist wspierającej autorów dzięki narzędziom wizualizacji, którzy mają możliwość skupienia się na treści przekazu. Wszystkie te propozycje są jak dotąd odpłatne, wymagają co najmniej wykupu subskrypcji.

Nowe formy tworzenia, łączenia i publikacji komunikatów medialnych wymagają przygotowania zarówno twórców, jak i odbiorców. Jest to z pewnością ciekawa forma pracy z uczniami, podczas zajęć pozalekcyjnych, w grupach projektowych, w bibliotece i wielu innych obszarach pracy z mediami.

II. 5. Reportaż z koncertu zespołu „Kruk” w Dąbrowie Górniczej. Źródło: (Kapusta i in., 2013)

Jak i do czego można wykorzystać w szkole lub w bibliotece? Czy są bezpłatne aplikacje i programy, które umożliwiają tworzenie, oglądanie i doświadczanie? Próby tworzenia tego typu publikacji bywają możliwe, sposób wykorzystania dostępnej aplikacji można poznać podczas licznych warsztatów z wykorzystaniem narzędzia Sway, dostępnych dla nauczycieli. Na ilustracji 6 przedstawiono przykład roboczej wersji publikowania tego rodzaju reportażu.

II. 6. Robocza wersja strony *Mazowieckie spotkania...* – przykład zastosowania aplikacji Sway w pracy z uczniami. Źródło: opracowanie własne

00:11 / 03:20

Nowe spojrzenie na przekaz, reportaż multimedialny -

Ekologiczne inwestycje w Warszawie z ostatnich lat zasługują na uznanie. Ale miasto jest też często krytykowane za wycinki drzew. W tym roku oburzenie warszawiaków wywołała informacja, że w ostatnich sześciu latach wycięto 150 tys. drzew. Dziś urzędnicy precyzują tę informację. – W latach 2009-2014 wyciętych zostało 159 tys. drzew, ale posadziliśmy 170 tys. nowych – wyjaśnia Magdalena Jadziewicz-Kasak z wydziału prasowego urzędu miasta.

Miejsca poszukiwań i wyborów ... obszary - życie - praca - pasje - relaks

wskazanie obrazu i tekstu, filmu i wywiadu w interaktywnej wersji - niezwykła forma publikacji, aby nauczyciel mógł realizować takie projekty, włączając multimedialną kreatywność ucznia

<https://gazetastoleczna.atavisit.com/zielonawarszawa>

Spejrzanie na nowo - niezwykła forma publikacji, aby nauczyciel mógł realizować takie projekty.

II. 7. Robocza wersja strony *Mazowieckie spotkania...* – przykład zastosowania aplikacji Sway w pracy z uczniami. Źródło: opracowanie własne

Aplikacje i platformy anglojęzyczne dają dużo możliwości publikacji. Jedną z najbardziej popularnych wśród nauczycieli – Sway, dostępna dla wszystkich w wersji okrojonej, także w pakiecie Microsoft Office 365 (w ramach bezpłatnej oferty dla szkół) – pozwala na pierwsze kroki w budowaniu tego rodzaju reportażu z włączeniem funkcji interaktywnych.

Reportaż multimedialny jako niezwykle atrakcyjna forma ukazywania rzeczywistości, będzie zmierzał w kierunku syntezy reportażu pisanego oraz telewizyjnego i internetowego. Dzięki powszechności, jaką gwarantuje Internet, reportaż multimedialny zdominuje zapewne pozostałe odmiany reportażu. Zarówno uczniowie w szkołach, jak i użytkownicy bibliotek, ucząc się poszukiwania tematu, zbierania materiałów, umiejętności współpracy, rozmowy, wykorzystania technologii – mogą tworzyć bazę materiałów, z których powstanie przyszły reportaż. Kolejne etapy pracy, wygenerują grupy szczególnych zainteresowań, dzieląc zakres pracy w taki sposób, aby zebranie poszczególnych dzieł i stworzenie ostatecznej wersji reportażu można było opublikować. W przyszłości użytkownicy dodadzą multimedialne warstwy filmowe do statycznych zdjęć, ujęć klatek z archiwalnych filmów i w ten sposób stworzą swoją własną rozszerzoną rzeczywistość w formie podwójnej wystawy: rzeczywistej i cyfrowej. Przy okazji nauczą się posługiwać zawartością wspólnego dysku w chmurze, a także poznają zasoby repozytoriów cyfrowych i dowiedzą się, jak z nich korzystać.

Podsumowanie

Włączenie wizualizacji do procesu dydaktycznego pomoże w przekazaniu informacji i wiedzy, w obrazowaniu zakodowanego komunikatu z pomocą infografiki. Wiąże się to z wprowadzaniem zmiany w sposobie uczenia się i zapamiętywania. Nowe spojrzenie na przekaz informacji to m.in. kolejne przewartościowanie definicji odczytywania na nowo znanych form komunikatów medialnych, innowacji w sposobach odczytywania przekazu, także w interakcji z użytkownikiem. Poczynając od możliwości uczniów, realizowanego celu, do stymulowania różnych aktywności twórcy i odbiorcy, tworzą nowy wymiar komunikatów opartych na wizualizacji z wykorzystaniem elementów także formuły transmediów. Kształtowanie nowych odbiorców i twórców współpracujących przy kreowaniu modelu nowych przekazów medialnych, opartych na różnych ujęciach tematu i wielowątkowego spojrzenia, będzie istotnym zadaniem dla edukacji medialnej w najbliższych latach.

Identyfikacja wizualna jest jednym z elementów budowania jakości, a posiadanie spójnego systemu wizualnego pozwala na kreowanie wartości szkoły, uczelni, biblioteki i wpływa na postrzeganie jej przez otoczenie. W tym roku blog uniplaces.com (poświęcony międzynarodowej edukacji) opublikował ranking 25 najlepszych bibliotek uniwersyteckich na świecie, które przyciągają studentów (i nie tylko) swoimi wizualnie niezwykle budynkami (wśród nich znalazła się również Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie) (Rarot, Śniadkowski, 2016).

Najbardziej zauważalne przenikanie się mediów dawnych i nowych, także jednoczesne upodabnianie się form przekazu w mediach tradycyjnych do form przekazu w mediach nowoczesnych (Internet, TV) i odwrotnie jest już rzeczywistością. Efektem jest łączny przekaz komentarza z danymi, integracja sieci lokalnych z rozległymi, współdziałanie telefonu z komputerem, a wszystko jako naturalny proces komunikacji różnych postaci przekazu i technologii – to atuty, które dają szansę zarówno użytkownikom jak i twórcom spotkania we wspólnej przestrzeni edukacji z nowymi mediami.

Bibliografia

- Branch, J. (2012). Snow Fall. The Avalanche at Tunnel Creek. W: *New York Times*. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://www.nytimes.com/projects/2012/snow-fall/index.html>
- Buczek, P. (2015). Wpływ nowych mediów na ewolucję literatury faktu. Analiza reportażu multimedialnego Jacka Hugo-Badera Boskie Światło. *Civitas et Lex*, 3(7), 7-16.
- Case Study: Edukacja Przyszłości. (2014). Pobrane 16 czerwca 2018, z: http://designthinkingjam.pl/media/tms/news/news15/54ef1c304d212dtj_casestudy_edukacjaprzyszlosci.pdf

- Głowacka K., Pastor A., Gajewski K., Karzelek J. (2018). Robert Konieczny. Architekt jutra. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <https://silesion.pl/robert-konieczny-architekt-jutra-24-03-2018>
- Graphical abstracts. (cop. 2018). W: *Elsevier*. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://www.elsevier.com/authors/journal-authors/graphical-abstract>
- Hugo-Bader, J. (2013). Boskie światło: wyprawa na Broad Peak. W: *Wyborcza.pl: reportaże multimedialne*. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://interaktywna.wyborcza.pl/intro/#boskie-swiatlo.html>
- Jak z nut: reportaż multimedialny. Pobrane 3 lipca 2018, z: <http://katowice.wyborcza.pl/nospr/>
- Jenkins, H. (2008). *Kultura konwergencji. Zderzenie starych i nowych mediów*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Józwik, K., Zwoliński, S. (2015). *Myślenie wizualne w biznesie. Ty też potrafisz rysować*. Warszawa: MT Biznes.
- Kapusta K., Gruszka K., Kielkowski T. (2013). Kruk: to sława puka do drzwi. Pobrane 20 czerwca 2018, z: <https://dziennikzachodni.atavist.com/kruk>
- Kasprzyk, M. (2015). Nowe możliwości internetu. Zobacz reportaż interaktywny „Pokłady pamięci”. W: *Nowa Trybuna Opolska*. Pobrane 16 czerwca 2018, z: <http://www.nto.pl/polska-i-swiat/art/9064334,nowe-mozliwosci-internet-u-zobacz-reportaz-interaktywny-poklad-y-pamieci,id,t.html>
- Kulczycki, E. (2011). Scholarometer – narzędzie do obliczania i wizualizacji dorobku. Pobrane 24 czerwca 2018, z: http://ekulczycki.pl/warsztat_badacza/scholarometer-%E2%80%93-narzedzie-do-obliczania-i-wizualizacji-dorobku/
- Levinson, P. (2006). *Miękkie ostrze, czyli historia i przyszłość rewolucji informacyjnej*. Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza.
- Levinson, P. (2010). *Nowe nowe media*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Oceń Bibliotekę Wydziałową, wypełnij ankietę! (2017). Pobrane 24 czerwca 2018, z: <http://www.elka.pw.edu.pl/Aktualnosci/Ogloszenia/Ocen-Biblioteki-Wydzialowa-wypelnij-ankiete>
- Osińska, V. (2010). Rozwój metod mapowania domen naukowych i potencjał analityczny w nim zawarty. *Zagadnienia Informatyki Naukowej*, 2(96), 41-51. Pobrane 10 czerwca 2018, z: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/463/zin.pdf>
- Osińska, V., Malak, P., Bednarek-Michalska, B. (2016). Rozwój badań nad wizualizacją informacji. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*, 14, 58-76. Pobrane 10 czerwca 2018, z: <https://repozytorium.umk.pl/bitstream/handle/item/4709/roz-w%C3%B3w%20bada%C5%84.pdf?sequence=1>
- Pacholak, A. (2016). Smart Design Thinking - ERASMUS+ w Barcelonie. Pobrane 23 czerwca 2018, z: <https://come.uw.edu.pl/pl/node/337>
- Perczak, J.E. (2013). Paul Levinson Nowe nowe media, Wydawnictwo WAM, Warszawa 2010, ss. 327. [rec.] *Rocznik Bibliologiczno-Prasoznawczy*, 5(16), 219-221. Pobrane 30 czerwca 2018, z: http://idi.ujk.edu.pl/studia/pdf/160/paul_levinson.pdf

- Planetarium EC1. (2016). Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://lodz.wyborcza.pl/multimedia/ec1/#d1>
- Polaczek-Bigaj, M. (2017). Rola odbiorcy we współczesnym przekazie medialnym. *Państwo i Społeczeństwo*, 17(3), 191-202. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://pis.ka.edu.pl/numery/2017-3/panstwo-i-spoleczenstwo-2017-nr3-var-polaczek-bigaj.pdf>
- Poukładaj sobie w głowie na Nowy Rok! – Portal edukacyjny Perspektywy. (2016). Pobrane 30 czerwca 2018, z: https://www.perspektywy.pl/portal/index.php?option=com_content&view=article&id=3336:poukladaj-sobie-w-glowie-na-nowy-rok&catid=24&Itemid=119
- Puls Maratończyka: historia trzech biegów. W: *Wyborcza.pl: reportaże multimedialne*. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://interaktywna.wyborcza.pl/intro/> <http://interaktywna.wyborcza.pl/intro/#puls-maratonczyka>,
- Rarot H., Śniadkowski, M. (2016). Aspekty wizualne w edukacji szkolnej i akademickiej. Lublin: Politechnika Lubelska. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://bc.pollub.pl/Content/12912/PDF/aspkty-new.pdf>
- Reportaże multimedialne. (2016). W: *Wyborcza.pl*. Pobrane 23 czerwca 2018, z: <http://interaktywna.wyborcza.pl/intro/>
- Sale prób – reportaż multimedialny. (2016). W: *Katowice. City of Music UNESCO*. Pobrane 21 czerwca 2018, z: <http://katowicemusic.com/wydarzenia/sale-prob-reportaz-multimedialny/>
- Sikora, S. (2015). Wizualizacja danych, czy infografika? *2+3D*, 4 (57), 68-73. Pobrane 21 czerwca 2018, z: <http://blog.sebastiansikora.pl/post/wizualizacja-vs-infografika/>
- Sway. (cop. 2018). Pobrane 23 czerwca 2018, z: <http://sway.com/>
- Topham, L., Richards, J., Panetta, F., Khalili, M. (2013). Firestorm. W: *Guardian*. Pobrane 23 czerwca 2018, z: <https://www.theguardian.com/world/interactive/2013/may/26/firestorm-bushfire-dunalley-holmes-family>
- Wyspa Sobieszewska: reportaż multimedialny. (2017). Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://trojmiasto.wyborcza.pl/multimedia/wyspa/slide-0/start/Start>
- Zawała, M., Gruszka, K. (2014). Pokłady pamięci. Pobrane 30 czerwca 2018, z: <http://www.dziennikzachodni.pl/interactive/poklady-pamieci/>

Izabela Rudnicka

***Visualization of information in the library from infographics
to multimedia reportage***

Abstract

The inclusion of visualization into the didactic process, by providing information and knowledge encoded in infographics, is an inspiration for a change in the way of learning and memorizing. A new look at the message is, among others, a re-evaluation of its definition, a re-reading of well-known forms of media messages, the innovations in the ways of creating and reading the message, also in interaction with the user. Working in an educational project using the latest forms of multimedia reportage allows to explore different forms of communication, from the combination of text and image, depending on the shape of the story chosen by author, interactive maps supplementing the facts with graphic, to films or graphic artifacts. In order to enable the teacher to create projects with such an unusual form of publication, their work will be a combination of several areas of knowledge and skills, starting with the students' ability and the pursued goal, to stimulating various creator's and receptor's activities using elements of transmedia formula.

Shaping new audiences and creators cooperating in originating a model of new media messages based on different perspectives of the subject and a multi-threaded view will be an important task for media education in the coming years.

Keywords: information, education, media, digital applications, skills, message

Izabela Rudnicka

Wizualizacja informacji w bibliotece – od infografiki do reportażu multimedialnego

Streszczenie

Włączenie wizualizacji do procesu dydaktycznego – przez przekazanie w infografice zakodowanej informacji i wiedzy, to inspiracja do zmiany w sposobie uczenia się i zapamiętywania. Nowe spojrzenie na przekaz informacji to m.in. przewartościowanie definicji, odczytywanie na nowo znanych form komunikatów medialnych, innowacji w sposobach tworzenia i odczytywania przekazu, także w interakcji z użytkownikiem. Praca w projekcie edukacyjnym z wykorzystaniem najnowszych form reportażu multimedialnego, pozwala na poznawanie różnych form przekazu – od połączenia tekstu i obrazu, zależnie od wybranego przez twórcę kształtu opowieści, po interaktywne mapy uzupełniające fakty o artefakty graficzne, filmowe czy źródłowe. Aby nauczyciel mógł tworzyć projekty z tak niezwykłym kształtem publikacji, jego praca będzie stanowić łączenie kilku obszarów wiedzy i umiejętności. Poczynając od możliwości uczniów, realizowanego celu, do stymulowania różnych aktywności twórcy i odbiorcy z wykorzystaniem elementów formuły transmediów.

Kształtowanie nowych odbiorców i twórców współpracujących przy kreowaniu modelu nowych przekazów medialnych, opartych na różnych ujęciach tematu i wielowątkowego spojrzenia, będzie istotnym zadaniem dla edukacji medialnej w najbliższych latach.

Słowa kluczowe: informacja, edukacja, media, aplikacje cyfrowe, umiejętności, przekaz

WYKORZYSTANIE FOTOGRAFICZNEGO SERWISU SPOŁECZNOŚCIOWEGO INSTAGRAM W DZIAŁALNOŚCI WYBRANYCH BIBLIOTEK KRAJOWYCH I ZAGRANICZNYCH

Medialny obraz bibliotek funkcjonujący w obrębie Instagrama jest produktem określonych twórców, powstaje z myślą o konkretnych odbiorcach (istniejących lub potencjalnych). Można go badać poprzez zastosowanie analizy ilościowej, analizy treści oraz odbioru (Osika, 2015, s. 268).

Współczesne życie bardzo często prowadzone jest równolegle w dwóch rzeczywistościach: realnej oraz wirtualnej. Wiąże się to między innymi z niezwykle silnym rozwojem technologicznym widocznym w skali światowej. Takie „rozdwojenie” funkcjonowania jest dokumentem nowoczesności, która może być traktowana jako pewien stan kultury. Jak słusznie zauważa Andrzej Kisielewski, dzisiejsza masowa kultura wizualna jest narzędziem ekonomii i ma zasięg globalny (Kisielewski, 2016, s. 139).

Instytucje kultury, zwłaszcza funkcjonujące w zakresie non profit, wyraźnie chcą podkreślić swoją obecność wśród odbiorców, również w rzeczywistości mediów społecznościowych. Przy konsekwentnej budowie marki instytucji w sieci oraz promocji jej usług, również w zakresie dydaktycznym, bardzo istotne staje się każde miejsce, w którym prezentowany będzie wizerunek biblioteki. Znaczenie będą miały wszystkie kanały komunikacji, pomagające w dotarciu do użytkowników, również tych potencjalnych. Zaznaczyć trzeba, że nie każda instytucja dysponuje środkami, by robić to w sposób zorganizowany i profesjonalny. W polskiej rzeczywistości, związanej ze światem bibliotekarskim, portalami społecznościowymi zajmują się często w sposób doraźny pracownicy księżnic, obciążeni przede wszystkim innym rodzajem obowiązków. Prowadzenie fanpage'ów jest tylko jedną czynnością z wielu spośród codziennego zakresu prac. Często wynikiem łączenia dużej liczby różnorodnych obowiązków jest niska efektywność działań, niezbyt uporządkowana komunikacja, której charakter jest

¹ Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Instytut Nauk o Informacji.

mało profesjonalny, co widoczne jest w analizie wybranych treści zamieszczanych na portalu Instagram.

Polski socjolog, Piotr Sztompka, w swojej pracy o wyobraźni wizualnej mówi, że obecnie funkcjonujemy w społeczeństwie ikon, nieustannie i z każdej strony jesteśmy otoczeni obrazami. Znaczenie tym obrazom nadaje autor, któremu przyświecają następujące cele: ekspresyjny, wywołujący przeżycie oraz komunikacyjny, związany z przekazaniem jakiejś wiadomości (Sztompka, red., 2002, s. 11). Według badacza, analiza zdarzeń wchodzących w zakres kultury wizualnej pozwala traktować ikonosferę oraz wizualną socjosferę jako zasób badawczy, mogący posłużyć wnioskom, związanym z podstawowymi prawidłowościami zachodzącymi w życiu społecznym (Sztompka, red., 2002, s. 23).

Media społecznościowe

Instagram jest częścią mediów społecznościowych i warto w tym miejscu przytoczyć jedną z najpopularniejszych definicji mediów społecznościowych, tłumaczoną i cytowaną przez wielu autorów, polską translację można odnaleźć między innymi w pracy *Media społecznościowe na rynku międzynarodowym* (Bartosik-Purgat, 2016, s. 12). W wymienionej pracy badaczka przytaczając definicję Kaplana i Haenlina (2010, s. 61) mówi, że media społecznościowe to:

zestaw (grupa) aplikacji opartych technicznie i ideologicznie na fundamentach Web 2.0 pozwalających na tworzenie i wymianę treści wśród ich użytkowników. Pojęcie media społecznościowe wynika z ich charakteru polegającego na łączeniu ludzi w grupy, wymianie informacji, zarówno o życiu prywatnym jak i zawodowym (Bartosik-Purgat, 2016, s. 12).

Wśród cech typowych dla mediów społecznościowych badacze wymieniają między innymi: szeroki zasięg, dostępność, bezpłatność, prędkość publikowania informacji, szybkość reakcji, możliwość aktualizacji danych oraz ich modyfikacji, możliwość budowania dialogu i relacji międzyludzkich (Kaplan, Haenlin, 2010; Szydłowska 2013; Bartosik-Purgat, 2016).

Instagram to amerykański serwis społecznościowy, założony w 2010 r. przez Amerykanina Kevina Systroma oraz Brazylijczyka Marka Kriegera. Jest to serwis fotograficzny hostingu zdjęć połączony z aplikacją działającą w systemach operacyjnych Windows Phone, iOS oraz Android. Początkowo dostęp do usługi był możliwy tylko dla użytkowników iPhone'ów.

Serwisy społecznościowe można dzielić według grup. Na potrzeby niniejszej pracy wykorzystano podział zaproponowany przez Małgorzatę Bartosik-Purgat, która szereguje tytułowe media w trzech głównych gru-

pach, wyodrębnionych ze względu na wykazywane właściwości. Podział proponowany przez badaczkę wskazuje, że do pierwszego zespołu zaliczyć można serwisy przekazujące treści i informacje, muzykę, zdjęcia czy nagrania wideo. Druga grupa obejmuje portale społecznościowe, które mają na celu głównie komunikowanie oraz tworzenie sieci znajomych. Z kolei do ostatniego zespołu mediów społecznościowych klasyfikuje wirtualne światy społecznościowe gier (Bartosik-Purgat, 2016, s. 19). Wśród pierwszej wyróżnionej grupy serwisów, które przekazują treści, wspomniana badaczka wyróżnia między innymi: blogi i mikroblogi, fora internetowe, wikis, media sharing, social bookmarking (Bartosik-Purgat, 2016, s. 19-22). Badając serwis Instagram należy szczegółowo przybliżyć platformy typu media sharing, na których zarejestrowani użytkownicy publikują informacje w różnych postaciach multimedialnych: zdjęcia, filmy, pliki muzyczne. Pozostałe osoby korzystające z serwisów mogą opublikowane informacje czytać, oglądać, komentować. Do najpopularniejszych tego typu platform zalicza się YouTube, Instagram czy Vimeo.

Działanie serwisu Instagram

Jak funkcjonuje Instagram? Portal opiera się przede wszystkim na obrazie, pełni również funkcję fotoalbumu, może być wykorzystywany jako komunikator do konwersacji prywatnych i grupowych, a także jako narzędzie do tworzenia transmisji na żywo. Instagram zbliżając się do funkcji oferowanych przez Snapchata pozwala także na publikowanie krótkich przekazów wideo (Jenczek, 2017, s. 61). W skrócie daje on możliwość edytowania zdjęć i filmów, pozwala zastosować do nich odpowiednie filtry cyfrowe i przede wszystkim pozwala swoim użytkownikom udostępniać te materiały w serwisach społecznościowych. W kwietniu 2012 r. serwis kupiony został przez Facebooka (Makarenko, 2012), a w grudniu tego samego roku zamknięto możliwość publikacji materiałów Instagram w serwisie Twitter – kolejnym amerykańskim portalu społecznościowym opartym o usługę mikroblogowania i założonym w 2006 r. W drugiej połowie lipca 2015 r. wprowadzono w serwisie Instagram wyszukiwarke, dzięki której można odnajdywać hashtagi, profile użytkowników oraz lokalizacje. Instagram oferuje różne funkcje, wśród nich użytkownicy mogą wykorzystywać fotoalbum (profil powstały z fotografii); Instagram Stories (krótkie filmiki wysyłane bezpośrednio do konkretnej osoby lub też MyStories widoczne dla wszystkich obserwujących profil lub dla wszystkich jeśli profil jest publiczny) – każda z tych form znika po 24 godzinach; transmisje live oraz Direct Message, czyli wiadomości prywatne przesyłane za pomocą komunikatora (Jenczek, 2017, s. 62).

Instagram w Polsce

Analizując zawartość serwisu Instagram warto przytoczyć podstawowe dane dotyczące użytkowników portalu.

W polskich badaniach Internetu za marzec 2018 r. prowadzonych przez firmę Gemius S.A. znaleźć można przede wszystkim dane dotyczące właścicieli największych witryn i programów internetowych. Jak wcześniej wspomniano Instagram należy obecnie do firmy Facebook, do której oprócz flagowego Facebooka należą również takie kanały społecznościowe jak Messenger czy WhatsApp. Jednakże badania Gemiusa z marca 2018 r. wskazują także aplikacje, z których korzysta najwięcej internautów na urządzeniach mobilnych. Z zestawienia wynika, że aplikacja Instagram znajduje się na 16 pozycji z wyraźną tendencją wzrostową. Pierwsze miejsca należą do serwisów: Google, Youtube, Mapy, Messenger, Facebook. Liczba internautów używających aplikacji Instagram oscyluje wokół 2,5 milionów (dokładniej 2 496 997), a zasięg tej aplikacji obejmuje ok. 9% (8,85%). Z kolei różnica pomiędzy liczbą internautów względem poprzedniego miesiąca wskazuje, że serwisowi przybyło 106 858 użytkowników. Kolejne wyniki badań podają, że miesiąc później, bo w kwietniu 2018 r. Instagram zajął już 14 miejsce wśród aplikacji obejmując swym zasięgiem 9,18% internautów.

Jaka jest specyfika polskiego Instagrama według badań? Szczegółowe analizy za rok 2017 wskazują, że łącznie z aplikacji korzystało trzy miliony użytkowników, z czego aż 72% stanowiły kobiety.

Popularność profili Instagram w Polsce opracowywała firma NapoleonCat.com, według danych z 2016 r. wśród polskich profili z największą liczbą polubień znajdowały się konta: Roberta Lewandowskiego, Suchara Codziennego (serwis z najśmieszniejszymi obrazkami i kawałami w sieci), Joanny Kuchty (modelki mieszkającej w Irlandii) i Wojciecha Szczęsnego, na dalszych miejscach znalazły się Anna Lewandowska czy Ewa Chodakowska (Kowalczyk, 2016). Warto odnotować, że pierwszy w zestawieniu Robert Lewandowski miał wtedy prawie osiem milionów fanów, dziś jest to nieco ponad 13 milionów. W pozostałych przypadkach przyrost fanów jest niewielki i nie ma skali porównawczej do popularnego piłkarza. Kolejne zestawienie za rok 2017 opublikował Sotrender, analizujący i raportujący różnorodne działania marketingowe przeprowadzane w mediach społecznościowych (Żyłka, 2017). Według tego zestawienia pierwsze miejsce zajmuje nadal Robert Lewandowski z ponad 11 milionami obserwujących, drugie miejsce zajęła Anna Lewandowska (ponad 1,5 milionów obserwujących), na trzecim miejscu uplasował się Wojciech Szczęsny z ponad 1,3 milionów osobami śledzącymi jego profil.

Instagram na świecie

Jeśli chodzi o wyniki Instagrama na świecie to warto wspomnieć, że amerykańska firma eMarketer należąca do koncernu Axel Springer podaje, że „na koniec 2017 r. Instagram miał blisko 600 milionów użytkowników, a wpływy platformy z reklam sięgnęły ponad 4 miliardów dolarów” (eMarketer, 2018). Wspomniana firma wskazuje również na wyraźną tendencję wzrostową wśród użytkowników badanego serwisu: „do 2021 r. liczba [użytkowników] [...] wzrośnie do 927,9 miliona. Odsetek użytkowników Instagrama wśród ogółu użytkowników portali społecznościowych na świecie ma w tym samym okresie wzrosnąć z 24 proc. do 30,1 proc. Firma eMarketer szacuje także, że w [...] [2107] roku wpływy z reklam Instagrama wyniosły 4,1 miliarda dolarów, a w roku 2019 sięgną już 10,87 miliarda dolarów” (eMarketer, 2018).

Statista.com to internetowy portal statystyczny z siedzibą w Hamburgu, który podaje na swojej stronie internetowej dane zbierane z różnych instytucji badających rynek, opinię publiczną czy organizacje. Gromadzi i opracowuje dane statystyczne dotyczące różnych tematów, pozyskane z wielu źródeł z całego świata. Witryna zamieszcza informacje wskazujące wiodące na świecie kraje pod względem liczby ludności korzystającej z Instagrama. Badania pochodzą z marca 2018 r. i podają, że najwięcej użytkowników omawianego serwisu fotograficznego znajduje się w Stanach Zjednoczonych (120 milionów osób korzysta z serwisu w ciągu miesiąca), na drugim miejscu znajduje się Brazylia (61 milionów w trakcie miesiąca), na trzecim Indie (59 milionów na miesiąc). Wielka Brytania zajmuje w tym zestawieniu dziewiątą pozycję, w tym kraju z Instagrama korzystają miesięcznie 23 miliony internautów (Statista.com, 2018a). Według danych z kwietnia 2018 r., zamieszczonych na Statista.com, wyraźnie widać, że wśród użytkowników omawianego serwisu na świecie większość stanowią młodzi ludzie w przedziale wiekowym 18-24 lata oraz internauci w wieku 25-34 lat (Statista.com, 2018b).

W czołówce najpopularniejszych na świecie kont instagramowych znajdują się profile gwiazd. Według danych portalu Business Insider za rok 2017 są to profile: Seleny Gomez (2017 rok to 130 milionów followersów, obecnie na dzień dzisiejszy to 138 milionów), Cristiano Ronaldo (w 2017 miał 116 milionów obserwujących, a na dzień dzisiejszy 128 milionów obserwujących) oraz Ariana Grande i Beyonce (Hartmans, 2017).

Cel i metoda badania

Celem opracowania jest sprawdzenie jak radzą sobie wybrane biblioteki na profilu Instagram w zakresie zyskiwania popularności wśród odbiorców oraz sposobu prezentacji treści. Sprawdzone również, na podstawie popu-

larności profili i sposobu prezentacji treści, co może stanowić najlepsze wzorce do zdobywania polubień, do edukacji użytkowników lub promocji samej instytucji. Zakres promocji, budowy wizerunku i upowszechniania usług bibliotecznych nierozzerwalnie wiąże się z dydaktyczną funkcją samej instytucji, która poprzez gromadzenie zasobów i prezentowanie ich w odpowiedni sposób zachęca i promuje pogłębianie wiedzy czy zdobywanie informacji za pośrednictwem swojej placówki.

Sposób gromadzenia danych to obserwacja z autopsji oficjalnych profili wybranych instytucji z prywatnego konta użytkownika Instagram w oznaczonym zasięgu chronologicznym (10 oraz 30 czerwca 2018 r.). Z kolei sposób opracowania zebranych danych to przede wszystkim analiza ilościowa (liczba zdjęć i polubień w perspektywie chronologicznej), wsparta elementami badania zawartości treści fotografii oraz opisów zdjęć.

Do badania przeprowadzonego w czerwcu 2018 r. Autorka wytypowała oficjalne konta na Instagramie należące do dwóch księżnic zagranicznych, są to biblioteki narodowe: Library of Congress w Stanach Zjednoczonych, British Library z Wielkiej Brytanii oraz konta warszawskiej Biblioteki Narodowej i krakowskiej Biblioteki Jagiellońskiej, czyli dwóch największych księżnic w Polsce. Takie zestawienie wybrano głównie z powodu poszukiwania wzorca dobrych praktyk oraz wskazania pewnych procesów zachodzących na Instagramie biblioteki posiadającej dużą liczbę followersów.

Na dzień 10 czerwca 2018 r. liczba fanów prezentowała się następująco: najpopularniejsza z badanych bibliotek to British Library z liczbą 177 tysięcy obserwujących, sporo ustępuje Library of Congress z odnotowanymi 31 tysiącami użytkowników (tab. 1). W Polsce Biblioteka Narodowa nieznacznie wyprzedza Bibliotekę Jagiellońską. Pierwsza z nich zdobyła 1193 followersów, a druga 1072 obserwujących (tab. 2). Wszystkie dane dotyczące badanych instytucji były aktualne na dzień 10 lub 30 czerwca 2018 r. Wśród prezentowanych informacji zastanawiające wydaje się, że w kraju najliczniej zaludnionym, w którym liczba osób korzystających z Instagrama znacznie przekracza granice stu milionów osób, największa biblioteka państwa i jedna z największych na świecie, zdobywa zaledwie 31 tysięcy obserwatorów.

Wskazać trzeba, że liczba ludności każdego z krajów, których biblioteki narodowe znalazły się w badaniu jest bardzo zróżnicowana. W Wielkiej Brytanii żyje dziś powyżej 66 milionów osób, liczba ludności w USA to prawie 328 milionów, ludność w Polsce to niecałe 38 milionów (Populationof.net, 2018). W Stanach Zjednoczonych 287 milionów ludzi korzysta z Internetu, co stanowi 88% ludności używającej sieci, wśród nich 40% użytkuje portal Facebook (Internetworldstats.com, 2018 – dane dla użytkowników FB z czerwca 2017 r. Jak wcześniej wskazano z Instagrama w Polsce korzysta około trzech milionów użytkowników, w Stanach Zjednoczonych 120 milionów miesięcznie, a w Wielkiej Brytanii 23 miliony na miesiąc.

Wybrane biblioteki zagraniczne na Instagramie

Analizę wybranych bibliotecznych kont Instagram poprowadzić można chronologicznie według dat opublikowania pierwszego posta. Jako pierwsza konto na portalu założyła londyńska British Library. 14 marca 2014 r. zamieściła fotografię, która przedstawia plakat reklamujący wydarzenie: Comics Unmasked. Art & Anarchy in the UK, 2 May-19 August 2014. Ta pierwsza wiadomość zebrała 39 polubień. Łączna liczba postów w badanym okresie wynosiła 664, co wskazywało, że częstotliwość publikacji na profilu oscyluje wokół jednego posta dziennie. Najpopularniejsza fotografia opublikowana została w listopadzie 2017 r., polubiło ją ponad siedem tysięcy obserwujących, co daje 4,4% zainteresowania wśród całości użytkowników śledzących profil (tab. 4). Najczęściej lajkowany materiał to fotografia przedstawiająca wnętrze biblioteki imienia króla Jerzego III Hanowerskiego i pracujących w niej użytkowników. Gromadzone tam są przede wszystkim bardzo cenne obiekty i rzadkie rękopisy. Widoczne pomieszczenie biblioteczne oddane zostało do użytku w 1998 r. Zdjęcie przedstawia więc architekturę i wnętrze księżnicy. Analizując całość zamieszczonych do 10 czerwca br. materiałów można zaobserwować pewną prawidłowość w zakresie najpopularniejszych postów. Jeśli coś spodobało się raz to biblioteka po pewnym okresie nawiązuje do tego ponownie w swoich fotografiach, np. zdjęcia ukazujące najcenniejsze inkunabuły, pierwsze wydania dzieł Szekspira, pierwsze wydania dzieł Beatrix Potter, fotografie wnętrz i budynku bibliotecznego. Niektóre zdjęcia z największą liczbą polubień powtarzają się kilkakrotnie, po 2-3 razy w różnych odstępach czasu. Analizując zawartość fotografii można zwrócić uwagę na fakt, że księżnica zdecydowanie i konsekwentnie kieruje uwagę użytkowników na gromadzone zasoby, zwłaszcza na cenne kolekcje. British Library obserwuje 87 innych użytkowników Instagrama, wśród nich znajdują się między innymi największe muzea i biblioteki świata, ale również inne instytucje kultury.

Drugą biblioteką spośród wybranych do analizy, która założyła swoje konto na Instagramie w 2015 r. jest Library of Congress ze Stanów Zjednoczonych. Pierwszy materiał na profilu księżnica zamieściła 24 sierpnia 2015 r. i były to zdjęcia w przyspieszonym tempie (film poklatkowy – timelapse). Do stworzenia filmu użyto fotografii przedstawiających Great Hall budynku Thomasa Jeffersona Biblioteki Kongresu w Waszyngtonie. Materiał zebrał 72 polubienia. Biblioteka zamieściła w badanym okresie 376 postów, co wskazuje, że częstotliwość publikacji oscylowała wokół trzech postów dziennie (tab. 1). Jeśli chodzi o followersów to amerykańska księżnica pozostaje daleko w tyle za londyńską British Library. Biblioteka zdobyła bowiem zaledwie 31 tysięcy obserwujących. Należy uznać, że to słaby wynik, zwłaszcza w porównaniu z liczbą mieszkańców

oraz danymi statystycznymi wskazującymi, ile osób miesięcznie korzysta w Stanach Zjednoczonych z Instagrama. Najpopularniejsze zdjęcie na profilu zamieszczono 12 grudnia 2017 r. Jest to świąteczne drzewko (choinka z bombkami i światełkami) stojące w holu Biblioteki Kongresu. Do fotografii dołączone są krótkie życzenia świąteczne. Zdjęcie zdobyło 2171 polubień, co stanowi 7% zainteresowania użytkowników śledzących profil, którzy zechcieli podzielić się publicznie informacją o akceptacji materiału². Wśród zamieszczanych na Instagramie materiałów spora ich liczba wiąże się z wydarzeniami i spotkaniami organizowanymi przez bibliotekę. W porównaniu z British Library zdecydowanie większy nacisk położono na ukazanie instytucji w kontekście ludzi niż zasobów materialnych. Library of Congress prezentuje bardziej dynamiczne ujęcia niż statyczna i przez to bardziej konserwatywna British Library. W USA zamieszczane są dość regularnie inne materiały niż tylko fotografie (np. filmy poklatkowe). W Waszyngtonie widać zdecydowanie więcej ludzi w ruchu, w Londynie z kolei dominują odpowiednio przygotowane i zakomponowane przedmioty, przedstawiające część wybranej bibliotecznej kolekcji lub fragment budynku. W związku z tym, że Amerykanie publikują zdecydowanie więcej ujęć z ludźmi z okazjonalnych wydarzeń, bardzo rzadko zdarza się powtarzanie materiału w serwisie. Interesująca zależność pojawia się w momencie, gdy Library of Congress publikuje niemal identyczne ujęcia, które w innych profilach bibliotecznych (np. British Library) uzyskały wysoką liczbę polubień. Amerykańska Biblioteka Kongresu obserwuje 27 innych użytkowników Instagrama, wśród których znajdują się wyłącznie instytucje amerykańskie.

Jak wskazuje tabela 1, British Library zdecydowanie lepiej radzi sobie ze zdobywaniem dużej liczby osób śledzących profil. Książnica prawie o 500% wyprzedza w tym aspekcie Library of Congress. Z kolei liczba postów zaprezentowana w omawianej tabeli wskazuje, że brytyjska placówka zamieściła ich o 76% więcej niż amerykańska. Łączna liczba polubień najpopularniejszego postu również wskazuje, że angielska biblioteka znacząco, bo aż o 259% wyprzedza w tym aspekcie drugą badaną placówkę. Podane wyniki mogą wskazywać, że europejska biblioteka prezentuje treści w sposób bardziej sprzyjający globalnemu zainteresowaniu. Nie można tu również wykluczyć faktu, że ma ona zdecydowanie dłuższą tradycję, a więc znaczenie w zdobywaniu szerokiego grona odbiorców może mieć również sama marka instytucji.

² Być może wśród obserwujących znalazły się osoby, które „lubią” daną fotografię, ale nie klikają tego polubienia. Dla badania użytkowników mediów społecznościowych oraz akceptacji prezentowanych treści istotny będzie sam fakt podzielenia się swoim zainteresowaniem z innymi użytkownikami serwisu. Badanie lub też próba oceny analizy postaw ukrytych nie jest celem prezentowanego materiału.

Wybrane biblioteki polskie na Instagramie

Rozpoczynając analizę kont polskich bibliotek w omawianym serwisie, wskazać należy, że krajowe serwisy zawierają mniej postów, polubień i komentarzy. Również jakość fotografii oraz oryginalność prezentowanych treści polskich ksiąźnic różni się na ich niekorzyść. Wśród wybranych losowo polskich bibliotek naukowych liczba osób śledzących profil na Instagramie kształtuje się w granicy 150-2727 osób³.

Przechodząc do analizy krajowych placówek zgodnie z chronologią powstania konta w serwisie wskazać trzeba, że krakowska Biblioteka Jagiellońska, najstarsza polska ksiąźnica, otworzyła swój profil na Instagramie kilka miesięcy wcześniej niż Biblioteka Narodowa, dlatego też jej profil omówiony zostanie jako pierwszy. Krakowska placówka zainicjowała swoją działalność w serwisie 15 września 2016 r., publikując fotografię przedstawiającą otwartą ksiąźkę, zniszczoną i sugerującą związek z tradycją. Materiał ze zdjęcia nie został opisany i nie można go bliżej zidentyfikować. Ten post polubiło 27 użytkowników. Najpopularniejszy materiał zamieszczono 14 lutego br. Przedstawia on piernikowe serce na tle budynku biblioteki, fotografia zdobyła 127 polubień (tab. 3). Łącznie ksiąźnica opublikowała 132 posty, co wskazuje, że częstotliwość zamieszczania materiałów na profilu to jeden post raz na 5 dni. Książnica zdobyła 1072 followersów, co można uznać za wynik standardowy, zwłaszcza, że jest on bardzo zbliżony do wyniku Biblioteki Narodowej (1193 followersów). Krakowska ksiąźnica obserwuje 394 innych użytkowników Instagrama, wśród nich również British Library.

Ostatnia w zestawieniu pojawia się warszawska Biblioteka Narodowa, która pierwsze zdjęcie na Instagramie dodała 20 kwietnia 2017 r. Na fotografii znajduje się dyrektor ksiąźnicy, dr Tomasz Makowski, podczas konferencji „Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku”. Materiał uzyskał 27 polubień, czyli dokładnie tyle samo, co pierwszy post Biblioteki Jagiellońskiej (tab. 3). Książnica opublikowała 148 postów, co wskazuje, że placówka zamieszcza jeden post na trzy dni. Łącznie zebrała ona 1193 followersów. Najpopularniejszy materiał zamieściła na Instagramie 24 grudnia 2017 r. (tab. 3). Zdjęcie przedstawiało najprawdopodobniej kartkę świąteczną z kolekcji zbiorów specjalnych ksiąźnicy. Materiał fotograficzny nie został opisany, przy poście pojawiły się życzenia świąteczne dla czytelników. Biblioteka na profilu zamieszcza różnorodne zdjęcia, filmiki, animacje. Analiza materiału wskazuje, że kierunek,

³ Kilka wybranych polskich bibliotek naukowych mających oficjalne konta na Instagramie: Biblioteka Raczyńskich z Poznania – 814 obserwujących, Książnica Pomorska ze Szczecina – 2727 obserwujących, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie – 1109 obserwujących, Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka w Katowicach – 360 obserwujących, Biblioteka Uniwersytecka w Białymstoku – 1067 obserwujących, Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu – 150 obserwujących. Dane zebrane na dzień: 27.06.2018 r.

w którym podąża profil nie jest wyraźnie określony. Podobnie jak w przypadku Biblioteki Jagiellońskiej. Książnica obserwuje 316 użytkowników Instagrama, wśród nich znajduje się również British Library oraz Library of Congress.

Analizując materiał zamieszczony w tabeli nr 3 widać, że pomimo kilku miesięcy różnicy w czasie inicjacji działalności placówki w serwisie liczba polubień pierwszego postu jest identyczna. Również liczba polubień najpopularniejszej publikacji jest zbliżona i wynosi 17. Także dane z tabeli nr 2 wskazują, że łączna ilość obserwujących profil analizowanych księżnic, jak również liczba postów nie różnią się od siebie w sposób znaczący. Zebrane dane mogą sugerować, że odbiorcy treści bibliotecznych w polskim Instagramie są stali, a ich zainteresowania obejmują największe księżnice w kraju. Generalnie podobają im się w tych placówkach podobne schematy prezentacji treści. Może to również wskazywać, że brak wyraźnych różnic pomiędzy dwiema badanymi placówkami oznacza brak oryginalności, która zwracałaby uwagę szerszego grona odbiorców, zainteresowanych ogólnie kulturą, nie tylko treściami z zakresu bibliotekarstwa.

Najlepsze wzorce

Najlepszym wzorcem do obserwacji i inspiracji spośród analizowanych księżnic jest londyńska biblioteka. Materiał zamieszczany na omawianym portalu to przede wszystkim fotografie ściśle związane z działalnością instytucji. Zaznaczyć trzeba, że w każdym analizowanym przypadku materiały zamieszczane na Instagramie wyraźnie związane są z zasobami, usługami, wydarzeniami lub architekturą danej biblioteki. W przypadku British Library zdjęcia mają niewątpliwie również spory walor edukacyjny, gdyż przykładowy opis (wybór losowy) przedstawiony w tabeli 5, wygląda następująco: fotografia na profilu zamieszczona 29 marca br. opublikowana została w nawiązaniu do rocznicy otwarcia Royal Albert Hall, londyńskiej sali koncertowej, wybudowanej w South Kensington i poświęconej księciu Albertowi, mężowi królowej Wiktorii. Materiał prezentowany na profilu to fotografia budynku wspomnianej sali, pochodząca z 1875 r. Pod opisem znajduje się również informacja o miejscu przechowywania zbioru w British Library – numer sygnatury bibliotecznej. Kolejna losowo wybrana fotografia dotyczy wystawy prezentującej nagrania dźwiękowe z ostatnich 140 lat. Opis podaje nazwę wystawy, informację, że już niedługo (13 maja) zostanie ona zamknięta. To informacja pożegnalna, zamykająca tematykę nagrań prezentowanych od dłuższego czasu w gmachu biblioteki. Ostatnia losowo wybrana fotografia z 18 grudnia 2017 r. (tab. 5) przedstawia fragment zielnika, autorstwa Johna Gerada. Do obrazu dołączona jest krótka, interesująca notatka dotycząca samego zielnika i osoby autora. W pomyślny sposób wykorzystano tą publikację przy organizacji wystawy o histo-

rii magii w Harrym Potterze. Biblioteka nie zapomniła w tym miejscu dołączyć hasztaga #BLHarryPotter, łączącego w jednym miejscu wszystkie elementy dotyczące odpowiednio oznaczonych zbiorów British Library oraz Harry'ego Pottera.

Zdjęcia na koncie wzorcowej ksiąźnicy często są bardzo dokładnie opisywane, jeśli jest znany autor to podaje się jego nazwisko i krótki biogram, ewentualnie wiąże się dokument z innymi zasobami lub aktualną sytuacją. Często skrótkowo przedstawiona jest historia powstania dokumentu lub też historia tematu, który jest na nim prezentowany. Analizując materiał zamieszczany na Instagramie tej instytucji odnotować należy, że bardzo często (nie w każdym przypadku) ksiąźnica podaje numer sygnatury i nazwę kolekcji, z której pochodzi prezentowane źródło. Popularne jest również łączenie historycznych zbiorów z elementami współczesnymi. Do publikacji celowo selekcjonowane są materiały związane z dniem bieżącym np. rocznica otwarcia sali koncertowej (29 marca br.), ostatni tydzień Ramadanu (post z 7 czerwca br.), ilustracja z parasolem z 1909 r. w nawiązaniu do panującej aury pogodowej (27 lutego br.). Materiały zamieszczane na profilu często są szeroko opisywane, w sposób interesujący omawiają prezentowany dokument, dodawanych jest niewiele hashtagów, są one jednak bardzo precyzyjne i często wiążą określone zasoby w całe kolekcje tematyczne prezentowane na profilu w różnych okresach czasu (np. wykorzystanie hashtagu dotyczącego podróży Jamesa Cooka #BLCookVoyages; Harry'ego Pottera #BLHarryPotter; czy okresu adwentu #BLAdvent). Hashtagi posiadające przedrostek BL grupują zbiory w kolekcje, przykładowo #BLCookVoyages obejmuje na dzień 30 czerwca 2018 r. 60 postów, z kolei #BLHarryPotter 1947 postów, a #BLAdvent grupuje 56 postów. W większości przypadków są to materiały zamieszczone przez British Library, czasem znajdują się w tych grupach zdjęcia otagowane przez fanów, osoby związane z konkretną wystawą lub wydarzeniem organizowanym przez ksiąźnicę. Bardzo często przy opisie materiału instytucja zamieszcza również link lub hashtag z oznaczeniem more info i przekierowuje zainteresowanych do bardziej szczegółowych informacji.

Manuel Castells w pracy *Władza komunikacji* cytuje analizy Doris Graber (2001, s. 129) dotyczące konwersji informacji, podając za badaczką i jednocześnie komentując:

badania nad przetwarzaniem informacji pokazują, że przeciętny Amerykanin [a moim zdaniem również mieszkańcy innych krajów – MC] zwraca większą uwagę wyłącznie na wiadomości dotyczące istotnych tematów związanych z jego życiem i doświadczeniem”, w dalszej części konkluduje on, że: „Kiedy [...] wiadomość zostaje przedstawiona w formie inforozrywki, co oznacza jej personalizację przez pryzmat konkretnej postaci politycznej, wówczas jest łatwiej przetwarzana i zapamiętywana” (Castells, 2013, s. 210).

Wydaje się, że Instagram jest doskonałym źródłem przekazującym różnorodne informacje w formie graficznej rozrywki.

Wnioski

W przypadku analizy polskich bibliotek na Instagramie można sformułować wniosek, że bibliotekom zależy na funkcjonowaniu w samym serwisie i zaznaczeniu w nim swojej obecności. Publikacja materiałów wraz ze szczegółowymi opisami mogącymi nawiązać do osobistych refleksji jest praktycznie niewidoczna. Często brakuje informacji o lokalizacji dokumentów (sygnatury) lub przynależności zbioru do konkretnej kolekcji (brak promocji własnych zasobów). Niewiele jest hashtagów tworzonych specjalnie na potrzeby prezentowania kolekcji w sposób powiązany tematycznie, za to ich liczba znacznie przewyższa wzorcową pod tym względem British Library, która nie nadużywa hashtagów, ale koncentruje się raczej na ścisłej precyzji w doborze i tworzeniu, aby jak najlepiej oddać zawartość materiału. Najczęściej używa ona dwóch lub trzech hashtagów do opisu jednego dokumentu. W przypadku Library of Congress liczba ta jest nieco większa, ale wciąż pozostaje w mniejszości do prezentowanego opisu (zob. tab. 5), z kolei w przypadku ksiąźnic krajowych liczba hashtagów często przeważa nad słowami w samym opisie materiału (zob. tab. 6).

Pierwsza prawidłowość wynikająca z obserwacji omawianych profili wskazuje, że najliczniej obserwowane serwisy zagraniczne nie zwiększają w sposób znaczący liczby obserwowanych przez siebie osób czy instytucji. Liczba nie jest wysoka, w przeciwieństwie do polskich bibliotek, gdzie stosunek obserwowanych przez analizowane ksiąźnice do całości polubień profilu wynosi odpowiednio 26% dla Warszawy i aż 37% dla Krakowa. W przypadku badanych instytucji zagranicznych wygląda to następująco: Waszynton – 0,087%, Londyn – 0,049%. Takie dysproporcje mogą oznaczać, że polskie instytucje potrzebują większej ilości inspiracji, są chłonne nowości, możliwe, że mają mniejszą chęć eksperymentowania i tworzenia indywidualnych dobrych praktyk na bazie własnych doświadczeń w sieci i powiązań z użytkownikami. Być może analizowane ksiąźnice polskie wolą wprowadzać wzorce sprawdzone i podpatrzone u obserwowanych instytucji. Wydaje się również, że przedstawianie fotografii osoby zarządzającej biblioteką to typowo polska specyfika w porównaniu do analizowanych serwisów zagranicznych.

Zdecydowana większość materiałów zamieszczanych za granicą jest bardzo dokładnie opisana. Fotografie są szczegółowo charakteryzowane pod względem autorstwa (jeśli jest znany twórca prezentowanego materiału), jak i zawartości, co zdarza się bardzo rzadko w przypadku zasobów polskich bibliotek.

Przeprowadzona powyżej analiza wskazuje, że instytucje zagraniczne dbają, by zamieścić na swoim profilu minimum jeden post dziennie,

w kraju badane ksiąźnice nie stosują tego sposobu zdobywania popularności wśród obserwatorów i publikują posty raz na trzy lub raz na pięć dni. Dla porównania najpopularniejsza na Instagramie Selena Gomez zamieszcza mniej więcej jeden post dziennie. Warto również wyznaczyć konkretny kierunek i styl, w którym prezentowane będą materiały. Najlepiej, aby był on odpowiedni do charakteru instytucji, skupionej na podejściu do użytkownika w ujęciu tradycyjnym lub bardziej nowoczesnym oraz do najpopularniejszych form jej działalności (wystawy, spotkania, prezentacje). Wydaje się rzeczą niezbędną, by każdy materiał odpowiednio opisywać; obiektem zamieszczonym na fotografii powinna towarzyszyć ich krótka i interesująca charakterystyka, podanie dokładnej lokalizacji źródła, jeśli eksponat znajduje się w zasobach bibliotecznych, co niestety nie jest powszechne w Polsce. Ważne jest również odpowiednie konstruowanie słów kluczowych, które w formie hashtagów pomagają wyszukać interesujące użytkowników elementy, najlepiej by związane one były z zasobami ksiąźnicy. Rosnąca popularność Instagrama na świecie i w Polsce wskazuje, że warto inwestować czas i wysiłek w rozwój tego medium, które nie tylko promuje instytucję poprzez wszechobecne w dzisiejszej kulturze obrazy, ale również może edukować followersów poprzez odpowiednio skonstruowaną i zaprezentowaną treść opisu.

Tab. 1. Wykorzystanie Instagrama w działalności wybranych dwóch zagranicznych bibliotek narodowych – stan na dzień 10.06.2018 r.

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM					
	Data pierwszego postu	Liczba obserwujących	Liczba postów	Liczba obserwowanych	Data publikacji postu z największą ilością polubień	Liczba polubień najpopularniej- szego postu
British Library Londyn – Wielka Brytania	14 marca 2014	177 tys.	664	87	22 listopada 2017	7794
Library of Congress Waszyngton – Stany Zjednoczone	24 sierpnia 2015	31 tys.	376	27	12 grudnia 2017	2171

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Tab. 2. Wykorzystanie Instagrama w działalności dwóch największych bibliotek polskich – stan na dzień 10.06.2018 r.

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM					
	Data pierwszego postu	Liczba obserwujących	Liczba postów	Liczba obserwowanych	Data publikacji postu z największą ilością polubień	Liczba polubień najpopularniejszego postu
Biblioteka Narodowa Warszawa	20 kwietnia 2017	1193	148	316	24 grudnia 2017	143
Biblioteka Jagiellońska Kraków	15 września 2016	1072	132	394	14 lutego 2018	127

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Tab. 3. Zmiany zachodzące na profilu Instagram dwóch największych bibliotek polskich – stan na dzień 10.06.2018 r.

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM			
	Data pierwszego postu	Liczba polubień pierwszego postu	Data i temat ostatniego postu	liczba polubień ostatniego postu
Biblioteka Narodowa Warszawa	20 kwietnia 2017	27	8 czerwca 2018 <i>Imieniny Jana Kochanowskiego. W roli głównej twórczość Zbigniewa Herberta.</i>	69
Biblioteka Jagiellońska Kraków	15 września 2016	27	8 czerwca 2018 <i>Noc Bibliotek w Jagiellonce.</i>	52

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Tab. 4. Zmiany zachodzące na profilu Instagram dwóch wybranych zagranicznych bibliotek narodowych – stan na dzień 10.06.2018 r.

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM			
	Data pierwszego postu	Liczba polubień pierwszego postu	Data i temat ostatniego postu	Liczba polubień ostatniego postu
British Library Londyn – Wielka Brytania	14 marca 2014	39	8 czerwca 2018 <i>3 fotografie w serii.</i> <i>Our Treasures Gallery is now open again! From Handel to Christopher Marlowe via Jane Austen's writing desk, discover stories that shape the world with #BLTreasures, free and open daily.</i>	1719
Library of Congress Waszyngton – Stany Zjednoczone	24 sierpnia 2015	72	6 czerwca 2018 <i>"Full victory—nothing else." In remembrance of D-Day, 74 years ago today. (@usarmy photo in the LOC Prints and Photographs collection)</i>	606

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Tab. 5. Przykładowe opisy zdjęć publikowanych w serwisie Instagram w wybranych dwóch zagranicznych bibliotekach narodowych – stan na dzień 30.06.2018 r.

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM		
	Data postu	Opis zamieszczony przez bibliotekę	Liczba polubień postu
British Library Londyn – Wielka Brytania	29 marca 2018	The @royalalberthall was opened #onthisday in 1871, named in Prince Albert's memory. This photographic print was made shortly after in 1875. Shelfmark: 10348.bbb.38	3074
	3 maja 2018	Our free Listen: 140 Years of Recorded Sound exhibition closes on 13 May. It's your last chance to step into one of our listening booths and hear an eclectic mix of sounds from our archive – including many rare and unpublished recordings. Follow the link in our bio for more info #BLSounds #soundarchive#saveoursounds	1243
	18 grudnia 2017	John Gerard was an English herbalist whose most famous work was 'The Herball or Generall Historie of Plantes'. Gerard maintained his own garden in Holborn, London, in which he cultivated all manner of plants, including exotic specimens such as the potato. The 'Herball' contains more than 1800 woodcut illustrations, including speedwell, shown here. Most of them were taken (without acknowledgement) from a book printed in Germany six years previously. Take a closer look at this item in Harry Potter: A History of Magic – exhibition open now. #BLHarryPotter #herbology	2530
Library of Congress Waszyngton – Stany Zjednoczone	29 marca 2018	Happy #OpeningDay! Among our huge baseball collection, here's a great #ThrowbackThursday team photo! With a nod to their nickname—inspired by "trolley dodging" locals on Brooklyn's busy streets—the 1911 Brooklyn Dodgers pose for their annual team photograph on trolley tracks running through the heart of the borough. (Charles E. Stacy, photographer; Prints and Photographs Division) #libraryofcongress #baseball #collections	758
	7 lutego 2018	Conservators Gwenanne Edwards and Mary Haude work to separate panels from a giant 1776 map of Vienna, Austria, for treatment and restoration. #LibraryOfCongress #BehindTheScenes #conservation #maps	989
	8 grudnia 2017	Thank you, Paddington Bear, for coming all the way from London to read to kids in our Great Hall for #Lcstorytime with Dr. Hayden! Kids and adults alike were thrilled for your visit! #libraryofcongress #librarylove #paddingtonbear	811

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Tab. 6. Przykładowe opisy zdjęć publikowanych w serwisie Instagram dwóch największych bibliotek polskich - stan na dzień 30.06.2018

Nazwa, siedziba instytucji	KONTO INSTAGRAM		
	Data postu	Opis zamieszczony przez bibliotekę	Liczba polubień postu
Biblioteka Narodowa Warszawa	27 marca 2018	Plac Bankowy. Pierwsze tramwaje elektryczne w Warszawie. #BN #biblioteknarodowa #pocztowka#postacard #warszawa #placbankowy#tramwaj #oldtram	103
	13 lutego 2018	Grafika z baśni Ryszarda Dehmel'a pt. „Odmieńczyk”, 1925 r. #patrimonium #biblioteknarodowa #polona#art #instaart #grafika #graphic #illustration#ilustracja #basnie #publicdomain #fairytale#bird	71
	15 grudnia 2017	Caryca Rosji, Maryna Mniszchówna, na litografii z 1838 roku. #patrimonium #biblioteknarodowa #bn#polona #grafika #instaart #art #graphic#artlover #caryca #litografia #litography#portret	85
Biblioteka Jagiellońska Kraków	30 marca 2018	Radosnych Świąt Wielkanocnych! #bibliotekajagiellońska #jagiellonianlibrary#swietawielkanocne #patrimonium#projektpatrimonium #polona#radosnychswiat #wolnadomena #wielkanoc	115
	26 lutego 2018	Poniedziałek #jagiellonianlibrary#bibliotekajagiellońska#poniedzialek#to#stanumyslu#koniecferii#patrimonium #projektpatrimonium#polona	70
	7 grudnia 2017	Jagiellońska Biblioteka Cyfrowa zmienia się dla Was :) Zachęcamy do korzystania z tego cacka ;) Udostępniliśmy już 398 065 obiektów i na tym nie koniec! #digitalizacja #jagiellońskabibliotekacyfrowa#lech#czech #chronicapolonorum#maciejmiechowita #bibliotekajagiellonska#jagiellonianlibrary	81

Źródło: badania własne na podstawie Instagram.com

Bibliografia

- Bartosik-Purgat, M. (2016). *Media społecznościowe na rynku międzynarodowym. Perspektywa indywidualnych użytkowników*. Warszawa: Diffin.
- Castells, M. (2013). *Władza komunikacji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- eMarketer (2018). Instagram za 4 lata będzie miał 930 mln użytkowników, wpływy reklamowe potroją się. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/instagram-liczba-uzytkownikow-za-4-lata-wyniesie-930-mln-uzytkownikow-wplywy-reklamowe-potroja-sie>

- Graber, D.A. (2001). *Processing politics : learning from television in the Internet age*. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Hartmans, A. (2017). Here are the most-followed Instagram accounts in 2017. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.businessinsider.com.au/instagram-top-10-people-2017-2017-11>
- Internetworldstats.com (2018). Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.internetworldstats.com/stats2.htm>
- Jenczek, O. (2017). *Nie zostawaj w tyle! jak wykorzystać media społecznościowe do promocji i komunikacji działań NGO*. Warszawa: Stowarzyszenie Klon/Jawor
- Kaplan, A.M. i Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*, 53, 59–68.
- Kisielewski, A. (2016). „Dwa szybkie żubry”. Masowa kultura wizualna i koncepcja animal symbolicum Ernsta Casirera. *Idea*, 28(2), 139-158.
- Kowalczyk, K. (2016). Ranking: Największe profile na Instagramie w Polsce – październik 2016. W: *NapoleonCat*. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://napoleoncat.com/blog/ranking-najwieksze-profile-na-instagramie-w-polsce-pazdziernik-2016/>
- Makarenko, V. (2012). Facebook kupił Instagrama za miliard dolarów. Przeplacił? W: *Wyborcza.pl*. Pobrane 26 czerwca 2018, z: http://wyborcza.pl/1,76842,11513566,Facebook_kupil_Instagram_za_miliard_dolarow__Przeplacil_.html
- Osika, G. (2015). Rzeczywistość zobrażowana. Co nam robią obrazy. W: I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Medialny obraz świata* (t. 1: *Zagadnienia teoretyczne*) (s. 267-282). Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Populationof.net (2018). Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.populationof.net/pl>
- Statista.com (2018a). Leading countries based on number of Instagram users as of April 2018 (in millions). Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.statista.com/statistics/578364/countries-with-most-instagram-users/>
- Statista.com (2018b). Distribution of Instagram users worldwide as of April 2018, by age and gender. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.statista.com/statistics/248769/age-distribution-of-worldwide-instagram-users/>
- Sztompka, P. (2002). Wyobrażenia wizualna i socjologia. W: M. Bogunia-Borowska, P. Sztompka (red.), *Fotospołeczeństwo. Antologia tekstów z socjologii wizualnej* (s. 11-42). Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Szydłowska A. (2013). Charakterystyka mediów społecznościowych jako narzędzia komunikacji firmy z klientem, *Firma i Rynek*, 2, 37-45.
- Żyłka, K. (2017). Instagram w Polsce – podsumowanie 2017 roku [infografika]. Pobrane 26 czerwca 2018, z: <https://www.sotrender.com/blog/pl/2018/01/instagram-w-polsce-2017-infografika/>

Beata Langer

The use of the Instagram photo social website in the activities of selected national and foreign libraries

Abstract

The aim of the study is to examine how the libraries owning an Instagram profile manage in terms of gaining popularity and how to present the contents. Based on the popularity of profiles and the way content is presented, it was tested what may be the best patterns to get likes, to educate users or to promote the institution itself. The study was conducted in May and June of the current year. The official Instagram accounts belonging to Library of Congress (USA), British Library (Great Britain) and accounts of the Warsaw National Library and the Kraków Jagiellonian Library, the two largest libraries in Poland, were selected for the analysis.

Key words: Instagram, sSocial media, lLibraries on Instagram, Library of Congress, British Library, National Library of Poland, Jagiellonian Library

Langer Beata

Wykorzystanie fotograficznego serwisu społecznościowego Instagram w działalności wybranych bibliotek

Streszczenie

Celem opracowania jest zbadanie jak radzą sobie biblioteki na profilu Instagram w zakresie zyskiwania popularności oraz sposobu prezentacji treści. Sprawdzono również, na podstawie popularności profili i sposobu prezentacji treści, co może stanowić najlepsze wzorce do zdobywania polubień, do edukacji użytkowników lub promocji samej instytucji. Badanie przeprowadzono w maju i czerwcu br. Do analizy wytypowano oficjalne konta na Instagramie należące do: Library of Congress (USA), British Library (Wielka Brytania) oraz konta warszawskiej Biblioteki Narodowej i krakowskiej Biblioteki Jagiellońskiej, czyli dwóch największych księżnic w Polsce.

Słowa kluczowe: Instagram, media społecznościowe, biblioteki na Instagramie, Library of Congress, British Library, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Jagiellońska w Krakowie

Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej / Agnieszka Gołda. - Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2018. - 400 s. ; 24 cm. - (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr 3722). - ISBN 9788322633373

Słabnące przez ostatnie dziesięciolecia zainteresowanie polskich bibliografów teorią ich dyscypliny spowodowało, że nie zajmowano się nią zbyt często. Świadczy o tym między innymi skąpa literatura na ten temat. Toteż z radością należy powitać ukazanie się książki Agnieszki Gołdy (która powstała jako rozprawa habilitacyjna), będącej pierwszym dokładnym opracowaniem teorii bibliografii w Polsce okresu międzywojennego.

Agnieszka Gołda jest pracownikiem Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego i od wielu lat zajmuje się bibliografią. Jest Autorką kilkunastu rozpraw z zakresu historii, teorii i metodyki bibliograficznej – drukowanych jako artykuły i rozdziały oraz dwóch monografii: *Monografia bibliograficzna. Analiza modelowa* (Częstochowa, 2003) i jej krótszej wersji *Z zagadnień form bibliografii. Monografia bibliograficzna* (Warszawa, 2005) oraz *Teoria bibliografii w II Rzeczypospolitej* (Katowice, 2018). Aspekt historyczny bibliografii reprezentowany jest w takich publikacjach, jak: *Bibliografia – pierwsza forma informacji naukowej* oraz *Historia bibliografii polskiej w świetle publikacji dwudziestolecia międzywojennego*. Autorka zajmuje się także problematyką bibliografii regionalnej, zwłaszcza śląskiej. Opublikowała kilka artykułów z tego zakresu, m.in. *Miejsce bibliografii terytorialnych w systemie komunikacji społecznej* i *Polskie bibliografie specjalne Śląska po II wojnie światowej*.

Kolejny obszar zainteresowań A. Gołdy jest związany z bibliografiami osobowymi i zespołów osobowych. Zestawiła ona jubileuszowe spisy bibliograficzne, np. *Bibliografię publikacji Profesora Barbary Stefaniak*, *Bibliografię publikacji Profesora Elżbiety Gondek za lata 1980–2015*, a w artykule *Polskie bibliografie zespołów osobowych w Internecie. Systemy udostępniania i wyszukiwania informacji* (z A.E. Adamczyk) zaprezentowała formy edycyjne bibliograficznych baz danych, z uwzględnieniem zasad metodyki bibliograficznej.

¹ Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, ORCID ID 0000-0001-7225-3996.

Spisy bibliograficzne stały się również podstawą do przeprowadzenia przez Autorkę interesujących analiz bibliometrycznych i naukometrycznych, których wyniki ogłosiła m.in. w artykułach *Bibliografia specjalna jako element komunikacji naukowej. Rozwój ilościowy działu Informacja naukowa. Dokumentacja na lamach „Polskiej Bibliografii Bibliologicznej” w latach 1937–2007, Analiza ilościowa polskiego piśmiennictwa bibliologicznego publikowanego w latach 1937–2004. Wybrane zagadnienia, Zakony mnisze na wschodnich kresach Rzeczypospolitej w świetle bibliografii bibliologicznych 1937–2001.*

Przedmiotem recenzowanej monografii jest przedstawienie rozwoju teoretycznej myśli bibliograficznej w II Rzeczypospolitej, a także określenie wpływu europejskich i amerykańskich bibliografów na poglądy teoretyków polskich. Należy przy tym podkreślić wielowymiarowy charakter ujęcia zagadnienia teorii bibliografii, z uwzględnieniem zaplecza organizacyjnego, instytucjonalnego i dydaktycznego, mającego wpływ na stan nauki o bibliografii, środowiska naukowego i zawodowego teoretyków bibliografii oraz recepcji ich poglądów w piśmiennictwie bibliologicznym po drugiej wojnie światowej. Podjęty przez Autorkę problem badawczy nie został dotychczas opracowany całościowo i dogłębnie. Stan badań nad teorią bibliografii w Polsce okresu międzywojennego tworzy wiele rozproszonych publikacji, jednak nie dają one kompleksowego obrazu tego zagadnienia. Przeważają opracowania zwracające uwagę na indywidualne poglądy badaczy z okresu dwudziestolecia na temat bibliologii i bibliografii lub działalności bibliograficznej.

Głównym atutem monografii jest to, że została ona sporządzona na podstawie bogatej i sumiennie wykorzystanej bazy źródłowej, w tym także na pomijanych w dotychczasowych badaniach zasobach archiwalnych, dzięki czemu można było wyeksponować nowe fakty dotyczące ewolucji myśli bibliograficznej w okresie międzywojennym. Jeśli chodzi o źródła pochodzące z dwudziestolecia międzywojennego, to zbadano wypowiedzi teoretyków, utrwalone w postaci druków zwartych oraz na łamach periodyków i w materiałach konferencyjnych. Ponadto zanalizowana została zawartość czasopism bibliograficznych i bibliotekarskich, naukoznawczych, które stanowiły cenne i wartościowe źródła informacji nie tylko na temat samej teorii bibliografii, ale także środowiska organizacyjnego i instytucjonalnego, w których się rozwijała. Badaniem objęto również zachowane konspekty i programy zajęć z zakresu bibliografii, realizowane w szkołach, na uniwersytetach, kursach dla bibliotekarzy, a także wstępy i przedmowy do spisów bibliograficznych. Do tego dochodzi jeszcze piśmiennictwo z zakresu tak teorii bibliografii, jak i teorii bibliologii, z odniesieniami do tekstów z historii literatury.

Imponująca jest także bibliografia opracowań zamieszczona aż na 20 stronach monografii, w niebagatelnej liczbie 1092 pozycji. Autorka sięgnęła w większości do literatury polskojęzycznej, ale korzystała też z dzieł

w językach obcych: angielskim, niemieckim, francuskim. Uszły natomiast jej uwadze dwie publikacje, które z całą pewnością doskonale zna. Chodzi o książkę Stefana Kubowa *Sylwetki polskich bibliologów* (Wrocław 1983), mającą wprawdzie charakter popularnonaukowy, ale stanowiącą pierwszą próbę przedstawienia rozwoju myśli bibliologicznej i przemiany wzajemnych związków oraz funkcji bibliologii i bibliografii, oraz artykuł Elżbiety Marczewskiej-Stańdowej *Antoni Sozański i jego prace bibliograficzne* („Rocznik Biblioteki Narodowej” R.8:1964, z. 3/4, s. 399-407).

Zwraca uwagę objętość przypisów, która często pokrywa się z objętością tekstu głównego. Wynika to z jednej strony z dokładności i skrupulatności Autorki, a z drugiej świadczy o doskonałym opanowaniu warsztatu naukowego. A. Gołda wykorzystwała w sposób profesjonalny wiele metod badawczych stosowanych zarówno w badaniach historycznych, jak i bibliologii. Najważniejsze z nich to: metoda bibliograficzna, archiwalna, porównawcza i biograficzna.

Celem Autorki, jak podała we wstępie, było „przedstawienie poglądów środowiska bibliologów (księgoznawców, teoretyków bibliotekarstwa) i bibliografów w II Rzeczypospolitej na temat zakresu pojęcia bibliografii oraz ustalenie, na ile trwale i jednoznacznie potrafiąco wówczas określić jej przedmiot, zadania i granice”, ale – co ważne – celem było także „uchwycić problem oryginalności tych opinii w stosunku do nauki poprzedniego stulecia oraz przedstawić proces kształtowania się terminologii bibliograficznej” (s. 13). Lektura książki dowodzi, że te zamierzenia badawcze w zupełności udało się zrealizować.

Publikacja składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz indeksu osobowego. We *Wstępie* A. Gołda omawia cel monografii, powody podjęcia tego tematu, precyzuje przedmiot swoich rozważań, przedstawia dotychczasowy stan badań z zakresu podjętej problematyki, metody badań oraz dokonuje charakterystyki tych zasobów źródłowych, które wykorzystała do analiz badawczych.

Brak obowiązującej definicji teorii bibliografii skłonił Autorkę do przedstawienia własnego, roboczego określenia. Za teorię bibliografii uznała „definicję samej bibliografii jako dyscypliny/subdyscypliny naukowej, jej przedmiotu i zadań; związki z innymi dyscyplinami nauki oraz teorię rodzajów spisów, ponadto metody własne i pomocnicze usprawniające praktykę sporządzania zbiorów informacji o dokumentach” (s. 15). Określenie to można by uzupełnić informacją, że bibliografia jako nauka oprócz teorii obejmuje też problemy historyczne, metodyczne i organizacyjne i stanowi dla działalności bibliograficznej zaplecze teoretyczne i metodologiczne. Teoria bibliografii jest zatem częścią bibliografii jako dyscypliny naukowej.

Rolę wprowadzającą do rozważań merytorycznych pełni rozdział pierwszy zatytułowany *Teoria bibliografii do początków wieku XX*. Autorka nakreśliła w nim genezę, narodziny i rozwój teoretycznej myśli bibliogra-

ficznej (bibliologicznej) na świecie i na terenie dziewiętnastowiecznej Polski. Przedstawione zostały wszystkie czynniki, które w sposób istotny wpływały na powstanie, rozwój i kierunki zmian w teorii bibliografii.

Do pierwszych oznak refleksji teoretycznej z zakresu bibliografii należało uświadomienie sobie odrębności bibliografii jako nowego gatunku piśmienniczego oraz wskazanie jej miejsca w systemie klasyfikacji piśmiennictwa. Albo przydzielano więc bibliografię do historii piśmiennictwa, albo uważano obie dyscypliny za równorzędne i podporządkowywano je historii lub filologii. Umieszczano również bibliografię na czele schematu klasyfikacyjnego jako najbardziej uniwersalną z nauk, obejmującą wszystkie zagadnienia wiążące się z dziełami umysłu ludzkiego zmaterializowanymi w piśmiennictwie. Tak szeroko pojmowana bibliografia stanowiła pierwszą koncepcję współczesnej nam nauki o książce. W ślad za tym szło określenie jej zakresu i zadań. Niewątpliwie w praktyce bibliograficznej poprzedzającej powstanie teorii bibliografii *sensu stricto* można wykryć już pewne elementy teoretyczne. W sposób wyraźny i zdecydowany wystąpiły one w dziełach bibliograficznych XVIII stulecia. Wiek ten przyjmuje się za czas narodzin teorii bibliografii. Do ustalenia teoretycznych pojęć bibliografii (bibliologii) przyczyniły się dwa nurty: francuski – związany z bibliofilstwem i handlem antykwarycznym (Guillaume de Bure, Gabriel Peignot, Jacques Charles Brunet) oraz niemiecki, upatrujący celu i sensu bibliografii w bibliotekarstwie (Michael Denis, Friedrich Adolf Ebert). Powiązanie bibliografii z praktyką bibliotekarską znalazło odzwierciedlenie w działaniach dydaktycznych. Bibliografię zaczęto wykładać w szkołach wyższych, znalazła się również w programach szkolnych.

W dalszej części rozdziału przedstawiona została historia teorii bibliografii na ziemiach polskich do początków XX w. Jego wartość podnosi fakt, że Autorka nie ograniczyła się do zebrania istniejących materiałów, ale niekiedy uzupełniła je o informacje będące efektami własnych badań lub poszukiwań.

W Polsce teorią bibliografii poczęto zajmować się w pierwszych dekadach wieku XIX, choć już w okresach wcześniejszych można znaleźć elementy wiedzy o książce i bibliografii, w pracach pierwszych bibliografów (Szymon Starowolski, Józef Andrzej Załuski, Feliks Bentkowski, Antoni Sozański). Pod wpływem ustaleń teoretyków francuskich i niemieckich próbowano i u nas formułować pierwsze ujęcia teoretyczne nowej nauki. Zaczęto zastanawiać się nad charakterem, zakresem i przedmiotem badań bibliografii (bibliologii) oraz wprowadzono ją do wykładów na uniwersytetach i w liceach; Polska była drugim krajem, po Francji, który wprowadził wykłady z bibliografii. Wykładali ją: w Krakowie – Jerzy Samuel Bandtkie, Józef Muczkowski, w Warszawie – Joachim Lelewel, Karol Estreicher, w Wilnie – Aleksander Bohatkiewicz i w Krzemieńcu – Paweł Jarkowski. Wszyscy, z wyjątkiem P. Jarkowskiego, który swój kurs nazwał „bibliologią”, wykla-

dany przedmiot określali jako bibliografię. Autorka monografii słusznie zauważa, że już ten pierwszy wykładowca zdeklasował bibliografię do rzędu dyscyplin podporządkowanych szeroko pojętej nauce o książce, uznając zagadnienia bibliologiczne za szersze niż praktyczne zadania bibliografii, polegające na opisie i klasyfikacji książek. Ważnym jego dokonaniem było także rozróżnienie zakresów bibliografii na ogólną i specjalną. Można więc powiedzieć, że P. Jarkowski jako pierwszy wprowadził zagadnienia bibliografii do nauki polskiej, a rok 1814 uznać za przełomowy w tym temacie. Zlikwidowanie wykładów z bibliografii sprawiło, że dyskusje teoretyczne na jej temat przeniosły się na łamy encyklopedii (Franciszek Sobieszczański) i podręczników (Piotr Chmielowski).

W drugiej połowie XIX w. zaczęto podważać dominację bibliografii jako pojęcia nadrzędnego wobec bibliologii (tj. nauki o książce). Zastąpiono bibliografię bibliotekoznawstwem (w Niemczech), bądź też bibliografię uznano za dziedzinę równorzędną z bibliologią (obejmującą historię druku i książki z jej zdobnictwem). Pierwsze próby rozdzielenia zakresów zainteresowania bibliografii i bibliologii podjęli (nie licząc G. Peignota) bibliografowie włoscy (Giuseppe Ottino, Giuseppe Fumagalli). Pod koniec XIX w., w związku ze wzrostem liczby prac bibliograficznych i bibliotekarskich oraz – należy dodać – z zakresu czytelnictwa dają się zauważyć dążności rewizjonistyczne wobec dotychczasowych, tradycyjnych poglądów teoretycznych. Chociaż ciągle jeszcze utrzymywał się szeroki zakres pojęcia i terminu „bibliografia” rozumianego jako bibliologia i księgoznawstwo, to zmierzano do uściślenia i zróżnicowania obu tych pojęć i wyodrębnienia problematyki bibliograficznej w ramach ogólnej nauki o książce. Tendencja do stworzenia osobnej nauki o książce (widoczna u M. Lisowskiego) zarysowuje się także coraz bardziej i na Zachodzie (Paul Otlet).

Trzeba zwrócić uwagę na stosunek Autorki do dzieł powstałych w początku XIX w., które – jak wiadomo – były pracami bibliologicznymi, choć nazywały się bibliograficznymi. Historycy bibliografii muszą bardzo ostrożnie włączać tematykę tych prac do zakresu swoich badań, aby uchronić się przed zarzutem wkraczania na pole badań bibliologii i bibliotekoznawstwa. Autorka wyszła z tego obronną ręką, referując poglądy dziewiętnastowiecznych teoretyków ogólnie i raczej w odniesieniu do bibliografii w nowszym znaczeniu tego słowa. Dlatego lektura rozdziału ułatwia w dostatecznym stopniu zrozumienie ewolucji, jaką bibliografia przeszła, aby z dyscypliny bibliologicznej wyodrębnić się w specjalność zajmującą się opisem dokumentów i opracowaniem ich spisów.

Rozdział drugi, zatytułowany *Instytucjonalne i organizacyjne perspektywy rozwoju teorii bibliografii w Polsce w latach 1918–1939* przedstawia warunki, możliwości i ograniczenia rozwoju teoretycznej myśli bibliograficznej w kontekście uwarunkowań instytucjonalnych, organizacyjnych i dydaktycznych w II Rzeczypospolitej. Dotyka on stosunkowo mało opraco-

wanego zagadnienia, dlatego Autorka postąpiła słusznie, poświęcając dużo uwagi staraniom i zabiegom różnych instytucji i organizacji, które propagowały i promowały problematykę bibliograficzną, oraz projektom niezrealizowanym. Rozważania te przynoszą wiele samodzielnych i ważnych ustaleń, zarówno faktograficznych, jak i uogólniających.

Wbrew oczekiwaniom części środowiska naukowego, nowopowstały w 1928 r. Instytut Bibliograficzny przy Bibliotece Narodowej skoncentrował się głównie na tworzeniu bieżącej bibliografii narodowej („Urzędowy Wykaz Druków”), nie podjął badań teoretycznych w zakresie bibliografii. Okazuje się, że zdecydowały o tym poglądy Jana Muszkowskiego, Stefana Dembego i Aleksandra Birkenmajera, którzy zakładali, że placówka ta będzie wykonywać jedynie spisy bibliograficzne, nie widzieli natomiast potrzeby prowadzenia przez nią badań teoretycznych z zakresu metodyki bibliografii, uznając je za niebibliograficzne. Nie powiodła się również próba utworzenia Polskiego Towarzystwa Bibliograficznego, którego wnioskodawcą był Tadeusz Sterzyński (1928). Autorka słusznie stwierdza, że powstanie Towarzystwa wpłynęłoby na rozwój teorii i metodyki dyscypliny, gdyż w planach przypisano mu obowiązek rozwijania tego typu prac. Inną przeszkodą w rozwoju teorii bibliografii był brak odrębnego czasopisma bibliograficznego, stanowiącego forum wymiany myśli osób interesujących się tą problematyką, teorią, historią i metodyką bibliografii. Z tego powodu rozprawy tego typu ogłaszano na łamach nielicznych czasopism bibliotekarskich i bibliofilskich. Zdaniem A. Gołdy, spośród nich największy wkład do teorii bibliografii wniósł krakowski „Przegląd Biblioteczny”.

Znaczący był natomiast udział Związku Bibliotekarzy Polskich (dalej ZBP) w działaniach wspierających rozwój teorii bibliografii, chociażby w postaci np. organizowania kursów bibliotekarskich, ogólnopolskich zjazdów bibliotekarskich z Sekcją Bibliograficzną, debatującą nad problematyką teoretyczną różnych typów bibliografii, prowadzenia działalności wydawniczej i referatowej w zakresie bibliografii czy podjęcie starań o powstanie przy bibliotekach uniwersyteckich biur informacji bibliograficznej. Warto nadmienić, że w 1931 r. Wydział Bibliotek MWR i OP na wniosek Rady ZBP zalecił dzieło Stefana Vrtel-Wierczyńskiego *Bibliografia jej istota, przedmiot i początki* (Lwów, 1923) jako podręcznik dla kandydatów do państwowego egzaminu bibliotekarskiego I i II kategorii (Opinie bibliograficzne, 1931, s. 107). Był to niewątpliwie ważny przejaw zainteresowania ZBP teoretyczną problematyką bibliografii w kontekście edukacji bibliotekarskiej. Działania publikacyjne, promocyjne i dydaktyczne na rzecz bibliografii prowadziły także lokalne koła ZBP.

W dalszej części tego interesującego rozdziału sporo uwagi poświęcono bibliografii jako przedmiotowi wykładanemu w szkołach wyższych, średnich i podczas kursów bibliotekarskich. Samodzielne katedry bibliografii na uniwersytetach państwowych nie istniały, gdyż bibliografia była

traktowana jedynie jako dyscyplina pomocnicza dla innych nauk. Pojedyncze wykłady dotyczące problematyki książki i bibliotek, w tym bibliografii odbywały się zatem z inicjatywy wybitnych bibliologów, bibliografów i historyków literatury w niektórych ośrodkach akademickich (Lwów, Lublin – Wiktor Hahn, Poznań – Stefan Vrtel-Wierczyński). Jedynie w Wolnej Wszechnicy Polskiej – uczelni niepaństwowej, na której zdobywano wyższe wykształcenie bibliotekarskie – ważne miejsce w programie kształcenia zajmowały zajęcia z bibliografii, która była też przedmiotem egzaminu dyplomowego. Przedstawienie problemu kształcenia w zakresie bibliografii w II Rzeczypospolitej, a więc jego celów, środków i treści, wymagało od Autorki przeanalizowania konspektów i programów z zajęć z zakresu bibliografii, ponieważ problematyka ta nie była dotychczas przedmiotem badań naukowych.

W rozdziale trzecim, zatytułowanym *Bibliografia jako nauka i działalność praktyczna. Przedmiot, metody i zadania* Autorka prowadzi rozważania poświęcone przedstawieniu poglądów teoretyków II Rzeczypospolitej na temat istoty bibliografii, a więc jej przedmiotu, metod i zadań oraz ukazaniu ich źródeł i inspiracji. Polscy bibliologowie i bibliografowie pilnie śledzili rozwój myśli teoretycznej za granicą. W ich poglądach można dostrzec głęboki wpływ współczesnych im zagranicznych badaczy, takich jak: Georg Schneider, Ladislav Jan Živný, Alfred William Pollard, P. Otlet. Nieobce im były również koncepcje nauki radzieckiej (A.M. Łowiagin, Michał M. Kufajew, Mikołaj M. Somow). Stopniowo bibliologię zaczęto traktować jako nadrzędną naukę o książce a bibliografię jako jedną z jej gałęzi. Analizowano także relacje między nimi, w celu określenia funkcji bibliografii jako części nauki o książce. Dla części teoretyków bibliografia była nauką (S. Vrtel-Wierczyński), zwykle pomocniczą (Mieczysław Rulikowski, Waclaw Olszewicz) i praktyką równocześnie, częścią bibliologii (Jan Muszkowski). Dla innych bibliologia była dyscypliną badającą różne aspekty życia książki, bibliografia natomiast nie była nauką, tylko metodą badań i jej wynikiem (np. Kazimierz Piekarski). Według Piekarskiego miejsce bibliografii znajduje się poza systemem bibliologii (księgoznawstwa) z tego względu, że nie posiada ona własnej problematyki. Nie brał on bowiem pod uwagę jej historii, teorii, a metodykę uznał za umiejętność praktyczną. Funkcja bibliografii sprowadzona została do technicznej, pomocniczej umiejętności. Autorka zauważa, iż poglądy tego teoretyka były bliskie teorii anglo-amerykańskiej.

Małe zainteresowanie teoretyków polskich przedmiotem badań bibliografii wynikało w zasadzie z jednomyślności poglądów na ten temat. Powszechnie uważano, że zajmuje się ona rękopisami i drukami. Do informacji zebranych przez Autorkę dodajmy, że odmienne i odosobnione stanowisko reprezentował A. Łysakowski, który skłonny był ograniczać przed-

miot bibliografii do druków (Łysakowski, 1931, s. 2)². W latach 30. XX w. za P. Otletem zaczęto rozszerzać zakres zainteresowań bibliografii na mapy, ryciny, nuty i materiały poglądowe (J. Muszkowski).

Niejednoznacznie natomiast określano stosunek bibliografii do analiz zawartości książki. Wśród teoretyków przeważała opinia, że bibliograf może, a nawet powinien zajmować się treścią książki. Skrajne stanowisko w tej sprawie reprezentował natomiast np. M. Rulikowski, który uważał, że bibliolog i bibliograf nie interesuje się treścią książki albo też interesuje się nią dla niej samej i w tym tylko, bardzo szczupłym zakresie, jakiego wymaga niekiedy zwrócenie uwagi na treść dla zdobycia potrzebnych, uzupełniających badanie informacji. Sporo miejsca poświęciła Autorka na omówienie poglądów teoretyków i praktyków (bibliologów, bibliografów, filologów) na temat metod stosowanych w badaniach bibliograficznych; w badaniu cech formalnych dokumentów (metoda opisowa, indukcyjno-dedukcyjna), cech treściowych dokumentów i ich systematyki (metoda filozoficzno-logiczna) oraz metoda historyczna, typograficzna, archiwalna, porównawcza i statystyczna).

Rozdział czwarty, pt. *Teoria rodzajów bibliografii* przedstawia obraz teorii różnych rodzajów bibliografii w okresie międzywojennym. Został on stworzony na podstawie analizy schematów klasyfikacyjnych występujących w polskich bibliografiach drugiego stopnia, haseł encyklopedycznym i wypowiedzi na zjazdach bibliotekarzy. Autorka zauważa, że refleksja teoretyczna nie rozkładała się równomiernie, dotyczyła przede wszystkim tych rodzajów bibliografii, którymi w szczególny sposób interesowała się praktyka bibliograficzna. Szczególnie dynamicznie i interesująco rozwijała się teoria bibliografii regionalnej, co pozostawało w ścisłym związku ze wzrostem znaczenia bibliografii regionalnej i zainteresowania nią, dodajmy, że w głównej mierze spowodowanym względami politycznymi i społecznymi. Rozważania wówczas podjęte dotyczyły m.in. kwestii delimitacji granic regionu, kryteriów podziału bibliografii, zadań bibliografii oraz statystyki druków regionalnych. Pomimo powszechnej akceptacji terminu „bibliografia regionalna” (wprowadził go w 1927 r. A. Łysakowski) do końca okresu międzywojennego istniały poważne rozbieżności co do typologii; dla jednych bibliografów podstawą wyróżnienia było terytorium, na którym ukazały się druki, dla innych kryterium doboru stanowiła treść. Niezgodność stanowisk wobec kryteriów doboru materiału i brak unormowania sposobu pojmowania regionu spowodowały, że w okresie międzywojennym nie zdołano sformułować pełnej definicji terminu „bibliografia regionalna”.

² Zwróciła na to uwagę H. Hleb-Koszańska w artykule *Bibliografia a rękopisy. (Garść uwag marginalnych)*, zawartym w jednoegzemplarzowym zbiorze prac ofiarowanym przez grono pracowników Państwowego Instytutu Książki dyrektorowi Instytutu A. Łysakowskiemu z okazji imienin w 1947 r. Tekst artykułu zamieściła M. Dembowska w rozprawie *Helena Hleb-Koszańska w Państwowym Instytucie Książki i jej nieopublikowana praca o rękopisach w bibliografii* (Dembowska, 1984, s. 35-38).

Z kolei względy naukowe i konieczność organizowania warsztatów bibliograficznych wpłynęły na zainteresowanie problemami teoretycznymi i metodycznymi bibliografii zawartości czasopism. Duże znaczenie dla rozwoju teorii tych bibliografii miały rozważania teoretyków (S. Vrtel-Wierczyński, M. Dzikowski) dotyczące ich przedmiotu, typologii i metodyki opracowania oraz zadań. Podkreślano przy tym konieczność opracowania bibliografii zawartości czasopism ogólnych i specjalnych, zarówno o charakterze bieżącym, jak i retrospektywnym. W okresie międzywojennym zabrakło natomiast rozważań teoretycznych dotyczących innych rodzajów bibliografii, np. bibliografii ogólnej, powszechnej, specjalnej, czasopism itd.

Rozdział piąty, zatytułowany *Środowisko naukowe i zawodowe teoretyków bibliografii* poświęcony jest teoretykom bibliografii, ale również praktykom bibliografii i bibliotekarstwa, filologom i przedstawicielom innych nauk, którzy pomimo tego że sporadycznie zabierali głos na temat teorii bibliografii, to mieli poważny wkład w uporządkowanie terminologii bibliograficznej. Wykorzystując materiały biograficzne zawarte w słownikach, encyklopediach Autorka scharakteryzowała środowisko teoretyków bibliografii ze względu na wiek, wykształcenie, zainteresowania zawodowe, uprawiany zawód, miejsce pracy, przynależność związkową i aktywność pozazawodową oraz fakt posiadania habilitacji z bibliografii.

W okresie międzywojennym teoretyczną myśl bibliograficzną podjęli badacze skupieni w takich ośrodkach, jak: Warszawa, Kraków, Wilno, Lwów, Poznań, w mniejszym stopniu Lublin i Toruń. Zdecydowana większość z nich ukończyła studia humanistyczne, ale szczególnie ważny wkład w rozwój teorii bibliografii wniosły osoby, które posiadały dodatkowo wykształcenie filologiczne (np. A. Bar, L. Bernacki, W. Hahn, A. Łysakowski, K. Piekarski, S. Vrtel-Wierczyński) lub z zakresu nauk ścisłych (np. W. T. Wisłocki, L. Bykowski). Autorka zwraca uwagę na to, że osoby inicjujące refleksję teoretyczną zazwyczaj były praktykami bibliografii. Teoretycy bibliografii zawodowo przeważnie byli związani z bibliotekami akademickimi, często pełnili funkcje kierownicze. Większość z nich była aktywistami Związku Bibliotekarzy Polskich, działali też w jego strukturach lokalnych. Wielu badaczy było członkami różnych organizacji i towarzystw naukowych, pełniło funkcje redaktorów w czasopismach recenzyjno-bibliograficznych i bibliofilskich. Teoretycy bibliografii zaznaczyli swój udział w międzynarodowych spotkaniach i konferencjach o charakterze bibliograficznym (J. Muszkowski, S. Vrtel-Wierczyński). W świetle materiałów przedstawionych przez Autorkę okazuje się, że wśród teoretyków bibliografii stanowczo dominowali mężczyźni, kobiet było zaledwie kilka (Maria Mazankówna, Beatrycze Żukotyńska, Wanda Żurowska; można by tu jeszcze wymienić Wacławę Eydrykiewiczównę z Wilna, autorkę fachowej recenzji dzieła G. Schneidera). Habilitację z bibliografii uzyskało raptem kilka osób: W. Hahn, L. Bernacki, S. Vrtel-Wierczyński, K. Piekarski, J. Muszkowski, nie doszło natomiast do skutku postępowanie habilitacyjne A. Łysakowskiego.

Rozdział szósty, pt. *Recepcja polskiej teorii bibliografii II Rzeczypospolitej po 1945 roku*, wypełniają rozważania Autorki dotyczące asymilacji dorobku teoretyków bibliografii z lat międzywojennych w bibliologicznym piśmiennictwie naukowym po roku 1945. Interesujące jest spostrzeżenie Autorki, że „przedwojenna myśl teoretyczna była przywoływana przez powojennych bibliologów, bibliotekoznawców i informatologów, którzy genezy uprawianych przez siebie obszarów nauki upatrywali w rozwoju bibliografii jako pierwszej postaci nauki o książce. Nawiązywali oni do poglądów teoretyków bibliografii z międzywojnia, tworzących podbudowę wielu gałęzi wiedzy, które rozwinęły się w pełni po drugiej wojnie światowej” (s. 298). Najbogatszy w prace teoretyczne, mające zasadniczy wpływ na rozwój bibliografii jako dyscypliny był okres od 1948 do 1953 roku. Ukazało się wówczas kilka ważnych publikacji (m.in. *Teoria bibliografii w zarysie* S. Vrtel-Wierczyńskiego, prace K. Budzyka, A. Łysakowskiego), nawiązujących do przedwojennych koncepcji. Do informacji zamieszczonych przez Autorkę dodajmy, że odniesienia do teorii bibliografii regionalnej z okresu międzywojennego znalazły się w pracy Heleny Hleb-Koszańskiej *Kompozycja bibliografii specjalnej* (1949); *nota bene* moim zdaniem ten poradnik metodyczny, zawierający również rozważania terminologiczne, w bibliografii załącznikowej powinien znaleźć się dział „Podręczniki, poradniki, pomoce dydaktyczne, opracowania historyczno-metodyczne, wydane po 1945 roku” a nie w dziale „Opracowania”.

Rozwój teorii bibliografii został brutalnie zahamowany na początku lat 50. XX w. przez czynniki ideologiczne. Przedwojenne koncepcje bibliologii i bibliografii spotkały się z ostrą krytyką jako burżuazyjne, idealistyczne i nieprzystające do obrazu społecznej rzeczywistości (Władysław Bieńkowski, Tadeusz Margul). Skutkiem tego było zaprzestanie odwoływania się w literaturze bibliograficznej i bibliologicznej do ustaleń przedwojennych teoretyków bibliografii, a jeśli już się pojawiały, to oceniane były negatywnie. Sytuacja zmieniła się dopiero w latach 60. i 70. Ślady myśli teoretycznej przedwojennych badaczy można znaleźć we współczesnych definicjach bibliografii, jej przedmiotu i rodzajów.

W zakończeniu rozprawy Autorka trafnie i klarownie ukazuje najważniejsze tendencje i dokonania na polu teorii bibliografii w Polsce latach międzywojennych. Analiza źródeł, z reguły oparta na autopsji, odznacza się dużą sumiennością i wnikliwością, toteż budzi zaufanie do Autorki. Na podkreślenie zasługuje świetny styl, umiejętność zainteresowania czytelnika tematem i bardzo obrazowe przedstawienie spraw. Jasny i interesujący sposób nakreślenia zagadnień sprawia, że do książki sięga się z przyjemnością. Do dzieła tego będziemy niewątpliwie zaglądać często w poczuciu, że nie zawiodą nas znalezione w nim informacje. Obraz teorii bibliografii w II Rzeczypospolitej przedstawiony przez A. Gołdę stanowi cenny i wartościowy wkład do polskiego piśmiennictwa bibliologicznego i bibliograficznego oraz historii nauki.

Bibliografia

- Dembowska, M. (1984). Helena Hleb-Koszańska w Państwowym Instytucie Książki i jej nieopublikowana praca o rękopisach w bibliografii. *Rocznik Biblioteki Narodowej*, 20, 29-39.
- Lysakowski, A. (1931). O terminologii instrukcji katalogowania alfabetycznego. *Przegląd Biblioteczny*, 5(1), 1-10.
- Opinie bibliograficzne Rady Związku Bibl. Pol. Komunikat Nr. 2. (1931). *Przegląd Biblioteczny*, 5(1), 107.

SEMINARIUM „PROJEKTY INSTYTUTU BADAŃ REGIONALNYCH BIBLIOTEKI ŚLĄSKIEJ”

KATOWICE, 10 KWIETNIA 2018 R.

Biblioteka Śląska w Katowicach 10 kwietnia 2018 r. była gospodarzem seminarium „Projekty Instytutu Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej”. Organizatorem wydarzenia było Koło Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich przy Bibliotece Śląskiej.

Licznie przybyłych do Sali Benedyktynka gości oraz uczestników spotkania powitała Magdalena Gomułka, przewodnicząca Koła. Przedstawiła zebranym zespół badaczy Instytutu Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej² (IBR), który pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Ryszarda Kaczmarka prowadzi interdyscyplinarne działania o charakterze naukowo-badawczym i edukacyjnym.

Realizowane przez IBR projekty *Encyklopedia Województwa Śląskiego* (EWOŚ), *Podręcznik edukacji regionalnej dla uczniów województwa śląskiego* (EDUŚ), a także nowo powstający *Śląski Słownik Geograficzno-Historyczny* (GEOHIST) są powiązаныmi ze sobą multimedialnymi serwisami sieciowymi, na których twórcy zamieszczają m.in. hasła encyklopedyczne, piśmiennictwo źródłowe, ikonografię, pliki dźwiękowe, filmy, rekonstrukcje 3D. Nadrzędnym zamierzeniem autorów jest stworzenie obiektywnych, nowoczesnych i przyjaznych portali – źródeł informacji o województwie śląskim w oparciu o podział na subregiony: Górny Śląsk, Śląsk Cieszyński i Podbeskidzie, Zagłębie Dąbrowskie, Ziemia Zawierciańska, Ziemia Częstochowska i Ziemia Jaworznicka³.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Instytut Badań Regionalnych Biblioteki Śląskiej został powołany decyzją Sejmiku Śląskiego w 2011 r. IBR kontynuuje działalność i tradycje Instytutu Śląskiego w Katowicach z lat 1934-1949, a także Śląskiego Instytutu Naukowego im. Jacka Koraszewskiego, który funkcjonował w latach 1957-1992. Przejęty i zabezpieczony przez Bibliotekę Śląską księgozbiór służy obecnie jako zaplecze naukowe IBR.

³ Wspomniany podział odzwierciedla logo EWOŚ i EDUŚ, na którym każdy z subregionów oznaczono innym kolorem.

Do tworzenia wspomnianych witryn internetowych zastosowano narzędzia Wiki, dzięki czemu treść projektów można edytować, aktualizować i zmieniać w prosty, szybki sposób. Strony wiki sprawdzają się także jako narzędzie komunikacyjne w procesach dydaktycznych, a ich wykorzystanie ułatwia indywidualną i grupową pracę z uczniami. Opublikowane treści są udostępniane na licencji Creative Commons (za uznaniem autora, bez użycia komercyjnego).

Seminarium otwarło wystąpienie Julii Rott-Urbańskiej, prezentujące *Encyklopedię Województwa Śląskiego*. Prelegentka, bazując na stronie internetowej projektu: http://ibrbs.pl/mediawiki/index.php/Strona_g%C5%82%C3%B3wna omówiła najważniejsze cechy EWoŚ, podkreślając że jest to nie tylko zbiór haseł przedmiotowych, ale także bogaty wybór materiałów źródłowych, głównie z zasobu Śląskiej Biblioteki Cyfrowej (SBC). Hasła EWoŚ mają charakter autorski, są opracowywane przez specjalistów w danej dziedzinie i podlegają przed edycją recenzji naukowej samodzielnych pracowników nauki. Dzielią się na hasła: podstawowe, główne i epizodyczne. Uzupełniają je: bibliografia, źródła elektroniczne oraz materiał ikonograficzny wskazany przez autora tekstu. EWoŚ tworzą hasła z zakresu historii, geografii, wyznań i religii, socjologii, politologii; zapoczątkowano też prace nad hasłami z dziedziny etnologii i literaturoznawstwa. Odrębną kategorię stanowią czasopisma.

W latach 2014-2017 ukazały się cztery tomy *Encyklopedii Województwa Śląskiego*. Ich zawartość można poznać dzięki indeksom haseł (alfabetycznemu i rzeczowemu) oraz wykazom jakie towarzyszą każdemu z tomów; pomocą służy również wyszukiwarka. Strona główna portalu podaje też spisy autorów, recenzentów i Rady Naukowej. Redakcja jest zainteresowana nawiązaniem współpracy przy tworzeniu nowych haseł.

Kolejna prelegentka – Anna Kubica – omówiła pierwszy w historii *Podręcznik edukacji regionalnej dla uczniów województwa śląskiego*. Projekt od roku 2016 funkcjonuje jako platforma cyfrowa pod adresem: <http://edus.ibrbs.pl/>.

EDUŚ odpowiada potrzebom wychowania regionalnego w edukacji szkolnej. Zebrana w nim wiedza oraz opracowane materiały o lokalnej ojczyźnie są przeznaczone dla nauczycieli i uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Twórcy EDUŚ opracowali tzw. rdzeń podręcznika, który obejmuje zagadnienia wspólne dla całego obszaru województwa, a uzupełniają go moduły przybliżające historię i tradycję społeczności lokalnych subregionów, ich kulturę materialną oraz walory przyrodnicze. Jak podkreśliła A. Kubica dobór treści podręcznika pozwala na dużą elastyczność w realizacji tematów, prowadzonych podczas lekcji kilku przedmiotów: historii, geografii, biologii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, sztuki. Zaletą EDUŚ obok interdyscyplinarności jest przede wszystkim jego dostępność i interaktywność, możliwość umieszczania nowych tematów i stałego rozbudowywania treści, a także

nauczanie właściwego zrozumienia własnej tożsamości, w tym odmienności lokalnej i regionalnej. Troszczą się o to dwa zespoły autorskie: naukowcy Uniwersytetu Śląskiego odpowiedzialni za stronę merytoryczną podręcznika oraz nauczyciele, dostosowujący materiały do możliwości poznawczych uczniów. Korzystanie z portalu EDUŚ ułatwiają m.in. spis treści i słownik pojęć, a także prezentacja materiałów według działów i przedmiotów.

Prace nad *Śląskim Słownikiem Geograficzno-Historycznym*, najnowszym projektem realizowanym przez IBR, zreferował Michał Garbacz. Biblioteka Śląska w ramach programu „Kultura Cyfrowa” uzyskała z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego środki na sfinansowanie GEOHIST i stworzenie w latach 2017-2019 bazy danych z dołączoną interaktywną mapą administracyjną umożliwiającą prezentację danych statystycznych z lat: 1910, 1930, 1950 i 2002⁴. Prelegent w strukturze tworzonego *Śląskiego Słownika Geograficzno-Historycznego* wyróżnił: platformę cyfrową stanowiącą połączenie bazy danych i prezentacji wizualnych na mapach, zasoby ŚBC oraz działalność edukacyjną i promocyjną. Charakteryzując bazę danych zwrócił uwagę na geograficzne, demograficzne, społeczne, polityczne, gospodarcze i kulturowe kryteria podziału. M. Garbacz zaprezentował kartodiagramy pochodzące z map historycznych i służące prezentacji danych, podkreślił, że podstawę bazy GEOHIST stanowią materiały zaczerpnięte z gazety „Der Oberschlesische Wanderer”, kolekcja map i planów miast, pocztówki, fotografie, rękopisy ze zbiorów Biblioteki Śląskiej oraz zasób ŚBC. Przedstawiając projekt GEOHIST zwrócił uwagę na cele, którym ma służyć baza. Wśród najważniejszych wymienił: naukę (ułatwienie dostępu do źródeł, formułowanie nowych wniosków wynikających z przedstawienia danych na mapach), edukację (pomoce dydaktyczne dla uczniów i nauczycieli), upowszechnianie i promocję (organizacja warsztatów i szkoleń dla nauczycieli, studentów i seniorów, konferencje naukowe o projekcie).

Prezentowane podczas seminarium projekty spotkały się z dużym zainteresowaniem słuchaczy. Liczne pytania odnośnie do EWoŚ, EDUŚ i GEOHIST skierowano do prof. Ryszarda Kaczmarka. Podczas dyskusji podnoszono kwestię rozszerzenia zakresu tematycznego serwisów bazodanowych, digitalizacji i wolnego dostępu do dokumentów związanych z badaniami regionalnymi prowadzonymi przez IBR. Zastanawiano się nad możliwością internacjonalizacji baz, np. poprzez tłumaczenie zawartości EWoŚ na języki obce. Zwrócono uwagę, że serwisy pełnią rolę zarówno warsztatu, jak i narzędzia naukowego dla szerokiego spektrum środowisk – naukowców, bibliotekarzy, regionalistów, uczniów i nauczycieli. Zaproszono do współpracy osoby zainteresowane tworzeniem nowych haseł w EWoŚ.

⁴ Zakres dat odpowiada latom, w których przeprowadzono spisy powszechne na terenie obecnego województwa śląskiego: 1910 – ostatni spis przed I wojną światową; 1931 – pierwszy pełny spis w II Rzeczypospolitej; 1950 – pierwszy pełny spis w PRL; 2002 – pierwszy spis III Rzeczypospolitej.

**„BIBLIOTEKA PRZYSZŁOŚCI – WYZWANIA – TRENDY
– ZAGROŻENIA”- XVIII KONFERENCJA BIBLIOTEK
NIEPUBLICZNYCH I PUBLICZNYCH
NOWY SĄCZ, 24-25 MAJA 2018 R.**

Pod patronatem honorowym Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Jarosława Gowina, 24-25 maja 2018 r. odbyła się w Wyższej Szkole Biznesu – National-Louis University XVIII Konferencja Bibliotek Niepublicznych i Publicznych pt. „Biblioteka przyszłości – wyzwania – trendy – zagrożenia”. Organizatorem konferencji była biblioteka WSB-NLU w Nowym Sączu, która dzięki szerokiej współpracy ze środowiskiem akademickim zgromadziła na konferencji przedstawicieli księżnic akademickich, publicznych i pedagogicznych, pracowników naukowych instytutów bibliotekoznawstwa i nauczycieli akademickich. O randze tego wydarzenia świadczy też objęcie patronatem przez następujące organizacje: EBIB, SBP, Forum Akademickie, czasopisma „Biblioteka”, „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy” oraz władze lokalne i regionalne.

Zaproponowany przez organizatorów temat spotkał się z dużym zainteresowaniem środowiska. Zgłoszono ponad 50 propozycji referatów. Uwzględniając ramy czasowe i wymogi merytoryczne, przyjęto 30 referatów oraz cztery wystąpienia sponsorskie. Z przyczyn losowych cztery planowane referaty nie zostały wygłoszone podczas obrad. Na stronie WWW konferencji (http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa) znajdują się szczegółowe informacje o prelegentach, abstrakty wygłoszonych referatów, prezentacje oraz galeria. Monografia pokonferencyjna jest w trakcie przygotowania.

W konferencji udział wzięło 140 osób zainteresowanych tematyką przyszłości różnych typów bibliotek oraz wiele ważnych firm działających na rzecz bibliotek i współpracujących z bibliotekami akademickimi, m.in. z Niemiec, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii. Organizatorzy liczyli, że udział uczestników z wielu środowisk oraz ich różne doświadczenia często nie związane bezpośrednio z biblioteką, wzbogacą dyskusję na temat przy-

¹ Biblioteka Wyższej Szkoły Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu.

szości biblioteki oraz jej nowych ról, szczególnie w odniesieniu do misji biblioteki dla nauki. Wystąpienia zostały zorganizowane w pięciu sesjach tematycznych. I chociaż pozornie temat konferencji brzmi bardzo ogólnie, to udało się pogrupować zagadnienia rozpoczynając od technologii, nowoczesnych narzędzi wspomagających komunikację naukową, cyfrowych zasobów dla nauki, platform edukacyjnych po ewaluację uczelni, bibliotek, oceny użytkowników oraz kompetencje i umiejętności pracowników bibliotek wobec wyzwań nie tylko technologicznych, ale i zmian kulturowych i cywilizacyjnych.

Przed rozpoczęciem obrad uczestnicy mieli okazję obejrzeć film dokumentujący wspomnienia z poprzednich konferencji organizowanych od 1999 r. przez biblioteki uczelni niepublicznych.

II. 1. Rozpoczęcie konferencji – dr Dariusz Woźniak Rektor WSB-NLU. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

Nazwiska prelegentów, cenione i znane w środowisku bibliotek akademickich polskich i zagranicznych gwarantowały wysoki poziom merytoryczny konferencji. Z kolei organizatorzy dołożyli wszelkich starań aby spotkanie od strony organizacyjnej było udane.

Wykład inauguracyjny wygłosił dr hab. Artur Jazdon z UAM w Poznaniu, który w sposób interesujący i błyskotliwy postawił wiele pytań dotyczących przyszłości bibliotek i poprzez różne zagadnienia (uwarunkowania technologiczne i komunikacyjne, ekonomiczne, zmiany pokoleniowe, zmienne systemy prawne i edukacyjne) po części odpowiedział na wyartykułowane przez

siebie pytania. Środowisko zna trendy, wyzwania, zagrożenia i dostosowuje się do tych zmiennych wymogów, a przyszłość bibliotek podobnie jak innych organizacji przynosi nowe rozwiązania i odkrywa nowe problemy.

II. 2. Wystąpienie dr. hab. Artura Jazdona. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

Program konferencji podzielony był na pięć sesji tematycznych. Pierwsza, zatytułowana „Biblioteki a technologie” podjęła temat informacji naukowej, bibliotek cyfrowych, technologii informatycznych, konsorcjów i nowoczesnych systemów bibliotecznych, aż do zabezpieczenia i ewidencji zbiorów.

Prelegentami w pierwszej sesji byli: dr hab. prof. UKW Zdzisław Gębołyś, Artur Kornatka z Centrum Badań i Programowania WSB-NLU, dr inż. Małgorzata Roźniakowska-Kłosińska i Edyta Kołodziejczyk z Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Jakub Bajer i Karolina Popławska z Biblioteki Politechniki Poznańskiej, Barbara Czarnecka z TEB oraz Dominik Kowalski z Biblioteki-Fonoteki-Fototeki Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina.

Ciekawe rozwiązania zaprezentowali pracownicy Biblioteki Politechniki Poznańskiej, gdzie podjęto współpracę z Poznańskim Centrum Superkomputerowo-Sieciowym, której celem było wypracowanie efektywnego narzędzia ułatwiającego zarządzanie zasobami cyfrowymi.

W programie konferencji zaprezentowano również rozwiązania technologiczne typu cloud. Centrum Badań i Programowania Wyższej Szkoły Biznesu – National-Louis University w Nowym Sączu stworzyło nowoczesny, zintegrowany system informatyczny Cloud Academy (CloudA), który służy

II. 3. Dr hab. Zdzisław Gębołyś - Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

kompleksowemu zarządzaniu uczelnią w każdym aspekcie jej funkcjonowania. Zawiera wszystko, czego potrzebuje nowoczesna uczelnia, w tym również biblioteka z dużym potencjałem rozwoju. System CloudA stanowi zatem przyszłość w zarządzaniu oświatą i szkolnictwem wyższym oraz jednostkami wchodzącymi w skład organizacji.

Kolejną sesję rozpoczęło wystąpienie dr Henryka Hollendra z Biblioteki Uczelni Łazarskiego w Warszawie. Prelegent obrazowo przedstawił sieci współpracy naukowej oraz role i zadania autorów w zespołach wieloautorskich, interdyscyplinarnych, wskazując równocześnie na pewne konsekwencje wynikające z tej nowej formy współpracy dla bibliotekarzy i pracowników informacji. Zadań dla bibliotekarzy upatrywał prelegent w „rekonstrukcji obiegu informacji”, łączeniu nazwisk, ID autorów, tekstów, zjawisk, porządkowaniu; konsekwencją tych różnorodnych zadań będzie zatarcie granicy między tradycyjnie postrzeganym zawodem bibliotekarza, pracownika informacji, wydawcy czy analityka informacji.

Druga i trzecia sesja zawierały referaty na temat misji bibliotek dla nauki oraz różnych ról księżnic akademickich związanych z oceną parametryczną, umiędzynarodowieniem uczelni, nowymi narzędziami komunikacji naukowej, współpracy badawczej i in. Zagadnienia te zreferowali m.in. dr Aneta Drabek z Uniwersytetu Śląskiego, Leszek Szafranski z Biblioteki Jagiellońskiej, Błażej Feret z Politechniki Łódzkiej.

A. Drabek swoje wystąpienie poświęciła analizie zawartości Emerging Sources Citation Index (ESCI), który jest nie tylko bazą bibliograficzną, ale

II. 4. Wystąpienie Artura Kornatki z Centrum Badań i Programowania WSB-NLU. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

jak podkreślała prelegentka może być też skutecznym narzędziem służącym do kreowania polityki naukowej poprzez indeksowanie tylko wysokiej jakości czasopism naukowych, monitorowania jakości nowych czasopism. Baza, którą prezentowała referentka uwzględniała nowe czasopisma, które do tej pory były pomijane w WoS. Dokonuje interesujących analiz zawartości podając liczby uwzględnionych czasopism, dziedziny, obszary pochodzenia, język publikacji, cytowania czasopism.

W sesji drugiej wystąpiły również prelegentki z Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku: Hanna Kościuch i Jolanta Żochowska prezentując doświadczenia i wyzwania związane ze współpracą międzynarodową. Jarosław Gajda próbował odpowiedzieć na pytanie, czy prace dyplomowe mogą być wartościowym elementem zbiorów biblioteki i na przykładach dowodził, że warto je upubliczniać. Burzliwą dyskusję wywołało wystąpienie Błażeja Fereta z Politechniki Łódzkiej dotyczące roli biblioteki w sprawozdawczości i ewaluacji uczelni. Prelegent poruszył wiele istotnych aspektów związanych z funkcjonowaniem bibliotek akademickich, omawiając zagadnienia Ustawy 2.0, w tym nowe rozporządzenie o ewaluacji nauki, nowe strategie publikowania oraz pola aktywności bibliotek.

Kolejne referaty zaprezentowały: dr Paulina Studzińska-Jaksim, Maria Boćkowska z Biblioteki Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, Lidia Mikołajuk z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego oraz Joanna Kasprzyk-Machata z Biblioteki Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

II. 5. Wystąpienie dr Anety Drabek z Uniwersytetu Śląskiego. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

W drugim dniu konferencji tematyka prezentowanych referatów dotyczyła jakości usług bibliotecznych oraz skutecznych narzędzi oceny efektywności i jakości działań bibliotek. Przedstawione zostały wyniki wieloletnich i rozległych badań prowadzonych przez zespół AFBN. Część prelegentów dzieliła się też wynikami i refleksjami z badań satysfakcji użytkowników przeprowadzonych w bibliotekach akademickich w 2017 r. Prelegentami czwartej sesji byli: Ewa Dobrzyńska-Lankosz z Biblioteki Głównej AGH w Krakowie, Edyta Strzelczyk reprezentująca Bibliotekę Politechniki Warszawskiej, Paweł Pioterek z Biblioteki Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Lidia Derfert-Wolf z Biblioteki Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy oraz dr Magdalena Karciarz z Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu.

Wystąpienie dr M. Karciarz dotyczące zmian w zawodzie bibliotekarza, nowych kompetencji w kontekście rozwoju technologicznego oraz wyzwań nauki, wniosło wiele refleksji, przekładających się też na pozytywny odbiór uczestników, mimo sygnalizowanych przez prelegentów podczas poszczególnych sesji konferencji wielu zagrożeń i niekorzystnych zmian dla środowiska bibliotekarzy. Prelegentka zaprezentowała wielce optymistyczną postawę wobec zmian.

Trochę odmienne zagadnienia badawcze zaprezentowała dr Anna Ujwary-Gil, przedstawiając procesowo-sieciowe ujęcie funkcjonowania biblioteki jako organizacji opartej na wiedzy. Prelegentka odwołała się do własnych badań przeprowadzonych w jednej z dużych bibliotek akademickich.

II. 6. Wystąpienie dr Anny Ujwary-Gil z WSB-NLU. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

kich. Wyniki badań były bardzo interesujące, choć wskazujące na braki w zakresie wykorzystania wiedzy i umiejętności pracowników.

Prelegentka zaznaczyła jednak, że badania miały charakter pilotażowy i trudno na ich podstawie postawić twarde wnioski. W tym przypadku chodziło raczej o przetestowanie metody badawczej w organizacji wiedzy.

Ostatnia, piąta sesja konferencji poświęcona była kompetencjom, komunikacji i promocji. W tej części obrad referaty dotyczyły m.in. różnorodności w zespole, bibliotek w perspektywie zmian kulturowych, komunikacji wizualnej biblioteki na Instagramie i wizji bibliotek przyszłości. Maria Czyżewska z Biblioteki Politechniki Białostockiej poruszyła istotny temat dotyczący komunikacji między pracownikami naukowymi a bibliotekarzami. W sesji tej ponadto wystąpili: dr Zenona Krupa z Biblioteki Uniwersytetu Rzeszowskiego, Katarzyna Błaszowska z Biblioteki Politechniki Gdańskiej, Katarzyna Puksza z Biblioteki Uniwersyteckiej w Białymstoku i dr Stefan Kubów z Biblioteki Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu.

Istotne w kontekście zmian w planowanej Ustawie 2.0 były zagadnienia dotyczące kompetencji i umiejętności pracowników informacji oraz ich współpraca z naukowcami i środowiskiem, w którym pracują. Konferencji towarzyszyły szerokie dyskusje, które ze względów czasowych nie wyczerpywały istotnych dla uczestników zagadnień.

Rolę moderatorów pełnili: Paweł Gławiński z WSB-NLU, Marek Górski z BG Politechniki Krakowskiej, Bogumiła Urban z Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, Danuta Szewczyk-Kłós z BG Uniwersytetu Opolskiego, dr hab. Artur Jazdon z BG UAM w Poznaniu.

II. 7. Od lewej: Prezydent WSB-NLU – dr Krzysztof Pawłowski, dr Maria Sidor – Dyrektor Biblioteki, dr Joanna Felczak – Prorektor, Przemysław Bochenek – Kanclerz WSB-NLU. Źródło: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa

Między sesjami w drugim dniu zorganizowano losowanie upominków dla uczestników ufundowanych przez organizatora i wydawców oraz sesję zdjęciową. Częścią mniej oficjalną była też kolacja w karczmie w Rytrze – malowniczej, turystycznej miejscowości, chociaż i tu przy regionalnej, góralskiej muzyce nie zabrakło merytorycznych dyskusji.

Na zakończenie konferencji uczestnicy mogli odwiedzić bibliotekę WSB-NLU. Zaskoczeniem dla zwiedzających była mała liczba pracowników oraz szeroki zakres działań podejmowanych przez bibliotekę. Uczestnicy zwracali też uwagę, na zainteresowanie władz uczelni zarówno biblioteką jak i obradami konferencji, w której władze uczestniczyły w sposób ciągły i aktywny.

Referaty ukażą się w planowanej monografii. Obszerna fotogaleria znajduje się na stronie konferencji: http://www.wsb-nlu.edu.pl/konferencja_naukowa.

Bibliotekarz dziedzinowy w bibliotece akademickiej

16 maja 2018 r. w ramach seminarium „PolBiT 2018” zorganizowanego przez Bibliotekę Główną Politechniki Warszawskiej pracownicy bibliotek szkół wyższych dyskutowali nad problematyką pracy bibliotekarzy dziedzinowych. Seminarium koncentrowało się na zagadnieniach określających rolę, zakres kompetencji i zadań, jakie ma do spełnienia bibliotekarz dziedzinowy w ramach biblioteki akademickiej. Spotkanie miało charakter warsztatowy, zaś jego celem było przybliżenie wymaganych kwalifikacji bibliotekarza dziedzinowego, zakresu obowiązków oraz warsztatu pracy. Spotkanie stało się forum wymiany doświadczeń, nawiązania nieformalnych kontaktów, które służyć mają jak najlepszej obsłudze czytelników. Podkreślono wagę współpracy pomiędzy pracownikami biblioteki a nauczycielami akademickimi i studentami, która skutkować powinna poprawą funkcjonowania biblioteki w takich obszarach jak gromadzenie, opracowanie rzeczowe księgozbioru i udostępnianie zbiorów. Zwrócono uwagę na konieczność dbania o odpowiedni poziom merytoryczny, wykształcenie kierunkowe, empatię i komunikatywność pracowników. Podniesiono kwestię niskich zarobków fachowców, które zdecydowanie utrudniają pozyskiwanie odpowiedniej kadry do pracy w bibliotekach; podkreślono, że dopóki sytuacja finansowa nie ulegnie poprawie, dopóty prestiż zawodu bibliotekarza nie ulegnie zmianie.

Źródło:

<https://bgpw.wordpress.com/2018/06/06/polbit-2018-bibliotekarz-dziedzinowy-w-bibliotece-akademickiej-dwuglos/>

Marta Kunicka

Polscy uczniowie biją rekord we wspólnym czytaniu książek

„Jak nie czytam, jak czytam” to nazwa jednej z najpopularniejszych akcji czytelniczych w kraju, w ramach której uczniowie bili rekord w czytaniu książek w jednym momencie. Inicjatorem i organizatorem akcji jest miesięcznik „Biblioteka w Szkole” wraz z ponad 2000 bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych. W wielu imprezach towarzyszących udział biorą również przedstawiciele władz lokalnych, osoby publiczne, środowiska księgarskie. Akcja stawia sobie za cel kreowanie mody na czytanie wśród najmłodszych oraz stałe podnoszenie liczby jej uczestników (w roku ubiegłym wzięło udział 459 tys. czytających). Chodzi o stworzenie przyjaznej atmosfery sprzyjającej lekturze i zachętę do sięgnięcia po książkę wspólnie z rówieśnikami. Dotychczasowe edycje odbywały się m.in. w szkołach, na rynkach, w parkach, centrach handlowych, w metrze, a nawet na Giewoncie.

Źródło: <http://www.ebib.pl/?p=10045#more-10045>

Marta Kunicka

II Ogólnopolski Kongres Biblioteczno-Wydawniczy

4 czerwca 2018 r. w auli Wyższej Szkoły Humanitas odbył się II Ogólnopolski Kongres Biblioteczno-Wydawniczy zorganizowany przez Bibliotekę Wyższej Szkoły Humanitas i Oficynę Wydawniczą „Humanitas”. Partnerem merytorycznym był Good Books. Patronat honorowy nad wydarzeniem sprawowały Polska Izba Książki i Polskie Towarzystwo Wydawców Książek, a patronat medialny portale: Lustro Biblioteki, wirtualnywydawca.pl, EBIB – Elektroniczna Biblioteka, SBP.pl oraz „Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy”. Sponsorem spotkania był IBUK Libra.

Tegoroczna edycja Kongresu była wydarzeniem jednodniowym, podzielonym na dwa panele tematyczne. Podczas pierwszego podjęto zagadnienia związane z funkcjonowaniem bibliotek, nowymi metodami pracy adresowanymi do różnych grup użytkowników oraz nowoczesnymi narzędziami pracy. Sami bibliotekarze mieli okazję wymienić informacje gdzie, z kim i w jakim zakresie można i warto współpracować aby zdobywać nową wiedzę, umiejętności, i podnosić kwalifikacje zawodowe, a także jak poszerzyć ofertę i atrakcyjność macierzystej biblioteki.

Z referatami wystąpili:

- Małgorzata Caban, dyrektor Biblioteki i Oficyny Wydawniczej „Humanitas”;
- Paulina Chromańska, Fundacja Nowoczesna Polska;
- Łukasz Żywulski, instruktor w Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Teodora Heneczka w Piekarach Śląskich i specjalista do spraw graficznych Biblioteki Publicznej Miasta i Gminy Piaseczno;
- Marcin Skrabka, twórca i właściciel portali goodbooks.pl i mobilnegrymiejskie.pl.

Panel drugi był skierowany do Wydawców. Jego zadaniem było przybliżenie kwestii związanych z różnymi formami i kanałami dystrybucji publikacji, w tym ich sprzedaży oraz nieodpłatnego udostępniania w ramach polityki otwartego dostępu. Swoje wystąpienia prezentowali:

- Marcin Skrabka (jw.);
- Dominik Kowalski, Biblioteka – Fonoteka – Fototeka Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina;
- Anna Radoszewska, IBUK Libra;
- Marcin Kapczyński, Clarivate Analytics;
- Aleksandra Burba i Jędrzej Maciejewski, Stowarzyszenie Autorów i Wydawców Copyright Polska;
- Piotr Skorus, dyrektor artystyczny i kreatywny agencji marketingowej GrupaTaka.

Myślą przewodnią każdego Kongresu jest zgromadzenie w jednym miejscu fachowców i specjalistów, którzy podzielą się swoją wiedzą i dobrymi

praktykami, a wszystko w jednym celu, którym jest integracja środowiska Bibliotekarzy i Wydawców.

Źródło: <http://www.ebib.pl/?p=9912#more-9912> ; http://www.humanitas.edu.pl/pl/Aktualnosci/?id=13413/II_Ogolnopolski_Kongres_Biblioteczno-Wydawniczy

Małgorzata Caban, Izabela Jurczak

28. Międzynarodowe Targi Książki w Abu Dhabi

Od 25 kwietnia do 1 maja 2018 r. w stolicy Zjednoczonych Emiratów Arabskich – Abu Dhabi - odbyły się 28. Międzynarodowe Targi Książki (Abu Dhabi International Book Fair), największa tego typu impreza w świecie arabskim. Polska uczestniczy w Targach od 2015 r., ale rok 2018 był wyjątkowy. ponieważ tym razem pełniła rolę gościa honorowego. Za organizację ze strony polskiej odpowiedzialne były: Ambasada RP w Abu Dhabi oraz Instytut Książki we współpracy z Instytutem Adama Mickiewicza i Biblioteką Narodową. Otwarcia Targów dokonali wspólnie wicepremier RP i minister kultury Piotr Gliński oraz minister spraw zagranicznych Zjednoczonych Emiratów Arabskich szejk Abdullah bin Zayed al Nahyan.

Tegoroczna edycja targów zgromadziła ponad 21 wystawców z Polski, w tym m.in.: Muzeum Narodowe w Warszawie, Bibliotekę Narodową, Państwowy Instytut Wydawniczy, Narodowy Instytut Fryderyka Chopina w Warszawie, Znak, Media Rodzina, Warszawskie Targi Książki, Targi w Krakowie, Granna, Dom Emisyjny Manuscriptum.

Międzynarodowe Targi Książki były doskonałą okazją do zaprezentowania i promowania polskiej kultury, historii i literatury za granicą. Literaturę najlepiej prezentują sami autorzy, dlatego odbyły się spotkania z pisarzami: z poetką Małgorzatą Lebłą, autorem sagi o Wiedźminie Andrzejem Sapkowskim, z prozaikami Wioletta Grzegorzewska, Antonim Libera, Jakubem Małeckim, autorem kryminałów Wojciechem Chmielarem, dramatopisarzem Wojciechem Tomczykiem oraz Rafałem Kisikiem, autorem książek dla dzieci i młodzieży.

Spotkaniom autorskim towarzyszyły wykłady autorskie poświęcone najważniejszym aspektom kultury polskiej oraz seminaria dotyczące polskiego rynku książki (część profesjonalna programu). W ramach *Illustrators' corner* odbyły się wystąpienia polskich ilustratorów odnoszące się do ich warsztatu pracy, a skierowane do ilustratorów i wydawców arabskich. Poza tym nasi artyści-ilustratorzy, muzycy i edukatorzy muzelani przeprowadzili interaktywne warsztaty dla najmłodszych gości targów, czyli *Creativity corner* (Psikusy, Cuda-wianki, Balticarium, Nauka polskich tańców korowodowych, W pracowni malarza).

Udział Polski to także wystawy (*Mole książkowe: owady w polskiej ilustracji dla dzieci*, *Faksmymile cennych zabytków polskiego dziedzictwa piśmienniczego – Rzeczpospolita wielu kultur*), koncerty zespołu Tęgie Chłopy, turnieje gry planszowej Super Farmer. W bogatym programie targów nie zabrakło również polskich akcentów kulinarnych. W kąciku *Show Kitchen* można było degustować tradycyjne i nowe potrawy kuchni polskiej przygotowane przez szefa kuchni Pawła Wiktorka i jego zespół z polskiej restauracji Zuma w Abu Dhabi oraz w ramach *Polish Taste of the Past* przygotowanej przez duet Maciej Nowicki i Jarosław Dumanowski.

Źródło: <https://instytutksiazki.pl/aktualnosci,2,polska-w-abu-dhabi,946.html>;
<https://kultura.onet.pl/wiadomosci/w-abu-zabi-zakonczyly-sie-28-miedzynarodowe-targi-ksiazki-z-udzialem-polski/9032wth>
Izabela Jurczak

Kreowanie wizerunku biblioteki pedagogicznej

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. Hugona Kołłątaja w Krakowie w ramach III Nowego Ogólnopolskiego Forum Bibliotek Pedagogicznych od 14 do 15 czerwca 2018 r. zaprosiła do udziału w konferencji poświęconej zagadnieniom kreowania wizerunku biblioteki pedagogicznej. Książnice pedagogiczne jako swoistego rodzaju biblioteki specjalistyczne wspomagają pracę nauczycieli, szkół i instytucji oświatowych. Za cel stawiają sobie podniesienie jakości pracy i uatrakcyjnienie oferty edukacyjnej. Tegoroczne spotkanie ogniskowało się wokół zagadnień związanych z marketingiem i promocją. Szczególne miejsce poświęcono rozważaniom nad formami i metodami promocji bibliotecznej oraz różnym typom kampanii reklamowych, które najpełniej zrealizują to zadanie. Podniesiono kwestę organizacji wydarzeń edukacyjnych, które będą kreować pozytywny wizerunek instytucji. Zwrócono uwagę na fakt, iż wszelkie działania (aby zapewnić im wykonalność) muszą być poprzedzone badaniami poziomu satysfakcji użytkowników. Osobne miejsce poświęcono stereotypom związanym z biblioteką i jej pracownikami, ich kwalifikacjami i rolą komunikacji z otoczeniem (użytkownicy, partnerzy, sponsorzy). Nie zabrakło wątków odnoszących się do nowych mediów i technologii, które wydatnie mogą przyczynić się do promocji placówki.

Forum było skierowane do nauczycieli, bibliotekarzy, bibliologów, informatologów, pedagogów, psychologów, doktorantów, specjalistów do spraw marketingu jak również wszystkich zainteresowanych.

Źródło: <https://www.pbw.edu.pl/3-nofbp-zaproszenie>
Marta Kunicka

Najmniej czytają wychowani przed erą internetową

Najnowsze badania czytelnictwa, opublikowane 15 marca, potwierdzają zatrzymanie się trendu spadkowego. Dyrektor Biblioteki Narodowej dr Tomasz Makowski potwierdził, że poziom czytelnictwa w Polsce sięga niemal 40% i od dziesięciu lat utrzymuje się na podobnym poziomie.

Dyrektor, powołując się na wyniki badań, do grupy aktywnych czytelników zaliczył tych „którzy czytają, chodzą do muzeów, chodzą do kina, oglądają też bardziej wyrafinowaną sztukę. Są też bardziej aktywni społecznie”. Podkreślił, że osoby czytające kupują więcej książek, czytają papierowe gazety i czasopisma jak również częściej korzystają z Internetu. Zwrócił uwagę, że czytający rodzice rekrutują nowe pokolenia czytelników, a w rodzinach niezainteresowanych lekturą taka tendencja jest dużo słabsza. Skorelował ten obraz z faktem iż w środowiskach gdzie się nie czyta książka wiąże się z przymusem szkolnym i po zakończeniu edukacji kończy się również obcowanie z literaturą. Makowski zwrócił również uwagę na konieczność finansowego wsparcia bibliotek publicznych i szkolnych, promocję książki i czytelnictwa w celu odwrócenia trendu nieczytania przez większą część społeczeństwa. Wyjaśnił, że wysoki poziom czytelnictwa bezpośrednio wiąże się z bogatym wyposażeniem księżnic nie tylko w nowoczesny sprzęt, ale także najnowszą literaturę. Podkreślił, że książka z roku na rok zyskuje na prestiżu jako prezent.

Zgodnie z zaprezentowanymi przez Bibliotekę Narodową danymi 38% Polaków w 2017 r. przeczytało przynajmniej jedną książkę, a około 9% społeczeństwa to czytelnicy intensywnie czytający powyżej siedmiu książek rocznie. Jak wynika z przedstawionych danych najmniej czytają osoby, które urodziły się przed rokiem 1989.

Źródło: <https://kultura.gazetaprawna.pl/artykuly/1119385,czytelnictwo-polakow.html>

Marta Kunicka

BIBLIOTEKA AWF w KATOWICACH
MATERIAŁY • ZBIORY • WYDARZENIA

OMÓWIENIA • 254

INFORMACJE • 262

NOWOŚCI W ZBIORACH • 266

WYDAWNICTWA AWF • 277

***Od Konstytucji 3 Maja i insurekcji kościuszkowskiej do powstania listopadowego*/Henryk Kocój. – Oświęcim: Napoleon V, 2016.**

T. 1. – 322 s. – ISBN 978-83-65495-11-2

T. 2. – 400 s. – ISBN 978-83-65746-99-3

Z mroku burzliwych dziejów Rzeczypospolitej wiodły drogi do roku 1918²

Prof. zw. dr hab. Henryk Kocój – wybitny znawca dziejów ojczystych przełomu XVIII i XIX stulecia, wielkiego formatu historyk archiwista, jeden z najwybitniejszych dziejopisarzy – mistrz literatury faktu, swą aktywnością i kreatywnością twórczą wpisuje się do polskiej i europejskiej historiografii kolejnym imponującym dziełem. Najnowsze opracowanie pt. *Od Konstytucji 3 Maja i insurekcji kościuszkowskiej do powstania listopadowego* stanowi zwieńczenie całego jego dorobku naukowego i badawczego. Oba tomy wypełniają recenzje, omówienia problemowe nasycone pierwotnym materiałem źródłowym, często odkrywczym, oryginalnym przekazem korespondencji dyplomatycznej akredytowanych posłów pruskich w Warszawie, Petersburgu, Wiedniu, Londynie i w Konstantynopolu. Autor podjął kwerendę w archiwach Drezna, Merseburga, Berlina, Wiednia i Paryża.

Zgłębienie tajników toczącej się gry dyplomatycznej mocarstw zaborczych o Polskę, na podstawie „dyplomatycznej poczty” wykorzystywanej w autorskich recenzjach i omówieniach, jest bez wątpienia udaną próbą ukazania i oceny merytorycznej stosunku wielkich mocarstw do polskiego państwa.

Tom pierwszy tego imponującego dzieła wypełnia 21 artykułów i jest opatrzone, obszernym wstępem Zdzisława Janeczka. W niezwykle interesującym artykule, traktującym o tym, jak przebieg powstania listopadowego relacjonował z Petersburga do ministra spraw zagranicznych Saksonii Minckwitzta poseł saski Jean F. Lemaistre, Kocój przybliżył atmosferę dworu Mikołaja I, a także tamtejsze reakcje na wydarzenia warszawskie. Pojawiają się w tej relacji ciekawe fakty, które rzucają jaśniejsze światło na ogromny

¹ Akademia Wychowania Fizycznego im. J. Kukuczki w Katowicach. Wydział Zarządzania Sportem i Turystyką.

² Tekst w wersji autorskiej.

wysiłek narodowowyzwoleńczy Polaków. Oczywiście w przekazie Kocója także reakcja Prus i Austrii miała konkretny wymiar w odniesieniu do spraw polskich, ukazanych na tle polityki europejskiej. W dziejach europejskiej dyplomacji istnieje wyraźne potwierdzenie na to, że stosunki polsko-pruskie, polsko-rosyjskie, polsko-saskie i polsko-francuskie bez wątpienia zaważyły na losach nie tylko ziem polskich przełomu XVIII/XIX stuleci, lecz także Europy. Autor wiele uwagi poświęca także Anglikom i Austriakom, wszak w okresie tych znaczących przełomów dziejowych polityczna mapa Europy zawężała się do trendów lansowanych przez wielkie mocarstwa kontynentalne. Tak rodził się nacjonalizm, faszyzm i bolszewizm, tak oto agresywnie zarysował się czas zbrodni ludobójstwa. Poszukując uzasadnienia polskiego upadku narodowego, z powodzeniem rozstrzyga chociażby takie kwestie, jak dominacja Rosji, której towarzyszą postawy pozostałych zaborców.

Profesor H. Kocój opiera się o materiał źródłowy w postaci niespełna 480 pozycji, w tym ok. 70 opracowań książkowych opublikowanych w językach polskim, francuskim i niemieckim. Jego dzieła jakością i stylem nie odbiegają od wzorca Józefa Dutkiewicza, Henryka Wereszyckiego czy prac źródłowych Bronisława Dembińskiego (1858-1939), w ślad za którymi autor wytrwale podąża. Przywracają atmosferę minionych dziejów, tragedii narodowych – przekazywanych przez następujące po sobie pokolenia Polaków – z mroku burzliwych dziejów do roku 1918.

Wytrwale, cierpliwie i konsekwentnie, podporządkowany prawdzie historycznej, H. Kocój stworzył swój własny klucz dostępu do źródeł pierwotnych. Przez to bez sentymentów, ale też wolny od bezzasadnych uprzedzeń, ukazał niepostrzeżone zaborcze zapędy Wiednia, Berlina i Petersburga. W dyplomatycznej grze poprzedzającej grabież Rzeczypospolitej autor odkrywa niebywałą perfidię w polityce mocarstw, przytaczając niezliczone na to przykłady. Wprawdzie dokument historyczny broni się sam, jednak w oderwaniu od okoliczności, w których był tworzony, poddaje się interpretacji na różne sposoby. Tu chłodna, bezwzględnie dokładna analiza jest konieczna i taka też została przez autora zastosowana.

Profesor Kocój, wiarygodny pragmatyk, imponuje i zadziwia wytrwanych znawców, zwłaszcza że zawile meandry zaborczej polityki mocarstwowej prowokują podejmowanie szczegółowych analiz i rozważnej weryfikacji zaistniałych zdarzeń, za którymi stali konkretni ich twórcy albo też sprawcy. Do wielu z nich autor dotarł perfekcyjnie, ukazując lub obnażając ich prawdziwe oblicze. Jeśli zatem miałbym podjąć próbę zdefiniowania dyplomacji sprzed roku 1918, co nie byłoby zadaniem łatwym, pierwszej zwróciłbym się do Henryka Kocója z prośbą o dobrą radę, jak to uczynić, by uniknąć powierzchowności. Autor ukazuje skrzętnie ukrywane zawiłości w intensywnej grze dyplomatycznej o Polskę. Istotnym jest zwłaszcza to, że przytacza i omawia liczne błędy, także porażki, wojenne niepowodzenia (1831) w zmaganiach z rosyjskim zaborcą „niezwyciężoną armią rosyj-

ską”. Dyplomatyczna poczta rozłożona przez H. Kocója na czynniki pierwsze obnaża politykę ówczesnych dworów w sprawach Rzeczypospolitej, zaistniałe zmienne, różne konfiguracje politycznych zabiegów. Złożoność mocarstwowych rozgrywek o Polskę, od Sejmu Wielkiego do powstania listopadowego, nie była dziełem przypadku, lecz wyrachowania i zamierzonych działań wielkiej destrukcji w tej części Europy.

W drugim tomie autor zamieszcza 24 artykuły opublikowane w wielu wydawnictwach, w tym w zasłużonej dla nauki polskiej oficynie wydawniczej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Czytelnik – zapoznany z syntezą przybliżonych wcześniej dociekań wokół całej istoty zmagania Polaków w obronie suwerenności – znajduje pogłębioną refleksję nad tym, co w istocie umożliwiło zaborcom, mimo narodowych powstań i uchwalenia Konstytucji 3 maja, osiągnięcie swych celów. Tom drugi zawiera m.in. publikacje z „Przeglądu Historycznego”, ze „Studiów Historica Slavo-Germanika”, „Studiów Historycznych” i „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”, z innych wydawnictw i czasopism naukowych, jak „Roczniki Historii Czasopiśmiennictwa Historycznego”, z wielu opracowań w tym zbiorowych.

Wyczerpująco omówiono stosunki polsko-francuskie w tekstach *Reformy Sejmu Wielkiego a francuska opinia publiczna, Misja Marie Louis de Sainte-Croix Deschorchesa – dyplomaty francuskiego, posła pełnomocnego Francji w Polsce w latach 1791-1792*, a także w *Polskie rachuby w powstaniu kościuszkowskim na pomoc Francji* doprawdy pobudzają głębsze refleksje.

W pierwszych latach Sejmu Wielkiego w stosunkach polsko-francuskich nie zaistniały mniej lub bardziej liczące się zmiany, a opinia publiczna i sam parlament Rzeczypospolitej reagowały bardzo aktywnie na rewolucję francuską i na atmosferę polityczną Paryża. H. Kocój dostrzega stagnację wokół przymierza z Prusami, a także złożoność sytuacji Polski na tle europejskim, co skłaniało do zmiany polityki wobec Francji. Tak też, udający się do Warszawy (listopad 1791) dyplomata francuski Marie Louis de Sainte-Croix Deschorches otrzymał instrukcję i zalecenia, by unikać sytuacji niezręcznych, niestosownych wypowiedzi, wszystkiego co mogłoby wskazywać na zainteresowanie króla obecnością w rozstrzyganiu wewnętrznych spraw Rzeczypospolitej. Zalecono mu również, by unikał w swoich kontaktach wypowiedzania się na temat Konstytucji 3 maja. Deschorches nawiązał dobry kontakt z patriotami, popierając ich dążenia, ujawniając swój stosunek do Stronnictwa Patriotycznego. W sprawach polskich był na ogół optymistą, czemu dał wyraz w korespondencji do Pierre’a Michaelea Hennina, swojego kolegi z dyplomatycznych kręgów, pisząc (21 grudnia 1791) „Cały świat patrzy z zainteresowaniem na niezamordowane dążenia Polaków, podziwia ich patriotyzm i jedność, jakie wykazują od trzech lat. Gdy opatrność udzieli Polakom niezbędnego poparcia, niewątpliwie znajdą należne miejsce wśród narodów europejskich, a kontakty z tym krajem będą dla Francji bardzo korzystne”.

Polski monarcha i skupieni wokół króla zwolennicy nie akceptowali poglądów Deschorchesa, a ponadto nakłaniani przez targowiczán, dyskredytowali jego działalność, aż ten (w październiku 1792) zakończył swoją misję. Rolę Deschorchesa przejęli dwaj agenci, mieli za zadanie obserwację przebiegu wydarzeń w Polsce, a jednocześnie utrzymywali stały kontakt między Polską a Francją. Jednak rząd francuski zerwał stosunki z Rzeczpospolitą i nawiązał je ze Stronnictwem Patriotycznym na emigracji. Francuzi wiele obiecywali, lecz były to obietnice bez pokrycia. Pomocy na rzecz odzyskania niepodległości, również w powstaniu kościuszkowskim, niestety nie udzielono. Te nierealne, pozbawione rzeczywistości oczekiwania zawiodły. Osamotniona Rzeczpospolita, musiała dostrzegać, że „okazując światu, iż narody bijące się szczerze za wolność nigdy prawie nie mogą być zwyciężonymi”. Takie przekonanie towarzyszyło Polakom w kolejnych zrywach narodowych.

W opracowaniu H. Kocója czytelnik znajdzie takie artykuły, jak *Konstytucja 3 maja w opiniach posła saskiego w Warszawie Augusta Franciszka Essena, Elektor saski Fryderyk August II a Konstytucja 3 maja czy Saksonia wobec powstania listopadowego*. W drugim tomie autor przytoczył raporty Augusta F. Essena, które nie pozostawały bez znaczenia w kształtowaniu negatywnej opinii saskiego establishmentu na temat spraw polskich. Pomniejszono znaczenie istoty Konstytucji 3 maja, uznając ją jako akt nielegalny. Essen krytykował poglądy dyplomatów austriackiego, pruskiego i rosyjskiego, ale też nie aprobował stanowiska posła francuskiego Deschorchesa. Krytycznie oceniał akcje polskich patriotów, obawiał się, że Polacy podejmują starania o pozyskanie jego władcy do obecności w polityce europejskiej, co dla Saksonii byłoby niekorzystne.

W analizach H. Kocója stosunki bilateralne obejmujące okres 1788-1892 w relacjach polsko-saskich, nie należały do najlepszych. Nie uniknięto błędów i zagrożeń. Autor z dezaprobatą odnosi się do inicjatywy powierzenia elektorowi saskiemu tronu, zwłaszcza że ten decyzję uzależniał od stanowiska Rosji i uwzględniał zainteresowania Austrii i Prus, natomiast Rzeczpospolitą traktował z dystansem wynikającym z interesów Saksonii. H. Kocój wyraźnie wskazuje polską naiwność, nieustające spektakle niezgody narodowej i wewnętrznego rozdarcia. One to właśnie w znaczącym stopniu przesądziły o tragicznym finale.

Stosunek Saksonii do powstania listopadowego w opracowaniu *Saksonia wobec powstania listopadowego* Autor wywodzi m.in. z doniesień prasowych po obu stronach sceny politycznej. W prasie polskiej i niemieckiej pojawiały się nierzadko zachwyty i aprobata życzliwości saskiej dla Polaków. Saski dwór nie był zachwycony niewygodnym przejawem tych niekorzystnych trendów, zważywszy że wzorem Polaków ludność Saksonii domagała się konstytucyjnych swobód i jakościowo nowych uregulowań prawnych. Zatem klęska Rzeczypospolitej leżała w sferze zainteresowań rządowych

Saksonii. Upadek powstania listopadowego nie ograniczył saskich sympatii dla Polaków. Polscy emigranci wciąż mogli liczyć na życzliwość i poparcie.

W opracowaniach *Polskie zabiegi dyplomatyczne wobec łamania zasad neutralności przez Prusy w dobie powstania listopadowego. Pruska opinia publiczna wobec wojny polsko-rosyjskiej 1831 r., Berlińskie i poznańskie władze pruskie wobec wybuchu powstania listopadowego czy Władze polskie wobec upadku powstania listopadowego* znajdujemy odpowiedzi na najtrudniejsze pytania. Autor przedstawia dowody na to, że zarówno rząd pruski, jak też jego wysłannicy w Warszawie, nie odnosili się przychylnie do Konstytucji 3 maja. Oto, w depeszach do Fryderyka Wilhelma II kryje się prawdziwe oblicze polityki Prus wobec Polski w okresie 1791-1792. Dominuje cynizm i wyrachowanie pruskiego władcy, który jakkolwiek doceniał polskie reformy ustrojowe, to jednak przyjął kierunek ich dewaluacji, prowadzącej do klęski.

Leopold Heinrich Goltz z Petersburga systematycznie, ale też syntetycznie, informował Fryderyka Wilhelma II o przebiegu powstania kościuszkowskiego, którego ten był zdeklarowanym przeciwnikiem, zainteresowanym jak najszybszym stłumieniem zrywu, który nazywał buntem. Z bogatej korespondencji wynika, że daremne były polskie zabiegi dyplomatyczne, a powstanie skazane było na klęskę wobec przeważających militarnie zaborców. Autor podjął odważną próbę zdemaskowania intencji Fryderyka Wilhelma II.

Czas powstania listopadowego dla Prus nie stanowił przeszkód i barier w naruszaniu neutralności Rzeczypospolitej. Wszelkie przejawy działań były nasycone jawną wrogością, a w tle upatrywano rychłej kapitulacji i oczywiście zwycięstwa rosyjskiego agresora. Rząd i społeczeństwo pruskie nie wykazywały spójności w ocenach i w działaniach. Prasa zajmuje stanowisko bardzo obiektywne informując, że „ta rewolucja nie uczyniła przyjaznego wrażenia, już nawet młodzi Niemcy wznosili po kawiarniach toasty na rzecz Polski i Polaków”. Natomiast rząd pruski wobec powstania listopadowego nie ukrywał wrogości, wszak istniała ewentualność utraty ziem polskich a nadto istniało odwzorowanie rewolucyjnych trendów i haseł w społeczeństwie. Tak było też podczas insurekcji kościuszkowskiej, kiedy opinia publiczna była zdecydowanie odmienna od stanowiska rządowego. Całe zresztą państwo pruskie, zwłaszcza Prusy Wschodnie stanowiło strefę aprobaty dla spraw polskich i sympatii dla Polaków. Trzeba pamiętać, że wstrzeźliwe Prusy przeciw polskiemu państwu zbrojnie nie wystąpiły zachowując neutralność. Jednakże z Rosją łączyły je wspólne interesy. Co do rządu pruskiego, jak głosi powstaniec Stanisław Barzykowski, „ten z początku, jeżeli nie w istocie to przynajmniej pozornie postępowanie jakimś cieniem neutralności starał się osłaniać. Ale od bitwy ostrołęckiej jako wyraźny Moskwy sprzymierzeniec wystąpił. Prusy zostały podstawą dalszych operacji wojennych i bez Prus byłaby Moskwa ani Wisła nie przekroczyła, ani o Warszawę pokusić się nie mogła, państwo to więc dało Moskwie ostatnie zwycięstwo”.

W tekście *Wiedeń wobec powstania kościuszkowskiego w świetle raportów Benedykta Cache'go, posła austriackiego w Warszawie* Autor przywołuje stanowisko Austrii, kiedy już z początkiem powstania była zorientowana na wykorzystanie zaistniałej sytuacji dla realizacji własnych celów, co oznaczało zainteresowanie rozbiorem Polski. A Polska w opinii publicznej oczekiwała ze strony Austrii pomocy, oceniając przyjazne nastawienie cesarza do polskiej sytuacji. Oczekiwania niestety nie zostały potwierdzone czynem.

W obu tomach stanowiących niejako podsumowanie bogactwa materiału badawczego, jaki w swojej aktywnej działalności naukowej osiągnął i zgromadził H. Kocój, przewodzi siła faktu, wiarygodnego dokumentu i rozważnego argumentu. Warto byłoby raz jeszcze obejmując dzieło przywołać pamięć o profesorach Józefie Dutkiwiczu (1903–1986) i Henryku Wereszyckim (1898–1990) z początków działalności naukowej profesora Henryka Kocója, wszak występuje tu tożsamość metod badawczych znacząco przez autora udoskonalonych. Jeśli z bogatej literatury Józefa Dutkiewicza (1903–1986) czytelnik czerpać może wiarygodny obraz stanowiska Austrii i Francji, a także Anglii wobec powstania listopadowego, to H. Kocój znacząco ten obraz rozszerza, chociażby poprzez odwołanie się do opinii publicznej społeczeństw polskiego i niemieckiego. Nie dziwi i nie zaskakuje pokaźna liczba recenzji jego dzieł w czasopismach naukowych niemieckich i francuskich, austriackich i rosyjskich, a nawet belgijskich i greckich, wszak zyskały one europejską rangę.

Ostania praca H. Kocója, patrioty, wnuka powstańca styczniowego Jana Kotlarskiego, wydana w przededniu 100-lecia odzyskania niepodległości, jak wiele innych wcześniejszych opracowań, czynią autora pasjonatem współcześnie niedoścignionym jak niegdyś Szymon Askenazy, Walerian Kalinka, Władysław Smoleński, Bonisław Dembiński. H. Kocój, cierpliwy i niestrudzony archiwista „zadomowiony” w Dreźnie, Merseburgu, Wiedniu, Paryżu, w Warszawie, Krakowie, Poznaniu i Wrocławiu, od niespełna pół wieku konsekwentnie zderza historyczny przekaz dziejów z faktami. Głosi je także na licznych konferencjach naukowych m.in. w Berlinie, Magdeburgu, w Insbruku, Belforcie, w Neapolu, w Erlangen czy w Grasse.

Naczelnikowi Kościuszce i tragicznym dziejom powstania 1794 r. poświęcono wiele opracowań. Tadeusz Rychlicki w roku 1875 wydał pracę *Tadeusz Kościuszko i rozbiór Polski*, a w 1894 Tadeusz Korzon monografię o Naczelniku. Prace Wacława Tokarza, Henryka Mościckiego, Kazimierza Bartoszewicza, Adama M. Skalkowskiego, Stanisława Herbsta, Bogusława Leśnodorskiego, Zofii Lubiszowskiej, Andrzeja Zahorskiego czy Jerzego Łojka i Bartłomieja Szyndlera, rzecz można nie wyczerpują wiedzy o powstaniu kościuszkowskim do końca. H. Kocój w swych opracowaniach rozszerza zakres autorskiego spojrzenia wymienionych autorytetów o fakty warszawskie z 17 i 18 kwietnia, wciąż niepoznane wyczerpująco. Niełatwo bowiem określić stosunek mocarstw europejskich tego okresu do insurekcji kościuszkowskiej. Dotarcie

do źródeł dyplomatycznych wnosi nowe elementy, sytuujące Warszawę i jej stosunki bilateralne z Prusami, Francją i Rosją, w faktologicznie zasadnym i obiektywnym, popartym źródłowo aspekcie.

W wielkim historycznym sporze rezydujących w Warszawie dyplomatów, ogniskiem podtrzymywanym był problem rosyjskiej interwencji. Historycy jednoznacznie tego sporu nie rozstrzygnęli, a przykład analizy korespondencji Lucchesiniego świadczy o tym, że H. Kocójowi to się udaje. Sięga on do prawdziwych przyczyn klęski po kilku latach wolności, tkwiących wokół przywódców Sejmu Wielkiego, takich jak Ignacy Potocki. Ponadto niestrudzenie poszukuje odpowiedzi na pytanie o to czy było możliwe przełamanie wewnętrznego oporu silnej wówczas opozycji, czy można było uzyskać pomoc przyjaciół zza granicy. Wreszcie kwestia rozważań wokół wysuwania elektora saskiego na kandydata do polskiego tronu bez jego zgody. Przywódcom Sejmu dyplomatyczny przekaz o sytuacji w Warszawie nie był znany, trudno zatem wymagać od nich dalekowzrocznych i jedynie słusznych racji.

Trudno się dziwić Polakom, że tak długo wierzyli dyplomatom, którzy na taką wiarę nie zasługiwali. Ma zatem rację Henryk Mościcki, kiedy wyznaje, że wielkie reformy Sejmu Wielkiego, Konstytucji 3 maja i powstania kościuszkowskiego do polskiego społeczeństwa nie przenikały i nie sięgały głębi i ostrości mnożących się problemów. Kiedy targowiczanie i Rosja obalili Konstytucję 3 maja król pruski poczynił zdecydowane kroki w kierunku zawładnięcia możliwie największym terytorium Polski. Fryderyk Wilhelm II uznał, że nadszedł czas po klęsce Polski w wojnie z Rosją by przeprowadzić drugi rozbiór. Odnosząc się do podwójnej gry Stanisława Augusta, chcącego ocalić przynajmniej fragmenty Konstytucji 3 maja, niewątpliwie zmierzał do upokorzenia polskiego monarchy. Natomiast doskonale zorientowany w polityce Austrii, będącej w stanie wojny z Francją, zmierzał do uzgodnienia kwestii łupów na polskim terytorium z Rosją.

Oszukani Polacy odczuli grozę sytuacji, gdy Petersburg zasygnalizował zamiar rozbioru. Losy przegranych potoczyły się błyskawicznie. Tym samym spełniły się prorocze słowa Essena, kiedy obejmował poselstwo jako wysłannik saski na początku Sejmu Wielkiego, że to nie wola sejmu, nie prawo narodu do niepodległości i samostanowienia, ale decyzje podjęte w Berlinie albo w Petersburgu przypieczerują ich los. Polska została skazana i podporządkowana potężnym i wszechwładnym sąsiadom.

August Franciszek Essen w swoim przekazie dyplomatycznym bodajże najbardziej przenikliwie – jak dostrzega H. Kocój – relacjonował przebieg obrad Sejmu Wielkiego, ale jego mocodawcy oczekiwali znacznie więcej. Depesze saskich ministrów to potwierdzają, że od Essena oczekiwano relacji z przebiegu zbrojnego konfliktu rosyjsko-austriacko-tureckiego. Listy tego dyplomaty dostarczają wiedzy o tym jak Rzeczpospolita uwalniała się od wpływów i uzależnień od Petersburga i Berlina. O rosyjskim projek-

cie rozbioru Polski Essen informuje mocodawców w depeszy z 9 kwietnia 1791 r., ukazując Rzeczpospolitą w krytycznej sytuacji.

Do roku 1918 wiodły drogi najtragiczniejszych wydarzeń. Z mroku burzliwych dziejów Rzeczpospolitej po 123 letniej niewoli wyłania się jednak upragniona niepodległość. O tym oczekiwanym i upragnionym momencie dla Polaków przesądza rozpad austrowęgierskiej monarchii i klęska Niemiec. 11 listopada 1918 Rada Regencyjna w obliczu niebezpieczeństw powierza władzę wojskową i naczelne dowództwo wojsk polskich jej podporządkowanych brygadierowi Józefowi Piłsudskiemu.

Sto lat temu – 11 listopada 1918 Polska odzyskała niepodległość. W tym pamiętnym dniu Niemcy podpisały i ogłosiły zawieszenie broni kończące wielką wojnę – I wojnę światową.

**AKTUALNY WYKAZ CZASOPISM DOSTĘPNYCH
W BIBLIOTECIE GŁÓWNEJ AWF
IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH**

Czasopisma zagraniczne

1. Acta Universitatis Carolinae. Kinanthropologica
2. Archives of Physical Medicine and Rehabilitation
3. Exercise and Sport Sciences Reviews
4. Fussballtraining
5. International Journal of Sports Medicine
6. JOPERD - Journal of Physical Education, Recreation and Dance
7. Leichtathletiktraining
8. Manuelle Medizin
9. Marketing Science
10. Medicine & Science In Sports & Exercise
11. New Studies in Athletics
12. Physio Active
13. Physio Science
14. Pt Zeitschrift fur Physiotherapeuten
15. Research Quarterly for Exercise and Sport
16. Science
17. Swimming World Magazine
18. Teoria i Praktyka Fizycznej Kultury

Czasopisma polskie

- I. BIBLIOTEKOZNAWSTWO. INFORMACJA NAUKOWA. BIBLIOGRAFIA
 1. Bibliografia Bibliografii Polskich
 2. Bibliotekarz

3. Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy
4. Polska Bibliografia Bibliologiczna
5. Rocznik Biblioteki Narodowej

II. NAUKI EKONOMICZNE. ZARZĄDZANIE. SOCJOLOGIA. PRACA. STATYSTYKA

1. Auxilium Sociale Novum
2. Controlling i Rachunkowość Zarządcza
3. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
4. Ekonomista
5. European Journal of Service Management
6. Harvard Business Review Polska
7. Health Problems of Civilization
8. Kwartalnik Naukowy Uczelni Vistula
9. Logistyka
10. Marketing i Rynek
11. Marketing w Praktyce
12. MICE Poland
13. Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)
14. Organizacja i Kierowanie
15. Personel i Zarządzanie
16. Problemy Jakości
17. Przegląd Organizacji
18. Przegląd Polsko-Polonijny
19. Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej
20. Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego
21. Rozprawy Społeczne = Social Dissertations

-
22. *Studia Periegetica. Zeszyty Naukowe WSB w Poznaniu*
23. *Turystyka (seria Informacje i Opracowania Statystyczne) (tylko dostęp elektroniczny)*
24. *Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu*
25. *Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie*
26. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*
- III. NAUKA. EDUKACJA. PEDAGOGIKA. SZKOLNICTWO
1. *Academia : magazyn PAN*
 2. *Akademicki Przegląd Sportowy*
 3. *Auxilium Sociale Novum*
 4. *Chowanna*
 5. *Deutsch Aktuell*
 6. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*
 7. *English Matters*
 8. *Forum Akademickie*
 9. *Forum PWSZ w Raciborzu*
 10. *Homines Hominibus. Zeszyty Naukowe WSPiA w Poznaniu*
 11. *Nowa Szkoła*
 12. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*
 13. *Rozprawy Społeczne = Social Dissertations*
 14. *Studies in Sport Humanities / AWF Kraków*
 15. *Szkoła Specjalna*
 16. *Świat Nauki*
 17. *Wiedza i Życie*
 18. *Wychowanie Fizyczne w Szkole*
 19. *Zeszyty Historyczne AWF we Wrocławiu*
- IV. WOJSKO. OBRONNOŚĆ
1. *Bezpieczeństwo : teoria i praktyka*
 2. *Kwartalnik Policyjny*
 3. *Nowe Zarządzanie Kryzysowe w Praktyce (pozycja wymiennokartkowa)*
 4. *Wiedza Obronna*
- V. NAUKI BIOLOGICZNE. EKOLOGIA. ANTROPOLOGIA. BIOCHEMIA
1. *Anthropological Review*
 2. *Antropomotoryka*
 3. *Aura : ochrona środowiska*
- VI. MEDYCYNĄ. HIGIENA. REHABILITACJA
1. *Acta Balneologica*
 2. *Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku*
 3. *Ból*
 4. *Fizjoterapia Polska*
 5. *Food Forum*
 6. *Health Problems of Civilization*
 7. *Journal of Physical Education & Health. Social Perspective*
 8. *Medicina Sportiva Practica*
 9. *Medicina Sportiva Supplement*
 10. *Medycyna Manualna*
 11. *Medycyna Sportowa*
 12. *Niepełnosprawność i Rehabilitacja*
 13. *Ortopedia, Traumatologia i Rehabilitacja*
 14. *Polski Merkurusz Lekarski*
 15. *Postępy Rehabilitacji*
 16. *Praktyczna Fizjoterapia & Rehabilitacja*
 17. *Rehabilitacja Medyczna*
 18. *Rehabilitacja w Praktyce*
 19. *Roczniki PZH*
 20. *Sport Paraolimpijski*
 21. *Sport Paraolimpijski (wcześniej Niepełnosprawnych)*
 22. *Studia Medyczne = Medical Studies*
 23. *Terapia : uzależnienia i współuzależnienia*
 24. *Współczesna Dietetyka*
 25. *Żywność Człowieka i Metabolizm*
- VII. WYCHOWANIE FIZYCZNE. SPORT. KULTURA FIZYCZNA. KULTURYSTYKA
1. *Akademicki Przegląd Sportowy*
 2. *Aktywność Ruchowa Ludzi w Różnym Wieku*
 3. *Antropomotoryka*
 4. *Asystent Trenera*
 5. *Biuletyn Sekcji Historii PTNKF*
 6. *Body Challenge*
 7. *Body Life*
 8. *Cross*
 9. *Forum trenera*
 10. *Góry : górski magazyn sportowy*
 11. *Handball Polska*
 12. *Jezyk : biuletyn informacyjny Stowarzyszenia Olimpiady Specjalne Polska*
 13. *Journal of Human Kinetics - dostęp online*

14. Journal of Physical Education & Health. Social Perspective
 15. Magazyn Olimpijski
 16. Magazyn Trenera
 17. Medicina Sportiva Practica
 18. Medicina Sportiva Supplement
 19. Medycyna Sportowa
 20. Men's Health
 21. Olimpionik
 22. Physical Culture and Sport. Studies and Research
 23. Piłka Nożna : tygodnik
 24. Polish Journal of Sport & Tourism / AWF Warszawa. ZWWF Biała Podlaska
 25. Prace Naukowe AJD w Częstochowie. Kultura Fizyczna
 26. Przegląd Sportowy
 27. Rocznik Naukowy / AWF Gdańsk
 28. Runner's World
 29. SKI : magazyn dla narciarzy
 30. Sport
 31. Sport dla Wszystkich
 32. Sport dla Wszystkich : bodybuilding, fitness
 33. Sport i Turystyka: środkowoeuropejskie czasopismo naukowe
 34. Sport Wyczynowy
 35. Trends in Sport Sciences
 36. Trener
 37. Women's Health
 38. Wychowanie Fizyczne i Sport
 39. Wychowanie Fizyczne i Zdrowotne
 40. Wychowanie Fizyczne w Szkole
 41. Zeszyty Metodyczno-Naukowe / AWF Katowice - dostęp online
 42. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
 43. Żagle
- VIII. KRAJOZNAWSTWO. TURYSTYKA. REKREACJA
1. Aura : ochrona środowiska
 2. Cross
 3. Ekonomiczne Problemy Turystyki / US
 4. Folia Turistica
 5. Góry : górski magazyn sportowy
 6. Hotelarz
 7. National Geographic Polska
 8. Pamiętnik Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego
 9. Physical Culture and Sport. Studies and Research
 10. Płaj
 11. Problemy Turystyki i Hotelarstwa
 12. Rynek Turystyczny
 13. Sport i Turystyka: środkowoeuropejskie czasopismo naukowe
 14. Studia Periegetica : zeszyty naukowe WSB w Poznaniu
 15. Sudety
 16. Tatarnik
 17. Turystyka (seria: Informacje i Opracowania Statystyczne)
 18. Turystyka i Rekreacja / AWF Warszawa
 19. Turyzm
 20. Wiadomości Turystyczne
 21. Wierchy
 22. Zeszyty Naukowe WSKFiT / Pruszków
 23. Zeszyty Naukowe WSTiJO w Warszawie. Turystyka i Rekreacja
- IX. DZIENNIKI, TYGODNIKI, MIESIĘCZNIKI - OGÓLNE
1. Do Rzeczy : tyg. Lisickiego
 2. Dziennik Gazeta Prawna
 3. Polska Dziennik Zachodni
 4. Focus
 5. Gazeta Wyborcza
 6. Newsweek Polska
 7. Rzeczpospolita
 8. Uważam Rze
 9. Wprost

BAZY DANYCH DOSTĘPNE W BIBLIOTECE GŁÓWNEJ AWF IM. JERZEGO KUKUCZKI W KATOWICACH

Bazy własne biblioteki:

- PROLIB
Obejmuje całość zbiorów zgromadzonych w Bibliotece Głównej Akademii Wychowania Fizycznego.
- BIBLIOGRAFIA M21
Zawiera dorobek naukowy pracowników AWF (prace zwarte, artykuły, udział w konferencjach naukowych), prace magisterskie i doktorskie oraz Bibliografię Zawartości Czasopism (informacje bibliograficzne o zawartości wybranych tytułów czasopism polskich z zakresu kultury fizycznej, sportu, edukacji obronnej, nauk biologiczno-medycznych, rehabilitacji oraz turystyki i rekreacji).

W ramach krajowej licencji (na platformie WBN):

- Wydawnictwo ELSEVIER
- Wydawnictwo SPRINGER
- WILEY Online Library
- Czasopismo NATURE
- Czasopismo SCIENCE
- Baza WEB OF SCIENCE
- Baza SCOPUS

Na platformie OVID – czasopisma elektroniczne:

- Journal of Strength and Conditioning Research
- Strength and Conditioning Journal

W ramach serwisu EBSCO:

- Academic Search Complete
- Medline
- SPORTDiscuss with Full Text
- Hospitality and Tourism Complete

WYKAZ KSIĄŻEK ZAREJESTROWANYCH W BIBLIOTECIE GŁÓWNEJ AWF W KATOWICACH W II KWARTALE 2018 ROKU

Filozofia, psychologia, religia

GUSZKOWSKA M.: *Aktywność fizyczna i psychika : korzyści i zagrożenia*. Toruń : Adam Marszałek, 2018. Sygn.: CZYT. 796:159.9; W 54728

KRZYŻAK-SZYMAŃSKA E.: *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży : teoria, profilaktyka, terapia : wybrane zagadnienia*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2018. Sygn.: CZYT. 613

MEMMERT D., NOËL B.: *11 metrów : psychologia rzutów kamych*. Kielce : „Charaktery”, 2018. (Psychologia w Działaniu). Sygn.: CZYT. 796.332; W 54726

Rehabilitacja neuropsychologiczna : ujęcie holistyczne / red. nauk. E.M. Szepietowska, B. Daniluk. Lublin : Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8

ROMANOWSKA-TOLŁOCZKO A.: *Kompetencje psychospołeczne studentów - kandydatów na nauczycieli wychowania fizycznego*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 126). Sygn.: CZYT. 37.091

SHER B.: *Codziennie gry i zabawy dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego : 100 zajęć wzmacniających dzieci z problemami sensorycznymi*. Gdańsk : „Harmonia Universalis”, 2018. (Biblioteka SI). Sygn.: CZYT. 159.9; W 54648

Socjologia, statystyka, demografia

IMIELSKI R., LENIARSKI R.: *Najważniejszy mecz Kremla*. Warszawa : „Agora”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54797; W 54798

MAJOREK M.: *Anarchizm 2.0 : ideologia i praktyka w dobie nowych mediów*. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM : na zlec. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2017. Sygn.: MCZYT 54639

NIECIUŃSKI S.: *Model sylwetki absolwenta szkoły wyższej : refleksje psychopedagogiczne*. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM, 2017. Sygn.: CZYT. 378

PANEK M.P.: *Wymiary niepełnosprawności*. Gdynia : Novae Res - Wydaw. Innowacyjne, cop. 2012. Sygn.: CZYT. 316

Polityka, nauki ekonomiczne, gospodarka, prawo, wojskowość

ALEKSANDROWICZ T.R.: *Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej*. Wyd. 2 zaktual., stan prawny na 1 kwietnia 2018 r. Warszawa : „Difin”, 2018. (Bezpieczeństwo). Sygn.: CZYT. 32

ALLISON J., EMMERSON P.: *The business 2.0 : B1+ intermediate : student's book*. Oxford : “Macmillan Education”, 2013. Sygn.: CZYT. 33

ALLISON J., TOWNEND J., EMMERSON P.: *The business 2.0 : B2 upper intermediate : student's book*. Oxford : “Macmillan Education”, 2013. Sygn.: CZYT. 33

BEDNARSKA M.: *Jakość pracy w procesie konkurowania o kapitał ludzki w gospodarce turystycznej*. Warszawa : „Difin”, 2018. Sygn.: CZYT. 338.486

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 1 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 2 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

EJSMONT J.A.: *Balistyka dla snajperów : praktyczny poradnik*. Wyd. 1, dodr. 5 (WN PWN). Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2018. Sygn.: CZYT. 62/63

IMIELSKI R., LENIARSKI R.: *Najważniejszy mecz Kremla*. Warszawa : „Agora”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54797; W 54798

KAPERNA I.: *Rola samorządu terytorialnego w gospodarowaniu i zarządzaniu*

przestrzenią turystyczną. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM, 2016. Sygn.: CZYT. 338.486

KORZENIOWSKI L.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Wyd. 2. Warszawa : „Difin”, 2017. (Zarządzanie Bezpieczeństwem / [Difin]). Sygn.: CZYT. 35

MAJOREK M.: *Anarchizm 2.0 : ideologia i praktyka w dobie nowych mediów*. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM : na zlec. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, 2017. Sygn.: MCZYT 54639

MONTAGUE J.: *Klub miliarderów : jak bogacze ukradli nam piłkę nożną*. Kraków : „Znak Horyzont”, 2018. Sygn.: MCZYT 54791; W 54792

Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego istotą zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie Pogórza Dynowskiego / pod red. J. Krupy, K. Szpary. Dynów : Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, 2018. Sygn.: CZYT. 338.48-6; W 54885

Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży / pod red. P. Cybuli. Stan prawny na 1 września 2017 r. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. (Biblioteka Górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie ; t. 28). Sygn.: CZYT. 338.482/.483

Prawo sportowe / red. M. Leciak ; aut. M. Biliński [i in.]. Warszawa : C.H. Beck, 2018. (Skrypty Becka). Sygn.: CZYT. 796.06; W 54765

ZAWARTKA M.: *Piłkarskie widowisko sportowe : wybrane zagadnienia organizacyjne, prawne i profilaktyczne* / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2017. Sygn.: CZYT. 796.332; W 54628-54629

Szkolnictwo, oświata, pedagogika, wychowanie

NIECIUŃSKI S.: *Model sylwetki absolwenta szkoły wyższej : refleksje psychopedagogiczne*. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM, 2017. Sygn.: CZYT. 378

PAWLAK P.: *Program profilaktyczno-terapeutyczny dla dzieci z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej*. Wyd. 5. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2015. Sygn.: CZYT. 159.9

ROMANOWSKA-TOLŁOCZKO A.: *Kompetencje psychospołeczne studentów - kandydatów na nauczycieli wychowania fizycznego*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 126). Sygn.: CZYT. 37.091

SHER B.: *Codzienne gry i zabawy dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego : 100 zajęć wzmacniających dzieci z problemami sensorycznymi*. Gdańsk : „Harmonia Universalis”, 2018. (Biblioteka SI). Sygn.: CZYT. 159.9; W 54648

SOCHA S., SOCHA T.: *Działania Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach na rzecz rozwoju sportów zimowych / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*. Katowice : Wydaw. AWF, 2018. Sygn.: CZYT. 796.9; W 54883

SZELIGA-KOWALCZYK A.: *Kazimierz Sosnowski (1875-1954)*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy”. Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. (Pro Memoria). Sygn.: MCZYT 54773

Turystyka, rekreacja, czas wolny, hotelarstwo, etnologia

BEDNARSKA M.: *Jakość pracy w procesie konkurencji o kapitał ludzki w gospodarce turystycznej*. Warszawa : „Difin”, 2018. Sygn.: CZYT. 338.486

Górska Odznaka Turystyczna PTTK, Narciarskie Odznaki Turystyczne PTTK, Górskie Odznaki COTG PTTK : regulaminy / [oprac. tras punktowanych A. Matuszczyk, M. Staffa ; oprac. graf. map M. Siwicki i P. Siwicka] ; Polskie Tow. Turystyczno-Krajoznawcze. Zarząd Główny. Komisja Turystyki Górskiej, Komisja Turystyki Narciarskiej. Wyd. 30. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. Sygn.: CZYT. 338.48-52

KAPER A.: *Rola samorządu terytorialnego w gospodarowaniu i zarządzaniu przestrzenią turystyczną*. Kraków : Oficyna Wydaw. AFM, 2016. Sygn.: CZYT. 338.486

KAPŁON J.: *Hala Krupowa : Schronisko PTTK im. Kazimierza Sosnowskiego*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy”. Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2016. (Nasze Schroniska). Sygn.: CZYT. 796.5

KAPŁON J.: *Karpackie Towarzystwo Narciarzy we Lwowie 1907-1939 : początki narciarstwa polskiego*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2018. (Studia i Materiały do Dziejów Turystyki Górskiej ; t. 2). Sygn.: CZYT. 796.9

KAPŁON J.: *Markowe Szczawiny : Schronisko PTTK im. Hugona Zapalowicza*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy”. Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. (Nasze Schroniska). Sygn.: CZYT. 796.5

Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego istotą zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie Pogórza Dynowskiego / pod red. J. Krupy, K. Szpary. Dynów : Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, 2018. Sygn.: CZYT. 338.48-6; W 54885

Prawne aspekty turystyki dzieci i młodzieży / pod red. P. Cybuli. Stan prawny na 1 września 2017 r. Kraków : Oficyna

Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. (Biblioteka Górską Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK w Krakowie ; t. 28). Sygn.: CZYT. 338.482/.483

Spojrzenie na współczesną turystykę : praca zbiorowa / pod red. P. Gryszela ; Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu. Wydział Ekonomii, Zarządzania i Turystyki w Jeleniej Górze. Jelenia Góra : „Ad Rem”, 2018. Sygn.: CZYT. 338.48

SZELIGA-KOWALCZYK A.: *Kazimierz Sosnowski (1875-1954)*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy”. Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. (Pro Memoria). Sygn.: MCZYT 54773

ŻEGLEŃ P.: *Introduction to hospitality*. Rzeszów : Wydaw. Uniw. Rzeszowskiego, 2017. Sygn.: W 54812

Matematyka, nauki przyrodnicze i biologiczne

Ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego istotą zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego na terenie Pogórza Dynowskiego / pod red. J. Krupy, K. Szpary. Dynów : Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, 2018. Sygn.: CZYT. 338.48-6; W 54885

STRUZIK A.: *Sztujność kończyn dolnych człowieka przejawiana podczas skoków pionowych na maksymalną i zadaną wysokość*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 128). Sygn.: CZYT. 577

SUMPTER D.: *Piłkematyka : matematyczne piękno futbolu*. Kraków : „Copernicus Center Press”, 2018. Sygn.: CZYT. 796.332; W 54826

WINIARSKI S.: *Wskaźnik jakości ruchu w ocenie chodu osób o różnym poziomie*

sprawności ruchowej. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 127). Sygn.: CZYT. 577

Medycyna

AJAYA S.: *Medytacja : psychologia jogi w praktyce*. Łódź : „Galaktyka”, [2018]. Sygn.: CZYT. 613; W 54794

ALLEN L., POUNDS D.M.: *Clay & Pounds masaż leczniczy : podstawy anatomiczne i techniki / zdj. V. Overman ; ryc. D.M. Pounds*. Wyd. 1 pol. / red. J. Walocha. Wrocław : Edra Urban & Partner, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54746-54748

BARTOSZ G.: *Druga twarz tlenu : wolne rodniki w przyrodzie*. Wyd. 2 zm., dodr. 5. Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2013. (Środowisko). Sygn.: CZYT. 577; W 54676

BLACK C.: *Masaż meridianów : leksykon uzdrawiania energią*. Białystok : „Studio Astropsychologii”, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54754

BUKOWSKA A., FILAR-MIERZWA K.: *Sprawny senior : jak być aktywnym mimo problemów zdrowotnych / patr. meryt. Komitet Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN*. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie, 2018. Sygn.: CZYT. 616-053.9; W 54860

GILROY A.M., MACPHERSON B.R.: *Atlas anatomii*. T. 1 / współaut. M. Schuenke, E. Schulte, U. Schumacher ; il. M. Voll, K. Wesker. Wyd. 2 pol. / red. J. Moryś. Wrocław : „MedPharm Polska”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 611; W 54673/T.1

GILROY A.M., MACPHERSON B.R.: *Atlas anatomii*. T. 2 / współaut. M. Schuenke, E. Schulte, U. Schumacher ; il. M. Voll, K. Wesker. Wyd. 2 pol. / red. J. Moryś. Wrocław : „MedPharm Polska”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 611; W 54673/T.2

- HARROLD F.: *Masaż na co dzień : magiczna siła twoich dłoni*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2018. (Septem). Sygn.: CZYT. 615.8; W 54821
- ILBEYGUI R.: *Taping : techniki, działanie, zastosowanie kliniczne*. Wyd. pol. / red. E. Saulicz. Wrocław : „Edra Urban & Partner”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54701-54703
- Kalendarz trenera : żywienie i wspomaganie* / [pod red. W. Tomaszewskiego ; aut. W. Tomaszewski i zesp. red.]. Warszawa : Agencja Wydaw. „MedsportPress”, 1998. Sygn.: W 54677
- KIWERSKI J.: *Uraz kręgosłupa : poradnik dla terapeuty i opiekuna* / we współpr. z K. Włodarczyk ; patr. meryt. Komitet Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie, 2018. Sygn.: CZYT. 616.7; W 54865-54866
- KRZYŻAK-SZYMAŃSKA E.: *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży : teoria, profilaktyka, terapia : wybrane zagadnienia*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2018. Sygn.: CZYT. 613
- Kryminalizacja dopingu w sporcie* / pod red. A.J. Szwarca. Poznań : „Nauka i Innowacje”, 2017. (Sport i Prawo / Polskie Towarzystwo Prawa Sportowego ; 18). Sygn.: CZYT. 796.06
- LESONDAK D.: *Powieź bez tajemnic : czym jest i jakie jest jej znaczenie* / przedm. T.W. Myers, R. Schleip ; posł. T.W. Findley. Wyd. pol. / [red. nauk. M. Sowa]. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54762-54763
- MCGILL S.: *Mechanika zdrowych pleców : uwolnij się od bólu dzięki metodzie McGilla* / [il. J. Hlaváček]. Łódź : „Galaktyka”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54756-54757
- OLCZAK A.: *Koordinacja ruchowa ciała człowieka : ocena funkcjonowania i leczenia ruchem* / patr. meryt. Komitet Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54848-54850
- OWCZAREK S.: *Kinezyterapia kolan koślawych i szpotawych*. Warszawa : KORSO, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54784-54785
- PAWLAK P.: *Program profilaktyczno-terapeutyczny dla dzieci z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej*. Wyd. 5. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2015. Sygn.: CZYT. 159.9
- PODKOWSKA J., TOCZYŁOWSKI M.: *Run & cook : kulinarny poradnik biegacza* / fot. A. Murak. Warszawa : „Filo”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796:61; W 54685
- PONIKOWSKA I.: *Nowoczesna medycyna uzdrowiskowa* / [aut. rozdz. 1.2 D. Fer-son]. Wyd. 2. Konstancin-Jeziorna : „Aluna”, 2017. Sygn.: CZYT. 614
- Rehabilitacja neuropsychologiczna : ujęcie holistyczne* / red. nauk. E.M. Szepietowska, B. Daniluk. Lublin : Wydaw. Uniw. Marii Curie-Skłodowskiej, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8
- REIGNIER J.: *Joga na co dzień : zamiast sztucznych pobudzaczy i środków uspokajających*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2018. (Septem). Sygn.: CZYT. 613; W 54817
- RICHTER P., HEBGEN E.: *Punkty spustowe i łańcuchy mięśniowo-powięziowe w osteopatii i terapii manualnej*. Wyd. 2, rozsz. i zaktual. dodr. / red. nauk. wyd. pol. K. Gieremek. Łódź : „Galaktyka”, 2016. Sygn.: CZYT. 615.8
- ROŚLAWSKI A.: *Ćwiczenia lecznicze w chorobach reumatycznych*. Wyd. 2,

dodr. 3. Warszawa : Wydaw. Lekarskie PZWL, 2017. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54840

Schorzenia i urazy kręgosłupa / pod red. J. Kiwerskiego ; aut. J. Kiwerski [i in.]. Wyd. 2, dodr. 5. Warszawa : Wydaw. Lekarskie PZWL, 2014. Sygn.: CZYT. 616.7; W 54856

SHER B.: *Codziennie gry i zabawy dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego : 100 zajęć wzmacniających dzieci z problemami sensorycznymi*. Gdańsk : „Harmonia Universalis”, 2018. (Biblioteka SI). Sygn.: CZYT. 159.9; W 54648

SILVERTHORN DEE U.: *Human physiology : an integrated approach* / with W.C. Ober, C.W. Garrison, A.C. Silvert-horn. 2nd ed. San Francisco [i in.] : Pearson Education Inc., cop. 2001. (World Student Series). Sygn.: W 54678

SIRCUS M.: *Przeciwwzapalna terapia tlenowa : jak bezpiecznie korzystać z darmowego środka leczniczego*. Białystok : „Vital” Gwarancja Zdrowia, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54829

Terapia zajęciowa w dysfunkcjach narządu ruchu / red. nauk. A. Bac ; [aut. P. Aleksander-Szymanowicz i in.] ; patr. meryt. Komitet Rehabilitacji, Kultury Fizycznej i Integracji Społecznej PAN. Warszawa : PZWL Wydaw. Lekarskie, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54862-54863

TRACZYK D.: *Legalny doping : naturalna dieta dla aktywnych* / fot. i stylizacja M. Zubowicz. Poznań : „Publicat”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 613; W 54653-54654

WITHAM C.: *Gua Sha : chiński masaż uzdrawiający : skuteczna alternatywa dla baniek*. Białystok : „Vital”, 2018. Sygn.: CZYT. 615.8; W 54733

Zarządzanie w ochronie zdrowia. Cz. 1 / red. nauk. R. Plinta ; Akademia Wychowania

Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2016. Sygn.: CZYT. 614; W 54634/Cz.1-54635/Cz.1

Organizacja i zarządzanie

BEDNARSKA M.: *Jakość pracy w procesie konkurowania o kapitał ludzki w gospodarce turystycznej*. Warszawa : „Difin”, 2018. Sygn.: CZYT. 338.486

Innovation management in marketing: modern trends and strategic imperatives : international scientific-practical conference, April 12-13th, 2018 : proceedings of the conference / scientific ed. by S. Smerichevskiy, A. Malovychko, G. Kucharski ; Mieszko I School of Education and Administration, National Aviation University, IT-Company “Am Integrator Group”. Poznań : Wydaw. Nauk. WSPiA, 2018. Sygn.: W 54778

KOŹMIŃSKI A.K., LATUSEK-JURCZAK D.: *Rozwój teorii organizacji : od systemu do sieci*. Warszawa : „Poltext”, 2017. Sygn.: CZYT. 005

Zarządzanie w ochronie zdrowia. Cz. 1 / red. nauk. R. Plinta ; Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach. Katowice : Wydaw. AWF, 2016. Sygn.: CZYT. 614; W 54634/Cz.1-54635/Cz.1

Nauki techniczne

KRZYŻAK-SZYMAŃSKA E.: *Uzależnienia technologiczne wśród dzieci i młodzieży : teoria, profilaktyka, terapia : wybrane zagadnienia*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Impuls”, 2018. Sygn.: CZYT. 613

WRÓBEL P.: *Architektura pasażerskich terminali lotniczych*. [Kraków] : Oficyna Wydaw. AFM : na zlec. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, [2016]. Sygn.: MCZYT 54640

Sport

Ayrton Senna : historia pewnego mitu / scen. L. Froissart ; rys. C. Papazoglakis, R. Paquet ; kolory T. Cinna, C. Papazoglakis, R. Paquet. [Łódź] : „Scream”, 2018. Sygn.: MCZYT 54814

BACHORSKI B., MECNER K., MIEL-CARZ W.: *Jak się rodziła siatkówka plażowa*. Warszawa : Fundacja Siatkówki Plażowej, 2018. Sygn.: CZYT. 796.325

BALON M.: *Polska na mundialach*. Kraków : „Arena”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54683

BARANOWSKI K.: *Hobo*. Wyd. 3. Warszawa ; Solec : Fund. Szkoła pod Żaglami Krzysztofa Baranowskiego, 2013. (Biblioteka Szkoły pod Żaglami ; 10). Sygn.: MCZYT 54636

BŁASZCZYKOWSKI J., DOMAGALIK M.: *Kuba : [dogrywka 2015-2018]*. [Wyd. 2]. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann, 2018. Sygn.: MCZYT 54819

BŁAŻYŃSKI L.: *Niebiesko-czerwona historia : 70 lat sekcji hokejowej Polonii Bytom*. Bytom : Urząd Miejski, 2016. Sygn.: MCZYT 54811

BŁAŻYŃSKI L.: *Wojciech Fortuna : skok do piekła*. Wyd. 2. Kraków : „Fall”, 2016. Sygn.: MCZYT 54749

BODYS J., ZAWARTKA M.: *Piłka siatkowa : technika, taktyka, przygotowanie motoryczne / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*. Katowice : Wydaw. AWF, 2017. Sygn.: CZYT. 796.325; W 54631-54632

BUTTON J.: *Życie na maksa : autobiografia*. Kraków : „Insignis Media”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54690; W 54691

CALVIN M.: *Ludzie znikąd : nieprzenikniony świat skautów piłkarskich*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54655

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 1 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 2 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

CIERPIATKA J., LATASIEWICZ M., NOWAK M.: *Mundial : historia od Urugwaju do Rosji /* współpr. T. Gawędzki, K. Mrówka, N. Tkacz. Kraków : „Arena”, cop. 2018. (Niezwykłe Opowieści Sportowe). Sygn.: CZYT. 796.332

COSTA D.: *Silna i sexy : francuski trening dla każdej z nas*. Łódź : „Aha!” [właśc. „JK”], 2016. (Fit & Active). Sygn.: CZYT. 796.8; W 54665-54666

DOBROCH B.: *Artur Hajzer : droga słońca*. Kraków : „Znak”, 2018. Sygn.: MCZYT 54813

EJSMONT J.A.: *Balistyka dla snajperów : praktyczny poradnik*. Wyd. 1, dodr. 5 (WN PWN). Warszawa : Wydaw. Nauk. PWN, 2018. Sygn.: CZYT. 62/63

EVANS J.: *Morskie żeglarstwo turystyczne : [podręcznik]* RYA. Warszawa : Oficyna Wydaw. „Alma-Press”, cop. 2015. (Książki dla Żeglarzy ; 206). Sygn.: CZYT. 797.1/.2

FEDDEK M.: *Dekalog Nawalki*. Wyd. 2. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54815

- GALLOWAY J.: *Metoda Run Walk Run® czyli Maraton bez zmęczenia*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796.42/.43; W 54657-54658
- GMOCH J.: *Najlepszy trener na świecie / z J. Gmochem rozm.* A. Bartosiak, Ł. Linke. Warszawa : Grupa Wydaw. „Foksal”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54822; W 54823
- Górska Odznaka Turystyczna PTTK, Narciarskie Odznaki Turystyczne PTTK, Górskie Odznaki COTG PTTK : regulami-ny / [oprac. tras punktowanych A. Matuszczczyk, M. Staffa ; oprac. graf. map M. Siwicki i P. Siwicka] ; Polskie Tow. Turystyczno-Krajoznawcze. Zarząd Główny. Komisja Turystyki Górskiej, Komisja Turystyki Narciarskiej. Wyd. 30. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2017. Sygn.: CZYT. 338.48-52*
- GUSZKOWSKA M.: *Aktywność fizyczna i psychika : korzyści i zagrożenia*. Toruń : Adam Marszałek, 2018. Sygn.: CZYT. 796:159.9; W 54728
- HAGERMAN P.: *Trening siłowy do triathlonu : kompletny program treningowy poprawiający moc, szybkość i wytrzymałość mięśniową*. Warszawa : „Buk Rower”, 2018. Sygn.: CZYT. 796.8; W 54770-54771
- HANUSZ H., KORPAK B.: *Polacy na zimowych uniwersjadach 1960-2017*. Białystok : Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki, 2017. Sygn.: CZYT. 796.9; W 54873
- IMIELSKI R., LENIARSKI R.: *Najważniejszy mecz Kremla*. Warszawa : „Agora”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54797; W 54798
- ISKRA J., MARCINÓW R., WŁASZCZYK A.: *Lekkoatletyka w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej : marsze, biegi, skoki i rzuty dla dzieci w wieku 4-9 lat*. Opole : Oficyna Wydaw. PO, 2014. (Studia i Monografie / Politechnika Opolska, z. 390). Sygn.: W 54881
- JELONEK J.: *Trening mistrzów : najwięksi trenerzy polskich biegów długich*. [Cz. 1]. [Częstochowa] : „Precjoza”, [2018]. Sygn.: CZYT. 796.42/.43; W 54724/Cz.1
- Kalendarz trenera : żywienie i wspomaganie / [pod red. W. Tomaszewskiego ; aut. W. Tomaszewski i zesp. red.]. Warszawa : Agencja Wydaw. „MedsportPress”, 1998. Sygn.: W 54677*
- KALITA M.: *Real : królewska drużyna*. Warszawa : „Egmont Polska”, 2018. (Kluby Wszech Czasów). Sygn.: MCZYT 54801; W 54802
- KALUŻNY K.: *Unihokej : edukacja sportowa gracza / Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. Sygn.: CZYT. 796.3
- KAPŁON J.: *Karpackie Towarzystwo Narciarzy we Lwowie 1907-1939 : początki narciarstwa polskiego*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy” Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PTTK, 2018. (Studia i Materiały do Dziejów Turystyki Górskiej ; t. 2). Sygn.: CZYT. 796.9
- Kryminalizacja dopingu w sporcie / pod red. A.J. Szwarca*. Poznań : „Nauka i Innowacje”, 2017. (Sport i Prawo / Polskie Towarzystwo Prawa Sportowego ; 18). Sygn.: CZYT. 796.06
- MATTHEWS M.: *Bigger, leaner, stronger : umięśniony, szczupły, silny*. Łódź : „Aha!” [właśc. „JK”], 2017. (Fit & Active). Sygn.: CZYT. 796.8; W 54646
- MECNER K.: *Historia Mundiali 1930-1954*. Katowice : Krzysztof Mecner Oficyna Wydawniczo-Usługowa „Mecner Media”, 2018. Sygn.: CZYT. 796.332
- MECNER K.: *Lekkoatletyka na igrzyskach 1896-1972*. Katowice : Krzysztof

- Mecner Oficyna Wydawniczo-Uslugowa „Mecner Media”, 2018. Sygn.: CZYT. 796.42/.43
- MEMMERT D., NOËL B.: *11 metrów : psychologia rzutów kamych*. Kielce : „Charaktery”, 2018. (Psychologia w Działaniu). Sygn.: CZYT. 796.332; W 54726
- MONTAGUE J.: *Klub miliarderów : jak bogacze ukradli nam piłkę nożną*. Kraków : „Znak Horyzont”, 2018. Sygn.: MCZYT 54791; W 54792
- OKEŃCKI M.: *Gwiazdy mistrzostw świata / [koncepcja albumu M. Rogala ; teksty M. Okęcki]*. Warszawa ; Ożarów Mazowiecki : PWH „Arti”, Artur Rogala, Mariusz Rogala, 2018. Sygn.: MCZYT 54790
- OKEŃCKI M.: *Reprezentacje mistrzostw świata / [koncepcja albumu M. Rogala ; teksty M. Okęcki]*. Warszawa ; Ożarów Mazowiecki : PWH „Arti”, Artur Rogala, Mariusz Rogala, 2018. Sygn.: MCZYT 54803
- ÖZIL M., PSOTTA K.: *Magia w grze : moja historia*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54758; W 54759-54760
- PARRY R.: *Tai chi na co dzień : budzenie uspijonej energii*. Gliwice : „Helion - Septem”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796.41; W 54831
- PIECHAL T.: *XXIII Zimowe Igrzyska Olimpijskie PyeongChang 2018 / [tekst T. Piechal ; zdj. S. Sikora i in. ; Polski Komitet Olimpijski]*. Warszawa : „Estrella”, [2018]. Sygn.: CZYT. 796.032
- PODKOWSKA J., TOCZYŁOWSKI M.: *Run & cook : kulinarny poradnik biegacza / fot. A. Murak*. Warszawa : „Filo”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796.61; W 54685
- Prawo sportowe / red. M. Leciak ; aut. M. Biliński [i in.]*. Warszawa : C.H. Beck, 2018. (Skrypty Becka). Sygn.: CZYT. 796.06; W 54765
- RANDOLPH D.: *Trening spartańskiego wojownika : filmowa muskulatura w 30 dni*. Gliwice : „Helion - Septem”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796.8; W 54807-54808
- REMISIEWICZ Ł.: *Triathlon : potrójna pasja : od pierwszego treningu do mety*. Bielsko-Biała : „Pascal”, 2018. Sygn.: CZYT. 796; W 54689
- ROKITA Z.: *Królowie strzelców : piłka w cieniu imperium*. Wołowiec : „Czarne”, 2018. (Reportaż). Sygn.: MCZYT 54679
- ROMANOWSKA-TOLŁOCZKO A.: *Kompetencje psychospołeczne studentów - kandydatów na nauczycieli wychowania fizycznego*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 126). Sygn.: CZYT. 37.091
- RYDZIK Ł., KARDYŚ P.: *Przewodnik po kickboxingu*. Łódź : „Aha” [właśc. „JK”], 2018. (Fit & Active). Sygn.: CZYT. 796.8; W 54767-54768
- SARZAŁO J.: *Mój Boniek*. Warszawa : „Fabuła Frazja”, 2018. Sygn.: MCZYT 54795; W 54796
- SCHWARZER Z.: *Dolnośląscy olimpijczycy 1948-1998*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2000. Sygn.: MCZYT 54810
- SHER B.: *Codzienne gry i zabawy dla dzieci z zaburzeniami przetwarzania sensorycznego : 100 zajęć wzmacniających dzieci z problemami sensorycznymi*. Gdańsk : „Harmonia Universalis”, 2018. (Biblioteka SI). Sygn.: CZYT. 159.9; W 54648
- SOCHA S., SOCHA T.: *Działania Akademii Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach na rzecz rozwoju sportów zimowych / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*. Katowice : Wydaw. AWF, 2018. Sygn.: CZYT. 796.9; W 54883

Stadion Śląski - kociół czarownic 1956-2018 / P. Czado [i in.]. Katowice : Stadion Śląski : „Stapis”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 796

STASZEWSKI S.: *Tajemnice kadry*. Warszawa : „Czerwone i Czarne”, 2018. Sygn.: MCZYT 54804; W 54805

STEPHENS M.: *Pilates na co dzień : na zdrowie! : SPA dla ciała i ducha*. Gliwice : „Helion – Septem”, cop. 2018. (Septem). Sygn.: CZYT. 796.41; W 54825

STOCKTON J., PICKETT K.L.: *John Stockton : autobiografia / wstęp K. Malone*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54650; W 54651

STRUZIK A.: *Szywność kończyn dolnych człowieka przejawiana podczas skoków pionowych na maksymalną i zadana wysokość*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 128). Sygn.: CZYT. 577

SUMPTER D.: *Piłkomatyka : matematyczne piękno futbolu*. Kraków : „Copernicus Center Press”, 2018. Sygn.: CZYT. 796.332; W 54826

SZYMANOWSKI P.: *Gwiazdy futbolu*. Poznań ; [Żychlin] : „Horyzonty”, 2018. Sygn.: MCZYT 54734; W 54735

SZYMANOWSKI P.: *Orły Nawalki*. Poznań : „Horyzonty”, 2018. Sygn.: MCZYT 54737

TRACZYK D.: *Legalny doping : naturalna dieta dla aktywnych / fot. i stylizacja M. Zubowicz*. Poznań : „Publicat”, cop. 2018. Sygn.: CZYT. 613; W 54653-54654

WALKOWIAK A.: *Piłka nożna Urugwaj 1930 - Rosja 2018 : historia, drużyny, wielkie sławy, stadiony, terminarz : Urugwaj 1930 - Rosja 2018*. Warszawa : PHW „Arystoteles” Marek Matusiak, 2018. Sygn.: CZYT. 796.332; W 54661

WILLIS B.: *Przepisy regatowe w praktyce : 2017-2020*. Warszawa : Oficyna Wydaw. „Alma-Press”, cop. 2017. (Książki dla Żeglarzy ; 248). Sygn.: CZYT. 797.1/.2

WINIARSKI S.: *Wskaźnik jakości ruchu w ocenie chodu osób o różnym poziomie sprawności ruchowej*. Wrocław : Wydaw. AWF, 2018. (Studia i Monografie Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, nr 127). Sygn.: CZYT. 577

ZAWARTKA M.: *Piłkarskie widowisko sportowe : wybrane zagadnienia organizacyjne, prawne i profilaktyczne / Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach*. Katowice : Wydaw. AWF, 2017. Sygn.: CZYT. 796.332; W 54628-54629

WŁOSZCZOWSKA M., OPONOWICZ K.: *Rowerem na szczyt : trenuj z Majką*. Warszawa : „Agora”, 2018. Sygn.: MCZYT 54662; W 54663

Sztuka, architektura, urbanistyka

WRÓBEL P.: *Architektura pasażerskich terminali lotniczych*. [Kraków] : Oficyna Wydaw. AFM : na zlec. Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, [2016]. Sygn.: MCZYT 54640

Geografia, opisy krajów, podróże

BARANOWSKI K.: *Hobo*. Wyd. 3. Warszawa ; Solec : Fund. Szkoła pod Żaglami Krzysztofa Baranowskiego, 2013. (Biblioteka Szkoły pod Żaglami ; 10). Sygn.: MCZYT 54636

Historia, biografie

BARANOWSKI K.: *Hobo*. Wyd. 3. Warszawa ; Solec : Fund. Szkoła pod Żaglami Krzysztofa Baranowskiego, 2013. (Biblioteka Szkoły pod Żaglami ; 10). Sygn.: MCZYT 54636

BŁASZCZYKOWSKI J., DOMAGALIK M.: *Kuba : [dogrywka 2015-2018]*. [Wyd. 2]. Warszawa : Grupa Wydaw. Foksal - Buchmann, 2018. Sygn.: MCZYT 54819

BŁAŻYŃSKI L.: *Wojciech Fortuna : skok do piekła*. Wyd. 2. Kraków : „Fall”, 2016. Sygn.: MCZYT 54749

BURZYŃSKI J.: *Kobiety i futbol : kompleksowo od A do Ö*. Warszawa : „Magnus”, 2018. (Ciepło/Zimno). Sygn.: MCZYT 54736

BUTTON J.: *Życie na maksa : autobiografia*. Kraków : „Insignis Media”, cop. 2018. Sygn.: MCZYT 54690; W 54691

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 1 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

CHMIEL A.: *Wychowanie fizyczne i sport w Wojsku Polskim 1918-1939*. Cz. 2 / Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola w Lublinie. Lublin : Wydaw. Akad. WSSP im. W. Pola, 2017. Sygn.: CZYT. 796(091)

DOBROCH B.: *Artur Hajzer : droga słonia*. Kraków : „Znak”, 2018. Sygn.: MCZYT 54813

FEDDEK M.: *Dekalog Nawaliki*. Wyd. 2. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54815

ÖZIL M., PSOTTA K.: *Magia w grze : moja historia*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54758; W 54759-54760

SARZAŁO J.: *Mój Boniek*. Warszawa : „Fabuła Frazza”, 2018. Sygn.: MCZYT 54795; W 54796

STOCKTON J., PICKETT K.L.: *John Stockton : autobiografia / wstęp K. Malone*. Kraków : „Sine Qua Non”, 2018. Sygn.: MCZYT 54650; W 54651

SZELIGA-KOWALCZYK A.: *Kazimierz Sosnowski (1875-1954)*. Kraków : Oficyna Wydaw. „Wierchy”. Centr. Ośrodek Turystyki Górskiej PITK, 2017. (Pro Memoria). Sygn.: MCZYT 54773

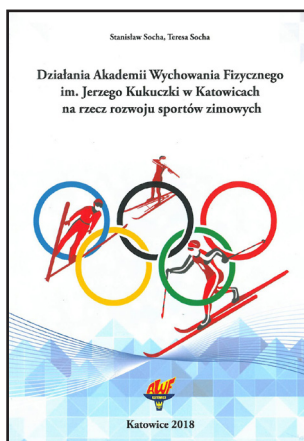
WŁOSZCZOWSKA M., OPOŃOWICZ K.: *Rowerem na szczyt : trenuj z Majką*. Warszawa : „Agora”, 2018. Sygn.: MCZYT 54662; W 54663

Językoznawstwo, nauka o literaturze

ALLISON J., EMMERSON P.: *The business 2.0 : B1+ intermediate : student's book*. Oxford : “Macmillan Education”, 2013. Sygn.: CZYT. 33

ALLISON J., TOWNEND J., EMMERSON P.: *The business 2.0 : B2 upper intermediate : student's book*. Oxford : „Macmillan Education”, 2013. Sygn.: CZYT. 33

WYDAWNICTWA AWF

S. Socha, T. Socha

*Działania Akademii Wychowania Fizycznego
im. Jerzego Kukuczki w Katowicach na rzecz
rozwoju sportów zimowych*
2018
